Paul Bede Johnson (născut în 1928 la Manchester) este un bine-cu- noscut ziarist şi istoric englez. A studiat la Stonyhurst College, apoi la Magdalen College (Oxford). S-a afirmat ca jurnalist în anii ’50, la *The New Statesman.* în anii ’70, a început să aibă concepţii tot mai conservatoare; pe fundalul problemelor economiei britanice, s-a opus mişcării sindicale. Susţinător al lui Margaret Thatcher, a devenit unul dintre consilierii ei şi i-a scris o serie de discursuri. Din 1981 până în 2009, a deţinut o rubrică în *The Spectator.* S-a preocupat de problemele şi evenimentele care indicau, în opinia sa, declinul general, de la educaţie la practicarea religiei şi comportamentul social. A scris regulat în *The Daily Telegraph* şi într-o serie de publicaţii americane (*The New York Times, The Wall Street Journal, Commentary, The National Review).* Johnson este un critic al modernităţii. îi dezaprobă pe cei care folosesc teoria evoluţionistă pentru a-şi justifica ateismul sau pentru a-şi promova experimentele biotehnologice. Catolic conservator, Johnson priveşte teologia eliberării ca pe o erezie şi pledează pentru celibatul preoţilor, deşi consideră că există motive întemeiate pentru hirotonirea femeilor. în anul 2006, Johnson a primit din partea preşedintelui George W. Bush The Presidential Medal of Freedom.

Bibliografie selectivă: The Offshore Islanders: A History of the English People (1972), Elizabeth I: a Study in Power and Intellect (1974), The Life and Times of Edward III (1974), Pope John XXIII (1975), A History of Christianity (1977), Ireland: A Concise History from the Twelfth Century to the Present Day (1981), Pope John Paul II and the Catholic Restoration (1982), A History of the Modem World from 1917 to the 1980s (1983; O istorie a lumii moderne, Humanitas, 2002), A History of theJews (1987; O istorie a evreilor, 2005), Intellectuals (1988; Intelectualii, Humanitas, 1999, reed. 2006, 2011), A History of the American People (1997), Napoleon (2002), Churchill (2009), Jesus: A Biography from a Believer (2010; Viaţa lui Isus povestită de un credincios, Humanitas, 2012), Socrates: A Man for Our Times (2011; în curs de apariţie la Humanitas).

PAUL JOHNSON
La naiba cu Picasso
şi alte eseuri

Traducere din engleză de DANA-LIGIAILIN

H U M A N I T A S
B U C U R E Ş T I
Redactor: Silviu Nicolae Coperta: Ioana Nedelcu Tehnoredactor: Manuela Măxineanu Corector: Nicoleta Neagoe DTP: Emilia Ionaşcu, Dan Dulgheru
Tipărit la C.N.I. Coresi S.A.

Paul Johnson
To Hell with Picasso and Other Essays Copyright © Paul Johnson, 1996 AII rights reserved.
© HUMANITAS, 2012 pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României Johnson, Paul
La naiba cu Picasso şi alte eseuri / Paul Johnson; trad.: Dana-Ligia Ilin. - Bucureşti: Humanitas, 2012
ISBN 978-973-50-3154-l I. Ilin, Dana-Ligia (trad.)
75(460) Picasso, P.
EDITURA HUMANITAS
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.hrunanitas.ro
Comenzi Online: www.libhumanitas.ro Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro Comenzi telefonice: 021 311 23 30 / 0372 189 509

Această carte le este dedicată lui John, Henry, Billy, Maurice, George, Kingsley şi altor vechi prieteni

Cuprins

Arta de a scrie o cronică săptămânală *11*
Este cu adevărat necesar traseul,
domnule profesor? 29
împrumută-mi laptele hidratant, soro! 32
„Făpturi iuţi, strălucitoare,
avântate-n vânătoare" 37
La supermarket e întotdeauna Crăciunul 40
Căci corectitudinea chiar că ne face pe toţi laşi 44
Parisul încă mai merită o liturghie, pre legea mea! 48
O veche păruială literară de mai mare dragul 51
Aşteptând să glăsuiască oracolul din Delfi 55
Şerpii siniştri ai bătrânului Nil 58
Walkirii călărind pe cerul Ierusalimului? 62
Hai să nu fim sclavii gogoriţelor 65
Când şampania a început să-şi piardă bulele 69
Cei cu trăsură şi cei cu şofer 73
Lexicografule, cruţă-i pe cărturarii cei mărunţi! 76
Toată lumea simte nevoia să posede ceva 80
Primejdia poveştilor care au rămas nepovestite 84
Motivele de fericire în luna lui Florar 87
Cum să devii un bătrân amuzant 90
Nu există scurtături prin cea stâncărie 94
Străinii spurcaţi dispar într-un vălătuc de fum 98
Navigând de la Monte în siajul Cehului Săltăreţ 101
Ciudatul caz al celor treizeci de mii de neveste 105
De ce se poartă ca nişte animale italienii amatori de operă? 108
Mare bucluc în Suedia 111
Când a fost vremea să înceapă pupăturile 115
întunecimea Maastrichtului se lasă asupra Spaniei 118
Reflecţii personale despre a-ţi da arama pe faţă 122
Şahul: un joc al violenţei 125
Dennis Potter şi arta bălăcărelii 129
Când o premieră scânteiază 133

O bruscă epidemie de căsătorii 136
Să gustăm iute o bucăţică din voioasa Bulgarie..... 139
Bivoli în campusul american 143
Dănţuind până la osânda cea veşnică..... 146
Londra, unde iarba e cea mai verde 150
O lume în care fărădelegea dă roade..... 154
Impostorul care a scris istoria Australiei 157
Insula fermecată..... 161
Hărţuire sexuală într-un climat rece de Oxford 164
Gânduri la împlinirea vârstei de şaizeci şi cinci de ani..... 167
Cel mai bun redactor-şef este cel fericit 171
E timpul ca domeniul *haute couture* s-o ia peste bot..... 175
Stranii felicitări de Crăciun..... 179
Londra nu arde, ci o duce mai bine..... 182
Un strop de Gay Gordons 186
Când faci cărămizi din ultimul saleu 189
Ei bine, trage-mi una, Pinker!..... 193
Noi, catolicii, nu vrem război, da',
fir'ar să fie, şi dacă ne pornim 196
O plimbare prin Canaltopia 200
Elegie pentru un *highlander* înalt 203
Altă cărţulie pe toboganul lansării 206
Cel mai mare englez în viaţă 210
Prinţul Charles şi târgoveaţa din Bath 213
Alde Michelangelo şi Beethoven capitalişti 217
Hoitarii se adună pentru ospăţul din Ziua-Z 220
Asediul Castelului Saltwood 224
în Chile e întotdeauna ora ceaiului 227
Salvaţi părinţii de odraslele lor..... 230
Sexul devine subiect rizibil..... 234
Peştera unui Aladdin creştin 238
Sunt multe de spus despre o familie mare 241
Scula magnifică a lui Victor Hugo 245
Gâsculiţe nurlii imortalizate în marmură 249

O voce distilată şi firavă din laboratorul de biologie 252
Imaginea lui Dumnezeu zugrăvită pe chipul omenesc 256
Triumful proxim al lui Madame Butterfly 259
în amintirea lui J.B. Priestley..... 263
*
Americanii obişnuiau să spună ce gândesc 266
Tămbălăul literar de altădată 269
Cea de-a Unsprezecea Poruncă a lui Karl Popper..... 273
Cum să mănânci cu noblețe şi totuşi să-ţi pice bine Crăciunul.... 277
O întâlnire a dramaturgilor la Palat 280
Cum s-a lepădat o femeie de lume şi totuşi s-a bucurat de ea..... 283
Poussin: un împărat fără straie..... 287
Aşadar, soră, opreşte echipamentele medicale! 291
O chemare a trâmbiţei papale împotriva morţii 294
Să te umfli de râs, nu alta, în Jardin du Luxembourg 298
Drepturile animalelor şi îndatoririle oamenilor 301
La naiba cu Picasso 305
Când londonezii întreabă „Cine perorează în seara asta?“..... 309

A pornit războiul mondial feminist 312
Frumuseţi uitate revin la lumină într-un iad de ciment 316
Circuitul cocteilurilor din nordul Londrei 320
Apoteoza unui poet îmbrăcat frumos 323
Poate Franţa să respingă chiriaşii verbali americani? 327
Mardeiaşi cu tocă 331
Dezlegarea tainei unei poveşti de dragoste
de acum 40 de ani 334
Monstruosul regiment al feministelor 338
Ce îl înspăimântă pe ateul de la Oxford? 341
Nici un *ta-ra-ra-bum-di-ei* în deceniul ăsta 345
Laşi, mediocrităţi, nonentităţi şi ticăloşi 348
Ţinutul Shangri-La al reginei 352
Documentele din Ur ale Şcolii Noroiului 355
Noul republicanism şi cum să-i facem faţă 359
Bătălia pentru Dumnezeu la mijirea mileniului 362
O meditaţie la Oxford, sub vraja turnului Magdalen 366

Arta de a scrie o cronică săptămânală

Scrisul se poate dovedi mai degrabă trudă decât desfătare. Iar jurnalismul, mai degrabă înjosire decât datorie. însă a scrie în mod regulat o cronică despre orice îţi poftește inima este, fără îndoială, unul dintre cele mai mari privilegii din viaţă. în 1907, când i s-a cerut să participe în fiecare săptămână cu un articol în rubrica „Literatura şi viaţa" din *Evening News,* Amold Bennett a zis că este „împlinirea visului pe care îl am de mult". Atunci când *The Tribune* i-a încredinţat acelaşi tip de cronică săptămânală, în decembrie 1943, George Orwell şi-a sărbătorit încântătoarea libertate numind rubrica „As I Please" („Aşa cum poftesc eu").

Practic, am scris cronici de un fel sau altul de-a lungul întregii mele vieţi profesionale. Am început în 1953, când aveam douăzeci şi patru de ani, cu o cronică săptămânală trimisă de la Paris pentru *New Statesman* (având adesea, în paralel, una în *The Tribune,* sub pseudonimul „Guy Henriques" - făcându-l astfel pe liderul socialist francei Guy Mollet, una dintre ţintele mele preferate, să pună întrebarea furioasă „Ce soi de Guy1 mai e şi ăsta?"). Am scris cronici în *Evening Standard, Daily Telegraph, The Sun* şi *Daily Express,* în *Catholic Herald* şi în săptămânalul parizian *L 'Express*, în ziare din Spania, din Italia şi din Japonia. Timp de mulţi ani am scris cronica „London Diary" („Jurnal londonez") din *New Statesman,* iar din 1980 am scris o cronică săptămânală în *The Spectator,* din care a fost alcătuită această culegere. Pe scurt, ştiu câte ceva despre cum se scrie o cronică, chiar dacă mai sunt o grămadă de lucruri pe care nu le cunosc, şi aproape că nu trece vreo săptămână fără să mă trezesc că descopăr noi şmecherii şi tot soiul de chestii - şi, uneori, că pic în alte capcane.

Un lucru pe care l-am învăţat este că cronica are o vechime mai mare decât cred cei mai mulţi dintre noi. De fapt, a apărut înaintea ziarului. N-o să mă întorc până la vremea romanilor, cu toate că s-ar putea susţine că un fel de cronicari au existat chiar şi atunci. O dată de naştere mai plauzibilă ar fi secolul al XVI-lea, cu Michel de Montaigne în chip de cronicar-fon- dator şi avându-l ca urmaş pe Francis Bacon. Desigur, acelea erau eseuri, nu cronici, şi nu aveau nici întindere prestabilită, nici nu erau destinate publicării imediate. Montaigne şi-a început *Eseurile* ca pe o carte obişnuită pe care să o consulte în mod repetat el însuşi; de-abia după câţiva ani, în 1580, le-a tipărit pentru prima oară sub forma unei culegeri. *Eseurile* şi *Apoftegmele* lui Bacon au avut o geneză similară. însă ambii autori au creat cronici, în sensul că acele cugetări erau scurte, regulate, adesea de actualitate, bine şlefuite şi foarte interesante, şi

---

1 Joc de cuvinte, *guy* însemnând în limba engleză „tip“, „ins", dar şi „sperietoare" (n. tr.).

reprezentau un amestec satisfăcător de cunoştinţe, argumentare, păreri proprii, idiosincrazie şi destăinuiri personale. Subiectele amândurora - calamităţi, educaţie, remuşcări, conversaţie, gândul la moarte (Montaigne) şi bogăţie, tinereţe şi bătrâneţe, prietenie, ambiţie, căsătorie în comparaţie cu celibat etc. (Bacon) - continuă să apară şi acum, în cronicile scrise în anii 1990. Aceşti doi bărbaţi cu experienţă bogată şi deştepţi s-au ocupat de multe, poate chiar de cele mai multe, dintre principalele probleme care îi preocupau pe oamenii din secolul al XVI-lea, continuă să ne intereseze şi să ne uimească pe noi, în prezent, şi vor mobila intelectul uman atâta vreme cât o să dăinuie specia noastră. Dacă aş intenţiona azi să scriu o cronică despre moarte, cu siguranţă că aş vrea să ştiu ce a zis Montaigne în eseul său „Gânduri despre moarte" şi Bacon în „Despre moarte". Iar dacă aş scrie ceva despre grădini, aş reciti mai întâi micul şi

minunatul discurs al lui Bacon „Despre grădini“. în aceste chestiuni fundamentale nu se prea schimbă mare lucru în patru secole - ori, bănuiesc eu, în patru milenii. Şi îmi place să cred că Montaigne şi Bacon privesc pe furiş peste umărul meu - chiar dacă o fac cu expresii întrebătoare, ironice sau chiar oleacă dispreţuitoare - în vreme ce eu şed la biroul meu cronicărind.

Chiar şi în vremea lui William Shakespeare existau domni bine informaţi din Londra care scriau cronici regulate despre viaţa din capitală, pentru a-i informa pe proprietarii de domenii şi pe seniorii din provincie. însă acestea erau mai degrabă buletine informative decât eseuri reflexive. De-abia în secolul al XVIII-lea s-a născut cronica. *The Spectator* al lui Joseph Addison şi Richard Steele era un periodic cu cronici. La fel erau şi *The Rambler, The Adventurer* şi *The Idler* ale lui Samuel Johnson, ca şi *The Watchman,* cu toate că nu a avut decât zece numere, şi *The Friend*, care a rezistat timp de 28, ale lui Samuel Taylor Coleridge. Aceşti cronicari erau siliţi să se zbată ei înşişi ca să-şi vadă lucrările tipărite şi să adune banii de la abonaţi pentru a putea plăti tipografia. Erau cronicarii din epoca eroică, în comparaţie cu ei, pentru Charles Lamb şi William Hazlitt, contemporanii mai tineri ai lui Coleridge, era floare la ureche să-şi trimită articolele publicaţiilor cu apariţie regulată, lăsând toată partea grea legată de bani în seama editorilor-proprietari. Pe de altă parte, eseurile sau cronicile lor puteau fi cenzurate, tăiate, oprite de la publicare ori chiar refuzate de-a binelea. Unii vor zice că Lamb nu era deloc cronicar - articolele lui apăreau neregulat şi lungimea lor era foarte variată - şi că „Table Talk“ („Discuţii la masă“) a lui Hazlitt a fost prima cronică adevărată. Poate că o fi aşa, însă eu, atunci când caut inspiraţie ori îndrumare, mă întorc la fel de des la Lamb ca şi la Hazlitt, şi îi consider pe amândoi mentori ai Marii Tradiţii Cronicăreşti.

După aceşti pionieri din anii 1810 şi anii 1820, când Lamb şi Hazlitt - şi Leigh Hunt - au scris cele mai bune articole ale lor, cronicarii au răsărit cu duiumul şi cu mare iuţeală, într-un şir neîntrerupt până în zilele noastre. Cei buni sunt atât de mulţi, încât nu este uşor să-i dai cuiva coroniţa. De asemenea, nu trebuie să uităm că o cronică strălucită pentru, să zicem, anii 1840

poate să n-aibă nici un farmec astăzi. Cronicarul scrie pentru ziua de mâine sau pentru săptămâna aceasta, nu pentru posteritate, cu toate că cei mai buni reuşesc să satisfacă amândouă cerinţele. Unul dintre cei mai mari cronicari americani, Ralph Waldo Emerson, cea mai preţuită şi mai reprezentativă voce de la mijlocul secolului al XlX-lea, de pe Coasta de Est până la Munţii Stâncoşi, îi plictiseşte pe majoritatea cititorilor de azi (cu toate că nu şi pe mine, fie vorba între noi). Pe de altă parte, H.L. Mencken, poate cel mai bun dintre toţi şi extrem de influent în epoca lui, continuă să aibă succes neclintit cu cele şase culegeri ale articolelor lui, *Prejudices {Prejudecăţi,* 1919-1927).

Lista mea de onoare i-ar cuprinde pe G.K. Chesterton, care a scris cronici de tot felul pe parcursul vieţii sale prolifice, adesea prin baruri, prin cafenele, prin sălile de aşteptare ale gărilor şi prin trenuri, în stilul autentic al celor ce scriu pe genunchi. Cantitatea de gândire absolut originală din scrierile lui efemere azvârlite astfel pe hârtie este de-a dreptul uluitoare, iar eu îl consider un sipet fermecat de unde se pot culege lucruri care mai sunt încă în stare să inspire gândurile unui cronicar, la mai bine de o jumătate de veac de la moartea autorului. Cronicile lui Bennett din *Evening News* s-au scufundat în uitare, însă cele despre cărţi şi autori pe care le-a publicat ulterior în *Evening Standard* al baronului Beaverbrook2, în anii 1920, se numără printre lucrările clasice ale genului. Beaverbrook însuşi mi-a spus că publicarea lor i-a oferit cea mai mare satisfacţie din întreaga lui carieră de proprietar de ziar. *Standard* a avut întotdeauna cronici bune. în el a apărut decanul Inge de la St Paul's Cathedral, poreclit „Decanul mohorât", ale cărui cronici despre abuzurile religioase şi despre decăderea generală a moravurilor, alcătuind o culegere, formează unul dintre volumele preferate din rafturile mele. în vremea mea

2 William Maxwell Aitken, prim baron Beaverbrook (1879-1964), afacerist, politician şi scriitor de origine canadiană; în anul 1910 s-a stabilit în Anglia, devenind una dintre cele mai importante figuri ale jurnalismului din Marea Britanie, deţinând de-a lungul vremii gazetele *Daily Express, Evening Standard* şi *Sunday Express* (n. red.).

ziarul a făcut să se audă vocea răsunătoare, aspră şi adesea uimitor de bine informată a lui Randolph Churchill, care se lua de chestiunile politice, precum şi un întreg cor de femei inteligente, de la Maureen Cleave până la Valerie Grove. *The Observer* este alt ziar al cronicarilor. în anii 1950 a avut o fascinantă cronică politică scrisă de Hugh Massingham, care se trage dintr-o familie de cronicari de primă mână. Specialitatea sa era să-i facă pe politicienii încrezători să-i destăinuie secretele lor. Apoi erau articolele rafinate ale lui Harold Nicolson, cu unda lor de maliţie, opera unui bărbat destinat carierei diplomatice, dar născut, de fapt, pentru a scrie cronici.

Cam în aceeaşi vreme, *The Sunday Times* era împodobit de o constelaţie de cronicari de artă excepţionali. După părerea mea, nu au fost niciodată depăşiţi: Cyril Connolly şi Raymond Mortimer despre cărţi, Desmond Shawe-Taylor şi Emest Newman despre muzică, Cyril Ray despre cum se cuvine să trăieşti, Edward Sackville-West despre discurile de gramofon şi James Agate despre teatru. Aceşti oameni plini de har au reprezentat o parte importantă a educaţiei mele, o rafinată şi delectabilă şcoală de duminică despre cultură, caviarul şi *le pâté de foie gras* ale civilizaţiei europene care alunecau pe gât cu o uşurinţă încântătoare. Tot aşa, pe când trăiam la Paris, în tinereţe, devoram celebra „Bloc Notes“ a lui Franţois Mauriac, de pe ultima pagină a lui *L 'Express*, textele lui Raymond Aron din *Le Figaro,* ale lui Albert Camus din *Combat* şi ale lui Maurice Duverger din *Le Monde.* Unii publicau în mod mai regulat decât ceilalţi, însă cu toţii aveau dreptul la titlul de cronicar, deoarece produceau discursuri periodice despre subiecte importante şi de obicei actuale, pe care le alegeau ei înşişi. Pe de altă parte, Jean-Paul Sartre îşi adjudeca prea mult spaţiu în *Le Temps moderne* - este singurul jurnalist din câţi ştiu eu care să scrie 20.000 de cuvinte într-o zi fără să cadă lat - şi, prin urmare, nu era cronicar conform definiţiei mele, ci mai degrabă un fenomen al vorbelor, uneori al vorbăriei.

Americanii scriu cronici mai numeroase decât oricare altă naţiunea lumii, aproape toate apărând concomitent în mai multe

publicaţii, iar o sumedenie fiind de proastă calitate. Cronicile lui Walter Winchell, extrem de influente la vremea lor, sunt acum de necitit, şi n-a supravieţuit nici măcar Walter Lipmann, excelentul cronicar-expert al anilor Truman-Eisenhower-Kennedy, rezumatele lui săptămânale ale înţelepciunii de la Washington părând în ziua de azi plate, seci şi ţesute din truisme. Pe de altă parte, William Safire, care se ocupă cu chestiuni de limbă şi cu problemele arzătoare ale zilei în *New York Times,* este un lider de opinie după tiparul lui Mencken, atât amuzant, cât şi perspicace şi pertinent. Aşa încât tradiţia nu se pierde.

Ce anume te face un bun cronicar? După părerea mea, există cinci lucruri esenţiale. Primul este cunoaşterea. Nu zic că un cronicar ar trebui să fie o enciclopedie ambulantă. Nici vorbă de aşa ceva. Nimic nu e mai plictisitor decât un tip tobă de cunoştinţe - mai ales despre fapte - care de-abia aşteaptă să-ţi toarne în cap comoara lui. Unii dintre cei mai mari nesăraţi sunt oamenii cultivaţi. (Iată un aspect interesant: femeile nu te plictisesc cu fapticul, mai degrabă cu opiniile; nu cunosc nici o femeie-cronicar care să înghesuie prea multe fapte în articolele ei - defectul persoanelor de acest sex este că oferă prea puţine.) însă cel care se încumetă să scrie o cronică trebuie să ştie multe lucruri despre o gamă largă de subiecte. Totuşi, cunoştinţele sale trebuie să fie stocate şi clasificate, ţinute la zi şi scuturate de praf în mod regulat, dar folosite cu zgârcenie, în cantităţi mici, exact atât cât este nevoie în articol. Cunoştinţele unui bun cronicar trebuie să fie ca o pivniţă uriaşă cu vin bun, răcoroasă şi dereticată cum se cuvine, în care vinul se învecheşte frumos şi periodic se adaugă producţii din recolte noi. El pofteşte cititorul înăuntru, să soarbă şi să deguste o cantitate suficientă ca să-şi poată da seama de calitatea vinurilor aflate acolo. Dar nicicând nu-şi înghesuie musafirul să bea mai mult de un pahar o dată, astfel încât vizitele în pivniţa lui să-şi păstreze prospeţimea şi plăcerea adusă. în acelaşi timp însă, nici unui cititor nu ar trebui să i se îngăduie să treacă pe acolo fără să se bucure de o trataţie cu cultură, oricât de mică. Mă simt înşelat dacă termin de citit o cronică fără să mă fi ales cu o fărâmă folositoare, ori interesantă, ori neobişnuită - ceva ce nu ştiam şi mă bucur să aflu.

Nici un cronicar nu ar supravieţui prea mult dacă n-ar fi, într-o anumită măsură, mundan. Teoretic, o cronică poate fi scrisă de un spectator candid şi desprins de lume, care bate monedă pe faptul că este în afară şi că nu ştie ce se întâmplă. în cazul în care dispune de o mare ingeniozitate literară, ar putea să-i meargă o vreme, ca noutate sau ca paradox jurnalistic. însă pe cititori n-o să-i amuze mult timp o persoană mai puţin informată decât ei înşişi sau care nu face decât să le oglindească neştiinţa. E adevărat că un cronicar poate, aşa cum

s-a mai întâmplat, să se plaseze într-un exil voluntar şi să pretindă că studiază societatea cu o detaşare dezinteresată. J.B. Priestley, în anii 1950, a publicat în *New Statesman* o serie admirabilă de eseuri, sub titlul „Thoughts in the Wildemess“ („Cugetări în sălbăticie"), în care critica societatea modernă din punctul de vedere al unui bărbat care, asemenea lui Cicero, se retrăsese din marele furnicar al Londrei şi se instalase pe proprietatea sa de la ţară, pentru a lăsa o vreme lucrurile să se aşeze. Dar aceasta merge doar dacă, la fel ca Priestley, ai fost cândva în miezul evenimentelor şi ai de gând să te reîntorci acolo.

Cunoaşterea este alcătuită din multe lucruri. Familiarizarea cu cele lumeşti, desigur: să ştii cum conduce un prim-ministru o şedinţă a Cabinetului, cum se decemează Booker Prize sau de ce sunt aşteptate cu nerăbdare invitaţiile la dejun la dna X, în vreme ce la petrecerile de la lady Y nu se prea duce lumea dacă e rost de ceva mai bun. Un cronicar trebuie să fi călătorit mult, mai ales în acele locuri-cheie care apar mereu la ştiri şi în conversaţii. Trebuie să cunoască temeinic Parisul şi New Yorkul, Roma şi Veneţia, şi să le fi vizitat cel puţin o dată pe toate celelalte. Trebuie să fie în stare să deosebească ceea ce este cu adevărat exotic de ceea ce face doar obiectul unui ghid turistic. Limba nu contează - sarcina cronicarului este să vorbească, să scrie şi să înţeleagă la perfecţie engleza -, însă, dacă ţine morţiş (în ocazii care ar trebui să fie rare) să folosească termeni străini, se cuvine să-i stăpânească bine.

publicaţii, iar o sumedenie fiind de proastă calitate. Cronicile lui Walter Winchell, extrem de influente la vremea lor, sunt acum de necitit, şi n-a supravieţuit nici măcar Walter Lipmann, excelentul cronicar-expert al anilor Truman-Eisenhower-Kennedy, rezumatele lui săptămânale ale înţelepciunii de la Washington părând în ziua de azi plate, seci şi ţesute din truisme. Pe de altă parte, William Safire, care se ocupă cu chestiuni de limbă şi cu problemele arzătoare ale zilei în *New York Times,* este un lider de opinie după tiparul lui Mencken, atât amuzant, cât şi perspicace şi pertinent. Aşa încât tradiţia nu se pierde.

Ce anume te face un bun cronicar? După părerea mea, există cinci lucruri esenţiale. Primul este cunoaşterea. Nu zic că un cronicar ar trebui să fie o enciclopedie ambulantă. Nici vorbă de aşa ceva. Nimic nu e mai plictisitor decât un tip tobă de cunoştinţe - mai ales despre fapte - care de-abia aşteaptă să-ţi toarne în cap comoara lui. Unii dintre cei mai mari nesăraţi sunt oamenii cultivaţi. (Iată un aspect interesant: femeile nu te plictisesc cu fapticul, mai degrabă cu opiniile; nu cunosc nici o femeie-cronicar care să înghesuie prea multe fapte în articolele ei - defectul persoanelor de acest sex este că oferă prea puţine.) însă cel care se încumetă să scrie o cronică trebuie să ştie multe lucruri despre o gamă largă de subiecte. Totuşi, cunoştinţele sale trebuie să fie stocate şi clasificate, ţinute la zi şi scuturate de praf în mod regulat, dar folosite cu zgârcenie, în cantităţi mici, exact atât cât este nevoie în articol. Cunoştinţele unui bun cronicar trebuie să fie ca o pivniţă uriaşă cu vin bun, răcoroasă şi dereticată cum se cuvine, în care vinul se învecheşte frumos şi periodic se adaugă producţii din recolte noi. El pofteşte cititorul înăuntru, să soarbă şi să deguste o cantitate suficientă ca să-şi poată da seama de calitatea vinurilor aflate acolo. Dar nicicând nu-şi înghesuie musafirul să bea mai mult de un pahar o dată, astfel încât vizitele în pivniţa lui să-şi păstreze prospeţimea şi plăcerea adusă. în acelaşi timp însă, nici unui cititor nu ar trebui să i se îngăduie să treacă pe acolo fără să se bucure de o trataţie cu cultură, oricât de mică. Mă simt înşelat dacă termin de citit o cronică fără să mă fi ales cu o fărâmă folositoare, ori interesantă, ori neobişnuită - ceva ce nu ştiam şi mă bucur să aflu.

Nici un cronicar nu ar supravieţui prea mult dacă n-ar fi, într-o anumită măsură, mundan. Teoretic, o cronică poate fi scrisă de un spectator candid şi desprins de lume, care bate monedă pe faptul că este în afară şi că nu ştie ce se întâmplă. în cazul în care dispune de o mare ingeniozitate literară, ar putea să-i meargă o vreme, ca noutate sau ca paradox jurnalistic. însă pe cititori n-o să-i amuze mult timp o persoană mai puţin informată decât ei înşişi sau care nu face decât să le oglindească neştiinţa. E adevărat că un cronicar poate, aşa cum

s-a mai întâmplat, să se plaseze într-un exil voluntar şi să pretindă că studiază societatea cu o detaşare dezinteresată. J.B. Priestley, în anii 1950, a publicat în *New Statesman* o serie admirabilă de eseuri, sub titlul „Thoughts in the Wildemess" („Cugetări în sălbăticie"), în care critica societatea modernă din punctul de vedere al unui bărbat care, asemenea lui Cicero, se retrăsese din marele furnicar al Londrei şi se instalase pe proprietatea sa de la ţară, pentru a lăsa o vreme lucrurile să se aşeze. Dar aceasta merge doar dacă, la fel ca Priestley, ai fost cândva în miezul evenimentelor şi ai de gând să te reîntorci acolo.

Cunoaşterea este alcătuită din multe lucruri. Familiarizarea cu cele lumeşti, desigur: să ştii cum conduce un prim-ministru o şedinţă a Cabinetului, cum se decemează Booker Prize sau de ce sunt aşteptate cu nerăbdare invitaţiile la dejun la dna X, în vreme ce la petrecerile de la lady Y nu se prea duce lumea dacă e rost de ceva mai bun. Un cronicar trebuie să fi călătorit mult, mai ales în acele locuri-cheie care apar mereu la ştiri şi în conversaţii. Trebuie să cunoască temeinic Parisul şi New Yorkul, Roma şi Veneţia, şi să le fi vizitat cel puţin o dată pe toate celelalte. Trebuie să fie în stare să deosebească ceea ce este cu adevărat exotic de ceea ce face doar obiectul unui ghid turistic. Limba nu contează - sarcina cronicarului este să vorbească, să scrie şi să înţeleagă la perfecţie engleza -, însă, dacă ţine morţiş (în ocazii care ar trebui să fie rare) să folosească termeni străini, se cuvine să-i stăpânească bine.

Un cronicar se impune să fi cunoscut - şi să cunoască - o mulţime de oameni de tot soiul, de la cei mai de jos până la cei din vârf. Cel care îşi trâmbiţează numeroasele relaţii printre oamenii de rând păşeşte pe un teren minat, iar eu nu recomand etalarea cunoştinţelor din popor. Nu trebuie să fie citaţi niciodată şoferii de taxi, şi în nici un caz în legătură cu politica. Pe de altă parte, grădinarii pot fi valorificaţi şi, cu un pic de iscusinţă, pot deveni materie primă pentru un personaj utilizabil - care, totuşi, nu trebuie pus prea des pe tapet. Kingsley Martin s-a folosit minunat de grădinarul său din Sussex mai bine de un sfert de veac, punându-l să emită judecăţi şi comentarii care acopereau un teritoriu mult mai vast decât simpla horticultura. Şi eu am citat grădinari - şi pe câinii lor, de altfel. Nu vă sfătuiesc să folosiţi menajerele. Majordomii şi valeţii sunt tabu, chiar dacă îi aveţi. Pe de altă parte, este adesea convenabil să ai la îndemână un foarte bine informat şi înţelept inspector de poliţie: delictele şi delincvenţii joacă un rol necesar, în zilele noastre, într-o cronică bine pusă la punct, pe care o citesc cei din clasa de mijloc. în ceea ce mă priveşte, îmi place să apelez la un străin cu mult spirit de observaţie şi cu multe relaţii, care să ofere o perspectivă din afară asupra moravurilor englezeşti, mai ales dacă limbajul poate fi pitoresc şi amuzant - o folosesc adesea în acest scop pe lady (Caria) Powell. A-i cita pe cei măreţi, pe cei buni şi pe cei răi este uneori un lucru necesar, dar întotdeauna riscant. Desigur, cronicarul ar trebui să-i cunoască personal pe principalii cârmuitori din vremea sa şi, pe cât posibil, pe toţi cei care se tot vântură prin ştiri. însă conştienţa acestei reţele uriaşe de cunoştinţe trebuie să fie filtrată, ajungând la cititor ca din întâmplare, şi nu trebuie niciodată susţinută făţiş. Bombardamentul cu nume îi este fatal unei cronici bune. Ar trebui să avem cu toţii în minte exemplul nefericit al lui Aii Forbes, Căpetenia-Bombardatorilor- cu-Nume din Marea Britanie. însă îmi place să apară unul, două nume în fiecare articol. Jurnalismul bun se referă întotdeauna la oameni. O judecată ori o impresie sunt întotdeauna mai eficiente dacă sunt exprimate de femei şi de bărbaţi în came şi oase, ca menţiune, citat sau exemplificare. Şi trebuie să înfăţişezi aceste personaje cu ajutorul unui adjectiv ori două, ca să prindă viaţă şi să-l convingi pe cititor că pentru tine sunt persoane reale, nu doar celebrităţi.

Cunoaşterea istoriei este extrem de folositoare cronicarului pe teme generale. Trebuie să fie amestecată în poveste imperceptibil, prin amintirea personală a trecutului recent. Este o treabă anevoioasă, subtilă şi esenţială. Cititorul trebuie să simtă că tu comentezi ceea ce se petrece în lume nu pe baza teoriei ori a unor presupuneri, ci din experienţă; că ai trecut prin decenii neliniştite, aproape de miezul evenimentelor, şi că le-ai studiat pe cele mai îndepărtate. Nu afirm că e necesar ca un cronicar să fie bătrân - nici pe departe

-, însă nu trebuie să fie prea tânăr. Una este când o persoană tânără relatează trăiri actuale, săptămână de săptămână, dintr-un loc despre care vrem să auzim - mă gândesc la cronica din New York a lui Zoe Heller, în *Sunday Times Magazine* -, ceea ce nu presupune decât o viaţă activă şi talent literar. Este însă cu totul altceva când cineva având sub treizeci de ani predică despre vremuri şi despre vârste din perspectiva unui simplu cititor de ziar. în zilele noastre sunt prea mulţi astfel de cronicari, şi, cu toţii, nu fac nici cât o ceapă degerată.

După cunoaştere vine lectura. Orice cronicar bun are în cap o întreagă bibliotecă. Nici o cronică - nici măcar una literară - nu trebuie să fie pedantă, lucru fatal pentru accentul esenţial de spirit mundan. Una dintre cele mai proaste cronici de care îmi amintesc era acea *causerie* săptămânală scrisă de sir William Haley. Dat fiind că Haley a fost director general al postului de radio BBC, precum şi editorul ziarului *The Times,* pornind de foarte jos în viaţă, ar fi trebuit să aibă o mulţime de lucruri de spus. Dar a preferat să scrie în *persona* unui cărturar, şi încă unul remarcabil de colbuit, făcând mare caz de străvechi ediţii ale unor colecţii de literatură clasică şi de ediţii de buzunar de la începutul secolului. Toate astea miroseau a *John O'London 's Weekly,* o revistă săptămânală pentru autodidacţi, plină de bune intenţii, care şi-a dat obştescul sfârşit din pricina perimării.

Nu: lecturile trebuie să fie prezente - cu cât mai multe, cu atât mai bine numai că strecurate în text cu îndemânare, cu graţie, cu zgârcenie, doar atunci când este cu adevărat nevoie de ele. Oricare ar fi subiectul, cronicarul trebuie să fie în stare să-şi lungească mâna şi să dibuie prin cotloanele minţii cartea trebuincioasă atunci când este potrivită o referinţă sau o citare. Fără să facă paradă. Fără erudiţie de dragul erudiţiei. Poezia trebuie să fie citată arareori - şi atunci trebuie să fii sigur că cititorul vrea să o cunoască sau să-i fie amintită. Nimic din greacă, niciodată. Nici latină, în afară de cazul în care eşti absolut sigur de tine şi de cititorii tăi. Am pe rafturile din birou multe dicţionare cu citate, dar ele sunt pentru verificare, nu pentru inspiraţie. Nu folosi niciodată un citat dacă nu-ţi este deja cunoscut. Cel mai bun tip de referinţă literară dintr-o cronică este cel care trezeşte în cititor dorinţa de a se duce să cumpere imediat cartea. Aceasta înseamnă că referinţa trebuie să fie pertinentă, interesantă în sine şi ţesută cu iscusinţă în tema articolului.

Cea de-a doua funcţie a lecturilor ample este producerea de idei. Sunt un mare căutător prin rafturi, un asiduu scufundător în volume. Răsfoiesc o carte din scoarţă în scoarţă, citesc o pagină, două, apoi o pun la loc. Fac asta în librării, în biblioteci şi prin rafturile mele. în clipa de faţă deţin (cred) vreo 12.000 de volume. Uneori am avut mai multe, alteori, mai puţine. La câţiva ani o dată, penuria de spaţiu pe rafturi impune o epurare uriaşă şi dureroasă, când

sunt plivite lucrările bombastice, cele aflate în dublu exemplar sau cele care m-au dezamăgit. Apoi, mult prea repede, apariţii proaspete umplu spaţiile libere, facându-le să dea pe dinafară, şi se arată la orizont o nouă criză. Primesc multe cărţi noi pentru a întocmi recenzii, sau editorii mi le trimit sperând că vor fi pomenite. Cele mai multe dintre aceste volume zboară cât ai clipi în ceea ce eu numesc „curtea ecarisajului[41], care în cazul meu este o instituţie admirabilă din apropierea casei mele, pe nume Notting Hill Books, condusă de marea şi învăţata doamnă Sheila Ramage şi de adorabila sa asistentă, Pamela. Totuşi, la Sheila se găsesc şi cărţi de cumpărat, în principal despre artă, la preţ foarte redus, aşa că, de obicei, ies din prăvălia ei cu mai multe volume decât duc acolo. Nevoia de a cumpăra cărţi e o boală cronică, vindecabilă de obicei doar prin anihilare trupească. în ceea ce mă priveşte, mă descurc cu consecinţele bolii împărţindu-mi cărţile în două biblioteci. Cele mai multe se află în casa mea de la Londra, căreia i-au umplut fiece ungher. însă vreo 2.000 de cărţi despre istoria artei, majoritatea *in quarto* sau *in folio,* au fost încredinţate casei mele din Somerset, unde am făcut rafturi speciale pentru ele. Rezultatul este că, de fiecare dată, acea carte anume de care am nevoie se află la distanţă de 250 de mile3. Totuşi, nu-mi dă prin cap altă soluţie.

Nu pretind că am citit toate cărţile pe care le am, şi nici măcar pe majoritatea. Pe unele le citesc la mulţi ani după cumpărare, pe altele, niciodată. Dar m-am uitat prin toate. Ştiu ce cuprind. Toate sunt pentru o potenţială utilizare, ca şi pentru plăcere. Multe sunt pentru referinţe sau pentru verificări, şi este plăcut să văd cât de des le consult. Avantajul faptului că am atâtea cărţi, despre toate subiectele care mă interesează, dar în special despre istorie, literatură, lume, călătorii, filozofie, politică şi religie, este că sunt acolo, pentru vremuri de restrişte. Prin asta înţeleg o zi în care trebuie să predau o cronică şi încă nu i-am găsit subiectul. Trec cu privirea peste rafturi, trăgând nădejde să-mi vină inspiraţia. E un procedeu primejdios, căci pot să iau un volum, să mă cufund în el şi să descopăr în cele din urmă, când mă uit la ceas, că nu ăsta e scopul meu şi că între timp s-au scurs ore preţioase. Pe de altă parte, asta m-a ajutat de multe ori să-mi câştig pe mai departe pâinea cea de toate zilele ca jurnalist. în plus, având la îndemână atâtea cărţi, pot să dau consistenţă unei idei care există deja, dar e subţirică, apelând la o anumită cantitate de erudiţie, reală ori simulată.

Cea de-a treia cheie a scrierii de cronici este simţul ştirilor. Un cronicar poate fi istoric, ca mine, sau dramaturg, cum este

---

3 Am păstrat uneori în traducere, pentru redarea atmosferei, unităţile de măsură britanice: milă, picior, yard, inch (n. tr.).

Keith Waterhouse, sau romancier, ca Robert Harris. însă nu trebuie niciodată să uite că, în acest scop, el este mai întâi de toate jurnalist. Trebuie să-şi păstreze flerul pentru ştiri şi să adulmece curios înainte de a se pune pe treabă. Mintea cititorului tânjeşte întotdeauna după noutăţi. Cea mai bună cronică este aceea care reacţionează la noutate, o leagă de trecut, o poartă în viitor şi înzestrează subiectul cu isteţime, cu înţelepciune şi cu eleganţă. Noutatea poate fi de orice fel: din geopolitică, din afaceri interne, din ştiinţă, din literatură, din modă, din artă, din teatru, din societate, din religie. Nu contează gravitatea: trebuie doar să fie nouă, nu o temă devenită clişeu, clefaită săptămâni în şir. Un bun cronicar depistează un subiect atunci când acesta abia a apămt pe prima pagină a ştirilor, şi îşi lansează obuzele atunci când câmpul de luptă încă nu a fost răscolit şi înecat în fum. Doar uneori este o tactică bună să iei tema de săptămâna trecută şi să o răstomi, iar asta numai dacă ai de spus ceva valoros şi valabil, care să meargă împotriva gândirii convenţionale.

Metoda mea este ca trei din patru cronici să fie, într-un fel sau altul, de actualitate. în cea de-a patra fac ce am eu chef, scriind despre ceea ce consider important, indiferent de ce este prin ziare sau o să fie. Scriu despre vreme, despre anotimp, despre ceva ce am făcut, am văzut ori am auzit. Aceste cronici personale sunt adevărata probă că te pricepi la ce faci. Trebuie să-ţi mobilizezi toate aptitudinile literare şi să te asiguri deplin că îi poţi duce cu tine pe cititori până la capătul ultimului paragraf. Dacă nu eşti sigur, bate iute în retragere şi ţine-te de actualitate. Pe de altă parte, dacă te ţin curelele, aceste articole despre ceea ce ai văzut cu ochii tăi sau autobiografice sunt, după părerea mea, cele care îl încântă cel mai tare pe cititor, îi rămân în minte şi, în cele din urmă, îşi câştigă un loc în antologii. Un avertisment: fereşte-te să fii fanfaron ori să ai o atitudine de superioritate. Aceste articole personale trebuie să fie condimentate cu modestie, trebuie să fie scrise cu simplitate sau, dacă este nevoie, să ironizeze tendinţa de a-şi da importanţă, subliniind incompetenţa şi ratările - ori decep

ţiile - şi nu propriile realizări. Sunt mai multe şanse ca un cititor să empatizeze şi să se identifice mai degrabă cu cel care nu-şi pierde zâmbetul atunci când rabdă necazuri decât cu cel care le depăşeşte cu uşurinţă. în bătălia pentru viaţă, un bun cronicar este cel sortit să piardă, chiar dacă este veşnic optimist.

Cel de-al patrulea punct de ţinut minte este faptul că simţul firesc al ştirilor trebuie să ia în calcul nevoia de varietate. Cele mai multe cronici trebuie să se găsească prin preajma evenimentelor zilei, fie ele politice, sociale sau culturale. Dar, rămânând în actualitate, cronicarul trebuie să se plimbe mereu printre aceste domenii, precum şi printre altele. Eu încerc să nu scriu două săptămâni la rând despre politica internă, sau despre geopolitică, în afara situaţiei în care ştirile mă silesc să o fac. Şi dacă există o ştire politică importantă, pe care este fixată atenţia tuturor scriitorilor, am grijă să mă consult cu redactorul-şef, ca să văd cum o tratează el. Dacă spune tot ce se poate spune despre ea, adesea prefer să sar peste acel subiect şi să scriu despre ceva complet diferit, chiar şi de categorie uşoară - desigur, dacă mă lasă redactorul-şef. Sau poate că din capul locului îmi cere el să nu o fac. Dacă scriu despre pictură, un subiect care mă preocupă din ce în ce mai mult, o las atunci deoparte pentru cel puţin şase săptămâni, oricât de mare ar fi ispita. Mă feresc din răsputeri de subiectul „televiziune" - este prea facil şi de domeniul evidenţei. încerc să nu scriu despre religie mai mult de patru ori pe an, şi niciodată de Crăciun ori de Paşte, când toată lumea face asta. Pe de altă parte, într-un an nu scriu niciodată mai puţin de patru articole în care să apară Dumnezeu. Nu scriu două săptămâni la rând un articol despre chestiuni din străinătate. Când călătoresc, mă folosesc uneori de acele trăiri pentru o cronică, dar nu prea des, şi numai atunci când merită să o fac. în zilele noastre toată lumea călătoreşte, frecvent, peste tot în lume - sau este raţional să presupunem că aşa stau lucrurile. Nici un loc nu mai este cu adevărat exotic, în afara cazului în care eşti foarte bine plasat acolo; şi atunci trebuie să te fereşti de snobism sau de cercurile exclusiviste.

Este distrugător să pari condescendent faţă de cititori, întocmai aşa cum nu este o politică bună să-i linguşeşti, ori să-i hăr- ţuieşti, ori să încerci să le ridici starea de spirit. Să nu uităm că pentru ei este cel mai simplu lucru din lume să nu mai citească articolul după primul paragraf, sau să se întrerupă pe la jumătate, sau în orice moment. Nici măcar nu trebuie să ia o decizie conştientă. Pur şi simplu le alunecă ochii de pe pagină. Ori lasă deoparte articolul pentru că sună telefonul, şi nu se mai întorc la el. Iar dacă cronica ta nu este citită până la sfârşit într-o săptămână, s-ar putea ca nici să nu fie începută săptămâna următoare. Nu uita: întotdeauna tu eşti cel care imploră, iubitul cel trufaş este cititorul. Curtează-l în fiecare paragraf, în fiecare propoziţie, cu fiecare cuvânt

- şi, lucrul cel mai greu din toate, să nu dai niciodată impresia că faci asta. Niciodată să nu-l înşfaci de revere, să nu strecori insistent mâna pe sub o fustă care este ţinută strâns în jurul picioarelor, să nu răcneşti la o ureche indiferentă. Iubire, da, dar nu lăsa să se vadă cât de mult râvneşti să fii iubit, la rândul tău. Dacă ştii cum să te furişezi până în preajma cerbilor, furişează-te. Dacă ştii cum să prinzi păstrăvi cu mâna, prinde. Dar nu pune mâna pe puşcă: nu-i de folos la soiul ăsta de vânat.

Cititorul o să observe că am folosit de vreo zece ori persoana întâi singular în paragraful dinaintea celui de mai sus. Apoi mi-am dat seama ce fac şi am schimbat tonul. Toate cronicile bune sunt despre om şi natura umană şi sunt personale. Dar nu trebuie niciodată să fie egocentrice. Vanitatea este cel mai mare păcat al cronicarului. La fel de odioasă este omniscienţa, sora mai mică a vanităţii. Stilul „ştie-tot“ este respingător. Aşa cum este şi netrebuincioasa subliniere a cunoştinţelor „din interior*[4]. Nu folosi niciodată formule ca „l-am întrebat pe prim-ministru“ ori „un membru al Cabinetului mi-a spus". Personalitatea cronicarului trebuie să fie mereu prezentă, însă rareori trebuie să se arate limpede în text. Un cronicar bun este un submarin, stând la pândă imediat sub suprafaţa scriiturii sale, cu periscopul înălţat, dar discret.

Uneori, rar, este îngăduit să foloseşti cronica în sprijinul unei cauze personale, ca să-i sari în ajutor unui prieten ajuns la ananghie sau ca să aminteşti de cineva despre care ştii că nu va fi pomenit altundeva. însă aceste subiecte trebuie să fie abordate strict datorită meritelor lor intrinseci şi nu din pricina legăturii cu tine. Trebuie să presupui că există în personalitatea ta ceva inerent obositor sau că judecata ta este cu totul deficientă atunci când este vorba despre propriile interese - sau, şi mai bine, fa-ţi rost de o nevastă care are curajul să îţi arate aceste lucruri. (Este o realitate faptul că rareori celibatarii înrăiţi sunt buni cronicari timp îndelungat - până şi Bemard Levin, marea excepţie, ar fi fost mai bun sub o constantă supraveghere nevestească.) Şi asta mă aduce la următorul punct, cel mai important: niciodată să nu te foloseşti de puterea de cronicar în scopuri personale. Fără îndoială, agentul de circulaţie s-a înşelat profund atunci când te-a oprit pentru exces de viteză / neglijenţă la volan, iar limbajul lui a fost de neiertat. însă cititorii nu vor să afle aşa ceva. Şi nu-i interesează nici de ce anume consiliul local ţi-a refuzat avizul de construire a unei anexe, nici de coşmarul călătoriei cu British Airways / Virgin Airways, nici de neruşinarea controlorului de bilete din trenul de 16.30, de la Paddington la Oxford, nici de halul în care cei de la magazinul John Lewis / Peter Jones ţi-au mochetat salonul. Ai probleme cu repararea maşinii de spălat? Las-o baltă - aşa cum fac toţi ceilalţi. Dacă ai suferit vreo agresiune serioasă, ai

putea scăpa o vorbă despre asta. Dar nimeni, în afară de cei de la circa de poliţie respectivă - care n-au încotro -, n-are chef să audă o relatare de-a fir a păr. Povestea ta despre lăsarea ceţii, povestea cu întârzierile de zboruri la aeroport, povestea despre cum ai fost escrocat / încărcat la socoteală / înfruntat / nedreptăţit etc. de către firma de asigurări / furnizorul de gaze naturale / supraveghetoarea de la supermarket / fisc sunt - subliniez acest lucru - cu totul lipsite de interes. Pentru asta există pe lume familia ta, să-ţi asculte poveştile, după cum de-asta eşti tu pe lume, ca să le asculţi pe ale lor. Pe cititor îl doare fix în cot de ele. întipăreşte-ţi asta
în minte: nu-i faci o favoare - el/ea te plăteşte, pentru a-i oferi divertisment. Aşa că el n-are chef să i se spună că asistentele medicale de la spitalul St Mary, unde te-ai dus pentru o proteză de şold, sunt frumoase de pică şi că asta te-a făcut să priveşti cu alţi ochi sistemul naţional de sănătate etc. Iar ea n-o să cadă pe spate dacă îi spui că te-ai dus la Palatul Buckingham ca să-ţi primeşti medalia de Cavaler al Ordinului Imperiului Britanic, şi ce piele surprinzător de frumoasă are regina, şi cât de eficient este organizată acolo parcarea. Fii rezonabil: nimeni, în afară de tine, nu se sinchiseşte de faptul că eşti o mică - probabil foarte mică - celebritate. Aşa încât nu trebuie să scrii despre câinele tău, decât poate de două ori pe an, despre copiii tăi (numai o dată) sau despre nevastă (niciodată).

Cu toate acestea, fii tu însuţi. O cronică impersonală este o contradicţie în termeni, precum un jurnal intim care ascunde lucruri. Ca să aibă succes cronica, cititorului trebuie să-i placă de tine, iar ca să-i placă de tine trebuie să te cunoască. Aşa încât marioneta trebuie să-şi iţească din când în când capul din cutie. Este sigur că oamenii care scot regulat bani din buzunar pentru a cumpăra ziare şi reviste doresc să stabilească relaţii personale cu ele - de dragoste şi ură, de cele mai multe ori, punctate de bodogăneli, de exasperare şi chiar de violenţă. L-am văzut până şi pe Ruperi Murdoch4 luând unul dintre propriile ziare, *Sunday Times* - şi era tocmai exemplarul *meu,* fie vorba între noi -, tresărind furios, facându-l apoi ghemotoc şi azvârlindu-l cu o forţă impresionantă drept în focul din şemi- neu. Această relaţie tumultuoasă dintre ziar şi cititor are intensitate maximă atunci când intră în colimator cronicarii. Aşa încât, dacă scrii o cronică, eşti în linia întâi, la mai puţin de o aruncătură de piatră de tranşeele cititorilor. Pune-ţi casca în vârful unui băţ şi agit-o - dă-le de ştire că eşti acolo.

Un ultim aspect. Viaţa multora este tristă. Fără îndoială că şi a ta este

4 Keith Ruperi Murdoch (n. 1931), magnat american al presei, de origine australiană (n. red.).

tristă. Dar, precum în *Paiaţe,* nu trebuie să laşi să se

vadă asta: pune-ţi veşmântul cel împestriţat! Să foloseşti cronica pentru a-i critica pe cei mari, a îndrepta strâmbătăţile, a cutremura guvernele, a-i face pe îngâmfaţi să-şi coboare nasul! Dar să sublimezi din când în când faptul că trăim într-o lume nespus de frumoasă, uimitor de plină de oameni fascinanţi, de întâmplări care îţi încălzesc inima, de râsete, şi că Dumnezeu este în ceruri.

Este cu adevărat necesar traseul, domnule profesor?

Din ce în ce mai mulţi tineri încearcă să intre la facultate. Tendinţa este privită favorabil, de parcă, într-o lume ideală, fiecare băiat şi fiecare fată din ţară ar trebui să aibă pregătire universitară. Guvernul pare să împărtăşească această iluzie, deoarece se străduieşte frenetic să deturneze fonduri de la scopuri mai meritorii, ori chiar de la scopul şi mai dezirabil de reducere a taxelor, ca să asigure locuri „suplimentare". Aşa încât m-am bucurat să văd că un universitar, Geoffrey Strickland de la Reading, a lansat un atac violent, în *Sunday Telegraph,* împotriva extinderii proiectelor universitare. El ar prefera să vadă că banii se cheltuiesc pe păstrarea vechilor şi celebrelor instituţii existente, convins fiind că acestea oferă o formă mai bună de învăţământ pentru tinerii de 18 ani şi mai vârstnici. După ce am trecut prin ambele forme, sunt de acord cu Strickland, cu condiţia ca înscrierea să rămână voluntară.

Universităţile sunt cele mai supraevaluate instituţii din vremea noastră. Dintre toate calamităţile care s-au abătut asupra noastră în secolul XX, în afară de cele două războaie mondiale, expansiunea educaţiei superioare, în anii 1950 şi 1960, a fost cea mai trainică. Ţine de mit faptul că universităţile sunt leagănele raţiunii. Ele sunt nişte sere pentru toate felurile de extremism, de absurditate, de intoleranţă şi de prejudecăţi, în care este inculcat aproape cu dinadinsul snobismul intelectual şi social şi în care profesorii încearcă să le transmită studenţilor propriile păcate ale trufiei. Lucrul de mirare este că atât de mulţi oameni care răsar din aceste bârloguri încă mai pot

fi angajaţi în câmpul muncii, deşi o minoritate semnificativă, aşa cum am învăţat pe pielea noastră, pleacă de acolo bine echipaţi pentru o viaţă publică închinată facerii de rele.

îmi amintesc de vremea în care a fost proiectată noua Universitate din West Midlands, pentru a contribui la revigorarea industriei noastre constructoare de maşini; în schimb, ea a oferit sărutul morţii, producând în serie delegaţi sindicali troţkişti mult mai distructivi decât predecesorii lor din clasa muncitoare, care se presupune că erau neşcoliţi. Nu este întâmplător faptul că Ontario, cea mai bogată provincie din Canada, e dusă de râpă acum de un guvern socialist condus de un fanatic care a fost în anii 1960 bursier la Rhodes. Noua formă de totalitarism, „corectitudinea politică", este în întregime o invenţie universitară, iar virulenta explozie de antisemitism a negrilor, care a stârnit o agitaţie cumplită în Brooklyn, a fost cultivată în campus, în frauduloasele catedre de „Studii afro-americane". Iar în momentul în care aceste rele - şi altele - se răspândesc rapid către Marea Britanie, un guvern conservator plănuieşte să expună la ele şi mai mulţi dintre copiii noştri, pe bani publici.

Chiar dacă am putea împiedica universităţile să facă rău de-a dreptul, nu este limpede binele pe care se presupune că îl fac. S-au extins la nimereală din instituţii medievale care aveau rostul de a educa teologi şi care erau adaptate anului ecleziastic. Nici una nu s-a gândit, de la bun început, la cea mai potrivită cale de a oferi pregătire superioară într-o lume laică. Nu am făcut decât să grefam noţiuni noi pe acelaşi vechi cadavru aflat în putrefacţie. Cele mai rezonabile forme de colegiu din prezent sunt şcolile extinse de afaceri, care se răspândesc rapid în America Latină - am ţinut conferinţe în câteva astfel de locuri în această primăvară şi mi s-au părut admirabile -, dar nici măcar ele nu au fost în stare să se lepede cu totul de moştenirea universitară. Nu are importanţă faptul că universităţile se bucură de mare trecere printre tineri. Ele continuă, din păcate, să aibă o valoare socială şi, firește, în timpul unei recesiuni grave e de înţeles faptul că absolvenţii de liceu îşi amână cu trei sau mai mulţi ani lansarea pe o piaţă a muncii nesigură. însă un musafir de pe altă planetă, nefamiliarizat cu istoria acestei instituţii, şi-ar zice că e ciudat ca tinerii cei mai înzestraţi, intr-un moment în care forţele lor mentale şi fizice sunt la maximum de potenţial, să fie retraşi din slujba societăţii şi ţinuţi, comparativ vorbind, în trândăvie, pe cheltuiala restului comunităţii, căreia i se refuză un astfel de privilegiu. Celor care se împotrivesc acestei păreri, arătând binefacerile culturale pe care le conferă educaţia universitară, le răspund: nu gândiţi în abstracţii, uitaţi-vă la produsele reale, vii. Ca să găseşti un arhetip al

absolventului universitar care s-a bucurat de toate aceste progrese inestimabile, e suficient să te uiţi la Neil Kinnock5. El, dimpreună cu modul în care gândeşte, vorbeşte şi acţionează, arată ce înseamnă acest sistem.

Musafirul venit din spaţiul cosmic ar putea pune sub semnul întrebării şi alte aspecte ale universităţilor pe care noi le luăm de bune. Oare nu ar trebui ca medicii noştri să fie pregătiţi în clinici, în săli de operaţie şi în spitale? Şi avocaţii, la tribunale? Şi inginerii, în fabrici, în mine ori în şantiere de construcţie? Şi profesorii, în şcoli? Şi funcţionarii administrativi, în birouri ale guvernului? De ce să-i iei din mediul muncii lor şi să-i concentrezi într-o „oală sub presiune" academică? Iar apoi ar putea să se uite la multe dintre cursurile predate în universităţi şi să-şi spună că nu au nici un sens. Săptămâna trecută, *Times Literary Supplement* a reînviat vechea şi turbata bătălie cu privire la obligativitatea cursurilor de anglo-saxonă pentru obţinerea diplomei de limbă engleză de la Oxford. Unui profesor de la colegiul Corpus Christi îi este foarte uşor să arate că „a face" anglo-saxona, pentru propriile virtuţi, e ceva ridicol. însă a devenit obligatorie din cauză că universitarii de modă veche considerau că a lua o licenţă în limba engleză este oricum floare la ureche - lucru adevărat - şi că ar trebui îngreunată, silind studenţii să facă ceva dificil. Dacă dăm deoparte
anglo-saxona, nu mai rămân decât trândăvie şi un talmeş-bal- meş din ce în ce mai mare de absurdităţi, cum ar fi deconstruc- tivismul, postdeconstructivismul şi celelalte asemenea, toate exprimate într-un jargon hidos. Dispreţul corpului didactic care predă limba engleză la Oxford faţă de lumea raţională din afară tocmai a fost demonstrat prin numirea la una dintre catedre a unui marxist nicicând pocăit. Firește că trebuie să se renunţe la anglo-saxonă. însă, dacă este ca limba engleză să fie obiectul unei licenţe, studenţii ar trebui să-şi demonstreze competenţa în cel puţin alte două limbi europene, precum şi familiarizarea cu literatura acestora, ca şi cu literatura noastră, într-o anumită etapă, ar trebui să fie obligaţi să dea probe dificile de gramatică, inclusiv sintaxă, şi de ortografie. De asemenea, ar trebui să se pretindă iscusinţă la scrisul de mână. Ar trebui să li se ceară să compună versuri într-o gamă largă de metri ficşi, în condiţii de examen. Şi, mai presus de toate, ar trebui să li se pretindă să scrie proză limpede, concisă, bine ţintită şi agreabilă, expunând argumentele cu simţ logic, sens şi laconism, fără să recurgă la jargon.

în ziua de azi se predau puţine dintre aceste lucruri, sau poate că nici unul, şi nimeni nu dă examen la aceste materii. Primim, în schimb, ideologie,

---

5 Neil Gordon Kinnock (n. 1942), politician britanic, lider al Partidului Laburist şi al opoziţiei în perioada 1983-1992 (n. red.).

constipaţie polisilabică şi o anumită aptitudine diabolică de a preface lucrările literare în texte pentru predicarea urii de clasă. Facultăţile de limba engleză din multe universităţi, de fapt din majoritatea lor, ilustrează perfect ceea ce este greşit în ideea de universitate şi motivul pentru care aceasta nu are un viitor prea îndelungat.

7 septembrie 1991

împrumută-mi laptele hidratant, soro!

, ‚Au sosit parfumurile pentru bărbaţi", informează un anunţ din acest număr al revistei *Tatler.* Un sondaj făcut de firma Fabergé sugerează că bărbaţii petrec mai mult timp în baie în

fiecare dimineaţă şi folosesc din ce în ce mai mult produse cosmetice pentru a arăta mai bine. Gel de păr, spumă, lapte hidratant, cremă de mâini, cremă de faţă, ba chiar şi parfum - adesea împrumutat de la neveste - poposesc pe furiş, dar zilnic, pe pielea masculină. Nu încape îndoială că sondajul slujeşte unui interes propriu, însă el confirmă dovezile oferite de nasul şi de ochii mei. La un prânz comun, nu demult, am observat cel puţin doi bărbaţi care foloseau machiaj. Precum majoritatea curentelor, această modă a demarat în America. Dacă într-un oraş mare, cum ar fi Chicago sau San Francisco, cobori cu liftul unui hotel în jurul orei 7.30 dimineaţa împreună cu o falangă de cadre superioare masculine care se duc la întâlniri cruciale de la micul dejun, duhoarea de produse de toaletă te dă pe spate.

Suntem oare martorii începutului uneia dintre acele majore schimbări istorice a relaţiilor dintre sexe? Până prin anii 1820, în cele mai multe societăţi occidentale bărbaţii şi femeile se întreceau fără ruşine în pierdere de timp, de bani şi-n osteneală legate de propria înfăţişare. Foloseau în aceeaşi măsură ţesături sclipicioase, culori vii sau delicate, bijuterii şi lucruri suflate cu aur, peruci, creme şi pudre, şi atât balene pentru corset, cât şi căptuşeli matlasate. Dacă privim, să zicem, picturile lui Nicholas Hilliard sau ale lui van Dyck6, una peste alta, bărbaţii sunt cei care iau ochii. Interludiile puritane, cum a fost în perioada Commonwealth-ului din anii 1650, au afectat deopotrivă femeile şi bărbaţii, păstrând astfel egalitatea în bătălia sexelor, şi nu au durat mult. Prin 1663, acel bătrân pri- cinos numit Anthony Wood7 se plângea că bărbaţii cheltuiesc mai mult pe înfăţişarea lor decât femeile şi că folosesc

6 Nicholas Hilliard (cca 1547-1619), meşter aurar şi portretist englez, cunoscut pentru miniaturile sale care înfăţişează curteni din vremea Elisabetei I şi a lui Iacob I al Angliei; Antoon van Dyck (1599-1641), pictor şi gravor flamand, devenit celebru în calitate de pictor al Curţii regelui Carol I Stuart al Angliei (n. red.).

7 Anthony Wood (1632-1695), anticar englez, autor de jurnale în care îşi descrie epoca (n. red.).

parfumuri şi cosmeticale, inclusiv măşti nutritive. Susţinea că ofiţerii din Regimentul de Cavalerie care forma garda regelui Carol II se dedau cu sârg acestor practici. încercările fiecărui sex de a-l eclipsa pe celălalt au continuat pe tot parcursul secolului al XVIII-lea.

Ca întotdeauna, Jane Austen a simţit repede vântul schimbării. în *Persuasiune* (roman scris între 1815 şi 1816) punea în opoziţie ofiţerii de marină simpli, cu înfăţişare bărbătească, pe care îi admira (doi dintre fraţii săi au ajuns amirali) cu sir Walter Elliot, un filfizon din vremea Regenţei, neghiob şi parfumat. Sir Walter se considera o autoritate în domeniul frumuseţii, atât masculine, cât şi feminine, şi al mijloacelor de a o spori. Era adeptul total al pomezilor doamnei Vincent Gow- land8. Atunci când fiica lui, Anne, vine la locuinţa din Bath, el o laudă că arată mai bine. „A folosit oarece anume?“ „Nu, nimic." „Doar Gowland", presupune el. ,3a nu, nimic-nimic." „Nu zău! Asta l-a mirat", adăugând că sfatul lui este „folosirea necurmată a produselor Gowland în lunile de primăvară". Sir Walter, căruia îi plăcea să bântuie prin Bath în căutare de făpturi arătoase, atât bărbaţi, cât şi femei, la braţ cu amicul lui, colonelul Wallis („Chipeş oştean, chiar dacă are părul roşcat"), avea păreri extrem de nefavorabile despre înfăţişarea ofiţerilor de marină. Bunăoară sărmanul amiral Baldwin, de numai 40 de ani, dar „cu faţa de culoarea mahonului, cum nu se poate mai aspră şi mai colţuroasă, plină de şanţuri şi de zbârcituri, cu nouă peri cărunţi într-o parte şi doar un strop de pudră în creştet", în schimb, amiralul Croft, care închiriase casa lui sir Walter, îi spune lui Anne că tatăl ei pare „cam prea spilcuit pentru vârsta lui". A trebuit să o roage pe soţia sa, Sophy, să-l ajute să mute „toate oglinzile mari" din salon.

Dar, cu tot respectul pentru sir Walter, până şi amiralii îşi dădeau mare silinţă în privinţa înfăţişării lor. Fiica lui sir Edward Codrington, învingătorul din Bătălia de la Navarino, a descris o scenă în care tatăl său se pudra, în vreme ce ea şedea „citindu-i una dintre încântătoarele povestioare ale domnişoarei Edgeworth“, iar el îi corecta punctuaţia: „Iată bucata de pânză albă pentru pudrat, întinsă pe covor, pămă- tuful pentru pudră care îmi părea făurit de degete de zână, prozaicul cuţit pentru pudră care alunga fauritura degetelor de zână de pe frunte şi de pe tâmple". Aceasta a fost ultima perioadă în care bărbaţii puteau examina frumuseţea fizică a cuiva de acelaşi sex fără să fie acuzaţi de homosexualitate. Artistul Joseph Farington, autorul unui jurnal

8 Vincent Gowland este un farmacist din secolul al XVIII-lea, inventatorul unei reţete de pomadă foarte cerută în epocă; după moartea farmacistului, survenită în 1776, văduva sa, Maria Elizabeth, a continuat să vândă produsul, promovându-l sub denumirea „Pomada doamnei Vincent Gowland" (n. red.).

personal, consemnează un mic dejun cu mulţi participanţi, toţi de sex masculin, la care „Gregson Pugilistul" era plasat în salonul din faţă, gol-puşcă, pentru a fi admirat „datorită frumuseţii formei lui“. De asemenea, Farington s-a dus împreună cu sir Thomas Lawrence, pictorul portretist, ca să examineze „un negru chipeş", care s-a dovedit a avea „cea mai frumoasă siluetă pe care o văzuseră vreodată". Doamnele puteau să comenteze cu privire la umerii, la talia şi la picioarele unui bărbat fără să pară prea îndrăzneţe. Picioarele, şi mai ales pulpele, erau cercetate atent la baluri. Soţii Words- worth au fost jigniţi de moarte atunci când Thomas de Quincey, cu care se împrieteniseră, a publicat într-o revistă un articol în care critica picioarele poetului şi afirma că acesta ar trebui să aibă două perechi, una pentru mers şi „alta pentru veşmintele purtate la serate, când nu mai dispunem ajutorul prietenesc al ghetelor ca să ne ascundem imperfecţiunile de privirile critice feminine".

Toate acestea au început să apună atunci când s-a produs revoluţia veşmintelor masculine, declanşată de Brummell9. E

9 George Bryan (zis „Beau") Brummell (1778-1840), important arbitru al eleganţei şi modei masculine în Anglia din vremea Regenţei (n. red.).

adevărat, el a introdus banda elastică petrecută pe după talpă, care făcea ca pantalonii să se întindă perfect (determinându-l pe papa Pius VII să-i interzică din pricina obscenităţii), dar, în general, ura culorile, prefera negrul, albul şi cenuşiul pentru bărbaţi şi sublinia importanţa pe care o au curăţenia, îmbăierea zilnică, schimbarea frecventă a lenjeriei şi dieta. A interzis par- fumurile, unguentele, unsoarea şi uleiul de păr, pregătind astfel terenul bărbatului ultramasculin care a preluat conducerea în epoca victoriană. în tinereţea mea, numai homosexualii foloseau cosmetice. Odată, când venisem la Londra de la Oxford pentru un bal, m-am pomenit că împart camera cu un travestit de vreo 25 de ani. S-a purtat impecabil, însă m-a fascinat priveliştea machiajului lui, dimineaţa: i-a luat o jumătate de oră, cam cât unui manechin feminin din zilele noastre.

Această fază din istoria omenirii în care bărbaţii obişnuiţi şi-au prezentat frumuseţea fără vreun ajutor a durat cam un secol şi jumătate, şi trebuia să se termine. Televiziunea a jucat un rol important în această schimbare. Dat fiind că politicienii şi alte celebrităţi au descoperit cât de mult izbutea machiajul să le îmbunătăţească înfăţişarea, au fost ispitiţi să-l folosească în mod discret chiar şi în afara magiei micului ecran. După cât observ eu, se răspândeşte cu iuţeală în rândul tinerilor, împreună cu folosirea mai vizibilă a culorilor vii, a sclipiciului şi a bijuteriilor. Este doar o chestiune de timp până ce o să dispară de-a binelea tradiţionala ţinută de seară masculină, şi vom reveni la mătăsuri şi la satinuri. Iar atunci când spuma şi laptele hidratant defilează în cinstea bărbaţilor, pot oare perucile10 să fie prea departe în urma lor?

21 septembrie 1991

„Făpturi iuţi, strălucitoare, avântate-n vânătoare“11

Nu de mult şedeam pe un scaun de pânză pe o străduţă din satul Stogursey, pictând în acuarelă magnifica biserică St Andrew. A fost fondată de benedictini, pe la anul 1100, are o formă ciudată, fascinantă, pentru un lăcaş de cult dintr-o parohie englezească, iar jocul de lumini şi umbre de pe zidurile ei albe este o ispită pentru artişti. O mai pictasem de două ori în trecut, însă de data asta aveam parte de un cer argintiu şi de un soare palid care dădeau o notă de mare rafinament. Lucrul înainta de minune şi aproape terminasem când, dintr-odată, întregul fundal s-a umplut de viaţă. Un vânător în haine stacojii, pe

---

10 Joc de cuvinte în limba engleză: *wigs,* „peruci", se pronunţă similar cu *whigs,* membri ai partidului istoric Whig - în prezent, liberal-con- servator (n. tr.).

11 în original: *Sleek and shining creatures of the chase* - citat din poemul „The Princess“, al lui Alfred Tennyson (1809-1892), unul dintre cei mai faimoşi poeţi ai epocii victoriene (n. tr.).

un minunat cal murg, scotea la plimbare o haită întreagă de copoi. Frumuseţea câinilor cu blana în nuanţe de gri, de alb şi de cafeniu-gălbui aproape că mi-a tăiat răsuflarea. Ca desenator, am taman atâta talent cât să simt o mare frustrare că nu am mai mult: cât îmi doream, în acea clipă, uşurinţa unui Stubbs, a unui Ben Marshall sau a unui Munnings12, ca să adaug desenului meu acest grup în cele câteva secunde scurse înainte de a dispărea!

Cel de-al doilea gând a fost mai sumbru: dacă se face voia laburiştilor, acest tip de scenă o să dispară pe vecie din viaţa satului englezesc. Toţi sătenii ieşiseră să se uite la trecerea copoilor: le-ar fi refuzată şi lor, ca şi mie, această plăcere simplă, însă mă gândesc că am putea pierde mai mult decât atât. Casa mea se află la numai câteva mile de Stogursey, sus, pe coastele dealurilor Quantock. La o sută de metri de ea este un crâng, ai cărui copaci se înalţă deasupra unei încâlceli de tufe care cresc dintr-o micuţă carieră de piatră, străveche, abandonată probabil acum câteva sute de ani. Este un cuib de vulpi, ale căror mişcări le privesc de pe terasa noastră, uneori cu binoclul, alteori cu ochiul liber, căci vânează iepuri până în dreptul grădinii noastre şi câteodată chiar înăuntrul ei. Acum sunt cinci, peste care domneşte o vulpoaică bătrână de o frumuseţe mlădioasă şi cu o coadă stufoasă ce are vârful alb.

Oare asemenea făpturi vor supravieţui interzicerii vânătorii? Nu ştiu. Există nenumărate vulpi în regiune şi multe haite de copoi. Copoii ucid o sumedenie, dar este o întrecere a dibăciei, în care vulpile isteţe supravieţuiesc. Mai trăia în crâng şi un vulpoi mare şi bătrân, cu blana de un portocaliu aprins. A fost de multe ori ţinta vânătorii, şi îşi bătea joc de urmăritori. A dispărut acum doi ani, în afara sezonului de vânătoare, şi nu mă îndoiesc că a murit în vizuina sa, îndestulat de ani şi rele. Prevăd că şi vulpoaica o să moară de bătrâneţe - e mult prea deşteaptă faţă de copoi -, însă n-aş băga mâna-n foc pentru puii ei aproape maturi. Unul îmi pare tare tont. Probabil că vânătoarea o să-i vină de hac în iama asta. Fireşte, cu cât vulpea e mai isteaţă, cu atât răpune mai mulţi miei, mai multe găini ori raţe. Fermierii tolerează un sistem de control care sporeşte necontenit inteligenţa vulpilor deoarece mulţi dintre ei vânează şi sunt pasionaţi de această îndeletnicire. însă dacă vânătoarea va fi interzisă vor pune mâna pe puşti, iar puşca este arma supremă, de care nu te

12 George Stubbs (1724—1806), pictor englez, socotit unul dintre cei mai importanţi pictori britanici din secolul al XVII-lea, renumit pentru imaginile înfăţişând cai; Benjamin Marshall (1768-1835), pictor englez specializat în reprezentarea pe pânză a animalelor, discipol al lui Stubbs; sir Alfred James Munnings (1878-1959), pictor englez adversar al modernismului, considerat a fi unul dintre cei mai iscusiţi pictori britanici de cai (n. red.).

apără inteligenţa. Aş fi putut să împuşc de multe ori vulpoiul cel bătrân şi portocaliu, iar în vara asta aş fi putut să le nimicesc pe cele cinci care trăiesc în crâng, fără nici un efort şi fără să mă urnesc de pe terasă.

N-am vânat niciodată şi sunt multe decenii de când n-am mai împuşcat vreun animal. De fapt, mai nou nu-mi dă ghes inima să ucid nici măcar o muscă enervantă - ce minune a lui Dumnezeu şi a naturii este trupul ei complicat, supereficient, dacă-l priveşti mai îndeaproape - şi îi dau trei avertismente clare, ca în wrestlingul american. Aşa încât astfel de sporturi sângeroase nu mă interesează. Dar, ca istoric, pot accepta paradoxul că vânătoarea atent controlată şi supravieţuirea speciilor merg mână în mână. Dacă vrem vulpi pe care să le privim şi care să ne încânte, trebuie să avem vânătoare.

Acelaşi paradox se aplică şi cerbilor, mândria şi podoaba dealurilor Quantock. Sunt făpturi minunate, evident mai mari decât cei pe care îi văd în Highlands. Viaţa este mai uşoară, iernile, mult mai puţin aspre. Cu toate acestea, au supravieţuit numai pentru că Somerset şi Devon aparţin acelei zone din Anglia în care s-au desfăşurat întotdeauna vânători de cerbi. Aidoma vânătorii de vulpi, are acelaşi efect de unire a comunităţii fermierilor în spatele unui sistem unic de control, iar unul dintre scopurile acestuia este să îmbunătăţească turma. O anchetă recentă a arătat că cerbii noştri din Quantock sunt cât se poate de sănătoşi şi că sporesc în număr: s-a calculat că există acum vreo 800 prin micuţul nostru lanţ de dealuri. îi văd mereu, mai ales toamna şi iama. Nu există privelişte mai spectaculoasă decât un lung şir de cerbi roşcaţi profilat pe fundalul cerului, într-o dimineaţă mohorâtă de decembrie. Dacă dispare vânătoarea, vor rămâne nişte vulpi, dar mă tem că o să ne pierdem cerbii. Sunt monstruos de distructivi. Gardurile împotriva accesului cerbilor nu sunt prea eficiente şi costă o grămadă de bani: în momentul de faţă mulţi fermieri sunt oricum aproape de faliment. Aşa că o să împuşte cerbii ca pe nişte dăunători. Mai mult, după ce dispare vânătoarea şi este îndepărtat ochiul vigilent al acestui sistem de control comunitar, se vor înfiinţa braconierii de la oraş: ei se manifestă deja cu hărnicie.

Nici un alt aspect nu desparte mai limpede oraşul de sat decât vânătoarea. De curând, un cântăreţ pop care a ajuns multimilionar umplând atmosfera cu ceea ce pentru mine şi pentru mulţi alţii sunt nişte sunete hidoase a cumpărat o bucată de pământ în partea noastră de lume, plătind pentru ea un preţ piperat, ca să împiedice vânătoarea de cerbi. Se spune că soţia lui ţine cerbi ca animale de companie. însă în Devon şi în Somerset cerbii nu sunt animale de companie: sunt animale sălbatice

care duc acea viaţă liberă şi plină de primejdii pentru care i-a croit natura, aşa cum se întâmplă de nenumărate mii de ani. De multe veacuri supravieţuirea lor a fost legată strâns de viaţa vânătorilor-fermieri, care împart cu ei minunatele noastre dealuri, mlaştini şi păduri. în această împletitură de istorie şi de obiceiuri, în unele privinţe la fel de fragilă ca funigeii, se înfig ideologii urbani, cu ignoranţa, cu aroganţa şi cu banii lor. întocmai: şi cu tonul lor neobrăzat de superioritate morală. Ultimul om de pe lume pe care am chef să-l aud vorbind despre probleme de morală este un cântăreţ pop, care pentru mine constituie simbolul barbariei metropolitane. Dacă ar exista o ceată care să vâneze acest soi, aş fi înclinat să mă înscriu. în momentul de faţă mă îndoiesc că astfel de indivizi, oricât de bogaţi ar fi ei, pot să distrugă vânătoarea locală: este prea adânc înrădăcinată în comunitate. însă un guvern laburist fundamentat pe oraşe şi având în spate toată puterea unui statut parlamentar este cu totul altceva.

28 septembrie 1991

La supermarket e întotdeauna Crăciunul

Revistelor de sociologie le place să cerceteze supermarke- turile pentru a dezgropa chestii stângiste. Am citit de curând într-una dintre ele un articol în care se afirma că venitul mediu al clienţilor scade constant începând de la deschidere, la ora 9 dimineaţa. Cei bogaţi pot „să-şi aleagă ora de cumpărături", aşa că se duc devreme, „evitând buluceala" şi „având parte de cele mai proaspete produse". Săracii îşi fac cumpărăturile târziu, sunt îmbrânciţi şi tracasaţi, au parte de legume şi de fructe strivite, uneori la preţ redus. Teoria este insulară şi se năru- ieşte cu totul în momentul în care ajungi în America. Atunci când am stat un an la Washington, supermarketul la care mergeam, pe M Street, era deschis 24 de ore din 24, 365 de zile pe an, şi singura corelaţie dintre clienţi şi oră pe care am observat-o a fost că în creierii nopţii bântuiau pe acolo şi mai mulţi lunatici decât de obicei.

Teoria nu funcţionează nici aici, dacă e să judec după vizitele mele regulate la Sainsbury's împreună cu soţia mea, Mari- gold. Mergem de îndată ce se deschide, şi lumea de acolo este de toate vârstele, sexele, culorile şi clasele. Singurul lucru pe care îl au în comun este ţinuta neglijentă şi, în chiar mai mare măsură, nerăbdarea. Dacă personalul întârzie un pic deschiderea uşilor se adună o mulţime furioasă, condusă îndeobşte de un cumpărător de sex masculin de tipul celor pe care poliţia îi numeşte „lup singuratic" şi care apare în cazurile de violuri sau de crime în serie. Mai sunt şi câteva cumpărătoare ţâfnoase, mereu gata să le sară ţandăra, cucoane dolofane, nu neapărat membre ale fan clubului Jackie Onassis, care înhaţă cu ferocitate mânerele cărucioarelor de cumpărături şi arată ca şi cum le-ar plăcea să se folosească de acestea pentru

a dărâma uşile. Eu numesc acest fenomen „Furia cărucioarelor de cumpărături".

Nu încape îndoială că supermarketurile sunt un dar al Providenţei. împreună, putem aduna proviziile pe o lună în mai puţin de o oră. Dar duc dorul acelor băcănii de stil vechi unde mergeam cu mama în copilărie: mirosurile pătrunzătoare, imensele şorţuri albe pe care le purtau asistenţii unsuroşi, iscusinţa uluitoare cu care tăiau brânza şi şunca şi legau pachetele arătoase pe care le ambalau drăgăstos, în vreme ce mama şedea lângă tejghea pe un scaun înalt, cercetându-şi lista. Mai mult ca orice, spectaculosul punct culminant, în care banii şi bonul se puneau într-un coş suspendat pe un cablu, care urca şuierător până la doamna aşezată la casa de marcat, într-o gheretă înaltă, apoi se năpustea în jos cu restul, în sunete pătrunzătoare de clopoţei. Copiii din ziua de azi nu mai au parte de nici una dintre aceste plăceri, cu toate că este adevărat că se distrează călătorind pe cărucioarele de cumpărături.

Celălalt regret al meu este faptul că taxonomia supermar- ketului nostru este excentrică, aducând cu aşezarea cărţilor din London Library, şi pare să urmeze funcţionarea minţii unei femei, nu a minţii mele. Mă trezesc scotocind în zadar după Bovril la „Sosuri şi condimente", unde ar trebui, logic, să se afle. în schimb, se găseşte la „Came". Ei bine, puteţi zice, este un produs din came. E adevărat, dar atunci ce caută tot acolo Marmite, ca şi înspăimântătorul favorit australian, Vegemite13? De asemenea, am probleme cu apretul pentru rufe, care nu e, aşa cum te-ai aştepta, la „Produse pentru spălat", ci se înghesuie printre sprayurile pentru păr. Dar pot să înţeleg de ce o femeie, fie ea şi baroneasa Blackstone14, le-ar pune laolaltă.

Nu mai e nevoie să precizez că pe lista lui Marigold sunt toate articolele interesante, căci pentru ele este nevoie de competenţă. Mie îmi rămân „Detergenţii", „Săruri pentru maşina de spălat vase" şi alte lucruri plictisitoare. Dar nici asta nu-i aşa uşor cum ne-am putea închipui, pentru că ea vrea anumite produse, şi numai acelea. N-are rost să iau Fresh Care Automatic Non-Biologic, când ceea ce vrea ea este Perşii Original Non-Biologic. Uneori varietatea asta mă lasă cu gura căscată. Mi-e tare greu când mi se spune să iau „hârtie de toaletă", sau ceea ce eu aş numi „fundpapir". Trebuie să fie Nature Biode- gradabilă, ori Grijă pentru Mediu Nivel Scăzut de Poluare, ori Revive Ecologic Reciclabilă, ori Albită fără Clor Nouvelle, ori pur şi simplu Supersoft

---

13 Bovril - extract de came, creat în anii 1870, foarte popular în Marea Britanie; Marmite - pastă extrasă din drojdie de bere, apărută în Marea Britanie în 1902; Vegemite - varianta australiană a produsului Marmite (n. tr.).

14 Tessa Ann Vosper, baroneasă Blackstone (n. 1942), politician englez, membră a Partidului Laburist (n. red.).

de Lux?

într-adevăr, există momente în care, în vreme ce scrutez neliniştit rafturile, toate regimentele lor de produse ţipătoare se încheagă într-o ceaţă strălucitoare. Bunăoară, puzderia de lichide pentru curăţat cu nume percutante: Vax, Vim, Jif, Oz, Bif, Bam, Bash, Flash, Ajax, Wham, Fresh şi Bim, şi să nu uităm de Shiny Smiles şi de Lime Light. Dar ceea ce trebuie să iau eu, când şi dacă izbutesc să-l identific, este Mr Muscolo Spray Pulverizator şi nimic altceva. Colac peste pupăză, Mr Muscolo, pe care l-am dibuit în cele din urmă, iată că are şi neamuri, care nu seamănă între ele. Căpitanul Cuttle15 ar putea zice, pe drept cuvânt: „De l-ai găbjit, pune-l pe răboj!“ Ameţit şi căpiat de toate astea, mă proptesc de rafturi, mintea mi-o ia razna şi se prea poate să o iau din loc cu căruciorul de cumpărături al altcuiva, în care adesea se află un ţânc indignat.

Pe scurt, aiuritoarea fecunditate a capitalismului are neajunsurile ei. Posibilitatea de alegere este copleşitoare. Simţeam asta şi mai intens la Washington, mai ales atunci când mergeam la supermagazinul de delicatese din Georgetown, care are 150 de feluri de pâine şi peste 200 de sortimente de brânză. Nu-i de mirare că ruşii, când au călcat prima oară pe acolo, nu puteau să creadă că este real. Acum câtva timp, un pilot sovietic care fugise în Occident cu un Mig de tip nou a fost plimbat printr-un supermarket din California, şi şi-a închipuit că totul fusese aranjat anume pentru el, ca un „sat al lui Potemkin“. Nu izbutea să priceapă că aşa ceva au zilnic la îndemână 250 de milioane de americani.

Supermarketurile mă uimesc uneori şi pe mine. Abia săptămâna trecută am descoperit că ochiul magic de la casă poate să facă deosebirea între ardeii portocalii, verzi şi roşii şi să-i marcheze în mod corespunzător. Dar, ca întotdeauna, adevăratele surprize sunt cele omeneşti. Ce are în cărucior tipul ăsta costeliv din faţa mea, cu înfăţişare hămesită, care tocmai a ajuns la casă? Păi, nimic în afară de şase Harpie Red-Top16, trei duzini de cutii de Kleenoff Drain-Opener17, un tort „buturugă" mare şi 12 batoane de Marş. Şi el e un lup singuratic, ori poate o fi un membru al Familiei Addams venit în vizită pe aici. Oare şi-a ciopârţit nevasta şi e pe cale să se descotorosească de ciosvârte, după care va sărbători printr-un ospăţ pe cinste? Fata de la casă face bonul pentru tot conţinutul bizar al galio- nului fără vreo tresărire a genelor ei false, iar el plăteşte cu o

15 Personaj din romanul *Dombey şi fiul,* de Charles Dickens (n. tr.).

16 Produs pentru curăţarea toaletei (n. tr.).

17 Produs pentru desfundarea chiuvetei (n. tr.).

bancnotă de 50 de lire. Afară e un ger de crapă pietrele, iar un personaj bătrân şi hodorogit, care poartă un joben stâlcit şi descinde drept din Gissing, cântă *White Christmas* la o flaşnetă. Tipul cu Kleenoff îi dă o monedă de o liră, după care îşi pune cumpărăturile într-un Volvo nou şi elegant. Un supermar- ket mă face să mă simt ca un personaj din Pirandello, nu mai sunt în stare să fac deosebirea între iluzie şi realitate: lumea adevărată este în magazinul sclipitor ori pe trotuarul rece de afară? Şi or exista oare supermarketuri spirituale acolo sus, în rai?

21 decembrie 1991

Căci corectitudinea chiar că ne face pe toţi laşi

Există o nevoie omenească profundă, imposibil de dezrădăcinat, de a fi şocat de cuvinte sau de imagini şi, prin urmare, un impuls corespunzător de a cenzura. Nu-i cred pe oameni atunci când spun că sprijină libertatea deplină de exprimare. Cu toţii au rezerve în anumite zone, care, desigur, variază în funcţie de poziţia lor culturală. Un romancier care îşi ticseşte opera cu obscenităţi sau cu descrieri fără perdea poate să fie scandalizat dacă aude pe cineva folosind termenul „cioroi“ în loc de „negru". Invers, mulţi dintre cei care ar dori să fie abolită Legea privind Relaţiile Rasiale ar considera bine-venite legi mai dure împotriva obscenităţilor şi reînvierea puterilor Lordului Şambelan. Dorinţa de a suprima este permanentă în orice suflet: nu se schimbă decât obiectul ei. Cutez să spun că, atunci când va veni momentul, „negru" poate să devină cen- zurabil printre adepţii „corectitudinii politice", şi „harap" să reintre în graţii. „Corectitudinea politică" însăşi este o variantă modernă a vechii tradiţii puritane americane, odinioară îndreptată împotriva vrăjitoarelor, a femeilor decăzute, a poeziilor lui Walt Whitman şi a spectacolelor burleşti. Personajul universitar feminin de la Pennsylvania State care a protestat de curând împotriva unei reproduceri a tabloului lui Goya *Maja dezbrăcată* şi a silit universitatea să o dea jos de pe perete vorbeşte în numele acestei tradiţii. Ea ar fi protestat şi acum o sută de ani, însă pe temeiuri religioase: goliciunea acelei Maja ar fi fost un afront la adresa „decenţei", o insultă la adresa „purităţii femeilor". Ea foloseşte acum clişeul anilor 1990: este un caz de „hărţuire sexuală".

Dacă mai e nevoie să o spunem, acum o sută de ani tabloul nici măcar nu ar fi fost expus. Ar fi interesant de ştiut când a fost cumpărat şi atârnat pe perete de către conducerea universităţii. Bănuiesc că spre sfârşitul anilor 1960, reflectând un strat arheologic anterior de corectitudine progresivă, atunci când era precumpănitoare nevoia de „abolire a tabuurilor". Căci tabloul este, şi a fost gândit ca atare, un afront pentru izmeniţi, într-adevăr, este deranjant în diverse feluri. Precum aproape toate marile nuduri rezemate de un spătar, inclusiv cele

executate de Tiţian, de Velâzquez şi de Manet, reflectă greutăţile aproape imposibil de depăşit pe care le au pictorii atunci când prezintă în întregime nuditatea feminină şi, în acelaşi timp, sugerează odihna. Trupul fetei nu este adâncit în perne, cum ar trebui să fie. E ca şi cum ea ar sta ţeapănă, ca să ofere o etalare maximă. Picioarele sunt deosebit de stângace, iar labele picioarelor sunt aşezate într-o poziţie nefirească. Braţele sunt rigide şi nu îi sprijină capul. De fapt, capul arată ca şi cum ar aparţine altui trup şi a fost pur şi simplu înfipt pe acesta, uitând de gât. Am o senzaţie de stinghereală atunci când privesc această pictură, din motive care nu au nimic de-a face cu sexul.

Şi totuşi, are o mare forţă sexuală, după cum sugerează istoria ei. în momentul în care a ajuns la Londra, împreună cu perechea sa, *Maja îmbrăcată,* în mai 1990, National Gallery a publicat o mică broşură, *Goya 's Majas,* de Enriqueta Harris şi Duncan Bull, arătând ceea ce se ştie - nu prea mult, din păcate - despre tandem; o recomand oricui interesat de această controversă. Până de curând, Spania a fost întotdeauna o ţară pudibondă şi rareori era expusă o pictură a unei femei dezbrăcate, chiar şi în colecţii particulare. Tabloul *Venus la oglindă*
al lui Velâzquez reprezenta o excepţie. Cele două Majas ale lui Goya sunt deosebit de ademenitoare, iar la cea dezbrăcată se vede chiar şi păr pubian, poate că pentru prima oară în arta europeană. Goya pare să le fi pictat la comanda - sau să i le fi dăruit - atotputernicului şi lascivului ministru Manuel Godoy, care la începutul secolului al XVIII-lea şi-a creat o colecţie de artă enormă. Cea mai mare parte din ea era accesibilă publicului, însă el mai avea şi un apartament secret, sau „cabinet interior[14], despre care cineva care l-a vizitat în 1800 a spus că e plin de „tablouri cu diferite Venusuri[11]. Un inventar din 1808 precizează că el cuprindea nu numai „Goya: ţigancă goală/îm- brăcată, amândouă lăsate pe spate[11], ci şi „faimoasa Venus[11] a lui Velâzquez, dăruită lui Godoy de bogata şi emancipata ducesă de Alba, fără îndoială că în schimbul unei favori politice.

Se afirmă adesea că ducesa, care era prietena, patroana şi poate că şi amanta lui Goya, a furnizat trupul, cu toate că nu şi capul, celor două Majas. în 1945, actualul duce de Alba chiar şi-a exhumat strămoaşa, în nădejdea că măsurătorile vor putea să contrazică povestea, care totuşi a persistat. Goya avea 50 de ani atunci când a petrecut câteva luni, în 1797, la vila din Andaluzia a ducesei, pe atunci văduvă în vârstă de 34 de ani. El nu numai că a pictat-o în picioare, arătând către două cuvinte scrise pe jos, *,£olo Goya"18,* dar a umplut un caiet de schiţe cu desene sugestive ale unor doamne. Una dintre ele este cu

18 „Numai Goya[11], în limba spaniolă în original (n. tr.).

siguranţă ducesa, cu picioarele şi cu spinarea dezgolite, restul îmbrăcat, şi poate că este o aluzie glumeaţă la cele două Majas. Chiar şi în tumultul din Europa Revoluţiei Franceze, era ceva destul de şocant în relaţiile artistice ale lui Francisco de Goya cu această doamnă.

Chiar dacă era cutezător, chiar nesocotit, Goya se pricepea de minune să scape cu faţa curată. A supravieţuit tuturor furtunilor care s-au abătut peste Spania la începutul secolului al XlX-lea. însă revenirea pe tron a familiei de Bourbon a implicat întoarcerea Inchiziţiei, şi, pe 16 martie 1815, când avea

68 de ani, a fost convocat în faţa tribunalului acesteia, în legătură cu Secţiunea a Il-a a Regulilor de Expurgare, ca să „cerceteze" cele două Majas, pe care se pare că le deţinea tribunalul, şi „să declare dacă sunt opera lui şi de ce le-a făcut, la a cui poruncă şi în ce scop". Dar nu a ajuns până la noi reacţia lui Goya şi nu există nici o consemnare a procedurilor judiciare, dacă vor fi existat. în martie 1815, desigur, Europa a fost brusc răscolită din nou de vestea evadării lui Bonaparte de pe Elba, iar în această stare de nesiguranţă poate că a fost dat uitării cazul lui Goya. Ori poate că l-a pus pe unul dintre nenumăraţii săi prieteni influenţi să intervină. în orice caz, Goya a scăpat nepedepsit iar cele două picturi au supravieţuit, ca să şocheze şi să nedumerească generaţiile următoare.

Pe de altă parte, reproducerea împotriva căreia a protestat femeia a fost dată jos imediat. Se pare că orice universitate americană are un organism special care ascultă plângerile celor care se simt „oprimaţi" sau „hărţuiţi", şi există o agenţie interstatală de aplicare care are grijă ca respectivii să nu-şi iasă din mână. Ambele au acţionat rapid în acest caz, iar *Maja dezbrăcată* a fost expediată în întunericul din afară. Compararea celor două încercări de a cenzura micuţa desfrânată este un comentariu semnificativ despre vremurile noastre. în anul bătăliei de la Waterloo, Inchiziţia, simbolul reacţiunii, în numele moralităţii tradiţionale, nu a izbutit să aibă ultimul cuvânt. în 1991, pentru forţele progresului, în numele „corectitudinii politice", a fost floare la ureche. Mi se pare că, în epoca noastră, care se presupune că este luminată, avem de-a face cu o grămadă de izmeneală, de intoleranţă şi de cenzură - şi, de asemenea, cu multă laşitate.

30 noiembrie 1991

Parisul încă mai merită o liturghie19, pre legea mea!

O scurtă călătorie la Paris ca să văd expoziţia Gérieault20 de la Grand Palais. Nimeni nu a pictat mai bine ca el caii, şi expoziţia era plină de cucoane burgheze provinciale, venite din Anjou sau din Normandia, care pălăvrăgeau despre *Ies coupes* şi *Ies éeourtées* (Gérieault era deosebit de priceput la pictarea de crupe şi de cozi). Ploaie cu găleata în permanenţă, şi a fost enervantă descoperirea că nimeni nu catadicsise să mute la Palais capodopera artistului, *Pluta Meduzei,* aşa că a trebuit s-o luăm pe jos până la Luvru, enervaţi şi mai dihai de comentariul sentenţios din catalog: „Mersul pe jos vă va face bine pentru sănătate[41]. Monstruoasa piramidă de sticlă a preşedintelui Mitterrand, de lângă Luvru, înfurie de fiecare dată, mai ales văzută pe vreme ploioasă. Aidoma faraonilor, a construit două piramiduţe auxiliare alături de a sa, cea principală. Prima pentru doamna preşedinte, fără îndoială. Dar a doua? Poate că pentru Édith Cresson21, cea care i-a purtat sâmbetele doamnei Thatcher.

Regimul socialist francez, după ce a abandonat marxismul şi a uitat cu totul de masele muncitoreşti, este de un naţionalism aprig. Atmosfera din Luvru este de triumfalism cultural francez, cu ecouri în staţia de metrou de dedesubt, decorată superb. Nu toate aceste renovări ale staţiilor de metrou sunt izbutite: staţia Bastilia are o pictură murală istorică vulgară, prost desenată, cu culori ţipătoare, inexactă; şi deasupra ei, desigur, este noua clădire a operei, altă hidoşenie construită ca să gâdile egoul lui Mitterrand. însă există şi compensaţii. Marea biserică Sainte-Trinité, de la jumătatea secolului al XlX-lea, una dintre preferatele mele, a fost restaurată complet, după destul de mult timp. Tocmai au isprăvit reconstruirea şi modernizarea imensei orgi din 1862 de la Saint-Sulpice, şi ne-am dus acolo, la concertul inaugural.

în Paris există 250 de biserici mari cu orgă, 24 clasificate ca monumente istorice, iar aceasta, construită de marele Cavaillé-Coll22, trebuie să fie cea mai sonoră, care a inspirat cutremurătoarele simfonii pentru orgă ale lui Widor. Widor se numără printre mulţii compozitori renumiţi (un altul a fost Franţois Couperin) care au fost organişti la Saint-Sulpice. A stat în respectiva funcţie 63 de ani, pensionându-se doar când a împlinit 90. Astfel, cea mai mare parte a

---

19 Parafrazare a afirmaţiei lui Henric IV al Franţei, în momentul convertirii sale la catolicism: *Paris vaut bien une messe* - „Parisul merită o liturghie" (n. tr.).

20 Jean-Louis André Théodore Gérieault (1791-1824), pictor şi lito- graf francez extrem de influent, unul dintre pionierii Mişcării Romantice (n. red.).

21 Édith Cresson (n. 1934), prim-ministru în perioada 1991-1992, în mandatul preşedintelui Mitterrand (n. tr.).

22 Aristide Cavaillé-Coll (1811-1899), maistru constructor de orgi francez, considerat a fi cel mai mare constructor de orgi din secolul al XlX-lea (n. red.).

programului a fost alcătuită din lucrări „locale", printre care una de César Franck, care cânta adesea la acest instrument magnific. Saint-Sulpice este singura biserică din Paris, în afară de Nôtre-Dame, în care pot să şadă mai mult de 5.000 de oameni, şi era ticsită: înalţi prelaţi, miniştri, *le gratin23,* două coruri, unul din ele de peste 200 de persoane, puzderia de spectatori fascinaţi, înghesuiţi unul într-altul, cu haine de ploaie lucitoare, cu umbrele de pe care se scurgea apa; întunericul din imensa biserică veche, aproape deplin, în afară de unu-două spoturi, talazurile de muzică ros- togolindu-se peste capetele noastre şi zguduind stâlpii solizi din calcar de Caen - un spectacol de zile mari.

Apoi ne-am dus la Le Balzar, despre care se spune acum că este cel mai elegant loc în care să cinezi de pe malul stâng al Senei, dar trecuse de ora zece, era plin, iar eu nu aveam chef să aştept la bar să se elibereze o masă. Mai exista un motiv. în aceste localuri la modă mesele sunt înghesuite una într-alta, şi asta înseamnă că, tocmai când te pregăteşti să ataci mâncarea, persoanele din ambele părţi îşi aprind câte un Caporal şi puţin le pasă că îţi pufăie fumul drept în faţă. în această privinţă francezii sunt cu totul demodaţi: simt dependenţi

ipr

23 „Elita", în limba franceză în original (n. tr.).

de nicotină, iar manierele lor de fumători sunt îngrozitoare. Acum au fost propuse de către socialişti legi draconice anti- fumat. La fel ca în Marea Britanie, ei susţin că principala lor preocupare este sănătatea naţiunii. însă domnii Kinnock & Co. ar putea să observe că încăierările dintre guvern şi angajaţii serviciilor de sănătate publică sunt mult mai aprige în Franţa socialistă decât la noi. Nu mai departe de săptămâna trecută, nu au şovăit să folosească furtunuri cu apă şi gaze lacrimogene împotriva asistentelor medicale care protestau, iar una dintre ele s-a ales cu timpanele vătămate definitiv de presiunea înaltă a furtunurilor.

în vreme ce miniştrii socialişti doboară asistente medicale prost plătite, ei au stiluri de viaţă costisitoare care l-ar face până şi pe „Tarzan“ Heseltine24 să înalţe din sprâncene. Fe- meile-ministru, în special, se aprovizionau de la colecţiile de modă care făceau furori săptămâna trecută. Martine Aubry (Muncă) merge la cel mai mare creator japonez, Kenzo; colega ei frumuşică şi june de la Sport, Freddie Bredin, se îmbracă la Yves St Laurent, ca şi Élisabeth Guigou (Afaceri Europene), în vreme ce Cresson îl preferă pe Dior. îţi stă mintea-n loc gân- dindu-te la banii daţi pe haine de femeile astea.

împreună cu Marigold am vizitat câteva dintre prăvăliile din Place des Victoires, care este acum, sub privirea dezaprobatoare a lui Ludovic XIV călare, un centru al industriei modei, cu toate că nicidecum cel mai scump. Preţurile erau astronomice. Compleurile costă de la 1.000 de lire sterline în sus. Când Cresson a fost numită în funcţie, trusoul de prim-ministru trebuie să fi costat, după calculele mele, cel puţin 20.000 de lire sterline. Nimeni nu pare să se sinchisească. Dar îmi amintesc că, în urmă cu nu mai mult de o generaţie, Partidul Socialist Francez era condus în întregime de profesori de şcoală din oraşe mici. Acum atrage întreprinzătorii cu chipuri aspre, ultraam- biţioşii, profitorii şi oamenii de succes. în Marea Britanie, bogătaşii radicali tratează cu condescendenţă socialismul. în Franţa, ei sunt cei care trag sforile.

Şi nu şovăie să-i pună pe cei care le deschid drumul să tragă pe margine maşinile obişnuite ca să facă loc cortegiilor ministeriale la ora de vârf. Parisul este acum un oraş luxos, ferchezuit, în care se păstrează o frumoasă curăţenie, făcând de ruşine străzile sordide ale Londrei; însă ambuteiajele sunt îngrozitoare. Toată lumea din centrul Parisului are automobil şi îl foloseşte permanent. îşi parchează maşinile, se pare că nepedepsiţi, de-a dreptul pe trotuar, aşa încât pietonii trebuie să meargă pe carosabil, lucru extrem de

24 Michael Heseltine (n. 1933), proeminent om de afaceri britanic şi politician conservator, membru al Parlamentului din 1966 până în 2001 şi ministru în diverse guverne; porecla Tarzan a căpătat-o în urma unei dezbateri furtunoase din Camera Comunelor, în cadrul căreia i-a ameninţat pe laburişti cu sceptrul ceremonial (n. red.).

primejdios. Ambuteiajele la intrarea şi la ieşirea din oraş sunt mult mai cumplite decât la Londra sau la New York. De la aeroportul de Gaulle ne-au trebuit aproape două ore ca să ajungem cu taxiul pe Rue Cam- bon. La plecare am făcut un ocol de 50 de mile ca să evităm balamucul de sâmbătă seara din partea de vest a oraşului. Avionul era plin cu suporteri de rugby, oameni civilizaţi din clasa de mijloc, unii dintre ei ţinând în mână câte un steag britanic minuscul. „I-am bătut pe franţuji", ziceau, liniştiţi. Păi, taman la ţanc! în momentul de faţă Marea Britanie nu prea are alte pricini de veselire.

26 octombrie 1991

O veche păruială literară de mai mare dragul

Nimic nu-mi pică mai bine la inimă ca o păruială literară, şi este singurul motiv pentru care aplaud faptul că Nicholas Mosley s-a retras din juriul de la Booker Prize, urmărit fiind de scrisori mânioase din partea lui Jeremey Treglowan şi a altor somităţi. De asemenea, sunt de acord cu el în privinţa substanţei protestului său, faptul că tipul de persoane care domină aceste jurii tind să favorizeze romanele pline de trucuri, care trebuie citite de la coadă la cap, cu susu-n jos etc. Stând să analizez, mi-e greu să găsesc alt organism, chiar şi Consiliul Artelor, care să fi făcut mai mult rău literaturii engleze decât Booker Prize. Acum câtăva vreme l-am criticat vehement în această revistă, iar rezultatul a fost că preşedintele companiei Booker- McConnell, care oferă banii, a venit să mă întrebe cum cred eu că ar putea fi îmbunătăţit. I-am spus că premiul ar trebui să fie acordat nu de către oameni din lumea literaturii, ci de către un juriu format din persoane din afara ei: profesori de liceu, bibliotecari, cititori de rând. A rămas cu gura căscată: „Vai de mine, eu mă gândeam mai degrabă la reglarea unor detalii". Nu trebuie să uităm că una dintre atracţiile pentru oamenii de afaceri care dau bani pentru astfel de premii este ocazia de a se bate pe burtă cu celebrităţi literare („Cum îmi zicea deunăzi Salman..."). Le dă mai puţin ghes inima să cunoască bibliotecari. Mai mult, un juriu alcătuit din cititori de rând ar putea fi în marea primejdie de a alege cel mai bun roman, însă cu siguranţă nu ar stârni publicitatea pe care o oferă, invariabil, ciorovăielile de la Booker.

La un prânz oferit de editorul meu, luna trecută, vorbeam despre tendinţa scriitorilor, care se presupune că sunt ţipi paşnici, de a se lua la harţă. Am propus o antologie, *The Oxford Book of Literary Rows (.Antologia Oxford a păruielilor literare),* şi pe dată editorului i-au scânteiat ochii: „Mamă, ce s-ar mai vinde!" Oare Christopher Marlowe nu a fost omorât într-una dintre aceste ciondăneli? (De un anume Ingram Frizer, parcă; fără îndoială, era critic de teatru.) Nu demult, o recenzie defavorabilă putea să ducă la un duel. Aşa şi-a aflat sfârşitul bietul John Scott, strălucitul redactor-şef al lui *London Magazine,* care a publicat cele mai bune texte ale lui Lamb şi Hazlitt. Un prieten de-al lui

Byron, pe care acesta l-a luat în trăsură, a notat că poetul „îşi ţinea la îndemână pistoalele şi a tăcut ore în şir, având pe chip cea mai sălbatică expresie cu putinţă". Altă recenzie repezită, îndrăznesc să afirm. Byron aproape că a ajuns la un duel cu Thomas Moore şi ajurat că-l va provoca pe Robert Southey, care era pe atonei poet oficial al Curţii, pentru că spusese că el şi Shelley alcătuiesc „o ligă a incestului". Dar nu s-a întâmplat nimic. Hazlitt, faimos pentru recenziile sale nemiloase, se temea grozav de o provocare la duel, deşi singura violenţă pe care a suferit-o cu adevărat a fost momentul în care fratele lui Charles Lamb, John, i-a tras una de l-a lăsat lat, „după o ceartă legată de culorile lui Holbein şi van Dyke". Pentru mine este un veşnic motiv de uimire faptul că W.S. Landor, cel mai gâlcevitor scriitor care a trăit vreodată - este personajul Boythom din *Casa Umbrelor* nu a avut parte de o întâlnire fatală. Desigur, în vremea în care Dickens a avut faimoasa încăierare de la Garrick Club din pricina acolitului său Edmund Yates, care făcuse o descriere ostilă a lui William Thackeray, nu se mai punea problema duelului.

Printre actele de violenţă pe care mi-aş fi dorit să le văd cu ochii mei se numără episodul care a dus la expulzarea lui Evelyn Waugh de la Beefsteak Club, descris ca „încăierare cu servitorii", ori un conflict şi mai ciudat, care a dus la ieşirea sa din rândul membrilor lui Savile Club: pentru că nu a putut să dea de portar, care avea cheia de la o cutie mare de sticlă cu trabucuri, aşezată în hol, a spart-o cu bastonul său din lemn de ratan. însă, slavă Domnului, am fost acolo, în faţă la Savile - tocmai coborâserăm cu toţii dintr-un taxi -, când Maurice Richardson l-a prăvălit pe Etenry Fairlie ca pe o plăcintă pe trotuar („Na, mucos neruşinat!") din pricină că îi spusese că „aparţine generaţiei mai vârstnice". Şoferul de taxi, care în chip limpede era un pârâcios, a raportat poliţiei incidentul, zicând că s-a încins „o 'căierare dă groază" în faţa clubului Savile. Din fericire, poliţia, printr-o firească asociaţie de idei, s-a năpustit către clubul Savage25.

Maurice fusese cândva, în viaţa lui rătăcitoare, boxer profesionist, iar nasul său spart stătea mărturie. în schimb, John Davenport nu a luptat ca profesionist, dar era şi mai puternic, şi mult mai agresiv. Cea mai dezlănţuită bătălie în care s-a prins a fost în compania romancierului Gerald Hanley, autorul lui *The Consul at Sunset (Consulul la apus).* S-au pomenit amândoi, într-o seară de Sfântul Patrick26, într-o cârciumă destul de rău famată (care acum nu mai există) de pe lângă Royal Court Theatre, în Sloane Square. Era de obicei plină de irlandezi şi, în urma unei observaţii nechibzuite făcute de John, în care se îndoia de virtutea Fecioarei Maria, cei doi au fost siliţi să lupte umăr la umăr ca

25 Sălbatic (n. tr.).
26 Ziua Naţională a Republicii Irlanda, celebrată pe 17 martie (n. tr.).

să ţină piept la ceea ce Davenport a numit „hoarde de republicani turbaţi". Dar, strict vorbind, nu a fost o păruială literară.

Cea mai celebră agresiune a lui Davenport a fost să-l în- şface pe mărunţelul lord Maugham27, pe atunci Lord Cancelar, şi să-l cocoaţe pe poliţa şemineului de la Savile. Maugham a părăsit funcţia de cancelar în septembrie 1939, aşa încât chestia asta trebuie să se fi petrecut înainte de război, când Davenport preda limba engleză la Stowe School, punând bazele stilului de proză al lui Colin Welch şi Peregrine Worsthome, printre alţii. Nu ştiu de la ce a pornit gâlceava, pentru că nu este consemnat în *Lives of the Lord Chancellors, 1885-1940 {Vieţile Lorzilor Cancelari*, *1885-1940),* a lui R.F.V. Heuston. Probabil că era ceva legat de vreo scriere a fratelui lui Maugham, Somerset, cu care (după cum îmi amintesc) John nu era de acord. Avea umeri înspăimântător de laţi, bicepşi zdraveni şi ditamai pieptul, din care răzbătea, lucru destul de bizar, o voce înaltă, piţigăiată. Ocara lui preferată era „stârpitură", şi merită să ne închipuim scena în care marele ştab al legii, ofuscat („Lasă-mă jos imediat, n-auzi!"), a fost tăbârcit pe poliţă, însoţit de nepieritoarele cuvinte „Şezi acolo, să te putem vedea toţi, stârpitură prizărită ce eşti!". Dar, vai, John lovea uneori în ţinte care meritau mai puţin aşa ceva. John Raymond a făcut cândva, cu oarece satisfacţie, următoarea remarcă: „întotdeauna zic că fiecare are parte de Davenportul pe care îl merită". Din nefericire, nu după multă vreme l-a călcat pe bătături pe monstru şi a încasat ceea ce a descris cu jale ca „o smeche ţapănă peste felinare".

Printr-o coincidenţă ciudată, imediat după prânzul la care discutaserăm aceste chestiuni, doi dintre cei de faţă, un romancier şi un jurnalist, vorbeau de una şi de alta afară, pe trotuar. Soţia jurnalistului a venit să-l ia pe soţul ei şi l-a văzut pe romancier, cu care avusese o mică neînţelegere nerezolvată în privinţa unui *roman ă clef* Rezultatul a fost că Tolstoiul nostru în devenire a primit pe loc pedeapsa meritată. Nu am văzut scena cu ochii mei, aşa că relatarea poate fi exagerată. Dar un lucru e sigur: n-o să fie ultima păruială literară, slavă Domnului!

12 octombrie 1991

Aşteptând să glăsuiască oracolul din Delfi

Numărul special al *Times Literary Supplement* de săptămâna trecută, despre filozofie, m-a făcut, ca de obicei, să mă întreb la ce e bună filozofia. I-aş zice lui A.J. Ayer: „Freddie, în- vaţă-mă ceva folositor![11] La care mi-ar răspunde: „Asta-i $_0$ cerere prostească. Aşa cum ai formulat-o, e o cerere fără rost." Filozofii cărora le sunt cel mai îndatorat m-au ajutat în feluri

27 Frederic Herbert Maugham, prim viconte Maugham (1866-1958), avocat, judecător şi politician britanic (n. red.).

nefilozofice. Karl Popper mi-a arătat calea ştiinţifică de descoperire a adevărului, cel mai important lucru pe care l-am învăţat în viaţa mea. E.H. Gombrich, unul dintre puţinii scriitori despre estetică pe care merită să-i citeşti, m-a făcut să conştientizez fundamentul fizic al contemplării artei. Michael Oakeshott mi-a oferit o întrezărire intuitivă - nu aş considera-o ceva mai mult - a înţelepciunii politice. Karl Rahner mi-a explicat motivul pentru care Dumnezeu nu numai că există, dar chiar trebuie să existe. însă acestea nu sunt lucruri care să-i intereseze prea tare pe filozofii universitari, soiul de oameni care scriu în *TLS.*

Ei te pot învăţa totuşi unul sau două cuvinte noi, lucruri de care simt întotdeauna doritor. Astfel, Derek Parfit, discutând despre „De ce există Universul?[11], iese la interval cu „axiarhie“. Cuvântul nu există în dicţionarul *Shorter Oxford,* aşa că mi l-am desluşit singur: guvernare bazată pe valoare autoevidentă.

Declaraţia de Independenţă este, într-un fel, o celebrare a axi- arhiei. Martha Nussbaum, scriind despre virtute, a folosit „eude- monisr, adică cineva care susţine un sistem etic al cărui standard moral îl reprezintă tendinţa acţiunilor de a contribui la starea de fericire. Nu am de gând să folosesc prea des vreunul din aceşti termeni, dar intră în banca de cuvinte. Sir Peter Strawson, în „Ecouri ale lui Kant“, este de mai mult folos, deoarece, asemenea multor universitari, te învaţă cum să nu scrii. Iată următoarea frază, care a dat mâncărimi creionului meu de redactor: „în sfârşit, chiar dacă este adevărat că fără un nivel foarte înalt de regularitate cauzală ne-ar lipsi înseşi conceptele acelor obiecte relativ persistente care susţin unitatea spaţio- temporală a lumii, argumentul pentru domnia universală a cauzalităţii naturale - pentru determinismul absolut - rămâne neconcludent“. Mai întâi l-aş scoate pe „în sfârşit", pentru că după aceea mai vin opt paragrafe, cele mai multe dintre ele lungi; apoi pe „foarte" şi pe „înseşi", rareori necesare, în afara scopurilor umoristice. „Spaţio-temporală" este superfluu. însă aceste tăieturi preliminare nu rezolvă mare lucru: fraza rămâne obscură şi ar trebui să fie rescrisă *ab initio.* Ceea ce vrea el să spună este că legile fizicii sunt folositoare, dar nu funcţionează întotdeauna.

M-am contrazis de multe ori cu o doamnă filozof înaltă şi elegantă, aflată, ca şi mine, printre invitaţii permanenţi ai unei emisiuni de televiziune, care îmi reproşa adesea că raţionez dezlânat. „Gândirea mea este încâlcită doar în raport cu regulile arbitrare ale jargonului dumneavoastră academic special, la care nu subscriu. «Filozofia» dumneavoastră, cum vă place să-i ziceţi, nu-i decât un joc de societate al unui profesor universitar." „Prostii, răspundea ea. Noi, filozofii, folosim exact acelaşi limbaj ca toată lumea, singura diferenţă fiind faptul că avem mai multă grijă şi că-i acordăm o precizie mai mare." „în cazul acesta,

dat fiind că obiectul limbajului este comunicarea, de ce adesea este atât de greu să pricepi ce vreţi să spuneţi?" „Asta e o insuficienţă, nu invalidare." Şi tot aşa. Bertrand Russell a fost singurul filozof din câţi cunosc eu care îşi transmitea întotdeauna limpede mesajul şi, dat fiind că făcea acest lucru, puteai dezbate asupra calităţii concluziilor sale; şi de obicei erau greşite. Chiar şi atunci când spunea ceva adevărat, o scurtă cercetare prin opera sa arăta pe dată că afirmase şi opusul, de obicei cu puţin timp înainte. Nimeni n-ar pune la îndoială faptul că Russell are o minte impresionantă. Dar, totodată, nimeni zdravăn la cap nu s-ar duce la el pentru un sfat în legătură cu ceva important.

Şi, la urma urmei, nu asta ar trebui să fie un filozof- o persoană la care să cauţi înţelepciune, un oracol? De curând l-am auzit pe John Major spunând că şi-ar fi dorit ca Adam Smith să mai fie în viaţă, ca să-i poată cere părerea. Este dureros de evident faptul că domnii Major şi Lamont28 habar nu au ce e de făcut cu economia britanică, aşa cum preşedintele Bush nu are habar în privinţa celei americane. Dacă şi-ar uni cu toţii forţele şi ar ţine un sinod al economiştilor de la Harvard, Oxford, Yale şi Cambridge, n-ar şti mai multe, dar cu siguranţă că ar fi asurziţi de babilonia vocilor contradictorii. Dacă, la fel ca mine, ei cred că politica economică este mai degrabă o chestiune filozofică decât tehnică şi s-ar întoarce către Quine şi Strawson, Rawls, Dworkin, Dummett şi, în disperare de cauză, Helen Mary Wamock, baroneasa, ar fi tot o pierdere de vreme. (Cu toate că o transcriere a răspunsurilor, corectată fără milă, ar alcătui un articol amuzant pentru un ziar duminical.)

în India, chiar şi în zilele noastre bărbaţi sfinţi stau turceşte lângă altare, aşteptând ca lumea să le culeagă înţelepciunea, în cartierele negrilor din Washington, DC poţi vedea în ferestrele caselor anunţuri ce vestesc „Consiliere"; dar asta înseamnă astrologie. Ultima modă din oraşele mari este ca autorităţile locale să apeleze la „consilieri"; dar aceasta este, fără îndoială, o şmecherie ca să poată pune pe statul de plată activişti de stânga care altfel nu ar putea fi angajaţi. Adevăratul guru este în prezent o specie ameninţată cu dispariţia, cel puţin în Occident. Oamenii călătoreau sute de mile până la Weimar să-i ceară sfatul lui Goethe, sau lui Thomas Jefferson în Monticello, sau lui Thomas Carlyle în cartierul Chelsea, sau lui John Ruskin pe malul Lacului Coniston, ori să-i pună întrebări lui Edison pe veranda acestuia; până nu demult mergeau la Villa I Tatti ca să-l consulte pe Bemard Berenson ori la Rapallo, la Max Beerbohm. încă se mai înghesuie la Harold Acton, în Villa La Pietra. Dar nimănui, din întreaga lume, nu i-ar da prin cap să traverseze strada

---

28 Norman Lamont (n. 1942), politician britanic, ministru al economiei şi finanţelor între 1990 şi 1993, în timpul mandatului de premier al lui John Major (n. red.).

ca să consulte un filozof modem, profesor universitar.

Aşadar, la ce este bună filozofia? îmi amintesc că, pe la sfârşitul anilor 1940, stăteam rezemat de gardul de fier de la Magdalen College, privind căprioarele din parc. Tot aşa stătea remarcabilul Gilbert Ryle, pe atunci redactor-şef al revistei *Mind.* A apămt un personaj spilcuit, traversa grăbit pajiştea. „Ştii cine e?“ a întrebat Ryle. „Nu.“ „E A.J. Ayer. Ar fi putut să ajungă un mare filozof. Distrus de sex.“ Personajul a dispărut, în viteză, ca şi cum ar fi avut o întâlnire pe care o aştepta cu sufletul la gură. După câţiva ani m-am dus acasă la Ayer, la Londra, într-o misiune jurnalistică. Când s-a deschis uşa a apămt o tânără voluptuoasă, cu un pulover mulat şi purtând pantaloni, lucru foarte neobişnuit în acea vreme. Uluit de această apariţie, am întrebat prostește: „Mă adresez doamnei Ayer?“ Ea a răspuns, zâmbind: „Aş vrea eu!“ Prin urmare, Freddie ştia, în orice caz, la ce este bună filozofia - sau o reputaţie de mare filozof-, şi o doctrină la care nu a aderat niciodată a fost iubirea platonică. Nu încape îndoială că filozofia are şi alte foloase. Ceea ce nu pare în stare să facă, în prezent, este să ne spună cum să trăim ori să murim.

18 iulie 1992

Şerpii siniştri ai bătrânului Nil

O fotografie publicată în această săptămână înfăţişează turişti japonezi înfruntând viscolul ca să viziteze Acropolele. A nins şi în Iordania. în estul Mediteranei şi în părţile învecinate a fost una dintre cele mai friguroase ierni din istorie. Ceva

mai devreme, în această lună, un vânt puternic a bătut peste Cairo, omorând oameni şi stârnind o uriaşă furtună de praf. I-am simţit efectele în susul Nilului, unde mă găseam într-o croazieră şi am asistat la apusuri purpurii de o intensitate neobişnuită. Vântul mai era şi rece, dar asta nu m-a deranjat, întrucât căldura mi-e şi mai nesuferită. Călătoria lentă cu vaporul spre izvoarele Nilului rămâne una dintre cele mai voluptuoase plăceri omeneşti, şi îmi place să şed pe punte, bine înfofolit, făcând nenumărate schiţe în acuarelă, în vreme ce malurile alunecă pe lângă noi, cu egretele, cămilele, măgarii şi minaretele lor, cu ţăranii înveşmântaţi splendid în culorile liliacului şi heliotropului, tangerinei şi sanguinei.

Nu daţi crezare poveştilor cum că, din cauza nivelul scăzut al Nilului, sunt imposibile croazierele. Şi nu este adevărat nici că, aşa cum a zis conducătorul lui *The Times,* „marketingul de masă al călătoriei exotice a preschimbat Nilul în ceva la fel de vulgar de enervant ca un ambuteiaj la Boulter's Lock*". Desigur, există unele dificultăţi, iar firmele care se ocupă de aceste croaziere ar trebui să le spună totul turiştilor de la bun început. însă întotdeauna au fost probleme cu Nilul, după cum au descoperit Kitchener** şi alţii. Britanicii au construit diguri, până şi bărcile cu pescaj mic trecând cu greu prin ecluzele lor, ba uneori nu pot trece, atunci când nu este destulă apă. Vasul nostru a avut zdravăn de furcă la ecluza de la Nag' Hammadi, şi la un moment dat părea să se fi înţepenit de-a binelea, dar am trecut până la urmă, într-o furtună de aclamaţii. în Egipt, ca şi în Irlanda, activităţile pline de suspans atrag întotdeauna o droaie de gură-cască, foarte generoşi cu sfaturi pe care nu le cere nimeni. Am avut timp să pictez un grup de astfel de experţi care stăteau în picioare sau pe vine pe marginea ecluzei.

Egiptul este, sau ar trebui să fie, simbolul primordial al continuităţii, dat fiind că, în unele privinţe, lucrurile nu s-au schimbat

prea mult din mileniul 4 î.Hr., când începe cunoaşterea noastră amănunţită. Ţara îl respinge pe inovatorul lipsit de receptivitate. Atunci când tânăml faraon Amenhotep IV şi-a schimbat numele în Akhenaton şi a făcut o revoluţie religioasă, s-a izbit de atitudinea necooperantă şi de răceala de gheaţă a autorităţilor tebane. Aşa că s-a mutat, împreună cu adepţii săi, mai în josul râului, într-un cuptor groaznic, un loc numit Amama, şi au trăit cu toţii acolo, într-un fel de lagăr de concentrare. Mi-l imaginez pe Akhenaton ca pe un pseudointelectual, cu capul plin de idei formulate doar pe jumătate, cam ca prinţul Charles, dar cu mai multă voinţă.

Cât a trăit, principalului său sculptor, Tuthmosis, i-a mers de minune, căci era, fără îndoială, la mare modă printre membrii clasei conducătoare din Amama să aibă capul regelui pus cât mai la vedere în casă, aşa cum, în prezent, imaginea preşedintelui Mubarak se găseşte în nenumărate locuinţe sărmane. La moartea lui Akhenaton regimul s-a prăbuşit, Tuthmosis s-a făcut nevăzut, şi oamenii, înarmaţi cu ciocane, au desfigurat imaginile regelui, care au fost descoperite după mii de ani printre minele atelierului lui, alături de modele nevandabile de capete ale dregătorilor din Amama. Un model al capului reginei Nefertiti a fost lăsat literalmente pe un raft29. Raftul s-a prăbuşit după câteva secole şi capul a aterizat fără să se spargă pe o grămadă moale de moloz din pereţi, păstrându-se astfel, în afară de un ochi. Acum este la Berlin, ca memento al sorţii celor care încearcă să schimbe Egiptul.

O parte dintre problemele actuale ale Nilului se datorează altui revoluţionar necugetat, Gamal Abdel Nasser. Era din soiul politic cel mai primejdios: omul priceput la relaţii publice şi la nimic altceva. Britanicii trataseră Nilul cu respect. Digurile lor, care nu modificau esenţialmente sistemul inundaţiilor anuale, au culminat la Aswan cu un baraj construit între 1898-1902, ulterior reînălţat în două rânduri.

Nasser nu s-a mulţumit cu asta şi, curând după ce a ajuns la putere, a anunţat că va construi un dig nou, uriaş, care să utilizeze apa râului şi să transforme ţara. Atunci când britanicii şi americanii au refuzat să-l finanţeze, Nasser a naţionalizat Canalul Suez şi şi-a aruncat poporul într-un război distrugător. Aşa că ruşii au fost cei care au construit Marele Baraj şi au plătit pentru el. După cum aflăm acum, ei au un răboj lung şi dezastruos al încercărilor de a îmbunătăţi natura prin proiecte trufaşe.

Este limpede că utilizarea Nilului în acest mod brutal aduce unele avantaje. Furnizează mari cantităţi de electricitate şi, cel puţin în teorie, apă în orice loc

---

29 în original: *was left, literally, on the shelf.* în limba engleză, expresia *to be (left) on the shelf* cu referire la femei, semnifică a fi părăsită, a nu avea perspective de căsătorie (n. tr.).

şi ori de câte ori este nevoie. Se spune că au fost recuperate sau irigate permanent circa două milioane de acri. Pe de altă parte, Marele Baraj a creat o întindere de apă uriaşă, neregulată, numită Lacul Nasser, care a sporit nu numai cantitatea de precipitaţii, dar, mai important, şi umiditatea din sudul Egiptului, făcând ca vara să devină insuportabilă. Lacul este o gazdă foarte primitoare pentru ţânţari purtători de malarie şi pentru melci care răspândesc acel blestem al Egiptului numit bilharzioză. Mâlul bogat pe care odinioară ieşirea anuală din matcă a Nilului îl întindea pe malurile fertile şi care a fost cheia prosperităţii ţării în cea mai mare parte a istoriei sale - după cum consemna Herodot, ţăranul egiptean avea traiul dulce - se aşază acum pe fundul lacului, şi s-a observat o creştere sinistră a salinităţii. Lipsiţi de fertilizantul natural, ţăranii folosesc din cei chimici, scumpi, care, printre alte efecte secundare, au produs o creştere spectaculoasă a algelor ce desfigurează râul.

Construirea barajelor a silit autorităţile să mute, cu cheltuieli imense, unele dintre monumentele Egiptului antic, în special impunătorul templu al lui Ramses II de la Âbu Simbel. însă altele sunt acoperite de ape şi nu vor mai fi văzute vreodată. în plus, apa se scurge din lac şi apare în locuri nedorite, subminând şi distrugând şi mai multe rămăşiţe preţioase ale trecutului. Consecinţele neprevăzute ale ambiţiei lui Nasser par fără sfârşit, şi se prea poate să ne aştepte noi şocuri neplăcute.

în loc să se lase descurajaţi de poveşti despre nave care rămân înţepenite, cei care nu au văzut încă Nilul şi comorile lui fără pereche ar trebui să meargă acolo cât mai repede posibil, cât încă ele mai există.

29 februarie 1992

Walkirii călărind pe cerul Ierusalimului?

îi înţelegi uşor pe acei israelieni care nu vor să se cânte în ţara lor muzică de Wagner. Wagner era un om excepţional de dezagreabil, şi nu ultima dintre caracteristicile sale cele mai neplăcute era antisemitismul veninos. Nu era doar antisemitismul obişnuit al vremii şi al locului; era adânc înrădăcinat, ideologic şi împletit cu întreaga concepţie a lui Wagner despre muzică, în special despre cea proprie. De asemenea, era impregnat de teama neîntemeiată, după cum ştim acum, că el însuşi ar fi evreu. în timpul perioadei sale radicale, Wagner, la fel ca Marx (cu cinci ani mai tânăr), a fost puternic influenţat de tinerii hegelieni, precum Bruno Bauer, care îi considerau pe evrei răspunzători de multe dintre relele din lume. Marx a scris lucrarea *Despre „Problema evreiască“30* în 1843-1844, şi după cinci ani Wagner i-a călcat pe urme cu

30 Titlul original: *Zur Judenfrage* (n. red.).

Evreismul în muzică31, susţinând că evreii otrăveau cultura muzicală, întocmai după cum Marx afirma că ei otrăvesc societatea în întregul ei. Wagner trăgea concluzia că doar prin renunţarea la evreismul lor s-ar putea ajunge la mântuirea evreilor (şi a muzicii), facându-se ecoul concluziei lui Marx: „Emanciparea socială a evreului este emanciparea societăţii de iudaism[11].

Aceşti doi oameni răi credeau că, prin demascarea bazei evreieşti a societăţii burgheze, ar putea să aducă o schimbare radicală. Marx şi-a extins teoria antisemită în teoria sa gene-
rală despre capitalism, proces încheiat în mare în 1848, când a publicat *Manifestul Partidului Comunist.* în ianuarie următor, Wagner a început să lucreze la un scenariu în cinci acte pentru o operă, *Jesus von Nazareth,* care îl înfăţişa pe Isus ca revoluţionar social, predicând că proprietatea este o încălcare a legilor firii şi, astfel, reprezentând o ameninţare la adresa bogatei aristocraţii clericale evreieşti, care a poruncit să fie nimicit. Acest proiect nu s-a concretizat, şi, cu timpul, Wagner s-a îndepărtat de radicalism, însă antisemitismul său a devenit şi mai intens. în 1869, ca şi cum ar fi protestat împotriva faptului că Bismarck a reuşit în cele din urmă emanciparea evreilor prusaci, Wagner şi-a republicat eseul despre evrei şi muzică. După un deceniu, într-un eseu intitulat „Modem", şi-a lărgit atacul, afirmând că evreii dominau acum întreaga cultură germană şi furau moştenirea naţională, inclusiv limba. Aceasta, precum şi alte scrieri ale lui Wagner au fost importante pentru formarea opiniei germane din secolul XX, mai ales în timpul Republicii de la Weimar, în cadrul căreia aşa-zisele „furt[11] şi „otrăvire[11] a *Kultur*-ii de rasă din Germania au constituit argumente puternice pentru convertirea germanilor din clasa de mijloc la formele apocaliptice ale antisemitismului şi, ca atare, la hitlerism. Wagner ataca: „Eu văd în rasa evreiască duşmanul înnăscut al omenirii pure şi a tot ceea ce este nobil în ea. Este sigur că noi, germanii, ne vom prăbuşi înaintea lor, şi poate că eu sunt ultimul german care ştie cum să se ridice, ca iubitor de artă, împotriva iudaismului care a ajuns deja să pună stăpânire pe toate.[11] Acesta era, în foarte mare parte, mesajul lui Hitler: într-o anumită măsură chiar l-a inspirat, căci Hitler a fost profund influenţat de muzica şi de gândirea lui Wagner.

Destul de ciudat este faptul că, deşi antisemitismul lui Wagner era cunoscut de toată lumea - îi umplea întreaga viaţă -, câţiva muzicieni evrei distinşi erau asociaţi cu el. Printre aceştia se numărau Joseph Rubinstein, Cari Tausig, Heinrich Porges şi, mai ales, Hermann Levi, care a dirijat primul concert cu marea operă „creştină[11] a lui Wagner, *Parsifal.* Aceştia se umileau

31 Titlul original: *Das Judenthum in der Musik* (n. red.).

în faţa micului tiran, iar el îi exploata nemilos, mai ales pe Levi.
Dar, de fapt, el exploata pe oricine. Chiar mai surprinzător, şi poate că mai puţin cunoscut, este faptul că Theodor Herzl, fondatorul sionismului modem şi, astfel, părintele Israelului, era un admirator înfocat al muzicii lui Wagner. în perioada în care scria marea sa lucrare, *Der Judenstaat (Statul evreu),* asculta frecvent la operă creaţii de Wagner şi susţinea că îl inspiră: „Numai în serile în care nu se cânta Wagner am avut îndoieli în privinţa corectitudinii ideii mele." Herzl era un pic histrion, şi a făcut planuri amănunţite pentru ceremoniile splendide care să însoţească fondarea efectivă a statului sionist, inclusiv „încoronarea" cârmuitorului, sau „dogelui[11], acestuia, ales, care ar fi fost un Rothschild. Muzica lui Wagner urma să joace un rol important în aceste evenimente.

Mie mi se pare că Herzl avea perspectiva corectă, considerând că antisemitismul lui Wagner era expresia părţii josnice, nerăscumpărate, a firii sale, muzica lui fiind cu totul altceva: un exemplu al felului în care Providenţa îi înzestrează chiar şi pe cei răi cu geniu, care îi transcende. Am arătat în cartea mea *Intelectualii* că nu putem despărţi cu totul viaţa personală de lucrările publice ale scriitorilor, mai ales ale celor care fac propuneri de transformare a întregii naturi şi condiţii a omenirii: slăbiciunea în comportament tinde să se reflecte în slăbiciune a argumentării - Marx fiind un exemplu remarcabil. Găsim, uneori, acelaşi lucru la un pictor: de exemplu, există o undă vizibilă de cruzime în unele dintre lucrările lui de Ribera, despre care ne oferă un indiciu viaţa sa violentă, de bandit. Dar, ca regulă, un pictor poate fi separat de pânzele sale, iar în cazul muzicii, care este o artă atât de abstractă, pare să fie posibil divorţul total dintre personalitatea omului şi compozitor. Meschinăria, micimea spiritului, minciunile şi înşelăciunile lui Beethoven nu-şi află ecou în muzica sa. La Wagner, în ciuda întregii germanităţi intense a materialului său tematic, latura antisemită nu se arată defel. Se spune uneori că unul sau două dintre personajele sale negative sunt arhetipuri antisemite. Or fi, dar nu în aşa măsură încât acest aspect să nu poată fi eliminat cu totul prin concepţia regizorală.

De asemenea, este semnificativ faptul că antisemitismul nu se arată în cea mai solemnă dintre operele sale, *Parsifal.* E aproape ca şi cura, atunci când geniul lui Wagner se dezlănţuie deplin, prin chiar acest fapt antisemitismul său ar fi îngropat. Sau aşa aş formula eu. Muzica lui Wagner poate să inspire tot soiul de emoţii diferite, adesea contradictorii. Ea poate, fără îndoială, să depraveze şi să corupă, asemenea altor mari opere de artă. Dar poate şi să înnobileze, şi în forma ei cea mai bună, este, la urma urmei, trăsătura caracteristică. Pe scurt, putem să-l numim pe Wagner „compozitor cu grad înalt de risc". Dar, dacă-i pe-aşa, asumarea de riscuri este un element necesar pentru

menţinerea civilizaţiei. Israelul însuşi reprezintă un risc imens, o mare aventură în care au pornit oameni care şi-au pus idealurile, viziunea, mai presus de confort şi de siguranţă, iar până acum s-a dovedit din plin că merită să-şi asume riscul. A cânta muzică de Wagner este alt risc, mărunt, pe care Israelul şi bravul său popor ar trebui să fie în stare să şi-l asume fără şovăială.
4 ianuarie 1992

Hai să nu fim sclavii gogoriţelor

Sunday Times raportează o tendinţă în creştere în Africa, cea de a face presiuni asupra Marii Britanii şi asupra altor ţări albe dezvoltate ca să plătească „despăgubiri[41] pentru sclavie prin anularea datoriilor de 163 de miliarde de dolari americani acumulate de Africa subsahariană. Pot exista multe motive valabile pentru a anula datoriile pe care le-au contractat statele africane după obţinerea independenţei, însă această chestiune nu trebuie să fie amestecată cu sclavia. Sclavia şi comerţul cu sclavi nu sunt instituţii create de capitalismul alb. Ele sunt la fel de vechi precum societatea omenească. Oricât de departe am cerceta în istorie, sclavia a existat întotdeauna în Africa neagră. Era metoda obişnuită de a recruta braţe de muncă pentru minele de aur, pentru faurării şi pentru fermele mari. în general,
muncitorii calificaţi, ca, de pildă, fierarii, erau sclavi. Sclavii mai erau folosiţi şi la transportarea mărfurilor pe distanţe mari, precum şi ca formă de valută universal negociabilă în tranzacţiile comerciale. Atunci când au venit europenii şi au creat negoţul cu sclavi transatlantic, au fost primiţi cu braţele deschise de majoritatea căpeteniilor africane, pentru care exportarea sclavilor era cireaşa de pe tort, pe lângă alte beneficii aduse de sclavagism. Ei scoteau din acesta câştiguri uriaşe, mai ales prin achiziţionarea de arme de foc, iar atunci când, în cele din urmă, Marea Britanie a condus campania internaţională împotriva comerţului cu sclavi, căpeteniile s-au învoit cu mare greutate să renunţe la el. în momentul în care Marea Britanie şi SUA au fondat colonii de sclavi eliberaţi repatriaţi din Americi - Sierra Leone în 1808 şi Liberia în 1819-a fost nevoie ca acestea să fie apărate cu tunuri şi cu fortificaţii de atacul cârmuitorilor locali, care au văzut în ele, pe drept cuvânt, o ameninţare la adresa profiturilor lor. Urmaşii acestor căpetenii sclavagiste încă ocupă locuri importante în politica africană.

Adevărul este că, dacă fărădelegile strămoşilor pot să cadă pe capul odraslelor, precum Păcatul Originar, toate societăţile au o moştenire de vinovăţie în privinţa sclaviei. însă cea a Marii Britanii ar trebui să fie mai mică decât a majorităţii, datorită palmaresului său răscumpărător. Este drept că poftele şi interesele britanice au jucat un rol important în constituirea sclaviei internaţionale ca imensă forţă comercială. în secolul al XVIII-le, consumul nostru de zahăr pe cap de locuitor era cel mai mare din lume, iar moşierii

prosperi din Caraibe, care aveau mii de sclavi, erau cei mai bogaţi oameni din Marea Britanie. Corăbiile noastre au transportat o mare parte din cele 11,5 milioane de negri duşi peste Atlantic, iar oraşul Liverpool a crescut şi a prosperat în bună măsură datorită profiturilor obţinute din comerţul cu sclavi.

Pe de altă parte, putem susţine că, fără Marea Britanie, sclavia instituţionalizată ar continua să existe în multe părţi ale lumii. Cu toate că guvernul revoluţionar francez a fost primul care a condamnat în mod radical sclavia şi a proclamat drep-

turile universale, indiferent de rasă, francezii n-au făcut mare lucru pentru a-şi pune în practică ideile, iar mai târziu le-au renegat; britanicii au realizat mult mai mult în promovarea acestor obiective. Marele propovăduitor umanist Thomas Clarkson (1760-1846), care a avut o influenţă la fel de mare ca a lui Wilberforce în scoaterea sclaviei în afara legii, dă în istoria mişcării abolitioniste pe care a scris-o o lungă listă de scriitori britanici care au pledat împotriva sclaviei, începând cu Aphra Behn, continuând cu Defoe, Pope, Shenstone, Savage, până la James Thomson şi Samuel Johnson. Acesta din urmă, mai ales, nu scăpa nici o ocazie de a condamna sclavia şi îi şoca pe profesorii de la Oxford în timpul unui dineu atunci când închina pentru „succesul următoarei revolte a negrilor din In- diile de Vest".

într-adevăr, prin 1790 boicotarea produselor obţinute prin truda sclavilor era una dintre activităţile preferate ale intelectualilor britanici. în 1797, când Coleridge se afla împreună cu Wordsworth şi cu sora lui, Dorothy, în West Somerset, toţi trei ţineau morţiş să-şi îndulcească ceaiul ori cafeaua cu miere, care era „corectă din punct de vedere politic[41], şi nu cu zahăr, care nu era. însă unii intelectuali considerau că nici ceaiul, nici cafeaua nu erau „corecte din punct de vedere politic[11]. Cobbett se ruga de cititorii ziarului său, *The Examiner,* să folosească grâu prăjit ca un fel de *ersatz* al cafelei. *Black Dwarf* cerea insistent publicului să facă ceai din fân şi cafea dintr-un amestec de mazăre prăjită şi muştar. în vremea aceea, desigur, sclavia era deja ilegală în Marea Britanie. 22 iunie 1772 a fost o dată importantă în istoria lumii, ziua în care, în „cazul James Somersett[11], preşedintele înaltei Curţi, lordul Mansfield, a dat verdictul că sclavia este inadmisibilă în cadrul dreptului cutu- miar, dat fiind că este „atât de odioasă, încât nu se poate accepta nimic care să o sprijine, în afara unei legi opuse celei naturale[11]. Acel verdict viza atât Anglia, cât şi Ţara Galilor şi Irlanda, iar scoţienii le-au călcat pe urme în 1778.

Nu am fost prima ţară care a scos în afara legii comerţul cu sclavi - această onoare revine Danemarcei, care l-a interzis în 1802, cu cinci ani înainte ca legea de abolire a sclaviei a lui Wilberforce să ajungă în codul juridic dar am fost prima naţiune, cu mulţi ani înaintea celorlalte, care a aplicat legea, prin

amenzi mari şi prin acţiuni internaţionale viguroase. A trebuit să mituim ţări precum Spania şi Portugalia şi să forţăm mâna altora, precum Franţa, Brazilia şi Olanda, ca să ne urmeze şi să scoată acest comerţ în afara legii. Să alinieze în spatele nostru în această chestiune o comunitate internaţională şovăielnică a fost unul dintre principalele scopuri ale politicii externe a lui Castlereagh32, deoarece pe atunci campania anti- sclavie devenise cauza întregului popor britanic. După cum spunea el„Naţiunea este concentrată asupra acestui scop. Cred că nu există sat care să nu se fi raliat şi să nu fi făcut o petiţie pentru el“. Suprimarea efectivă a acestui comerţ se datorează în foarte mare măsură Marinei Regale. Generaţii de marinari britanici, care susţineau cu înfocare cauza, şi-au pus viaţa în joc ca să-i prindă pe negustorii de sclavi care făceau să se perpetueze această activitate. Sfârşitul comerţului cu sclavi a fost cea mai mare şi mai durabilă dintre toate victoriile „diplomaţiei canonierelor“ practicate de Marea Britanie.

In mod foarte semnificativ, rolul Marii Britanii a fost recunoscut în acea vreme de către primul partizan al supremaţiei negre, patriotul haitian Pompée Valentin de Vastey. în scrierile sale de la începutul secolului al XlX-lea, acesta susţinea că istoria culturală a fost înfăţişată tendenţios de către albi şi că Africa este adevăratul „leagăn al ştiinţelor şi artelor". Mai devreme sau mai târziu, „cinci sute de milioane de oameni, negri, galbeni şi cafenii" îşi vor reclama „drepturile şi privilegiile pe care le-au primit de la autorul naturii". Dar el recunoştea că „nobila şi generoasa Anglie" a fost „principala putere din Europa care a arătat un interes viu faţă de soarta noastră", iar negrii ar fi „cât se poate de nerecunoscători şi de nedrepţi dacă ar şovăi vreodată în recunoştinţa lor faţă de poporul şi de guver

32 Robert Stewart, al doilea marchiz de Londonderry, lord Castlereagh (1769-1822), om de stat britanic de origine irlandeză, ministru de externe al Imperiului Britanic între 1812 şi 1822 (n. red.).

nul Angliei". De Vastey a prevăzut, de asemenea, că Marea Bri- tanie avea de întreprins în Africa o „misiune civilizatoare", în cadrul unei politici coloniale luminate. Nu a prevăzut însă că vom abandona prea curând acea misiune şi că vom încredinţa popoarele din Africa unei generaţii de politicieni şi militari de profesie de rasă neagră, care le-au exploatat şi le-au jecmănit la fel de nemilos ca vechile căpetenii ale sclaviei. Aceştia sunt oamenii care au adus cea mai marte parte a Africii negre sub spectrul cerşetoriei şi al stării de incertitudine, împrumutând între timp miliarde, pe care le-au delapidat sau le-au risipit. A acuza Occidentul, şi mai ales pe britanici, de relele Africii este o gogoriţă.

11 ianuarie 1992

Când şampania a început să-şi piardă bulele

Este simplă şi la îndemână, place aproape tuturor şi nu există altă băutură care să anime situaţia atât de iute şi de cert. Aşa că oferim întotdeauna şampanie la petrecerile noastre. Insă este scumpă, şi preţul pare să-i fi crescut brusc de vreun an, doi încoace. Din ce pricină, nu ştiu, dar până şi o sticlă de şampanie standard, din amestec de vinuri de producţii diferite, care se găseşte la supermarketul din cartier costă acum mai mult de 13 lire. în acelaşi timp, consider că se produce şampanie (poate că i se spune altfel din motive juridice) pe deplin acceptabilă în cel puţin şase ţări: de exemplu, Statele Unite, Australia, Africa de Sud, Chile, Spania şi Italia. Şampania italiană este deosebit de bună. Nu afirm că alte ţări pot să producă vin de calitatea şampaniei superioare de la Krug, Bollinger sau Veuve-Clicquot. Ci susţin că o sticlă bună din producţia italiană este cel puţin la fel de bună ca echivalentul ei din Franţa, şi costă de la o treime, până la mai bine de jumătate, mai puţin. Aşa că asta am de gând să cumpăr de acum încolo.

Există şi un alt motiv. îmi plac italienii şi nu-mi plac francezii. Adică, nu am nimic cu francezii ca popor. Ceea ce nu-mi place este felul în care conducătorii lor se poartă cu ţara noastră. Ştiu că Franţa nu este, în nici un sens semnificativ, o democraţie, că parlamentul ei este o marionetă şi că politica ei este coruptă în mod incorigibil. Cu toate acestea, acolo se ţin alegeri şi există constituţie, iar preşedintele şi alţi granguri pot fi traşi la răspundere în diverse feluri. Dacă francezilor chiar nu le place de ei, pot oricând să mai facă una dintre revoluţiile lor. Prin urmare, francezii ca întreg trebuie, într-o anumită măsură, să-şi asume responsabilitatea pentru acţiunile stăpânitorilor lor.

Şi ce mai acţiuni! Ei par să ne urască de-a binelea. Franţois Mitterrand se poartă întotdeauna de parcă prim-ministrul britanic, oricine o fi el sau ea, i-ar fi duşman personal. Édith Cresson scuipă anglofobie ori de câte ori deschide guriţa aia crudă. Jacques Delors pare să-şi petreacă o mare parte din timp, ca preşedinte presupus imparţial şi supranaţional al Consiliului de Miniştri al Comunităţii Economice Europene, nu atât promovând interesele naţionale franceze - desigur, face şi asta -, cât făcând tot ce-i stă în puterile considerabile ca să le lezeze pe cele britanice. Nu pricep care este sursa veninului său anti-britanic. Şi-a petrecut viaţa în lumea universitară, în domeniul bancar, în zona birocraţiei şi în spaţiul socialismului, fiecare în parte ducând la o concepţie despre viaţă acră, ranchiunoasă, iar împreună fiind devastatoare; poate că aceasta este explicaţia. în orice caz, el este un duşman înverşunat al acestei ţări, şi, de când a fost numit în funcţia actuală, în 1985, s-a străduit din răsputeri să transforme Comunitatea Economică Europeană într-o instituţie antibritanică.

Dar de ce li s-a pus pata pe britanici? Francezii au motive mult mai puternice să-i urască pe germani, care, de când se ştiu, i-au tot cucerit şi prădat; ori pe italieni, dacă-i pe-aşa, care s-au repezit la ei ca şacalii în 1940. Şi atunci, de ce noi? Cred că motivul este umilirea. Am fost prea des martorii ruşinii lor. Am reacţionat cu generozitate şi, conform unui adevăr trist, nici o faptă bună nu rămâne nepedepsită. Un lung şir de cârmui- tori francezi din ultimele două veacuri, izgoniţi din ţara lor de către propriii supuşi mânioşi, şi-au căutat scăparea şi adăpostul pe ţărmurile noastre, acestea fiindu-le oferite.

Primul care a sosit a fost viitorul Ludovic XVIII, împreună cu fratele său, copil încă, Carol. Ludovic era enorm de lacom şi de gras, devenind apoi chiar mai lacom şi mai gras aici, la Hartwell, comitatul Buckinghamshire. Ducele de Wellington, cinând *en familie* cu el şi cu doamnele lui regale, a observat un platou cu căpşune timpurii care fusese adus la masă: „Cu bună ştiinţă, regele l-a deşertat în farfuria sa, până la ultima bucăţică, şi l-a mâncat cu un potop de zahăr şi de frişcă, fără să le ofere nici un pic doamnelor.[14] Asta îl bate chiar şi pe Waugh la faza cu bananele.* Ducele a mai notat că, atunci când a trebuit să

lege panglica Ordinului Jartierei în jurul pulpei imense a lui Ludovic, „era ca şi cum ţi-ai fi petrecut mâinile în jurul taliei unui tânăr“. Dar cel puţin a arătat o oarecare recunoştinţă. Atunci când l-am reaşezat pe tronul său, în 1814, i-a spus Prinţului Regent, pe drum spre Paris: „[...] acestei ţări şi tenacităţii locuitorilor ei atribui eu, după Voia Providenţei, reaşezarea casei mele pe tronul strămoşilor săi.“ Ludovic a avut destulă minte cât să moară în vreme ce era încă aşezat acolo, însă fratele lui, Carol X, a fost curând alungat, iar prin august 1830 revenise în Marea Britanie, cu vântul suflându-i prin buzunare, împreună cu ridicolul lui comandant suprem al armatei, Auguste de Marmont.

Succesorul lui Carol, „regele francezilor[44] din Orléans, Ludovic-Filip, a fost şi el lacom, însă mai mult de bani decât de mâncare. Ca siluetă, aducea cu o pară. Francezii l-au răbdat 18 ani, după care i-au tras şi lui un şut în dos. A fost trecut în taină peste Canalul Mânecii de către consulul britanic din Le Hâvre, care a trebuit să-l radă, să-i dea jos peruca, să-i trântească o pereche de ochelari şi o şapcă şi să-l prezinte ca unchiul său, „domnul Smith“. Henry Palmerston a aranjat ca, din fondurile serviciilor secrete, să-i fie plătite 1.000 de lire regelui detronat şi familiei sale. Acesta a murit la Claremont, pe domeniul regal, în 1850. După douăzeci de ani, alt cârmuitor francez trufaş, Napoleon III, pe care supuşii l-au respins la fel ca pe unchiul său, Napoleon I (care, să nu uităm, s-a predat celor de pe *HMS Bellerophon* ca să-şi scape pielea), s-a refugiat aici, ajungând la Chislehurst. Lungul şir de încarnări refugiate ale Franţei a fost completat în anul 1940 de către generalul de Gaulle, care a fost primit cu căldură şi care ne-a răsplătit facându-ne tuturor viaţa grea. Dar, aşa cum a observat Churchill, „Atotputernicul, în nesfârşita Sa înţelepciune, nu a gândit că trebuie să-i facă pe francezi după chipul şi asemănarea englezilor".

Am omis numeroşii scriitori şi artişti francezi care au păşit pe urmele cârmuitorilor lor: de exemplu, Victor Hugo, care s-a refugiat în Channel Isles, ori Émile Zola, care a petrecut aici un an, ascunzându-se de poliţie în timpul afacerii Dreyfus, ori Camille Pissarro, care şi-a aflat adăpost tocmai la Norwood. Iar când zic că de Gaulle a „completat" lista, nu sunt sigur că a fost adăugat ultimul nume. Cea de-a Cincea Republică, prosperă până în anii din urmă, pare acum un edificiu cam şubred. Mă îndoiesc că gloata de la Paris a devenit cu trecerea anilor mai puţin însetată de sânge, şi a o lua la goană peste Canalul Mânecii continuă să fie cea mai sigură mişcare pentru un politician francez care vrea să spele putina. S-ar putea să fim nevoiţi să-i întâmpinăm politicos pe Mitterrand, Delors şi Cresson, aceasta din urmă doar cu un Saint-Laurent pe ea, şi mă încumet să spun că vom găsi noi o locuinţă potrivită

pentru acest trio îngrozitor. Dar, până atunci, aduceţi încoace spumantul italienesc.
8 februarie 1992

Cei cu trăsură şi cei cu şofer

Timp de mai bine de două veacuri, marea linie despărţitoare dintre cei care o duceau cu adevărat bine şi ceilalţi era deţinerea unei trăsuri. Fie te numărai printre „cei cu trăsură", fie nu. Intrarea în rândurile minorităţii cu trăsură proprie era cel mai evident semn că te-ai ajuns. Există un moment iscusit realizat în romanul poliţist *Emma* al lui Jane Austen, în care Frank Churchill, care corespondează în taină cu Jane Fairfax, lasă să-i scape vestea că domnul Perry, chivemisitul farmacist din Flighbury, e pe cale „să-şi ia trăsură" - eveniment social important pentru Perry şi pentru vecinii acestuia şi informaţie cu privire la care Churchill, în clipa în care îşi dă seama că l-a luat gura pe dinainte, dă din colţ în colţ încercând să explice cum a aflat-o: „Pare-se că am visat."

Nu ni se spune ce fel de trăsură îşi ia Perry. Un rădvan ori o caleaşcă, aşa cum avea sora cea bogată a doamnei Elton, ar fi fost prea mare. Faetoanele, cabrioletele şi, mai ales, docarele cu două roţi erau pentru tineri sprinteni sau pentru inşi sportivi, ca amiralul Croft, care nu se temeau de vreo buşeală din când în când. Ar fi putut fi un fiacru deschis, cu două locuri faţă în faţă. Cel mai probabil era o caretă, trăsura standard pentru familii, în care încăpeau trei persoane (careta poştală era versiunea mai rapidă, cu doar doi pasageri). Totuşi, ceea ce conta atunci când aveai propria trăsură nu era preţul vehiculului. Putea fi enorm, dacă aveai o caleaşcă mare, făcută de un care- taş de lux din Londra după indicaţiile tale, cu bibliotecă de călătorie, masă, pat rabatabil şi scaun igienic. Pe de altă parte, puteai să achiziţionezi una la mâna a doua, ieftin, şi să pui să o revopsească.

Adevărata cheltuială o reprezenta întreţinerea ei. Pentru o trăsură de dimensiuni mari erau necesari doi cai, patru pentru călătoriile lungi (după prima etapă apelai la „poştă", adică închiriai cai de la hanuri; dacă ţineai să-i păstrezi pe ai tăi, aveau nevoie de odihnă o dată la două sau la trei zile, ceea ce încetinea înaintarea). Aşa că, din capul locului, aveai nevoie de un grajd încăpător, cu cai de schimb, precum şi de o remiză

pentru trăsură. Asta însemna un grăjdar, poate doi. Şi apoi nici un domn, ca să nu mai vorbim de o doamnă, nu-şi mână singur trăsura, aşa că aveai nevoie de un vizitiu. Acesta era un individ impunător, un „slujitor de rang superior", care te punea la cheltuială corespunzătoare, pentru hrană şi livrea, precum şi bani de simbrie, şi, firește, omul era mult prea măreţ ca să facă muncă de grăjdar ori de rândaş. Pentru ieşirile în oraş mai trebuia să ai un lacheu (cei foarte bogaţi aveau doi) care stătea la spatele trăsurii, legănându-se cu eleganţă de pe un picior pe altul atunci când trăsura cotea. Treaba lui era să sară jos atunci când trăsura se oprea, să dea fuga să coboare treptele exterioare şi apoi să deschidă portiera, cu gesturi largi (o adevărată trăsură particulară nu avea mânere în interior, nobilimea ne- fiind obişnuită să-şi deschidă singură uşile). Dacă doamna dinăuntru mergea la cumpărături - firește, la o firmă care se ocupa de „comerţul pentru cei cu trăsură" proprietarul era deja afară, pe trotuar, întâmpinând-o cu plecăciuni. în schimb, dacă doamna mergea „în vizită", treaba lacheului era să urce în goană scările acelei case şi să tragă un „toc-toc-toc" puternic cu ciocănelul de la uşă. Toată lumea recunoştea ciocănitul lacheului, şi ştia cine vine. Prin urmare, dacă te numărai printre cei cu trăsură, aveai parte de consideraţie. Dar era cumplit de costisitor. Şi dacă trebuia să „o laşi în grajd" sau, mai rău, să o vinzi, asta constituia un semn neîndoielnic de reducere a mijloacelor de trai, dacă nu chiar că eşti ruinat de-a dreptul. O ştia toată lumea.

Deosebirea din ziua de azi dintre bogătaşi şi noi, ceilalţi, este mai subtilă, cu toate că este în continuare strâns legată de transport. Nu vorbesc aici despre clasa nababilor (în secolul al XVIII-lea trăsurile lor erau trase de şase cai cu călăreţi şi aveau o escortă de scutieri). O mişcare de nabab tipic a făcut Robert Maxwell33 în ultima lui călătorie, cea fatală. A urcat cu ascensorul particular până la rampa de deasupra apartamentului său din Maxwell House, s-a suit în elicopterul său, cu care a zburat până la Heathrow, unde s-a furişat în avionul său cu reacţie care l-a dus în Gibraltar; apoi fuguţa la iahtul său, care îl aştepta. Pentru Maxwell, plăcerea tuturor acestor lucruri era dată de faptul că nu l-au costat nici un chior; toate erau furate.

Nu, categoria care i-a înlocuit pe cei cu trăsură nu este a celor cu elicopter/avion personal: este a celor cu şofer, care nu au nevoie să atingă vreodată volanul. Nu are relevanţă deţinerea unei maşini. Numeroase familii din clasa muncitoare pot să aibă trei sau chiar mai multe. Ele domnesc peste

33 Ian Robert Maxwell (1923-1991), celebru proprietar britanic de trusturi media şi membru al Parlamentului între 1964 şi 1970, născut în Cehoslovacia; cu privire la moartea sa, se presupune că a căzut peste bord pe când se afla în croazieră cu iahtul personal în zona insulelor Canare (n. red.).

mai mulţi cai-putere decât a izbutit vreodată cel mai bogat duce să stăpânească, în zilele hamaşamentului zornăitor şi al tropotului de copite. Adevărata deosebire este între cei care trebuie să-şi strecoare maşina prin trafic, să găsească (sau nu) un loc de parcare, să pună bani în parcometre, să se încontreze cu poliţiştii, cu personalul din parcări, cu controlorii parcometrelor, cu portarii, cu mecanicii din atelierele auto şi cu toţi ceilalţi duşmani ai automobilistului particular care se respectă, şi cei care pur şi simplu coboară la destinaţie şi zic: „Mulţam, Freddie! Să fii aici la două şi jumătate fix.“

Cât de mulţi oameni intră în clasa „cu şofer“? Zece mii, poate. Printre ei se numără preşedinţi de companii, directori generali şi alţii aflaţi îndeajuns de sus pe scara ierarhică încât firma să cheltuiască vreo 30.000 de lire sterline pe an ca să le asigure maşină cu şofer. Urmează miniştrii, pe care îi recunoşti după servieta diplomat roşie aflată alături de ei, pe bancheta din spate. Judecătorii, generalii şi ceilalţi de soiul lor, *ex officio;* o mână de avocaţi bogaţi, chiar mai puţini medici bogaţi; directori de televiziune şi editori de ziar, granguri din publicitate şi din divertisment. Nu marca ori preţul vehiculului contează: ci faptul că îl ai în faţă pe credinciosul Iehu, îndeplinind în locul tău toate sarcinile grele şi obositoare care răpesc plăcerea mersului cu maşina. Aceasta este cu adevărat noua noastră clasă privilegiată.

Numai că, bineînţeles, nimic din toate astea nu este plătit din buzunarul propriu al cuiva. Totul e pe socoteala firmei, o parte din „contractul de muncă", un privilegiu. Acesta e aspectul savuros, dar e şi primejdia. Ceea ce vine odată cu o învârtire a roţii norocului poate să dispară la următoarea învârtire. Jurnalistul Malcolm Muggeridge mi-a dat cândva următorul sfat înţelept: „Băiete dragă, pe măsură ce îmbătrâneşti, încearcă să te descurci cu mai puţin. învaţă să te descurci fără de plăceri şi de confort înainte ca acestea să-ţi fie luate. A, şi nu accepta niciodată o slujbă cu maşină şi şofer; când o pierzi, asta e ceea ce o să-ţi lipsească cel mai mult.“ Povaţă sănătoasă, pe care am urmat-o. în faţa marilor hoteluri vezi şirul lung de maşini mari şi negre, în care şed şoferi plictisiţi, aşteptând să se termine pauza de prânz. însă cei care ies sprinţari, încheindu-şi sacoul şi aruncând trabucul, nu sunt neapărat aceeaşi ceată de anul trecut ori de anul viitor. Firmele se duc de râpă, slujbele se pierd, guvernele cad, e sânge pe toţi pereţii sălii de consiliu şi, deodată, Iehu nu mai este acolo, aşteptând, şi îţi face cu ochiul metroul. Chiar mai sigur este spectrul pensionării şi al abonamentului de autobuz. Una peste alta, e mai bine să rămâi fidel taxiurilor.

15 februarie 1992

Lexicografele,
cruţă-i pe cărturarii cei mărunţi!

în ce lucrare apar aceste fraze ucigător de anoste? „A murit de erizipel la cap, de care s-a îmbolnăvit participând la o întrunire politică." „întotdeauna a fost excentric; iar purtarea sa într-o seară, la cină, a fost atât de ciudată, încât a intervenit unul dintre musafiri. A fost pus sub restricţie la Northwood, în Surrey, şi a murit fără urmaşi." „După ce a călătorit zadarnic prin străinătăţuri, nădăjduind să-şi afle alinare, a murit neînsurat." Da, chiar aşa! Tonul este inconfundabil: *Dictionary of National Biography (Dicţionar biografic naţional).* Anticarul modem Geoffrey Madan34, un veşnic scormonitor prin volumele acestuia, este cel care a găsit asemenea nestemate. Madan, precum toţi cărturarii, ar fi fost încântat de vestea că *DNB* urmează să fie revizuit; şi în aceeaşi măsură, la fel ca mine, s-ar fi temut că unii prunci desueţi vor fi aruncaţi odată cu apa din scăldătoare.

Am trăit cu *DNB* un sfert de veac. L-am folosit la şcoală şi, desigur, la Oxford. Pe la 20 de ani am cumpărat pe bani puţini cele 63 de volume cafenii ale ediţiei originale, 1882-1900. Mai târziu, şi fiind mai bogat, am achiziţionat cele 22 de volume albastre ale ediţiei revăzute din 1908-1909. Apoi le-am înlocuit cu varianta compactă, în două volume, ca să economisesc spaţiul de pe rafturi, cu toate că am păstrat toate volumele suplimentare. Varianta compactă este nepreţuită, însă are nişte limite. Oricât de puţin timp ai consulta-o, te alegi cu durere de cap, şi nici vorbă să o citeşti de plăcere. însă adevăratele defecte ale *DNB* ţin de esenţă. Femeile nu sunt bine tratate. Mary Wollstonecraft este expediată condescendent ca „Scriitoare de diverse (v. Godwin, dna Mary Wollstonecraft)[14]. Chiar şi mulţi bărbaţi însemnaţi nu se găsesc acolo: de exemplu, poetul Gerard Manley Hopkins, ori George Cayley, pionierul aeronauticii, ori Jonathan Otley, fondatorul meteorologiei. Există nenumărate inexactităţi, capcane pentru cei neatenţi. în 1966, o firmă din Boston a scos un volum de 200 de pagini, *Corrections and Addi- tions to the DNB (Corecturi şi adăugiri la DNB),* care prelua materiale din *Bulletin ofHistorical Research, 1923-1963* (*Buletinul Institutului de Cercetare a Istoriei, anii 1923-1963).* Mi se pare un lucru util, însă numai în cazul în care îmi dau seama că un articol este greşit sau incomplet.

Prin urmare, este copleşitoare nevoia unei revizii radicale, şi am insistat adesea să se întreprindă. Dar îi rog pe cei care se ocupă de proiect, British

34 Geoffrey Spencer Madan (1895-1947), autor englez de aforisme şi un colecţionar de vorbe memorabile, pe care le aduna în carnetele sale de însemnări (n. red.).

Academy şi Oxford University Press, să acorde atenţie câtorva lucruri înainte de a pomi la treabă. în primul rând, istoria este prea importantă ca să fie lăsată pe seama universitarilor. Este vital ca noul *DNB* să nu fie făcut de un sindicat al profesorilor universitari. La toate lucrările de referinţă mari, cum este celebra ediţie a 1 l-a din *Encyclo- paedia Britannica* (1910-1911), au participat scriitori de seamă, care nu se mulţumesc să prezinte faptele, ci le dau viaţă. în al doilea rând, trebuie să se pună accentul pe includere, nu pe selecţia bazată pe merite. Aceasta ridică, recunosc, probleme aproape insurmontabile. *DNB* trebuie să acorde un tratament exhaustiv celor foarte mari, precum Shakespeare, Darwin sau Churchiil. însă adevărata valoare a lucrării este dată de informaţiile despre persoane care nu sunt nici măcar de rangul doi, ci de rangul trei şi patru, care nu merită vreodată o biografie, ori măcar un articol erudit. Nu mă gândesc atât la politicieni, să zicem, care pot fi găsiţi în minunatul *History of Parliament {Istoria Parlamentului*) sau în *Complete Peerage (Ghid complet al titlurilor nobiliare),* ori la medici, care au *Munk's Roii* (*Biografiile membrilor Colegiului Regal al Medicilor),* ci la cei care nu se încadrează în categorii profesionale bine stabilite. De exemplu, am cunoscut scriitori interesanţi care nu au ajuns nici măcar în *Who's Who,* ca să nu mai vorbim de *Oxford Companion to English Literature {Dicţionarul Oxford al literaturii engleze),* şi care acum nu mai sunt pe lume, iar informaţiile cele mai elementare despre vieţile şi operele lor riscă să ajungă într-o subterană uitată de toţi.

Apoi sunt nenumăratele persoane care nu se încadrează în vreo categorie, dar pur şi simplu merită să fie amintite. Am citit cu neplăcere în *Daily Telegraph* că preşedintele lui British Academy, dr. Kenny, consideră că ar trebui să fie incluşi mai mulţi „oameni de ştiinţă şi ingineri[14] şi „mai puţini cărturari dintre cei mărunţi[44]. Mai mulţi tocilari, foarte bine, dar cruţaţi-i pe micii cărturari: ei sunt adesea sarea care dă gust DA®-ului. Mă gândesc, de exemplu, la James Gatliff, 1766-1831, custode permanent la Mănăstirea Gorton şi cum nu se poate mai

cărturar dintre cei mărunţi. A publicat o lucrare teologică în patru volume, *A Firm Attempt oflnvestigation; or, the Twinkling Effects of a Falling Star to Relieve the Cheshire Full Moon* (i*O încercare fermă de investigaţie sau efectele pâlpâitoare ale unei stele căzătoare asupra ameliorării lunii pline din Cheshire),* despre care se crede că este o referire calomnioasă la episcopul de Chester. Sau la Henry Aldrich, 1647-1710, decan la Christ Church, care a proiectat una dintre curţile bisericii şi colegiului şi a tradus în latină cântecelul de copii *Tinker, Tailor, Soldier, Sailor,* un fumător împătimit, autorul unei melodii „ce trebuie cântată de Patru Bărbaţi fumându-şi Pipele, pe cât de greu de interpretat, pe atât de hazliu de ascultat[44]. (Zău aşa, profesorii universitari aveau pe atunci chiar mai puţine de făcut ca acum!) Ori prietenul lui Scott, reverendul John Marriott, brav compunător de psalmi, până ce, pe nepusă masă, „a fost lovit de osificarea creierului[44]. Sau chiar mai puţin măruntul Charles Lloyd, 1784-1829, preceptorul lui sir Robert Peel, care l-a făcut episcop de Oxford. în schimb, Lloyd s-a răzgândit în privinţa Legii Emancipării Catolice şi l-a susţinut pe Peel „printr-un discurs impresionant în Camera Lorzilor[44]. Din nefericire, „o vreme Lloyd nu a făcut destulă mişcare, iar sănătatea i-a fost deteriorată şi mai mult de cenzura ziarelor şi de purtarea distantă a prietenilor. O răceală pe care a contractat-o la supeul de la Royal Academy i-a grăbit obştescul sfârşit[44].

Şi cărturarii mărunţi nu sunt singurele personaje pe care se cuvine să le păstrăm. Să nu o suprimăm pe Elizabeth Blând, activă în perioada 1681-1712, una dintre primele femei care au scris în ebraică şi au făcut filactere, care i-a învăţat această limbă pe fiul şi pe fiica ei, singurii supravieţuitori din cei şase copii pe care i-a avut. Votez, de asemenea, pentru păstrarea lui Anthony Addington, tatăl prim-ministrului, care conducea un azil de nebuni, îi era vraci lordului Chatham şi şi-a vindecat fiul, William Pitt cel Tânăr, de o afecţiune pediatrică prescri- indu-i mari cantităţi de vin de Porto. Şi pentru John Henderson, „studentul excentric[44], cel mai strălucit lingvist al vremii sale, 1757-1788, care „credea în posibilitatea de a ţine corespondenţă

cu morţii“ şi care s-a sinucis dormind într-un pat îmbibat cu apă. Trebuie să găsim spaţiu şi pentru T.H. Bayly, 1797-1839, care a compus *I ’d Be a Butterfly (Aş vrea să fiu un flutur), She Wore a Wreath of Roses (Ea purta o cunună de trandafiri)* şi *Oh, No, We Never Mention Her (A, nu, nu vorbim niciodată despre ea).* Ar mai fi scris şi alte cântece, dar investise zestrea nevestei în mine de cărbune „care s-au dovedit a fi neproductive" şi „l-au făcut să capete melancolie"; în plus, s-a mai pricopsit cu febră cerebrală „şi alte boli mai dureroase, hidropizia ur- mându-i gălbinării cronice"; aşa că „şi-a dat duhul". Există o mulţime de astfel de persoane, ciudate, pline de viaţă, înzestrate şi creative în felul lor, remarcabili lăncieri în marea paradă a strămoşilor noştri, ale căror rânduri nu trebuie rărite.

14 martie 1992

Toată lumea simte nevoia să posede ceva

Sâmbătă, gândindu-mă că acum există un risc real să vină socialiştii la putere, m-am hotărât să cheltuiesc nişte bani înainte să aibă ei ocazia să mi-i confişte. Aşa că am cumpărat un tablou. Nu mi-ar fi dat prin cap să cumpăr nimic altceva. în multe privinţe, sunt arhetipul anticonsumatorului. Dacă majoritatea ar fi ca mine, întreaga economie ar paraliza. Când mă uit peste anunţurile publicitare dintr-un supliment ilustrat, ochii îmi devin opaci. Nu există absolut nici un lucru pe care să mi-l doresc, dintre cele înfăţişate acolo. Când străbat Oxford Street ori Knightsbridge, nu simt nici cea mai mică ispită să intru în vreunul dintre magazine. N-am cumpărat niciodată o maşină. Hainele nu mă interesează. Restaurantele scumpe nu fac decât să-mi pună răbdarea la grea încercare. Dat fiind că munca mă mână oricum prin locuri îndepărtate, nu-mi petrec niciodată concediile ca atare. Toate lucrurile acelea după care jinduia Rose- mary Aberdour, care au îmboldit-o să fure 3 milioane de lire de la spitale şi au făcut-o să înfunde puşcăria săptămâna trecută - nu numai că mă descurc de minune fără ele, dar chiar mă dezgustă. Iadul este să fii prins în capcana unui club de noapte între „oamenii frumoşi“, şi să fii silit să trăieşti într-un „apartament luxos de la ultimul etaj“. Aş fi mai fericit într-o mănăstire, sau chiar într-un azil.

Dar nu pot trăi fără picturi şi fără cărţi. Şi atunci când am bani, le cumpăr. Nevoia de a deţine cărţi e o boală, care în cazul meu e cronică şi incurabilă. Nu există vreo raţiune a ei. în tinereţe am dus o viaţă rătăcitoare şi am fost silit în trei rânduri să-mi vând cărţile înainte de a mă muta. Am susţinut că nu am nevoie de ele, că pot oricând să apelez la biblioteci. Dar asta nu însemna că nu sufeream crâncen, şi, de îndată ce mă stabileam altundeva, reîncepea acumularea. Atunci când ne-am mutat din casa noastră din Iver înapoi la Londra, am vândut vreo două, trei mii de cărţi - colecţii istorice voluminoase,

enciclopedii, serii de reviste legate, lucruri de acest fel. N-am încetat niciodată să tânjesc după acele volume. în orice caz, au fost cumpărate de atunci încoace cantităţi imense de alte cărţi, aşa încât acum am mai multe decât înainte de Marea Curăţenie, care, privind retrospectiv, s-a dovedit fără rost. în permanenţă sunt chemaţi meşteri buni la toate care să mai facă nişte rafturi, şi totuşi şirurile de cărţi se strecoară peste tot, ca reptilele, se furişează pe scări, prin dormitoare, şerpuind de-a lungul pereţilor şi prin dulapuri, stivuindu-se prin unghere, zăcând pline de reproş pe mese şi chiar pe sub canapele. Le cumpăr de la librăriile Foyles sau de la Waterstones, din marile bazaruri cu cărţi rare din Mayfair, din prăvălii întunecoase cu vechituri de pe străduţe dosnice, chiar şi din acele dughene cu preţuri reduse care răsar precum ciupercile ori de câte ori se eliberează un spaţiu comercial. Acestea din urmă nu trebuie să fie dispreţuite: săptămâna trecută am achiziţionat dintr-una, practic pe nimic, cartea de călătorii a prinţului von Piickler-Muskau, pe care (lucru ciudat) nu o aveam, şi o biografie a acelui geniu nebun, răzvrătitul Gilbert Cannan, pe care mi l-a descris în culori vii, cu mulţi ani în urmă, bătrânul Martin Secker, primul care l-a publicat.

în orice caz, într-un fel sau altul, cărţile continuă să vină, uneori câteva zeci intr-o singură săptămână. La fel, dar mai rar, se întâmplă cu tablourile şi cu desenele. Când l-am cumpărat pe ultimul, o magnifică redare în ulei a acelei scene cu apă curgătoare care a fost preferata secolului al XlX-lea, tabloul *Cascadele de pe râul Clyde* aparţinând lui Thomas Spinks, („activ în perioada 1872-1880“, după *Dictionary of Victorian Painters* al lui Christopher Wood), soţia mea a zis: „Bine, dar unde-l pui?“ într-adevăr, nu mai este loc. Uneori mai dăruiesc câte o pictură, dar niciodată nu vând vreuna, *pietas* obligându-mă să mă călăuzesc după maxima tatălui meu: „Să nu încerci niciodată să câştigi bani de pe urma unui biet pictor dus de pe lume, care probabil că a răbdat de foame.“ Aşa că ele se adună, iar nou-sositele trebuie să se lupte pentru un loc pe perete. Dar am eu superstiţia că picturile bune, cu respect de sine, care atârnă într-o încăpere recunosc un nou-venit de bună calitate şi îşi restrâng un pic dimensiunile ca să-i facă loc.

Şi apoi, nutresc o permanentă senzaţie de pierdere în privinţa picturilor pe care ar fi trebuit să le cumpăr şi fie nu am putut, fie pur şi simplu nu am facut-o. De pildă acea mică şi frumoasă acuarelă de Constable care mi-a fost oferită la preţul de 18 lire într-un moment în care chiar nu deţineam aşa o sumă importantă şi nici n-aveam de unde să o împrumut. A existat un moment şi mai dureros, la puţină vreme după ce ne căsătoriserăm (aşa că trebuie să fi fost prin 1957). Tocmai cumpărasem, cu câteva lire, un superb tablou în ulei de Albert Moore, care pe atunci nu era la mare preţ. Mi s-au oferit încă două, mai mici,

dar pereche, cu 45 de lire. Se nimerise să am respectivii bani. Dar nu aveam frigider la acea vreme, şi 45 de lire era exact preţul unuia nou. Aşa că Mafia a trebuit să cedeze în faţa Mafiei, arta, în faţa utilităţii. Au mai fost astfel de momente pe parcursul anilor, aşa încât simt că un număr de lucrări *lipsesc* din colecţia mea, sunt găuri care trebuie umplute, chiar dacă pereţii sunt plini. Cel puţin, aceasta este explicaţia mea metafizică pentru cumpărarea altora. însă adevărul este că, pur şi simplu, am simţul proprietăţii atunci când este vorba de

cărţi şi de picturi. Doresc să posed. Când mă uit la ele în casa mea, aşezate îngrijit pe rafturi, bine luminate pe pereţi, simt cam aceleaşi emoţii ca arhidiaconul Grantly atunci când îi arată fiului său îndărătnic, care vrea să se însoare cu o frumoasă fără bani, pădurile şi câmpurile familiei, în *The Last Chro- nicle of Barset (Ultima cronică din Barset).*

Părerea mea este că astfel de sentimente, în cantităţi moderate, nu numai că sunt cuviincioase, dar reprezintă şi o reacţie permanentă, imposibil de stârpit, a spiritului omenesc în faţa frumuseţii, a diversităţii şi a bogăţiei lumii care ne înconjoară. Dorinţa de a poseda, la fel ca nevoia de a crea, este dată de Dumnezeu; cele două instincte sunt complementare: nici unul din ele nu poate să existe multă vreme fără celălalt. Credinţa că simţul proprietăţii este întotdeauna greşit în mod intrinsec, propovăduită de teologii eretici şi de socialiştii ortodocşi, este falsă, iar dacă este impusă devine imorală. Constituie unul dintre marii nimicitori ai fericirii. Gândiţi-vă la îngustimea vieţii milioanelor de oameni care au trăit în Europa comunistă, cărora li s-a refuzat atât de multă vreme - patru decenii în ţările-satelit, şapte decenii în Rusia - simpla satisfacţie de a poseda lucruri, cum ar fi grădini, terenuri, case sau mici afaceri, de a alcătui colecţii, de a comanda unui meşteşugar sau unui artist realizarea unui anumit obiect pe care să-l preţuieşti. Gândiţi-vă câtă frumuseţe s-a pierdut astfel. Şi toate pentru că membrii unei minorităţi arogante, agresive, considerau că au dreptul de a încerca transformarea naturii omeneşti în conformitate cu oribila lor credinţă seculară. Trag nădejdea că aici nu ne confruntăm cu ameninţarea unei astfel de lipsiri. Şi totuşi, mă îngrozeşte perspectiva ca Neil Kinnock, ignorant, necugetat şi aproape necitit, îndărătul căruia se aţine o *camarilla* de inşi ce se vor a practica poliţia culturală, *littérateurs* de televiziune şi lepădături din lumea divertismentului, să ne dea ordine şi să ne impună greţoasele sale idei despre comportamentul moral, civic şi artistic. Cea mai rea dintre toate ocupaţiile veneticilor este cea culturală.
4 aprilie 1992

Primejdia poveştilor care au rămas nepovestite

Una dintre cele mai mari plăceri ale vieţii, acum pe cale de dispariţie, este să citeşti o povestire şlefuită cu măiestrie, scrisă cu mult profesionalism. Este o formă de artă în sine, iar pentru un scriitor stăpânirea formei de povestire este o excelentă educaţie pentru formularea intrigii, schiţarea personajelor şi, mai mult ca orice, folosirea economicoasă a cuvintelor. Pe când învăţam singur să scriu, prin jurul lui 1950, am exersat cel mai mult povestirea. Probabil că am scris o puzderie. N-au prea văzut lumina tiparului, însă simţeam că învăţ şi că fac progrese. în plus, însuşi actul scrierii lor era o plăcere intensă.

Acum şaizeci ori şaptezeci de ani, mari scriitori încă mai dădeau la iveală poveşti fermecate, având de la 1.500 de cuvinte până la şase, şapte mii. Un exemplu era Kipling, maestrul tuturor, servind cu isteţime un amestec de dialog comic şi de sinistru sumbru. Tânărul Hemingway tocmai îşi intra în ritm. Alt exemplu era Somerset Maugham, din punctul meu de vedere cel mai consistent în a te face să petreci clipe plăcute, chiar dacă se dovedea un pic cam lipsit de inimă. A scris oare cineva vreodată o povestire mai meşteşugită decât „Soţia colonelului[41]? Te puteai baza pe G.K. Chesterton pentru ingeniozitate şi surprize intelectuale, pe James Thurber pentru comedie nebunească: nimic nu m-a făcut vreodată să râd atât de tare ca „Noaptea când a căzut patul[11]. Gama de povestiri disponibile era extraordinară, de la cele poliţiste, pline de viaţă, ale lui Raymond Chandler, scrise iniţial pentru publicaţiile senzaţio- naliste, până la povestirile din docuri ale lui W.W. Jacobs. Deunăzi am luat o antologie veche a lui Jacobs şi am fost profund impresionat de fertilitatea lui inventivă şi de ritmul săltăreţ în care face să înainteze intriga. Existau zeci de profesionişti de rangul doi ca el care produceau la comandă lucruri de nădejde, oferindu-ne fără încetare momente de plăcere.

Ce m-a făcut să-mi încerc mâna la povestiri au fost, desigur, zvonurile despre sume fabuloase care pot fi câştigate pe piaţa revistelor, mai ales în Statele Unite. *Saturday Evening Post, Collier ’s* şi *Ladies ’Home Journal* cereau constant povestiri de 5.000 de cuvinte. Aceste reviste se vindeau într-un număr uriaş de exemplare, şi plăteau un dolar pe cuvânt, uneori mai mult. însă erau tare pretenţioase şi îşi puteau permite să aleagă dintre cei mai buni scriitori. Ceva mai de lux, şi chiar mai pretenţioasă, era *New Yorker,* care, din fericire, mai publică şi astăzi proză scurtă de bună calitate. Marea Britanie era mult mai puţin înzestrată, *Ştrand,* cea mai grozavă revistă cu povestiri dintre toate, fiind în prag de faliment (şi-a încetat apariţia în 1950). Dar existau multe alte debuşeuri, inclusiv săptămânalele pentru femei, care şi ele aveau vânzări

uriaşe în vremea aceea, iar în realitate publicau povestiri şi foiletoane de calitate mai bună decât ar fi recunoscut criticii lor. Mai existau şi revistuţe excentrice, ca *Lilliput,* care era atât judicioasă, cât şi generoasă, precum şi publicaţii pretenţioase, *Penguin New Writing* şi *Horizon* (care şi-a încetat şi el apariţia în 1950). Până şi editorii de ziare publicau din când în când povestiri scurte; parcă îmi amintesc că bătrânul *Evening News* din Londra avea una în fiecare zi de lucru din săptămână: foarte scurtă - 1.000 de cuvinte sau mai puţin însă adesea minunat făurită.

Pe măsură ce aceste pieţe s-au restrâns sau au dispărut, scriitorii de literatură nu au mai fost în stare să trăiască doar din proză scurtă. Aşa s-a întâmplat cu Angus Wilson, cel mai înzestrat din acest gen de la Maugham încoace, a cărui *The Wrong Set (Perechea greşită,* 1949) este una dintre cele mai scânteietoare culegeri de povestiri care a fost publicată vreodată. A trebuit să se apuce de romane, în care nu a strălucit niciodată la fel de mult. Unii scriitori au continuat să practice respectiva meserie, fie ce-o fi. De exemplu, V.S. Pritchett a scos o cantitate anuală de povestiri de bună calitate până de curând. Am citit şi culegeri remarcabile ale unor scriitoare admirabile, cum sunt Elizabeth Taylor, Olivia Manning, Doris Lessing şi Edna O'Brien. Pe când eram redactor-şef publicam de obicei
câte o povestire ori două în perioada Crăciunului, adesea puse la dispoziţie de Graham Greene, căruia îi plăcea nespus să le scrie. Dar este semnificativ faptul că un scriitor de literatură dintre cei mai buni, cum era Evelyn Waugh, care a dat la iveală nişte povestiri splendide în anii 1930, a scris foarte puţine în ultima treime a vieţii sale.

Argumentele în favoarea prozei scurte sunt duble. Din punctul de vedere al cititorului, este bine-venită o povestire de 5.000-10.000 de cuvinte, care face să treacă uşor o călătorie cu trenul ori o după-amiază de leneveală de la sfârşitul săptămânii. O revistă încape în servietă mai uşor decât o carte. însă şi mai important este faptul că există multe idei literare de primă mână care arată minunat când sunt înfăţişate pe scurt, dar nu pot fi desfăşurate până la dimensiunile unui roman. „The Short and Happy Life of Francis Macomber" („Scurta şi fericita viaţă a lui Francis Macomber") a lui Hemingway, scrisă cu o superbă economie de mijloace şi împotrivindu-se întinderii, este povestirea perfectă, dar ar fi cumplit de plicticoasă - de fapt, pur şi simplu n-ar merge deloc - ca intrigă a unui roman de 75.000 de cuvinte. Kipling era născut să fie scriitor de proză scurtă, şi nu se simţea în largul lui în forma şi lungimea romanelor: *Se lasă noaptea* este conceput în mod impresionant, însă are ceva nefiresc. Somerset Maugham a scris câteva romane care au avut mult succes, însă povestirile sale sunt la un nivel artistic cu totul superior: la drept vorbind,

cel mai bun dintre romanele sale, *Cakes and Ale (Prăjituri şi bere),* ar putea fi descris ca o povestire foarte lungă.

Presupun că scriitorii vor continua să producă mereu proză scurtă, însă nu se vor mai găsi acolo tehnicile şlefuite cu atâta migală şi ardoare în secolul scurs între 1850 şi 1950, iar ospe- ţele îmbelşugate de care ne-am bucurat nu vor mai exista dacă editorii şi redactorii-şefi nu asigură o piaţă organizată şi profitabilă. Eu cred că cererea continuă să existe, iar ştiinţa necesară satisfacerii ei va mai fi disponibilă câţiva ani, dar o să dispară treptat, asta dacă nu cumva unii dintre cei care deţin puterea în lumea publicaţiilor vor depune eforturi să păstreze vie această

artă. De ce nu publică povestiri revistele ilustrate? De ce avem atât de rar şansa să le citim în ziarele de bună calitate? Mi-ar plăcea să văd în mod regulat literatură şi în ziarele de calitate medie: *Daily Mail, Sunday Express, Mail on Sunday.* Ar putea fi o idee excelentă pentru redactorii-şefi cărora le pasă de literatura noastră să pună deoparte în fiecare an o sumă de bani pentru comanda unor lucrări de proză scurtă de bună calitate. Ar fi o investiţie în viitor: în noii Kipling, Hemingway şi Maugham ai secolului XXI.

18 aprilie 1992

Imaginile de la televizor cu situaţia din Afghanistan sunt sfâşietoare. Bărboşii îndârjiţi care intră în goană în Kabul desculţi, purtând în spinare rachete ca nişte lănci groase, răcnind că Allah e mare, pot să arate şi să sune jovial, însă soţiile, surorile şi odraslele lor rănite, care zac înspăimântate şi suferind prin spitale cu puţini doctori şi doar o brumă de echipamente şi de medicamente, expun cealaltă faţă a unei poveşti cumplite. Şi nefericiţii bosniaci, expuşi în oraşele lor în ruină artileriei grele şi tancurilor armatei sârbe, neavând unde să se ducă în afara dealurilor lor golaşe, stârnesc o milă profundă, dar neputincioasă. După imensa uşurare adusă de sfârşitul Războiului Rece şi de distrugerea celui mai rău imperiu pe care l-a cunoscut vreodată lumea, e ca şi cum Providenţa ne-ar reaminti că omul rămâne o făptură veşnic imperfectă, capabilă la nesfârşit să provoace suferinţă, sieşi şi celorlalţi. Ce să zicem, Sfârşitul Istoriei! Aceasta se va întâmpla doar când timpul va sta în loc, lumea prezentă se va încheia şi va începe misterioasa lume următoare.

Până atunci, suntem tare norocoşi că trăim în draga noastră Anglie, cu toate păcatele ei, mai ales acum, când a venit primăvara. Şi încă ce primăvară! Privind pe fereastră, văd petalele căzute ale florilor de cireş în troiene trandafirii şi albe în

grădinile din faţa caselor şi pe trotuare: rareori am văzut aşa belşug. Peste drum e un liliac alb de o bogăţie şi o frumuseţe spectaculoase. In orice parte mă uit sunt pomi şi tufe care înfrunzesc şi înfloresc, o varietate uimitoare, dacă ne gândim că nu avem nici douăzeci de case. Un castan îşi iţeşte candelabrele. O clematită uriaşă, înflorită timpuriu, se caţără şi se dezlănţuie peste tot cireşul ce-i este suport. Mai există şi garduri vii înalte, tăiate frumos, care par să ascundă vederii delicii tăinuite.

Din biroul meu, în care scriu acestea, văd grădina din spate, în care o frumoasă copie în piatră după David al lui Donatello stă de strajă, apăsând zdravăn cu piciorul capul retezat al lui Goliat. Ţine în mână doar mânerul spadei, lama lipseşte, dar n-are importanţă: cu frumuseţea sa nudă şi graţioasă, cu pălăria femeiască de paie, presărată cu flori şi aşezată pe capul cu plete lungi, oferă o imagine uimitoare. Un alt cireş colorat, cu florile încă aproape întregi, bate cu crengile în geam. Din locul în care şed pot să număr vreo zece tonuri diferite ale frunzelor şi verdeţii. Am avut parte de curând de o foarte bine venită ploaie, şi nuanţele de verde sunt intense: peluza poate fi desprinsă de-a dreptul din ţinutul West Cork.

Aici avem cu adevărat *rus in urbe*.* Este o linişte deplină, subliniată uneori de câte un sunet slab. Şi totuşi, la numai o sută de yarzi se găseşte forfota din Westboume Grove, cu restaurantele sale chinezeşti, indiene, greceşti, libaneze, turceşti, spaniole, italiene, thailandeze, sudaneze, cu arome din toată Europa, Africa şi Asia, cu prăvăliile care sunt deschise până la miezul nopţii în toate zilele din an, cu nesfârşitul cortegiu de vecini, străini, excentrici, bogaţi şi săraci, beţivi şi cerşetori, de toate culorile şi de toate vârstele, de categorii şi sexe misterioase, care în felul său din zona Bayswater îmi aminteşte de strada Chandni Chowk din Delhi. Pe Charles Lamb, care adora caleidoscopul Londrei, l-ar fi desfătat nespus toate acestea.

*„Sat în sânul oraşului", în limba latină în original (n. tr.).

Casele noastre au fost construite la scurt timp după 1834, anul morţii lui, când fermele, grădinile de zarzavaturi şi carierele de pietriş au capitulat în cele din urmă în faţa cărămizilor şi a mortarului. Au fost construite ca parte componentă a unui mare complex de dezvoltare imobiliară, în perechi de vile semide- taşate. De dimensiuni destul de modeste, erau destinate celor numiţi pe atunci „slujitori de rang superior", care lucrau pe proprietăţile sau în reşedinţele somptuoase din apropiere: majordomi şi menajere, agenţi, vizitii, *chefs de cuisine.* Multor case, cum este şi a noastră, le-au fost făcute adăugiri după aceea, în diferite perioade, tot soiul de dependinţe şi de caturi, semănând mai degrabă cu o versiune miniaturală a unei case englezeşti vechi de la ţară, totul

învelit şi armonizat cu stuc alb. Dar unele sunt practic neatinse şi zău că arată foarte elegant: amintesc intens de o perioadă în care Victoria era pe tron doar de trei ani, însă din ce în ce mai mulţi oameni erau conştienţi de creşterea veniturilor, de perspective mai bune, de „pace, reducerea cheltuielilor şi reformă"35 - începuturile Angliei Liberale, Epoca îmbunătăţirii.

E posibil să poată începe o altă epocă a îmbunătăţirii, acum că a fost izgonit spectrul socialismului marxist şi ne putem apuca să rezolvăm problemele şi să punem capăt abuzurilor în feluri practice, fără otrava ideologiei şi a luptei de clasă. în jurul locului în care trăim au început de mult îmbunătăţirile. Marele istoric al arhitecturii Gavin Stamp, care are dreptate în privinţa foarte multor lucruri, deplânge degradarea Londrei în ultimii ani, ca şi cum totul ar fi distrugere şi irosire. De data asta se înşală. De când ne-am mutat aici, pe zeci de străzi din jur, pe care le străbat în fiecare zi în drum spre biserică, dimineaţa, ori spre Kensington Gardens, după-amiaza, se vede o continuă schimbare în bine. Vechea barbarie a dărâmării unor rânduri de case în sistem terasat şi a înlocuirii lor cu blocuri modeme care se potrivesc ca nuca-n perete, semănând cu acei dinţi de oţel pe care-i pun în gurile mseşti, a încetat de mult. Aş putea să număr doar în vecinătatea noastră sute de case victoriene din perioadele 1850, 1860, 1870 şi 1880 care, cu drag sau, în orice caz, cu eficienţă, au fost prevăzute cu scocuri şi modernizate, având faţadele păstrate intacte, rezugrăvite şi readuse la frumuseţea lor desăvârşită şi robustă.

Mai ales, este o casă pe colţ pe care am urmărit-o în ultimele luni cu plăcere din ce în ce mai mare, pe măsură ce se ivea dintre schele şi pânze. La un moment dat lucrul a încetat, şi m-am gândit că recesiunea a mai făcut o victimă. Dar nu: a fost reluat, iar acum e gata toată, până la ferestrele, cornişa şi porticul ionic originale, strălucitoare şi pregătită să fie locuită. L-am felicitat pe un muncitor care tocmai finisa treptele, şi mi-a răspuns: „Da, sunt mai bune decât chestiile astea modeme - îţi dau mai multă satisfacţie." Ai auzit, de acolo, de unde eşti, monsieur Le Corbusier36? Există, cu adevărat, multe pricini tihnite să ne bucurăm de Londra în această primăvară şi, în vreme ce privim lumea de dincolo de ţărmurile noastre ferite, hai să ne socotim motivele de fericire.

---

35 în original: *peace, retrenchment and reform* - mottoul Partidului Liberal condus de William Gladstone (1809-1898), premier în patru mandate, între 1868 şi 1894, om de stat care, în îndelungata sa carieră politică, a definit valorile liberalismului (n. red.).

36 Charles-Ldouard Jeanneret, zis Le Corbusier (1887-1965), scriitor, pictor, arhitect şi urbanist francez de origine elveţiană, unul dintre pionierii arhitecturii modeme (n. red.).

9 mai 1992

Cum să devii un bătrân amuzant

Tocmai mi-am dat seama că, pentru prima oară, în cele patru funcţii principale ale statului, prim-ministrul şi miniştrii de interne, de externe şi de finanţe, sunt oameni mai tineri decât mine. Iar trei dintre cei patru sunt atât de tineri, încât propoziţii ca „Pot să vă fac acuma, domnule?" şi „Nu uitaţi

Scafandrul"37 nu au pentru ei nici un înţeles. Toate astea mă îmboldesc să mă gândesc că îmbătrânesc. Vreau să zic, nu doar că sunt mai bătrân, ci bătrân de-a binelea. „Şpilul cu îmbătrânirea, băiete dragă - obişnuia să spună Malcolm Muggeridge -, e că trebuie să hotărăşti cu mult înainte cum o să joci rolul ăsta." Aşa cum observa el, unii oameni nu au avut de înfruntat problema, deoarece oricum n-au avut tinereţe şi nici chiar vârstă mijlocie. A existat, de exemplu, un arhiepiscop de Canter- bury, pe nume Ramsay, care arăta şi vorbea ca un bătrân de pe la 25 de ani. Iar C.P. Snow a fost întotdeauna un moşneag, un veritabil Nestor, cu toate că nu avea decât 50 de ani atunci când l-am cunoscut.

în orice caz, e mai bine să faci pe bătrânul decât pe tinerelul. Nimic nu-i mai respingător decât pasul săltăreţ şi ochiul scânteietor al unui bărbat în vârstă care se ţine bine. Evelyn Waugh şi-a început rolul de persoană împovărată de vreme de pe la 45 de ani, adăugând iute accesorii demne de jocul pe scenă, cum ar fi un cornet acustic. Lordul Curzon38 folosea un scăunel pe care îşi rezema picioarele: apariţia unui valet care aducea această piesă veche de mobilier era întotdeauna un semnal pentru colegii lui de Cabinet că „vine Marchizul". J.B. Priestley, care a cugetat mult la arta dramatică a bătrâneţii (a murit în ajunul celei de-a nouăzecea aniversări a zilei de naştere), i-a acordat laurii politicianului Harold Macmillan: „Contracarează faptul că e bătrân pretinzând că e foarte, *foarte* bătrân." Era adevărat: acesta, aşezat în capul mesei la Beefsteak Club, ori în faţa generaţiilor mai tinere, în mare parte ostile, din Grupul Conservator de Filozofie, se apuca să vorbească cu voce tremurată, de-abia se ţinea pe picioare, cu greu izbutea să ridice o cupă de Dom Perignon până la buzele sale veştejite, ceea ce

37 în original: „Can I do you now, Sir?“ şi „Don’t forget the Diver“, replici celebre din serialul radiofonic de comedie *It’s That Man Again (Iar a venit omul ăla),* difuzat de BBC în anii 1940 (n. tr.).

38 George Nathaniel Curzon, prim marchiz Curzon of Kedleston (1859 -1925), om de stat conservator, vicerege al Indiei şi ministru britanic de externe între 1911 şi 1921 (n. red.).

făcea ca intervenţiile sale rapide, pline de duh, de perspicacitate şi de venin pur, nedisimulat, să fie şi mai eficiente. Când a murit, în 1986, la 92 de ani, de un deceniu făcea deja pe centenarul, dând impresia că avea buzunarele doldora de telegrame de la regină.

Acum, serios vorbind, adevărata problemă a bătrâneţii este cum să foloseşti în modul cel mai binefăcător cealaltă formă de capital care se acumulează permanent şi pe care nu-l poţi lua cu tine: amintirile. Spre deosebire de bani, nu le poţi lăsa moştenire. Dispar în clipa morţii. Aşa încât bătrânii îl împrăştie cu dărnicie cât mai este timp, şi nu numai o dată, ci iar şi iar. „Bătrânii uită", scria Shakespeare. Tocmai ăsta-i necazul. Ei nu uită. îşi amintesc mult prea bine, şi sunt nerăbdători să-ţi umple braţele cu comorile lor vechi, ori, mai degrabă, să-ţi îm- puie urechile. Compton Mackenzie a fost un exemplu amenințător. A dus o viaţă lungă, bogată şi interesantă, şi îşi amintea fiecare clipă din trecut cu o limpezime uluitoare. Povestea minunat istorii adevărate, cu inflexiunile dulci din ţinuturile muntoase scoţiene, şi prima jumătate de oră în compania lui era fermecătoare. în cea de-a doua jumătate de oră tot încercai s-o tuleşti, din ce în ce mai disperat. Unul dintre defectele aduse de înaintarea în vârstă este respingerea faptului că, în conversaţie, faci mai mult bine atunci când primeşti decât atunci când oferi, însoţită de o iritare tot mai mare când ai parte de *anecdotus interruptus.* De curând am remarcat că Kingsley Amis a pus la punct o nouă versiune impresionantă a mutrei sale de ne- bun-furios-ucigaş-în-serie-cu-ochii-gata-să-i-sară-din-cap, însoţită de un mârâit: „Ce-ar fi să mă laşi să-mi termin povestea?"

Eu cred că modalitatea de a rezolva problema acestui surplus de amintiri este să faci pe oracolul şi să aştepţi să fii întrebat. Editorul Martin Secker, care a trăit mult peste 90 de ani şi în casa căruia îl ascultam pe Mackenzie, unul dintre primii autori pe care i-a publicat, avea exact reţinerea cuvenită. Cunoştinţele sale despre persoane din lumea literaturii începeau cu primul deceniu al secolului. Nu se codea să le împărtăşească, însă aştepta întotdeauna să fie întrebat. „Martin, cum era Arthur
Ransome înainte de a descoperi cărţile de copii din seria *Swallows and AmazonsT*„Este adevărat că Norman Douglas a fost prins *in flagrante delicto* la Victoria and Albert Museum?"; „D.H. Lawrence chiar avea accent din Nottinghamshire?". Atunci primeai răspunsurile, cu toate detaliile. Am admirat aceeaşi reţinere la lady Violet Bonham-Carter. Era înzestrată, la fel ca Mackenzie, cu o memorie desăvârşită, dar nu te copleşea cu ea. Totuşi, dacă o întrebai cum era când luai o birjă până la Hampstead în toiul încleştării dintre Camera Comunelor şi Camera Lorzilor în privinţa bugetului propus de prim-minis- trul Lloyd George, îţi povestea, până la ultimul tropa-trop. îţi povestea

chiar şi în cazul căruia dintre membrii Cabinetului tatălui ei puteai să bagi mâna-n foc că o să profite de cuvertura birjei ca să pună mâna pe genunchii fetei de alături. Licărul din ochii lunecoşi ai lui L.G., izul trabucului lui F.E. Smith şi damful de coniac al răsuflării sale, preferinţa lordului Bea- verbrook pentru stofele cu imprimeuri, felul în care se îmbrăca domnul William Gladstone şi se dezbrăca doamna Margaret Greville - era neîntrecută virtuozitatea meticuloasă cu care această bătrână doamnă cu harul povestirii îşi amintea de societatea Londrei *ante-bellum.* Şi Harold Nicolson era iscusit: istorisirea felului în care a predat declaraţia de război la Ambasada Germaniei în noaptea de 4 august 1914 era de-a dreptul electrizantă. Dar, ca majoritatea poveştilor lui, era cam prea şlefuită; se simţea că trudise mult la ea. Şi nici nu aştepta să fie rugat să o spună.

Concluzia, aşadar, este că secretul unei bătrâneţi care să se bucure de popularitate - precum şi al oricărei alte vârste, dacă stăm să ne gândim - îl reprezintă înfrânarea. Bătrânii nu ar trebui să-şi trâmbiţeze amintirile, ca muzica pop într-o cârciumă oribilă, ci să aştepte, cum fac cărţile pe rafturile unei biblioteci, să fie consultaţi. Un lucru chiar mai bun decât să aştepţi ca tinerii să-ţi pună întrebări este să întrebi tu însuţi. Dintre oamenii pe care îi cunosc, cel care se descurcă cel mai bine cu bătrâneţea este lordul Longford. Unul dintre motive s-ar putea să fie faptul că întotdeauna te întâmpină cu o întrebare. „încă mai suferi de simptomele de sevraj date de renunţarea la doamna Thatcher?“ „Cum ţi se pare Joan Collins?“ „Ai scris în ultima vreme niscaiva cărţi bune?" Cu toate că a împlinit 86 de ani şi de curând a avut o încăierare cu un orologiu, din care s-a ales cu vânătăi, l-am auzit săptămâna trecută cum i-a „făcut pe toţi de la masă să râdă cu lacrimi" la un banchet somptuos ţinut la Park Lane College. După aceea m-a întrebat: „Poanta mea cea nouă - «Vestea bună este că mi-am rătăcit discursul şi va trebui să improvizez; vestea proastă este că mi-am rătăcit şi ceasul» - te-a făcut să râzi? A mers?" Arta de a fi un bătrân amuzant constă în a-ţi consulta publicul.

27 iunie 1992

Nu există scurtături prin cea stâncărie

Sunt exact 50 de ani de când am mers prima oară în Lake District şi am descoperit încântarea drumeţiei pe dealurile înalte. Locuiam în nord-estul comitatului Staffordshire, la hotarul cu Derbyshire, şi hoinăream mult prin ţinuturile mlăştinoase. Dar dealurile de peste 3.000 de picioare - adevăraţi munţi - erau o adevărată noutate pentru mine. N-am să uit niciodată încântarea momentului în care am văzut prima oară marele lanţ, întins sub soarele începutului de vară, cu nuanţe delicate de azur, safir, lapis lazuli şi indigo, de pe peronul gării din Oxenholme, unde am schimbat mijlocul de transport,

părăsind calea ferată principală. Am călătorit în culoarea cafenie a bătrânei LMS, calea „noastră" ferată. Lumea era pe atunci mult mai fidelă: gândeam că LMS este cea mai bună din lume, exact ceea ce trebuie, spre deosebire de LNER, considerată vulgară, ori GWR39, arogantă rău, ori Southern Railway, de-a dreptul plictisitoare. Autobuzele noastre erau cafenii, însă hodoroaga

39 LMS - London, Midland and Scottish Railway; LNER - London & North Eastem Railway; GWR - Great Western Railway (n. tr.).

*

care ne-a dus agale de la Windermere în susul văii Langdale era vopsită în galben, ceea ce era în sine o noutate fascinantă, cu toate că în mai mică măsură decât hăurile sinistre care s-au înghesuit curând în jurul nostru. Am parcurs pe jos ultima jumătate de milă până la micul ciorchine de clădiri văruite în alb aflat chiar la capătul văii, ferma la care am stat.

Pentru şase şilingi pe zi fiecare, eu şi sora mea aveam casă şi masă în această fermă străveche, cu podele din piatră, cu ziduri ca de fortăreaţă, primitivă, dar sclipind de curăţenie. Cu toate că era în vremea războiului, ni se serveau la micul dejun porţii uriaşe de ouă cu şuncă, iar seara friptură de vită şi de oaie; iar pentru drumeţii primeam sendvişuri delicioase, împachetate cu grijă în hârtie cerată. Ca băutură aveam de ales între Tizer şi Dandelion & Burdock, ambele ţinute la mare preţ în Nord. Acestea erau singurele lucruri din alimentaţia noastră produse altundeva decât la fermă, unde se găseau din belşug smântână, unt sărat, pâine cu coaja crocantă, tarte cu mure, prăjituri cu umplutură de coacăze şi biscuiţi cu chimen.

Fiind în vârstă de 13 ani, aveam un pătuţ îngust într-o odaie pe care o împărţeam cu Jack, descris de nevasta fermierului ca „un domn care drumeţeşte, nu glumă“. îi sunt foarte îndatorat, pentru că m-a învăţat să iubesc şi să respect stâncăria, aflând poveştile şi primejdiile de pe-acolo. M-a luat cu el pe Dungeon Ghyll şi pe Pavey Ark, uriaşa coastă stâncoasă care domină valea Langdale, arătându-mi cum să mă caţăr fără riscuri. Am văzut împreună traseul Lord’s Rake de pe culmea Scafell, ca şi faimosul vârf Nape’s Needle de pe dealul Great Gabie. Noaptea şi dimineaţa devreme, căci soarele ne trezea la ora şase, mă delecta cu irezistibile poveşti de groază din zilele în care escalada cu coardă: cum Herbert Arkwright a fost „aproape răpus“ pe Middlefell Buttress, şi cum au adus jos cadavrul sărmanului Stanley Hardcastle, care se prăpădise pe Crickle Crags, scoţând din ţâţâni uşa unui hambar şi folosind-o pe post de targă. Firea lui nordică lugubră îl făcea să ofere din belşug sfaturi sumbre. „Nu cumva să-ţi calce vreodat’ piciorul pe Gimmer Crag, flăcăule, iară de tre’ s-o faci, aţine-te departe

de Amen Corner, rogu-te frumos!“ „Nu-ţi umble mintea la Hell’s Ghyll, n-oi afla acolo decât belele.“ „Fii cu băgare de samă la ăle grohotişuri din dosul Iu’ Bow Fell, nişte flăcăi s-o făcut de tot nevăzuţi pe colo-şa.“ Mi-a spus o poveste îngrozitoare despre un tânăr şi o fetişcană care, „fiind din cei far’de ruşine", s-au scăldat despuiaţi în lacul Angle Tam şi au fost sorbiţi în adâncurile lui reci ca gheaţa de către un zeu mâniat. Lui Jack îi plăceau istorisirile care fac să te treacă toţi fiorii, după care îşi însenina mintea pentru somn citind un capitol din Biblie.

Simplitatea acelor zile pare acum tare depărtată. Munca la fermă era istovitoare şi nu se sfârşea niciodată, şi nimeni nu trudea mai mult ca Mary, blânda fiică a gazdelor, cu bujori în obraji şi cu şorţul ei alb scrobit, sclipind de curăţenie în fiecare dimineaţă. Aştepta cu nerăbdare prilejul de desfătare din fiecare an, un bal în satul Chapel Stile, la care avea de gând să meargă pe jos, cinci mile la dus şi cinci la întors. Dar în ultima clipă îmbolnăvirea unei vaci a împiedicat-o să plece de acasă şi a ţinut-o trează aproape toată noaptea. S-a resemnat cu înţelepciune, zicându-mi: „Ei bine, cel puţin n-o să afle lumea că nu mă pricep la foxtrot lent, şi nici la samba!" întrucât era fiica unui *om de stat,* cum li se zice fermierilor din Lakeland, se putea aştepta, fără îndoială, ca în cele din urmă să se mărite convenabil, cu fiul unui alt *om de stat,* după ce acesta avea să-şi facă armata. însă nu era cine ştie cât romantism în viaţa ei, punctată de ritmurile schimbătoare, dar întotdeauna aspre, ale anului. Zicea că odată stătuse afară 15 ore în şir, salvând oile de prin nămeţi, într-o zi de ianuarie în care ninsoarea potopea pământul.

Wordsworth murise deja de 90 de ani, însă văile probabil că se schimbaseră mai puţin faţă de vremea lui decât de atunci încoace. Exista o staţie de taxi în Ambleside, dar puţine maşini în Langdale, şi chiar mai puţină benzină. Bătrânii mergeau pe jos, tinerii, pe biciclete. Unii îşi aminteau vremea trăsurilor, şi faptul că erau siliţi să se dea jos din ele, ca să cruţe caii, atunci când urcau pe Dunmail Raise sau pe Honister Pass. Spre deosebire de rasele hibride comerciale din zilele noastre, care nu pot fi lăsate pe stâncării nesupravegheate, toate oile erau din bătrânul soi Herdwick, cele mai curajoase şi mai deştepte din specia lor, şi cu carnea cea mai dulce, cu toate că erau mici şi dădeau puţină lână. Mai existau ciobanii de modă veche. Pe High White Stones, la naiba-n praznic, după Langdale Pikes, am întâlnit unul cu o barbă albă impresionantă, care zicea că are 80 de ani; îl avea cu el pe strănepot. La Sawrey, în valea de alături, Beatrix Potter încă mai trăia şi prezida Asociaţia Crescătorilor de Oi Herdwick. Se mai practicau încă meserii vechi. Bărbaţi smochiniţi construiau ziduri din piatră fără mortar, cu zece şilingi pentru şapte yarzi. în Fumess Woods erau cărbunari care duceau o viaţă primitivă, nomadă,

în colibe înjghebate la iuţeală. Făpturi cu înfăţişare sălbatică munceau în mici mine de cupru de pe lângă Coniston. Puteai să-i priveşti pe cei ce puneau ţiglă pe casă cum, stând pe vine, cu crăcii pantalonilor legaţi cu sfoară sub genunchi, despicau plăcile de ardezie cu o viteză şi o precizie uluitoare. în vremea aceea erau mult mai mulţi localnici decât „venetici". Puteai vedea unu, doi căţărători pe vârful lui Scafell ori al lui Gabie, dar în rest dealurile erau la fel de pustii ca atunci când Coleridge şi-a riscat viaţa aventurându-se spre valea Borrowdale.

Coleridge şi-a ales de capul lui traseul necugetat, drept în josul stâncilor, şi a lăsat o descriere a isprăvii care îţi face părul măciucă. Jack a emis o părere critică despre o astfel de nebunie sudistă: „Nu-i prea multă minte dincolo de Trent“, după cum s-a exprimat el. M-a prevenit: „Să iei totdeauna hartă şi busolă, lanternă şi fluier, şi un sfetăr de rezervă." M-a învăţat cum să deosebesc poteca autentică de şerpuitoarea cărăruie a turmelor, adăugând: „Tre’ să te ţii de potecă. Ţine minte că pe cea stâncărie *nu se află nicicând vreo scurtătură*Acesta e un adevăr, şi într-un sens mult mai larg. Privind retrospectiv la ultima jumătate de veac, mă izbeşte faptul că am fi fost cruţaţi de multă suferinţă dacă ideologii, milenariştii şi diverşii *exaltâs* de toate convingerile politice nu ar fi silit omenirea să înveţe pe pielea ei că nu găseşti niciunde scurtături.

30 mai 1992

Străinii spurcaţi dispar într-un vălătuc de fum

Puţini oameni îmbină cunoştinţele, eleganţa şi bunul-simţ cu atâta uşurinţă ca Drusilla Beyfus, şi nu e surprinzător faptul că noua sa carte despre etichetă, *Modern Manners (Maniere moderne,* Hamlyn) este un model de înţelepciune practică. Desigur, putem obiecta la unele dintre regulile ei. După părerea mea, nu este destul de aspră cu adulterinii şi cu homosexualii, în special cu cei din urmă. De ce ar trebui ca o gazdă să facă aranjamente speciale pentru acei „gays“ care vin să locuiască la ea şi îşi aduc „prietenii", ori, de fapt, de ce ar trebui în primul rând să-i invite? La urma urmei, altor musafiri poate că nu le-ar plăcea să stea în aceeaşi casă cu persoane care ar putea să aibă SIDA. Pe de altă parte, ea se ocupă în mod judicios de problema fumatului. Decretează că până şi „gazdele pline de consideraţie" s-ar putea să „nu îngăduie fumatul". Păi, aşa şi trebuie. Unii oameni încă îşi mai aprind ţigara în salonul tău fără să ceară voie ori să se scuze, sau, la restaurant, îţi suflă în faţă fumul de la masa de alături tocmai când începi să mănânci. însă opinia publică se modifică rapid împotriva fumătorilor şi în America, şi în Marea Britanie: în această chestiune Atlanticul este mai îngust decât Canalul Mânecii. Dr Johnson remarca, în 1778: „Francezii sunt oameni grosolani, prost crescuţi, neşcoliţi: acolo o doamnă scuipă pe podea şi şterge scuipatul cu talpa." în vremea sa curtenii

urinau pe casa scărilor de la Versailles, dar nu cutezau să fumeze în saloane. în zilele noastre el ar fi silit să observe că până şi unii membri ai Academiei Franceze fumează tot timpul cinei la un restaurant de trei stele, fără cel mai mic respect faţă de vecinii lor. Italienii sunt la fel de răi, spaniolii, chiar mai răi; nici măcar scandinavii încă nu au priceput. Diferenţele legate de fumat readuc la lumină toate vechile deosebiri dintre anglo-saxoni şi străinii cei spurcaţi.

Lucrul pe care nu îl recunosc nici fumătorii, nici laşii care îi rabdă este acela că fumatul, prin natura sa, este o activitate de exterior, la fel ca jucatul fotbalului sau scosul unui câine la plimbare. El s-a furişat în casă doar de o perioadă scurtă, vorbind comparativ. Iacob I al Angliei, în a sa *Counterblaste to Tobacco (.Ripostă împotriva tutunului,* 1604), considera că este inadmisibil să fumeze cineva într-o casă. Cei mai mulţi dintre bărbaţi, susţinea el, s-au apucat de fumat doar pentru că i-au văzut pe alţii fumând; cât despre femei, dădea vina pe păcătosul de soţ fumător, care poate „să-şi aducă prin aceasta nevasta delicată, sănătoasă şi cu pielea curată în aşa hal de disperare, încât fie că trebuie să-şi strice şi ea astfel răsuflarea cea dulce, fie că hotărăşte să trăiască într-un veşnic chin al duhorii". Cei mai mulţi i-au împărtăşit părerea. Ba chiar şi multe dintre berării i-au silit pe fumători să şadă pe o bancă de afară. Casele erau sacre. în 1855 episcopul Murray din Rochester încă îi scria cuiva: „Da, e drept că l-am numit pe domnul ... la Wouldham. Dar, vai! *Dacă aş fi ştiut...* că, atunci când a venit aici zilele trecute, ca să fie instalat, a fumat în dormitor! *Niciodată* nu ar fi primit acea parohie![14] Un adevărat domn nu ar fi făcut aşa ceva, sau măcar ar fi suflat fumul pe hornul sobei din dormitor. Dacă fuma pe treptele casei ori pe terasă, lucru îngăduit, el avea grijă „ca nu cumva să pătrundă în hol nici cel mai slab iz de fum".

După părerea unui istoric, Jill Franklin *(The Gentleman's Country House and Its Plan, 1835-1914 / Casa de la ţară a gentlemanului şi planificarea ei,1835-1914),* putreziciunea s-a instalat odată cu un străin spurcat, şi anume Prinţul Consort. Castelul Osbome, pe care acesta l-a proiectat şi construit în anii 1840, s-ar putea să fie prima clădire din Anglia care să aibă o cameră pentru fumat. La început aceste locuri erau aşezate dinadins deoparte, la capătul unor coridoare întunecate ori în turnuri: ca să ajungi la „camera de vară pentru fumat" din castelul proiectat de William Burges pentru lordul Bute la Cardiff, în 1868, trebuia să urci 101 trepte, ceea ce nu era deloc floare la ureche dacă, aşa cum era de prevăzut, sufereai de emfizem pulmonar. Dezastrul s-a produs cu adevărat atunci când camera pentru fumat a fost amplasată lângă sala de biliard, aducând astfel laolaltă două obiceiuri proaste; nu degeaba a scris marele Herbert Spencer: „Iscusinţa la biliard e un semn al tinereţii folosite nepotrivit." După părerea domnişoarei Franklin, femeile mai

iuţi au pătruns în sala de biliard încă din anii 1840. Ele au pătruns acolo *en masse* în anii 1860. în anii 1870 au trecut prin uşa despărţitoare în camera pentru fumat, iar acolo şi-au scos din săculeţele de mână de catifea nesuferitele alea de tabachere micuţe din sidef şi şi-au aprins ţigările fără strop de ruşine.

Odată ce femeile au devenit părtaşe ale conspiraţiei fumatului în casă, regulile s-au dus de râpă de-a binelea. Bărbaţii fumau acum fără să se mai ascundă atunci când erau doamne de faţă, şi în orice parte a casei. în ajunul Primului Război Mondial, cei care se ţineau tare în această privinţă duceau o bătălie deja pierdută şi, în măcelul general, barierele antifumat au căzut pretutindeni. Prin anii 1920 cei din Dezgheţată Nouă Generaţie fumau până şi în sufragerie. Climatul opiniei publice din epoca interbelică era de aşa fel, încât s-au desfăşurat campanii publicitare care să le convingă pe muieruştile emancipate să se apuce de fumat de dragul propriei sănătăţi, ca alternativă la ciocolata care îngraşă. în anii 1950 oamenii, conduşi de femei, începeau să fumeze între felurile de mâncare, iar prin anii 1960, la petreceri, aruncau mucurile ţigărilor direct pe covor.

Pe scurt, fumatul în casă durează doar de un secol, ţine de o acumulare de mici uzurpări şi este însoţit de o extindere a comportamentului mitocănesc şi dezgustător. Ceea ce trebuie să facem este să dăm ceasul înapoi la fel de stăruitor şi de ferm. Nu sunt duşmanul dreptului la fumat. Hotărârea luată săptămâna trecută de Curtea Supremă a SUA, cum că tipărirea pe pachetele de ţigări a unor avertismente legate de sănătate nu este o apărare împotriva dării în judecată pentru daune, care va stârni o avalanşă de procese şicanatoare deschise de victimele cancerului sau de moştenitorii lor împotriva companiilor producătoare de ţigări, este o negare dezastruoasă a doctrinei morale fundamentale a responsabilităţii personale. Restricţiile noastre legate de publicitatea pentru ţigări sunt o formă de cenzură, iar propunerile făcute în Comunitatea Europeană de către oribila doamnă Papandreou sunt cu totul scandaloase. în vreme ce aprobă subsidii de 600 de milioane de lire sterline acordate anual de CEE industriei tutunului din Grecia, face o campanie împotriva agenţiilor de publicitate anglo-americane şi vrea să-i silească pe proprietarii de debite de tutun de modă veche să dea jos fermecătoarele firme de metal care de 150 de ani fac parte din peisajul străzilor noastre. Tot acest fanatism, mai ales când vizează propriile interese, trebuie să fie combătut de oamenii toleranţi, imparţiali, fumători şi nefumători deopotrivă. însă haideţi să aducem năravul acolo unde îi este locul, afară.

4 iulie 1992

Navigând de la Monte în siajul Cehului Săltăreţ40

Enormul iaht al lui Maxwell, care a fost scos la vânzare la preţul de 10 milioane de lire sterline şi a cărui întreţinere costă alt milion pe an, s-a vândut cu un preţ „satisfăcător", după spusele agenţilor companiei de brokeraj Camper & Nicholsons. Aşadar, recesiunea nu loveşte puternic în toată lumea. Faptul că cineva are atât de mulţi bani pentru jucările le pare multora un lucru rău - „obscen" este clişeul folosit. Pentru alţii, ca generalul de Gaulle, a poseda un iaht de lux este ceva vulgar, ceva la care s-ar coborî numai proprietarii de tancuri petroliere gigantice şi alţi proscrişi ai moralei. De unde remarca sa plină de dispreţ, după ce a privit-o pe Jackie Kennedy la înmormântarea preşedintelui: *„JEllefiniră sur le bateau d'un armateur.“41* Şi lordul Beaverbrook a criticat iahturile, sau „iaturile", cum le zicea el, cu toate că motivele erau altele. Avusese o experienţă neplăcută când tocmai îi fusese livrat un „iat cu aburi" pe Coasta de Est americană şi, după ce parcursese mai puţin de douăsprezece mile, acesta se izbise de un obstacol. în momentul acela lordul stătea pe punte, alături de căpitan. „Ce-a fost zgomotul ăsta, căpitane Brogan?" „Nu ştiu, domnule. O să verific." „Păi, mie mi s-a părut un zgomot de douăzeci de mii de dolari." „Şi chiar aşa, a adăugat el, a şi fost. Orice merge prost la un iat te costă douăzeci de mii de dolari, cel puţin." Această poveste plină de învăţăminte s-a încheiat cu un avertisment: „Sfatul meu, tinere, e să nu te repezi, când o veni vremea, să-ţi cumperi un iat cu aburi costisitor."

Până acum nu mi-a fost deloc greu să urmez sfatul lui Beaverbrook. Cu toate acestea, trebuie să recunosc că, dintre toate fleacurile sclipicioase pe care le poţi cumpăra când deţii o avere imensă, singurul care mă ispiteşte cât de cât este un iaht. De ce? Ţine de senzaţia de libertate - ideea că poţi să urci pe o navă în care să fii acasă, împreună cu familia şi cu prietenii, şi să-i spui omului de pe punte să te ducă oriunde în lume. Lungimea şi luxul, şi, prin urmare, cheltuiala mare, sunt esenţiale. Nu există formulă mai sigură pentru un concediu dezastruos decât îmbarcarea pe un iaht micuţ. îţi aduce pe dată în minte felul în care Dr Johnson a descris viaţa matelotului: „Ca şi cum ai fi în temniţă, dar în plus cu riscul de a te îneca."

Cabine apropiate pe o navă care duhneşte, în care toată munca este dezagreabilă, mâncăruri unsuroase şi lupta cu forţele naturii alcătuiesc un solvent al prieteniei şi înrăutăţesc orice discordii familiale existente.

---

40 Una dintre poreclele lui Robert Maxwell, acordată de revista britanică de satiră *Private Eye* (n. tr.).

**„Până la urmă o să ajungă pe vaporul unui armator", în limba franceză în original (n. tr.).

Dezavantajele sunt bine descrise în povestea lui Somerville şi Ross intitulată *The House ofFahy (Casa de Fahy),* în care Bemard Shute, ca să-şi distreze prietenii, închiriază o goeletă oribilă, *Eileen Oge,* şi nimereşte cu oiştea-n gard. Dacă mă gândesc bine, cei doi autori spun o poveste şi mai cumplită despre nenorocosul vas de agrement al lordului Derryclare, *Sheila,* cu „puntea îngustă şi cocoşată" şi „trăsnind a peşte", care face ce face şi îşi înţepeneşte ancora în golful satului Eyries, „o adunătură de colibe jalnice, acoperite cu ardezie, strânse în jurul unei cârciumi ca un cârd de găinuşe jigărite în jurul unui cocoş tăvălit prin noroi".

Aşadar, spaţiul larg este esenţial, ca şi serviciile rapide şi impecabile ale unei nave bine aprovizionate, un bucătar de rangul întâi, stabilizatoare, aer condiţionat, o piscină mare, telefoane, televizor, faxuri şi, nu în ultimul rând, pocnetul dopurilor de şampanie, în vreme ce valurile lovesc uşurel pupa şi proiectează modele complicate de lumini pe tenda de deasupra. *Lady Ghislaine* al lui Maxwell are sală de sport şi discotecă. Eu aş transforma sala de sport în bibliotecă şi discoteca în galerie de picturi. Asocierile cu Cap'n Bob* nu m-ar deranja; ba dimpotrivă - oleacă de notorietate face parte din distracţia de a poseda una dintre jucăriile astea fascinante. Mi-ar plăcea să le spun musafirilor: „Am reparat balustrada, dar acesta este locul în care fostul proprietar a fost aruncat peste bord." Şi nu mi-ar displăcea un stop de bântuire. Dacă largul mării îl are pe Olandezul Zburător, de ce nu şi pe Cehul-strigoi, condamnat să salte pe veci printre unde? însă numele vasului va trebui să dispară. Eu l-aş înlocui cu *Lady Maggie.*

Problema cu posesia unui iaht în zilele noastre este că o mare parte din romantism a dispărut odată cu instalaţiile din alamă şi mahon, cu marinarii desculţi frecând cu piatră ponce punţile albe care strălucesc, cu fâlfâitul pânzelor, până şi cu funinginea din fumul de cărbuni. Secolul al XlX-lea a fost perioada clasică, începând cu *Bolivar* al lui Byron, construit la Genova după schiţele unui arhitect naval englez - acelaşi care l-a conceput pe ghinionistul *Don Juan* al lui Shelley. *Bolivar* era construit pentru viteză, iar înălţimea Sa Lordul şedea pe puntea de la pupă şi scria de zor la *Sardanapalus* sau la *Marino Faliero,* în vreme ce coasta ligurică luneca pe lângă el. Şi mai remarcabil era magnificul *Dryad* al lordului Cardi- gan, care l-a însoţit în Războiul din Crimeea şi, ancorat în dreptul Balaclavei, eră cartierul general al regimentului. După ce a condus Atacul Brigăzii de Cavalerie Uşoară şi i-a dat raportul furiosului lord Raglan, comandantul suprem al armatei, s-a înapoiat pe *Dryad,* a făcut o baie, a băut o sticlă de şampanie, a mâncat cina gătită de bucătarul său francez şi s-a dus la culcare în cabina sa. Tot *Dryad* a fost cadrul celei de-a doua luni de miere a lui Cardigan, atunci când moartea doamnei Car-

digan („Dragă, ticăloasa aia bătrână a dat ortu' popii, hai să ne căsătorim pe loc!“) i-a permis să-şi aducă amanta, domnişoara Horsey de Horsey, la rangul de femeie cinstită.

în zilele de-atunci, şi încă multă vreme după aceea, Amiralitatea a avut o serie de iahturi mari cu aburi, privilegiul comandantului marinei. Scrisori şi amintiri din verile idilice, de aur, de dinaintea Marelui Război vorbesc despre croaziere de neuitat pe *HMS Enchantress,* avându-l ca gazdă pe Churchill, şi cu somităţi ca „Squiff‘, „Margot"42, „L.G.“ şi „F.E.“ care se răs- faţau în soarele mediteraneean, cu un „ogar al mării“ la dispoziţia lor. Dar aceea a fost vara indiană a călătoriilor romantice cu iahtul. După Primul Război Mondial nu a mai fost aceeaşi senzaţie de siguranţă tihnită. în 1936 Eduard VIII a distrus reputaţia croazierelor pe Mediterana, prin dezastruoasa lui expediţie în compania doamnei Simpson, iar în lumea de după 1945 o serie de personaje groteşti - regele Farouk, lady Docker, Aristoteles Onassis - şi-au folosit iahturile pentru a ajunge până în adâncuri întunecate ale vulgarităţii. Chiar dacă partea romantică s-a dus, mai sunt încă multe de spus despre cum e să te sui pe vasul tău la Monte, taman când soarele coboară peste Massif des Maures. „Bună seara, căpitane, când putem pleca?" „într-o jumătate de oră, domnule!" „Bun. Ar trebui să ajungem până în zori la Ajaccio. Apoi om mai vedea. Positano, poate. Ori Amalfi." „Am înţeles, domnule!" Nimic altceva nu te face mai mult să trăieşti într-o lume imaginară ca un iat care te costă ochii din cap.
15 august 1992

Ciudatul caz
al celor treizeci de mii de neveste

Săptămâna trecută, când am ajuns în Coreea pentru o vizită scurtă, am găsit mişunând pe aeroportul Kimpo din Seul un număr imens de bărbaţi tineri. Păreau să vină din tot Orientul şi, dat fiind că cei mai mulţi dintre ei erau străini, cozi lungi se întindeau în faţa ghişeelor pentru imigrare. Chestia asta m-a iritat, dar nu părea să-i deranjeze pe tineri, care râdeau şi pălăvrăgeau. Era limpede că se bucură de viaţă. Când am reuşit, în sfârşit, să trec, le-am povestit celor care veniseră să mă întâmpine despre fenomenul tinerilor. „Ehei - au zis - , dacă ajungeaţi mai devreme găseaţi aeroportul plin-ochi de tinere.“ De fapt, dădusem peste adunarea a ceea ce a fost descris ca „30.000 de tineri neprihăniţi şi tinere neprihănite din 120 de ţări“ care au venit la Seul pentru a fi căsătoriţi într-o uriaşă ceremonie nupţială desfăşurată pe Stadionul Olimpic.

---

42 Squiff-porecla lui Herbert Henry Asquith (1852-1928), prim-mi- nistru britanic între 1908 şi 1916; Margot - Margot Asquith (1864-1945), soţia lui H.H. Asquith (n. tr.).

Acest eveniment a fost organizat de reverendul Sun Myung Moon, iar el a oficiat ceremonia care a avut loc marţi. Am primit o invitaţie la ea, într-o minunată grafie coreeană, şi regret că nu am putut fi prezent. Reverendul Sun Moon este un vajnic propovăduitor al păcii mondiale, şi una dintre modalităţile în care crede el că poate fi favorizată o reprezintă îndemnul ca tinerii să se căsătorească, trecând peste barierele naţionale, rasiale şi ale culorii. Aceasta este o atitudine radicală în orice loc, dar în şi mai mare măsură în Orient decât în Occident, dat fiind că multe societăţi orientale încă sunt endogame. Popoare învecinate, ca, de pildă, coreenii şi japonezii, se arată foarte neîncrezătoare unul faţă de celălalt, fiind ceea ce am numi noi ‚jasiste“. Aşa încât îndemnul lor către căsătorii mixte ar putea să fie un pas în direcţia cea bună. Nu intenţionez să aduc argumente pro sau contra acestei idei. Interesul mi-a fost stârnit atunci când am aflat că, din numărul de 30.000 de mirese şi miri, multe persoane nu s-au întâlnit de fapt niciodată, cu toate că au corespondat şi şi-au trimis unii altora fotografii. Perechile
au fost alcătuite, ca să zicem aşa, de către reverendul Sun Moon însuşi sau de către organizaţia sa.

Majoritatea oamenilor din Occident consideră scandalos un astfel de lucru, dar suntem o minoritate, chiar dacă una în creştere. *Far Eastern Economic Review* ne spune în numărul ei curent că, atunci când se va atinge pragul maxim al demografiei, în China vor fi 1 miliard 890 de milioane de persoane, în India, 1 miliard 875 de milioane, în Pakistan, 520 de milioane, în Bangladesh, 295 de milioane, în Indonezia, 370 de milioane iar în Vietnam - 165 de milioane. Aceasta înseamnă 5,115 miliarde din numai şase ţări, ceea ce face ca toate societăţile noastre occidentale puse laolaltă să pară mărunte. Şi, probabil, cea mai mare parte dintre căsătoriile generate de această masă imensă vor fi aranjate, într-un fel sau altul, de părinţi ori de familii, aşa cum s-a întâmplat întotdeauna. însă părinţii şi familiile se bazează adesea pe considerente nedemne, de obicei de ordin financiar. Aşa încât s-ar putea ca stabilirea perechilor de către un străin dezinteresat, care nu ţine cont decât de convenienţe şi de compatibilitate (şi, în cazul domnului Moon, de internaţionalism) să reprezinte o ameliorare. Un lucru interesant este că aşa gândea Dr Johnson. Chiar şi în Anglia, considera el, „căsătoriile ar fi în general la fel de fericite, şi adesea chiar mai mult, dacă ar fi făcute toate de Lordul Cancelar".

Căsătoria sa cu o văduvă, Tetty, încheiată din dragoste, nu a fost nici pe departe fericită; un adevărat eşec. Observându-şi numeroşii prieteni şi cunoştinţe, a văzut că unirile rezultate din alegerea reciprocă adesea merg prost. Pentru el, ideea încă larg răspândită că un bărbat nu-şi poate afla

fericirea decât cu o femeie anume era o prostie. Când Boswell l-a întrebat: „Spu- neţi-mi, domnule, doar nu credeţi că există pe lume cincizeci de femei care ar putea fiecare să-l facă pe un bărbat tot atât de fericit cât l-ar face o femeie anume?", Johnson a răspuns: „Ba cincizeci de mii!" Pentru noi aceasta este o doctrină aspră, şocantă. Ne este greu să credem că al patrulea duce de Norfolk, care şi-a pierdut căpăţâna pentru că a uneltit să se însoare cu Maria, regina Scoţiei, nu a avut nici un contact cu ea în afara scrisorilor. „Căci altă drăgălire din ochi nu s-a săvârşit între ei“, după cum scrie Walsingham. Suntem crescuţi cu ideea romantică de *coup de foudre,* o instantanee recunoaştere a nevoii reciproce, pe care nu o poate produce decât contactul personal. Cu toate acestea, Hollywoodul, locul în care ideologia poveştii de dragoste este urmată neobosit, atât în teorie, cât şi în practică, este de notorietate pentru mulţimea căsătoriilor ratate. Henric VIII, nefericitul prototip al bărbatului însurat de multe ori, aşa cum ne aminteşte noua carte a Antoniei Fraser, a comis eroarea dezastruoasă de a amesteca raţiunile de stat, care erau, firește, predominante, cu poveştile de dragoste personale. El dorea urmaşi de sex masculin, şi presupunea că sunt mai multe şanse să-i capete de la o fată cu ochi scăpărători. Mai mult ca oricine, el a ilustrat maxima lui Johnson cum că a te recăsători reprezintă „triumful speranţei asupra experienţei".

Mi se pare că familia noastră regală actuală a testat de-acum până-n pânzele albe teoria căsătoriei din dragoste. în mod tradiţional, cele mai multe căsătorii regale au fost din interes. Atunci când prinţesa Margaret s-a îndrăgostit de colonelul de aviaţie Townsend, a fost convinsă să renunţe la dorinţa de a se mărita cu el. însă acela a fost momentul de cotitură. După aceea Palatul, îmboldit de mass-media şi cu aprobarea opiniei publice, a renunţat în mod nechibzuit la interdicţii şi le-a îngăduit tinerilor, în nişte limite rezonabile, să se căsătorească cu oricine aveau ei chef. Rezultatul a fost o serie de dezastre mult mediatizate, şi e posibil să mai vină şi altele. Pentru că nu a rămas fidelă propriilor principii, monarhia se trezeşte acum că e cu adevărat la ananghie, cu mass-media înverşunată împotriva ei şi urmată din ce în ce mai mult de opinia publică. Ar trebui să-i ignore şi pe unii, şi pe alţii, şi să se întoarcă la vechile metode verificate, cu riscul de a fi categorisită drept „rigidă". Dar probabil că e prea târziu pentru aşa ceva.

între timp, tinerii, care studiază cu grijă comportamentul regal, sunt în primejdia de a trage o concluzie greşită din despărţiri şi din scandaluri. în loc să reacţioneze în favoarea unor căsătorii mai prudente, punând raţiunea înaintea simţirii, ei se

întorc cu totul împotriva căsătoriei oficiale. Nu contează faptul că, în cazul aranjamentelor neoficiale, precum acela dintre Mia Farrow şi Woody Allen, există şi mai multe riscuri ca acestea să se sfârşească în suferinţă şi cu reproşuri, aşa cum arată un număr din ce în ce mai mare de dovezi. Pentru multe tinere emancipate - şi femeile sunt cele care hotărăsc, în cele mai multe cazuri, dacă are loc sau nu căsătoria - acum pare mai iscusită ideea de a nu te mărita. Aceasta este calea către necazuri şi către dezastru economic, atât pentru indivizi, cât şi pentru societate. Aşa încât mă bucur că cineva, fie şi în îndepărtata Coree, încearcă altă alternativă, şi o să mă interesez dacă statisticile confirmă înţelepciunea acestor „căsătorii aranjate" în stil nou. Lordul Cancelar, un scoţian isteţ care, fără îndoială, îşi doreşte noi direcţii de dezvoltare, ar trebui să nu le scape nici el din ochi.

29 august 1992

De ce se poartă ca nişte animale italienii amatori de operă?

Am fost de curând la ultima dintre cele patru reprezentaţii ale lui *Otello* de Verdi, la Covent Garden. M-am simţit răsfăţat peste poate. A fost, fără umbră de îndoială, cel mai frumos spectacol de operă pe care l-am văzut ori auzit în viaţa mea. Interpretarea vocală, orchestra, maniera de a dirija, decorurile, toate au fost superbe. Sir Georg Soiţi, printr-o îndrumare atentă, la care este atât de talentat, a izbutit să obţină de la tânărul care juca rolul lui Iago o interpretare de o uimitoare măiestrie. Placido Domingo era „în voce", ca şi Kiri Te Kanawa. Existau decoruri magnifice, bazate, cred, pe Veronese; iar costumele bărbaţilor semănau mult cu cele purtate în *Predarea Bredei* de Velâzquez, o idee foarte inspirată. Sfârşitul primei părţi, în care Otello se lasă amăgit de insinuările lui Iago, mi-a dezlegat o problemă care m-a sâcâit toată viaţa: este sau nu Verdi un compozitor mai mare decât Wagner? Răspunsul este afirmativ, deoarece Wagner, cu toată înzestrarea sa, nu a compus muzică de o asemenea calitate. Vreau să-i aduc un omagiu lui Jeremy Isaacs, directorul Covent Garden, pentru că a oferit melomanilor această desfătare, pe care eu, cel puţin, mi-o voi aminti tot restul vieţii. Nu ştiu în ce măsură i se datorează acest spectacol lui Isaacs, însă, dat fiind că întotdeauna el este cel învinuit dacă lucrurile merg prost, se cuvine să primească laude atunci când lucrurile merg cum nu se poate mai bine, ca de această dată.

M-a înfuriat însă faptul că, după vreo săptămână, Pavarotti, un artist şi mai mare decât Domingo, a fost huiduit de brutele care şed în rândurile de sus ale Scalei din Milano. îl interpreta pe Don Carlos, un rol pe care nu-l mai avusese niciodată în repertoriu; un test greu. A cântat o notă greşită, pentru că făcuse o greşeală de respiraţie. E foarte uşor să păţeşti asta, după cum am aflat pe pielea

mea la vârsta de 13 ani, când cântam soloul sopran în superbul *Benedictus* al lui Hummel. Părintele Rogers, dirijorul nostru, s-a supărat pe mine, dar a fost îndeajuns de generos încât să recunoască faptul că toţi putem face astfel de greşeli. Clica de la Scala, unii dintre cei mai ticăloşi indivizi cărora li s-a dat vreodată voie să calce într-o sală de operă, a continuat să-l fluiere şi să-l huiduie pe Pavarotti, care - dacă ne gândim la geniul lui - este un om uimitor de modest, tot restul reprezentaţiei. în loc să se supere, el a spus: „Chiar am făcut o greşeală, şi o să încerc să mă descurc mai bine data viitoare." Acestea sunt vorbele unui artist adevărat, care recunoaşte cu simplitate şi căinţă faptul că uneori nu se ridică la înălţimea standardelor pe care şi le-a stabilit el însuşi.

Nu este prima oară când publicul de la Scala a insultat mari muzicieni. într-adevăr, dacă ne gândim că milanezii în general sunt oameni civilizaţi - de exemplu, mulţi dintre ei cumpără cel mai bun ziar din Italia, *II Giornale* -, este uluitor cât de urât se poartă atunci când ajung în magnifica lor sală de operă. Gândiţi-vă, de exemplu, la episodul cu *Madame Butterfly* a lui Puccini, care a avut premiera la Scala în 17 februarie 1904, cu minunata soprană Rosina Storchio în rolul principal. Puccini a lucrat aproape patru ani la această operă, străduindu-se din răsputeri să combine tot ce este mai bun în orientalism cu cele mai înalte standarde din scrierile lirice italiene ale vremii sale. Rezultatul a mers de atunci încoace la inima a milioane de iubitori de operă. Rareori au fost egalate simţul dramei, patosul şi tragedia, linia muzicală, orchestraţia şi pura frumuseţe a acestei opere minunate. Mozart însuşi ar fi fost mândru să o fi compus. Puccini, libretistul său, Giuseppe Giacosa, şi Luigi Illica, producătorul, precum şi o distribuţie superbă, au făcut tot ce le-a stat în puteri ca premiera să se apropie cât mai mult posibil de perfecţiune.

Dar ce anume s-a întâmplat? Premiera a fost huiduită de la început până la sfârşit. Puccini personal a numit „linşare[4]' cele petrecute. Puccini era bolnav, în urma unui accident de maşină suferit în anul precedent. Până şi acest lucru a fost întors împotriva lui de către un ziar duşmănos, care a publicat a doua zi titlul: „*Butterfly*, o operă diabetică, rezultatul unui accident de automobil".

Prima seară însăşi a fost iadul pe pământ. O mare parte din La Scala era ocupată de fanatici anti-Puccini. Citäm din Puccini: „Canibalii ăia n-au ascultat nici măcar o notă; a fost o cumplită orgie a unor nebuni îmbătaţi de ură!" Un alt martor ocular scria: „Nu se auzea mare lucru, din pricina corului drăcesc de mârâieli, strigăte, gemete, râsete şi chicoteli." Când Butterfly a trecut prin chinul nopţii nedormite, în aşteptarea lui Pinkerton, Puccini punând în sunetul orchestrei ciripit de păsări ca să semnaleze ivirea zorilor, s-au auzit voci de bărbaţi răgând mă- găreşte, miorlăind şi lătrând.

De ce fac italienii astfel de lucruri? în general sunt oameni politicoşi şi

civilizaţi. Am pictat în toată lumea, mi-am aşezat scaunul şi şevaletul, cutia cu acuarele şi pensulele în Veneţia şi Brescia, în Padova şi Neapole, în Roma şi Genova. în Franţa şi în Germania am avut adesea de înfruntat grosolănia, comentariile ostile şi cel mai nesuferit lucru dintre toate: tinerii care se postează dinadins între mine şi subiectul pe care era limpede că îl pictez.

Un astfel de comportament este, din experienţa mea, complet necunoscut în Italia. Ba dimpotrivă. Italienii normali, din orice clasă ar face parte şi orice venituri sau profesie ar avea, scot exclamaţii de apreciere, fac comentarii încurajatoare - adesea şi bine documentate - şi, în general, dau sfaturi bune, pozitive. Iar atunci când le place ceea ce am realizat sunt calzi şi generoşi cu laudele. Am avut parte de asta pe oriunde am fost în Italia. Italienii iubesc arta, până şi chestiile amatoriceşti pe care le fac eu - unul dintre motivele pentru care sunt ei înşişi atât de iscusiţi în acest domeniu.

Aşadar, de ce să huiduie un artist superb cum este Pavarotti? De ce atunci când pătrund într-o sală de operă oamenii ăştia sensibili şi civilizaţi se prefac în diavoli cu înfăţişare omenească? Este un mister amarnic, căruia eu nu-i dau de cap. In plus, boala se răspândeşte. Am auzit că vinerea trecută, la Covent Garden, nişte ţipi au huiduit o femeie-dirijor. Nespus de ruşinos pentru o mare sală de operă.

19 decembrie 1992

Mare bucluc în Suedia

Blonda frapantă aşezată lângă mine în avionul de Stockholm s-a dovedit a lucra la o bancă de investiţii. „Din nefericire - a zis ea, lăsând din mână ziarul financiar -, noi, suedezii, suntem acum în mare bucluc.“ A urmat o discuţie despre dobânzi. „Ale noastre trebuie să crească din nou“, a afirmat ea. Noua reunire a Europei face ca noi toţi, chiar şi suedezii cei bogaţi, falnici - în 1959 au avut cel mai înalt standard de viaţă la nivel mondial să fim înlănţuiţi în galera cămătarului, în vreme ce germanii impun ritmul vâslirii plesnind din bici. Acesta este un lucru nou pentru suedezi şi nu le place deloc, cu toate că îşi păstrează, cu tristeţe, calmul.

Dar, fiind angrenat în lansarea ediţiei suedeze a celei mai recente cărţi ale mele, mintea îmi stătea la alte lucruri. Ca şi mintea bărbatului care m-a întâmpinat la aeroportul Arlanda şi m-a dus cu maşina la Stockholm: a lui stătea la poliţistele care te amendează dacă parchezi neregulamentar. Şi ele sunt blonde, însă cumva mai îndesate şi foarte severe. Iubesc Stockholmul, care are cel mai frumos centru din Europa, cu multă mare, cu grămezi de vapoare şi de piatră, şi cu excelentul Grand Hotel trântit drept în mijloc, dar nu este locul în care să încâlci legea, şi există duium de legi în Suedia. Până şi automobilele te iau la rost, cu voci electronice monotone, dacă faci ceva greşit.

Am mers direct la editorii mei şi am stat închis împreună cu fotografii mai întâi la etajul redactorilor, apoi la mansardă. M-au pus să-mi împing în faţă bărbia, „ca să prindem delicata noastră lumină nordică“, iar rezultatul a fost că arătam ca Mussolini ţinând un discurs de la balconul din Palazzo Venezia. Apoi mi-a luat un interviu lung un bărbos simpatic şi serios, pe nume Ake Lundqvist, de la *Dagens Nyheter,* după care m-am dus la Institutul pentru Afaceri Internaţionale să ţin o conferinţă şi să răspund la întrebări. Mai fusesem acolo: un interior încântător, din gresie şi teracotă, care aparţinuse înainte unei bănci din secolul al XlX-lea. Mi-au spus că am audienţă mai mare ca Elţîn, dar aceasta era, fără îndoială, o dovadă de politeţe suedeză. Au existat câteva întrebări pline de îngrijorare: Oare face bine Suedia că vrea să adere la CEE? Oare germanii pornesc din nou în marş?

Apoi un alt interviu, după care un drum cu maşina până la Uppsala. Am auzit la radio primele ştiri ale serii: dobânzile bancare creşteau cu 75%. „Finlandezii sunt în bucluc şi mai mare“, a zis şoferul meu, cu o satisfacţie mohorâtă. Cina, servită în lumina pală a înserării, a fost delicioasă: suedezii fac mai multe decât orice alt popor în materie de fierbere, marinare, afumare şi sărare a peştelui. Profesorii clătinau din cap: „Slavă Domnului că ne-am descotorosit la timp de social-democraţi!“ La universitate am ţinut în faţa studenţilor şi a profesorilor de la facultatea de istorie o conferinţă întreruptă de dangătul a nume

roase clopote. Iarăşi întrebări pline de îngrijorare. Când am ieşit se lăsase noaptea: un oraş universitar de modă veche, liniştit, întunecat, fără distracţii, cu luminiţele roşii ale bicicletelor studenţilor licărind pe stradă. I-am luat în taxiul care mă ducea înapoi la Stockholm pe Bo Lundqvist, strălucitul artist care îmi face supracopertele suedeze, şi pe o încântătoare studentă blondă care nu reuşeşte să-şi găsească un apartament în Uppsala, aşa că face naveta din capitală: taxiul a scutit-o de o călătorie cu trenul de 90 de minute. Orice ar zice lumea, suedezii muncesc pe rupte.

Apoi cu vagonul de dormit către Gôteborg. Totul strălucind de curăţenie, oţel inoxidabil, un duş construit cu ingeniozitate, pat moale, confortabil, prosoape calde. Ceea ce am crezut că este o cutie de şerveţele conţinea de fapt un sendviş mare şi delicios cu brânză şi cu şuncă, aşa că l-am mâncat şi m-am pregătit de culcare, lecturând viaţa lui Murdoch scrisă de William Shawcross. Tresăltam şi lunecam prin pădurile întunecate. La opt dimineaţa m-a întâmpinat pe peron Per Dahl, şi el unul dintre editorii mei, un tânăr cu cunoştinţe enciclopedice despre politica din zona baltică şi care m-a pus la curent cu evenimentele recente. De exemplu, m-a informat că la Kônigsberg au fost readuse numele de străzi de dinaintea războiului, aşa încât au din nou o Goeringalle şi o Rosenbergstrasse. A fost şi o discuţie lungă despre prăbuşirea economiei Finlandei, orientată spre Rusia, deoarece Moscova nu poate plăti nimic. Dahl este, de asemenea, un artizan şi un tipograf desăvârşit, şi mi-a oferit un exemplar din cartea mea legat somptuos în piele de ren. Am luat micul dejun la hotelul Europa, şi cartea lui de credit, după cum şi-a dat seama brusc, era de la o bancă suedeză care tdcmai ce dăduse faliment şi fusese „readusă pe linia de plutire“. Alt semn al vremurilor.

Totuşi, la Târgul de Carte de la Gôteborg m-au asigurat că încă se vând bine cărţile. Am dat autografe, am strâns mâini, am stat la taclale cu alţi editori şi librari. Un englez bărbos care are una dintre cele mai mari librării din Stockholm a zis că iubeşte acel oraş: „Cel mai bun loc din lume unde să trăieşti

şi să munceşti/[1] Ne-am plimbat pe la standuri şi am văzut feţe cunoscute. Erau acolo Margaret Drabble, Julian Bames, precum şi exotica şi adorabila Shusha Guppy. Se vorbea despre opţiuni, despre drepturi de autor, despre tranzacţii, despre Rushdie. Un Boris Pankin zâmbăreţ, fost ministru de externe sovietic, mi-a dat un exemplar din cartea lui, cu dedicaţie. Editorii mei jubilau că interviul meu şi bărbia lui Musso se lăfaiau pe prima pagină a secţiunii de artă a celui mai mare cotidian suedez. Am luat un prânz luxos la ultimul etaj al unui nou zgârie-nori, împreună cu un grup de editori literari şi de artă. Gôteborgul se întindea dinaintea ochilor noştri, oraşul care fusese cunoscut cândva ca „Mica Londră", fereastra apuseană a Suediei. „Mai degrabă provincial, după cum vedeţi", a zis arogant un editor din Stockholm. Au fost câteva momente în care am râs zdravăn, lucru neobişnuit la ora prânzului în Suedia. Le-a plăcut bancul meu cu Mendelssohn şi Hegel.

în sfârşit, am ajuns la noul complex pentru conferinţe, o clădire „ultimul răcnet" care era dată în folosinţă în acea zi. Atingeai un buton şi apăreau din senin şiruri de scaune, iar sala principală se împărţea în patru, fiecare secţiune având câte 500 de locuri. însă izolarea fonică a despărţiturilor dirijate electronic lăsa un pic de dorit. Conferinţa mea despre „The Writing of History" („Scrierea unei cărţi de istorie") a fost punctată amuzant de sunete din segmentul vecin, în care autorul lucrării *Ghid de muzică populară suedeză* făcea o expunere ilustrată de acordeon, cor şi tropăit. A mai fost ceva zarvă şi la intrarea în segmentul meu, unde un grup alcătuit din extremişti de stânga şi de dreapta, care scoseseră de curând o ediţie suedeză a lui *Mein Kampf,* distribuia fiţuici care mă atacau pe mine, ca unealtă a Confederaţiei Industriei Suedeze. Nu-i de mirare că dobânzile bancare erau de 75%! Nu se preciza care ar fi legătura cu începutul secolului al XlX-lea, subiectul cărţii mele, dar mă numeau *tivolijournalist,* o nouă insultă suedeză, în vreme *ce* cugetam la asta am fost dus de taxi la aeroport şi m-am întors acasă. Cred că nu-mi displace să fiu *tivolijournalist.*

19 septembrie 1992

Când a fost vremea să înceapă pupăturile

Unul dintre felurile în care stilul de viaţă occidental este impus lumii întregi ţine de chestiunea deloc minoră a pupăturilor. Exemplul remarcabil este Japonia, societatea ultra-mo- demo-arhaică*par excellence.* Unii oameni, desigur, nu se pupă deloc, preferând să-şi frece nasurile sau apelând la alte puncte de contact familiar. Japonezii se sărută, dar până relativ de curând acesta era întotdeauna un aspect al spaţiului intim. Răsfoind magnifica lucrare în trei volume a lui Jack Hillier *Japanese Prints and Drawings from the Vever Collection (Stampe şi desene japoneze din Colecţia Vever),* distribuită de

Sothesby's, n-am dat decât peste un exemplu de îndrăgostiţi care se sărută de-a binelea, cu toate că uneori fac lucruri ce pentru noi sunt şi mai ruşinoase.

Faptul că japonezii nu se pupau în public i-a înfuriat pe americani când au preluat puterea, în 1945. Hollywoodul făcuse din sărut o formă de artă, dat fiind că în acea vreme Biroul de Cenzură nu prea îngăduia altceva, şi în întreaga lume soldaţii americani imitau gros-planurile cu „ştampilări" prelungi ale lui Clark Gabie. Aşa încât pupatul era democratic aproape prin definiţie, iar japonezii, prin faptul că refuzau să o facă, îşi dovedeau ataşamentul încăpăţânat faţă de autoritarism. Acest lucru nu putea fi îngăduit. S-a transmis, poate că nu direct de către generalul MacArthur, care nu era prea pupăcios, dar cu siguranţă de către aghiotanţii de rang superior, că trebuie să înceapă ţocăiala. Kyoko Hirano, care a elaborat un studiu despre un aspect al impactului cultural american, *Japanese Cinema under the American Occupation, 1945-1952 (Cinematograful japonez sub ocupaţia americană, 1945—1952),* publicat de Smithsonian, la Washington, afirmă că cineaştilor japonezi li se ordona pur şi simplu să includă în filmele lor scene cu sărutări. Dat fiind că tendinţa era ca tema filmelor să fie luptele feroce corp la corp, sărutările veneau ca nuca-n perete, iar o parte din distribuţie a refuzat să fie filmată astfel, cam aşa cum câteva actriţe din
Occident continuă să refuze scenele în care apar complet goale. Dar, în general, *diktat*-ul a fost respectat.

Nu este limpede care ar fi tendinţa actuală a Casei Albe în privinţa pupatului. Bill Clinton pare să fie mare pupăcios, chiar dacă nu întotdeauna în public. Dar poate că acum, câştigând alegerile, o să renege treaba asta, ca şi alte promisiuni sau aluzii electorale, pe motivul că pupatul ca obligaţie este „incorect politic". Oricum ar fi, marşul democraţiei şi al pupăturilor continuă neobosit. Desigur, este mai mult vorba despre cea ce era numit cândva „ţocăială". în tinereţea mea, în a doua jumătate a anilor '40, foarte puţine persoane se pupau pe obraji atunci când se întâlneau. Era un obicei al membrilor familiei regale, alături de obiceiul lor sindical de a se numi între ei „văr" şi „verişoară". Şi tinerele care debutau în societate se pupau între ele când se întâlneau (nu şi pe partenerii lor). Alţii se pupau în semn de afecţiune, nu ca gest social.

E adevărat că, atunci când un politician sau general francez îţi decerna o medalie, te fericea nu doar cu o ţocăială, ci cu o adevărată ventuză pe fiecare obraz: o experienţă de-a dreptul dezgustătoare, gândeam noi, din care scăpai duhnind a usturoi şi poate mânjit cu ruj. însă, ce-i drept, francezii nu erau deloc sfioşi la pupat. îmi amintesc că în timpul uneia dintre primele mele călătorii la

Paris am fost şocat de felul înflăcărat în care tinerii îndrăgostiţi se sărutau în metrou, în vreme ce ceilalţi parizieni nu le dădeau nici o atenţie. Dar ăsta nu era oare un alt exemplu de decadenţă franţuzească, simbolizată atunci şi de Olympia Press, cu cărţile ei erotice? Acum mulţi ani, o călugăriţă foarte pioasă mi-a spus că toate vorbele neruşinate şi glumele fără perdea sunt în ultimă instanţă fabricate de Necuratul în *le vieux quartier* din Marsilia.

în ziua de azi bărbaţii şi femeile se pupă întotdeauna când se întâlnesc. Este unul dintre exemplele postbelice de obiceiuri ale clasei superioare care se infiltrează de sus în jos (un altul este folosirea termenului „toaletă"). Ca regulă, este taman invers: până şi conservatorii se referă acum la alegători ca la „clientelă", şi, dacă este să judeci după comportamentul membrilor,

jumătate din Cabinet e alcătuită din bădărani. însă pupatul pe obraji, sau ceea ce numesc eu „salutul cu dublă ţocăială“, care trebuie să fie însoţit din partea bărbatului de un *îmmmm* aprobator, ca atunci când te delectezi cu o friptură suculentă, s-a răspândit constant până ce a cuprins cea mai mare parte a clasei de mijloc şi pătrunde (mulţumită televiziunii) chiar mai adânc. Mi-ar plăcea tare mult să-mi poată spune cineva când a fost momentul decisiv. Am devenit conştient de înrădăcinarea obiceiului pe la jumătatea anilor 1960, acel deceniu de inovaţii memorabile în care George Brown, pe atunci membru al Cabinetului, a fost criticat pentru că, la o întrunire a guvernului, a sărutat o membră a familiei regale pe amândoi obrajii, după care a adăugat: „Şi încă una pe mijloc.“ Faptul că George, care se lăuda că se născuse în Peabody Buildings*, profita de noul obicei arăta cât de departe ajunseseră lucrurile.

De atunci au ajuns mult mai departe, dar încă nu este limpede care sunt regulile. Când întâlneşti la o petrecere o femeie pe care nu o cunoşti prea bine, îi strângi mâna sau o pupi? N-ai cum să nu greşeşti. Am fost pupat uneori de câte o femeie pe care o vedeam prima oară în viaţa mea; sau eu însumi fac confuzii şi mă pomenesc că pup o matroană trufaşă pe care n-o cunosc. Dacă nu pupi, din greşeală ori din nebăgare de seamă, poţi să ofensezi, mai ales cucoanele. „Nu-ţi mai place de mine?“ M-am ales cu această mustrare de la Edna O’Brien, pe care n-am pupat-o la o adunare cu foarte multă lume, anul trecut. Camera era întunecoasă, ea îşi schimbase coafura şi, să fiu sincer, am şovăit; iar cel care şovăie la pupat e pierdut. Zguduit de acest *faux pas*, am devenit oleacă descumpănit, adică pus pe ţocăială. A doua zi, la dejun, am pupat-o pe Margaret Thatcher, chestie pe care nu o făcusem în toţi anii în care a fost la putere. Cred cu tărie că nu trebuie să pupi un prim-ministru, chiar dacă e femeie, sau, poate, mai ales dacă e femeie: trebuie avută în vedere demnitatea funcţiei. însă un fost prim-ministru

este, mă gândesc, altceva. în orice caz, fapta fusese săvârşită, iar ea nu părea supărată.

Dar există un aspect al pupatului căruia nu i s-a acordat destulă atenţie. Cine trebuie să pupe efectiv, bărbatul sau femeia? Ori asta depinde de ceea ce simte fiecare din ei faţă de celălalt? Francezii, care, fireşte, au cugetat mult la asemenea chestiuni, au o vorbă veche care se aplică mai pe larg decât la pupatul însuşi: *„II y a toujours un qui embrasse et un qui tend la joue.“43* Foarte adevărat. Drusilla Beyfus, autoritatea noastră de frunte în materie de maniere, îmi spune: „Nu există reguli clare în privinţa celui care sărută, bărbatul sau femeia, şi dacă întâi este pe obrazul stâng, apoi pe cel drept, sau invers, sau numai pe unul, sau pe amândoi.“ Consideră că, dacă există o afecţiune specială, un sărut pe mijloc este şi el în ordine, cu toate că asta nu-l dezvinovăţeşte pe răposatul lord George Brown. Ea crede că elementul de incertitudine „face lucrurile şi mai amuzante[14]. Şi, dacă mă gândesc un pic, asta cred şi eu.

23 ianuarie 1993

întunecimea Maastrichtului se lasă asupra Spaniei

Oricine resimte încă îndoieli cu privire la oportunitatea ca Marea Britanie să accepte sau nu sistemul federal presupus de Tratatul de la Maastricht - iar eu sunt acum convins că acesta este un rău în toată puterea cuvântului - ar trebui să facă o călătorie în Spania. Am petrecut acolo mult timp luna trecută şi am cunoscut o gamă largă de persoane, de la parlamentari până la oameni de afaceri. Aproape fără excepţie, ei consideră că Tratatul de la Maastricht este o monstruozitate nedemocratică, impusă unei populaţii neîncrezătoare şi şovăielnice căreia i se refuză un referendum, de către un guvern corupt şi nereprezentativ susţinut de principalele partide de opoziţie. Din cauza sistemului nedrept al reprezentării proporţionale, parlamentarii trebuie să voteze Tratatul indiferent dacă le place sau nu, pentru că altfel riscă anihilarea politică.

Spaniolii sunt un popor extraordinar de atrăgător, lipsiţi cu desăvârşire de îngâmfare, dar cu o mândrie adânc înrădăcinată. Se tem că vor deveni o colonie economică şi politică a alianţei franco-germane. Ei văd o pronunţată analogie cu invazia napoleoniană de la începutul secolului al XlX-lea. In acel moment mulţi liberali au început să sprijine numirea ca rege a lui Joseph Bonaparte, introducând în ţară ideile „modeme" ale Revoluţiei Franceze (întocmai aşa cum, astăzi, unii intelectuali se agaţă încă de ideea că CEE este un concept

43 „Există întotdeauna cineva care sărută şi cineva care întinde obrazul", în limba franceză în original (n. tr.).

luminat). Dar, după ce au fost copleşiţi de realitatea ocupaţiei franceze, cu jafurile şi omorurile ei sistematice, s-au ridicat ca un singur bărbat - şi femeie - şi au început marele război de rezistenţă care, în cele din urmă, condus de ducele de Wellington, a dus la izgonirea umilitoare din ţară a francezilor.

Mulţi spanioli îl văd acum pe Felipe Gonzâles, prim-mi- nistrul socialist, ca pe un căţel dresat care joacă la porunca stăpânului său socialist de la Paris, Franţois Mitterrand. Şi, desigur, Mitterrand însuşi este o marionetă vârstnică a cancelarului Kohl, cam în felul ramolitului mareşal Pétain în timpul războiului, de vreme ce banii francezi sunt complet dependenţi de garanţia Bundesbank. Subsidiile CEE au ajutat la crearea în Spania a unui fals avânt economic, însă nivelul datoriei publice este colosal, economia se împleticeşte pe pragul unei căderi libere şi multe proiecte grandioase se împotmolesc haotic, pe măsură ce banii se termină. Dacă spaniolii trebuie să implementeze Mâastrichtul şi să-şi aducă bugetul la o stare de echilibru, vor fi siliţi fie să crească enorm taxele, fie să-şi abolească, practic, statul-providenţă. Cum ar putea să facă oricare din aceste lucruri? Ei caută un salvator din afară, un alt duce de Wellington. Mulţi văd în Margaret Thatcher un astfel de personaj, care poate să vorbească popoarelor peste capul guvernelor
şi să înalţe în întreaga Europă stindardul împotrivirii faţă de Tratatul de la Maastricht. Exact asta făcea ea la Madrid, la hotelul Palace, unde ne cazaserăm noi, şi are o popularitate atât de mare, încât sosirea sa a blocat complet traficul din întregul oraş.

Bătălia împotriva Maastrichtului constituie o luptă democratică împotriva corupţiei elitelor, întrucât sistemul de la Bruxelles, care va fi extrem de întărit de Tratat, reprezintă maşinăria perfectă ce generează venalitate de tot soiul. Spaniolii sunt din ce în ce mai revoltaţi de scandalurile care zguduie guvernul lor socialist. Sunt obişnuiţi cu corupţia, fără îndoială. Luna aceasta am vizitat străvechiul oraş regal Valladolid, pe care nu l-am mai văzut din 1950. Pe atunci era o cetate medievală intactă, plină de palate şi de clădiri bisericeşti spectaculoase. Acum am constatat cu oroare că 40 de palate şi 15 mănăstiri au dispărut cu totul, fiind înlocuite de clădiri de birouri şi de blocuri de locuinţe hidoase. Aceasta s-a întâmplat din cauza permiselor de construcţie cumpărate în ultimele faze ale regimului franchist. însă prietenii spanioli îmi spun că, după un deceniu de socialism, corupţia este acum mult mai mare, iar asta pare să urmeze un tipar al corupţiei socialiste, rămăşiţă a celor petrecute în spatele Cortinei de Fier, lucru deosebit de vizibil în Grecia, în Italia şi în Franţa. Mă gândesc cu groază că Partidul Laburist britanic, care pare a ţine morţiş să fim violaţi de Bruxelles, ar putea să se fi molipsit de virusul ăsta fatal.

Când am văzut-o eu prima oară, acum 40 de ani, Spania era o ţară săracă şi nobilă, iar acum e pe cale să devină una confortabilă. Dar rămâne o combinaţie derutantă de credinţe străvechi şi epatare de tip modem. în târguşorul Medina de Rioseco am avut cinstea să particip la o slujbă în care o tânără călugăriţă carmelită depunea jurământul de fidelitate faţă de Dumnezeu. Acest ordin desculţ este unul dintre cele mai aspre: izolare deplină, trai doar cu verdeţuri şi cu ouă, când pot face rost de ele; iar acea mănăstire în care intrase fata nu avea deloc încălzire, deşi pe acolo iama e cumplit de frig. Conform legii, o fată care nu a împlinit 18 ani are nevoie de consimţământul părinţilor ca să se călugărească, şi ea nu îl primise; însă, în ziua în care împlinise 18 ani, plecase de acasă, iar acum, după cinci ani, făcea legământul final, pentru totdeauna. Episcopul i-a cerut să juruie printr-un grilaj de fier care-ţi dădea fiori, plin de cuţite aţintite în afară, şi ea a răspuns cu vocea sigură, încrezătoare. Părinţii erau în strana din faţa noastră, vărsând şiroaie de lacrimi, şi după aceea episcopul i-a îmbrăţişat cu duioşie pe amândoi, în vreme ce un superb cor local, acompaniat la orgă de brutarul din localitate, cânta *Corul Aleluia.* Apoi am fost conduşi pe o uşă laterală până la grilajul vizitatorilor, prin care am putut să o vedem pe tânăra şi frumoasa călugăriţă - purtând, ca mireasă a lui Hristos, o ghirlandă de trandafiri albi - cum zâmbea, cu ochii luminaţi de bucuria spiritului religios adevărat.

La celălalt capăt al spectrului, am stat la un hotel nou şi spectaculos care tocmai a fost dat în folosinţă la Barcelona, plin de toate miracolele înaltei tehnologii modeme. Numai pe panoul de lângă patul meu existau nici mai mult, nici mai puţin de 15 comenzi speciale, dintre care n-am reuşit să pricep nici una, nefiind licenţiat în informatică. Ceea ce m-a năucit cel mai abitir a fost faptul că ori de câte ori aprindeam o lumină se stingea singură după 30 de secunde, chestie tare derutantă. N-am descoperit decât în momentul în care am fost pe punctul de a părăsi hotelul că aş fi putut împiedica acest lucru introducând cârdul de intrare în cameră într-o fantă specială, „comutatorul principal". Dar de unde să ştiu? în plus, n-am fost în stare nici să dau drumul apei calde, şi ea controlată de un sistem electronic complicat. Ca urmare, am făcut în acea dimineaţă baie în apă rece ca gheaţa şi pe un întuneric de-ţi băgai degetele în ochi. Nu m-am deosebit cu nimic de o călugăriţă carmelită.

31 octombrie 1992

Reflecţii personale despre a-ţi da arama pe faţă

Nu: n-am fost prins de vameşi, ca Taki44 la Heathrow, cu „marfa"

---

44 Este vorba despre Panagiotis (Taki) Theodoracopulos (n. 1937), ziarist şi

atâmându-mi din buzunarul de la spate. Mi s-a turnat capul în bronz. Sculptorul, Gerald Laing, este unul dintre acele suflete vajnice şi înzestrate - sunt mai multe decât acum câţiva ani, laudă Domnului - care încearcă să recupereze frumuseţile şi tehnicile artei europene după ravagiile modernismului din secolul XX, care îşi dă acum duhul. Această nouă renaştere nu a fost lesnicioasă. Multe tehnici, transmise prin forţa exemplului din generaţie în generaţie, şi îmbunătăţite constant, până ce au ajuns la apogeu la sfârşitul secolului al XlX-lea, practic nu au mai fost folosite, şi cu siguranţă nu au fost predate în şcoli. Cu una, două excepţii, manualele modeme se dovedesc nefolositoare. Gerald a avut norocul să dea peste un exemplar vechi din *Modelling and Sculpting the Human Figure (Modelarea şi sculptarea siluetei omeneşti),* de Edouard Lanteri, care a fost profesor de sculptură la Royal College of Art acum un veac, de unde a învăţat multe lucruri.

A avut şi mai marele noroc să întâlnească un lucrător în bronz venit de la Roma, George Mancini, aflat la capătul vieţii sale profesionale, când era în sfârşit pregătit să divulge tainele artei sale la topitoria pe care o avea în Fulham. Pe Mancini l-a adus la Londra lordul Kitchener, înainte de Primul Război Mondial, ca să toarne statui pentru grădini. Una dintre ultimele sale lucrări de la Roma a fost o gigantică statuie ecvestră a lui Garibaldi: Mancini, sculptorul şi arhitectul soclului au prânzit împreună în burta calului înainte de a fi închisă ermetic. El folosea numai unelte tradiţionale, cum sunt vrilele cu coardă, dispreţuind sudura modernă şi tehnicile de şlefuire,

---

scriitor de origine greacă, editorialist la *The Spectator* începând cu 1977, care a petrecut patru luni în închisoare pentru posesie de cocaină (n. red.).

care permit corecturile bronzului, preferând să obţină o turnare tară cusur. Astfel, Gerald, prin faptul că a învăţat de la el, a devenit părtaş al marii tradiţii.

Procedura alcătuirii bustului meu a fost fascinantă de la început până la sfârşit. Gerald a venit la noi acasă ca să modeleze capul meu, în mărime naturală, în lut pus pe o armătură (suport) deja pregătită, folosind unelte de lemn şi şublere. M-a uimit prin viteza cu care lucra şi prin iuţeala cu care au căpătat formă capul şi gâtul meu. După trei şedinţe reuşise să ajungă la un rezultat care mi s-a părut a fi de o asemănare uluitoare. Apoi a dus capul din lut în garajul nostru şi a făcut după el un mulaj din ipsos din două bucăţi. Când a fost desfăcut mulajul, lutul a fost distrus automat.

Gerald a luat mulajul cu el în micul şi frumosul său castel din regiunea Black Isle, în golful Moray Firth, unde îşi are topitoria. A turnat cu ajutorul mulajului o imagine pozitivă din ipsos, întărită, identică cu modelul iniţial din lut. Aceste piese turnate pot fi mânuite cu uşurinţă şi depozitate pe termen nelimitat. Pasul următor a fost executarea pe baza ei a unei matriţe din cauciuc flexibil (din două jumătăţi), întărind-o cu un înveliş de ipsos. Apoi a îndepărtat modelul din ipsos şi a aplicat în interiorul matriţei de cauciuc un strat de ceară topită, de grosimea dorită pentru bronz (cam trei optimi dintr-un inch). Ceara răcită, goală pe dinăuntru şi având aceeaşi formă pe care urma să o aibă bronzul, a fost scoasă din cauciuc, iar patru tuburi de alimentare (tije de ceară de grosimea unui deget) au fost fixate pe marginea ei de jos şi unite la capăt, ca o cupă din ceară. Apoi a scufundat ceara într-un lichid şi a acoperit-o cu pudră ceramică, după care a lăsat-o la uscat. Acest proces de acoperire a fost repetat de zece ori, până ce a obţinut peste ceară, pe dinăuntru şi pe dinafară, un scut ceramic gros de circa un sfert de inch.

Punctul culminant a început când toată chestia asta a fost aşezată cu cupa în jos într-un cuptor şi încălzită rapid până la 750 de grade Celsius, apoi menţinută la acest nivel timp de 20 de minute; ceara s-a topit şi a curs, lăsând matriţa goală, uscată, sterilă şi fierbinte, exact în forma în care dorea el să fie bronzul.

între timp a încălzit în furnal un creuzet cu lingouri de bronz, la o temperatură de 1.200 de grade. Când bronzul a fost suficient de fierbinte, a dus iute matriţa din cuptor până într-o groapă din faţa furnalului şi a aşezat-o într-un strat de nisip, cu cupa în sus. Mişcarea finală a fost să scoată creuzetul din fumai, cu ajutorul unor cleşti, să înlăture reziduurile de la suprafaţa metalului topit şi să toarne restul în matriţă, prin cupă. După ce s-a răcit, a spart cochilia ceramică, a tăiat tuburile de alimentare, a curăţat metalul, a făcut găuri pentru bolţurile cu care să fixeze bustul pe soclu şi a început procesul de pati- nare, folosind substanţe chimice corozive şi căldură. Când a fost mulţumit de culoarea ca de

alge a bronzului, a plecat la următoarea sa comandă, Pavarotti, pentru Covent Garden.

Bustul se odihneşte acum într-un colţ al salonului nostru. Soţia mea crede că e cam sever, adăugând: „Dar, ce-i drept, tu chiar eşti aşa, nu?“ Gerald crede în acurateţea deplină: nici un strop de măgulire. Felul impresionist în care mi-a realizat părul îmi aminteşte de Alessandro Algardi (1598-1654), mai ales la capetele de purtători de torţe, îngeri etc. sculptate în marmură; faţa îmi aminteşte de măiestria lui Louis-Fran9ois Roubiliac (1702-1762), în special în cazul bustului din teracotă al papei, de la Birmingham's Barber Institute, ori al bustului din marmură al lui Swift de la Trinity College, din Dublin. Aşa încât există în execuţie şi un strop de baroc, şi un strop de rococo, iar toate astea mă încântă. Sper că Pavarotti va fi la fel de bucuros atunci când o să-i iasă capul din groapa cu nisip. însă nu reuşesc să hotărăsc felul în care să-l luminez. Antonio Canova prefera lumina lumânărilor de ceară, dar el avea în vedere marmura, pentru care aceasta este cea mai potrivită, fără îndoială. Numai că e cam peste mână în zilele noastre, încă n-am rezolvat această problemă.

Reflecţiile sumbre mi-au fost stârnite de gândul la irosirea pricinuită de modernism. Am pierdut două generaţii - o jumătate de veac - de sculptură adevărată în căutarea urâţeniei şi, în ciuda eforturilor lui Gerald Laing şi a alţi câţiva maeştri noi, unele tehnici s-au pierdut, deşi trag nădejde că nu pe vecie, în desen şi în pictură la fel de mult ca în sculptură. Acum trebuie să recuperăm timpul pe care l-am risipit atât de nebuneşte în acest secol, având grijă ca şcolile noastre de artă să fie conduse aşa cum se cuvine, de către oameni care se ridică la standardele de competenţă tehnică necesare; doar atunci vor putea studenţii să ajungă din nou în curentul tradiţional al artei europene, care a curs în subteran atâtea decenii. Iată de ce sprijin eforturile admirabile ale lui Giles Auty, criticul de artă al acestei publicaţii, de a declanşa în arta britanică o contrarevoluţie care să-i răstoarne pe pungaşi şi pe escroci din nenumăratele lor posturi în care deţin puterea şi să-i izgonească pe barbarii ce ne domină de atâta vreme academiile, galeriile şi instituţiile culturale. Dacă asta înseamnă oarece vărsare de sânge şi topire de ceară, pe mine, unul, nu mă sperie ideea.
30 ianuarie 1993

Şahul; un joc al violenţei

Sfârşitul Războiului Rece deschide epoca Războaielor Şahului. Este ceva simbolic în hotărârea luată de Short şi de Kas- parov de a se desprinde de sinistra Federaţie Mondială de Şah, a cărei dictatură a fost sprijinită de tensiunile dintre Orient şi Occident, şi care trebuia de mult să fie discreditată. Unul dintre conducătorii ziarului *The Times* consideră că desprinderea jucătorilor din fruntea clasamentului ar trebui să deschidă jocul către „liberă

iniţiativă, meritocraţie şi democraţie[14]. Eu nu sunt atât de sigur. Dacă şahul devine o pasiune la nivel mondial, lucru care acum pare probabil, vom auzi puternice voci ancestrale, care nu au glăsuit până acum. Cum rămâne cu cele 800 de milioane de locuitori ai Indiei, unde a fost inventat jocul în forma lui preistorică, *chatarunga*? Ori cu miliardul de chinezi, care şi ei susţin că sunt părinţii şahului şi care au o variantă distinctă, *xiang-qi*? Apoi mai sunt şi japonezii, care joacă de un mileniu versiunea lor, *shogi,* şi care vor fi din ce în ce mai interesaţi acum, când în dinamica jocului banii au înlocuit politica, iar controlul asupra lui este la dispoziţia cui se-nfige primul. N-ar trebui să-i subestimăm nici pe americani: ce-ar fi dacă, de exemplu, Disneylandul ar hotărî că merită să preia controlul asupra şahului? Mă bântuie un coşmar cu milioane de puşti pe care îi învaţă jocul uriaşi Mickey-regi şi Minnie-regine, cu Goofy-cai, Răţoi-Donald-nebuni şi Albă-ca-Zăpada-şi-cei- şapte-pitici-pioni, în vreme ce campionii mondiali dau bătălii în castele wagneriene din plastic.

La drept vorbind, şahul ar trebui să fie cea mai inofensivă dintre distracţiile oamenilor, un joc nu al hazardului, ci al raţio- nării pure, de vreme ce nu există în el nici un alt fel de noroc în afara măruntului avantaj al albului faţă de negru - şi până şi acesta este eliminat atunci când se joacă o serie de partide. Este o sărbătoare a capacităţii cerebrale, în care nu există imboldul speculaţiei riscante, chintesenţa jocului intelectual din care sunt alungate senzualitatea, cupiditatea şi instinctele animalice, iar *homo sapiens,* nepângărit, câştigă prin simpla putere a creierului. Din păcate, oamenii deştepţi sunt la fel de înclinaţi ca oricine altcineva - ba poate chiar mai mult - către vanitate, vrăjmăşie şi agresivitate, aşa încât şi la şah, ca la oricare altă activitate de petrecere plăcută a timpului, există riscul de a se încheia totul cu lacrimi şi cu furie. Dacă domnul Jorrocks45 putea să descrie vânătoarea drept „imaginea războiului fără vinovăţia ce-l însoţeşte şi cu doar douăzeci şi cinci la sută din primejdiile lui“, atunci şahul este complet lipsit de riscuri, însă imaginea belicoasă este omniprezentă. Toate jocurile de şah se încheie prin genocid, ori prin capitulare necondiţionată, ori, după un îndelungat război de uzură, purtat din tranşee, se pierd într-o pace mânioasă (sau „remiză“), care nu este altceva decât o pregătire pentru următoarele ostilităţi.

Mari meşteri ai multor naţii, lucrând în fildeş, în argint, în piatră, în porţelan, în fontă şi în lemn, şi-au folosit inventivitatea la crearea seturilor de

45 Personaj comic creat de romancierul englez Robert Smith Surtees (1805-1864); domnul Jorrocks este un băcan londonez căruia îi stă gândul numai la vânătoarea de vulpi (n. tr.).

şah, însă tema predominantă este confruntarea şi bătălia. E drept că adevăraţii colecţionari pot găsi seturi bogat smălţuite de şoricei din ceramică Royal Doulton ori de broaşte-bibelou din porţelan de Meissen, vulpi pictate de von Kaulbach, din grupul Nazarenische Kunst, lăcuste din sticlă suflată pe ţărmul lagunei veneţiene sau şobolani chinezeşti din fildeş, cu ochi din rubine şi din chihlimbar. Dar nimeni nu a jucat vreodată cu adevărat o partidă de şah cu aceste lucru- şoare respingătoare. Setul pe care mi-ar plăcea cel mai mult să-l deţin a fost făcut din ceramică de Wedgwood, în secolul al XVIII-lea, după schiţele sculptorului John Flaxman, care a folo- sit-o pe doamna Siddons, actriţa galeză, ca model pentru regine şi pe fratele ei, Charles Kemble, pentru regi. însă aceste comori sunt piese sortite vitrinelor. Marea majoritate a seturilor subliniază conflictul şi anihilarea ceremonioasă. Cu mult înainte de venirea Occidentului, mandarinii jucau cu seturi de soldaţi chinezi şi mongoli. Brahmanii foloseau războinici hinduşi şi musulmani, iar apoi, când puterea a fost preluată de East India Company, oştirile înturbănate au început să lupte cu trupe de „John-i“ cu ţilindru.

Tema antagonismului în şah a fost explorată în nenumărate variante în întreaga lume, timp de multe veacuri. Acum o mie de ani, intelectualii din Evul Mediu le cereau artizanilor să facă pioni asemenea invadatorilor vikingi şi gărzilor saxone, iar mai deunăzi am văzut într-o prăvălie din Baker Street un set compus din agenţi de poliţie conduşi de Sherlock Holmes, în alb, şi din banda profesorului Moriarty, în negru. Acest dualism al delictului şi al prevenirii lui nu este prea diferit de seturile flamande executate în secolul al XVI-lea şi mai târziu, în carp apar Virtutea şi Viciul, regele şi regina din tabăra albă ţinând cu evlavie biblii în mâini şi pionii fiind heruvimi, în vreme ce regele negru îl întruchipa pe Mefistofel, iar regina lui făcea striptease, spre încântarea pionilor-drăcuşori. Artizanii francezi şi germani au produs scene de luptă memorabile între diverse piese emailate: Gustav Albert împotriva Casei de Habsburg, catolicii şi hughenoţii, gărzile cu cruce roşie ale lui Richelieu, cu Eminenţa Sa ca rege, împotriva muşchetarilor conduşi de Ana de Austria ca regină. Mi se pare că există un set din secolul al XVIII-lea cu generalul Wolfe şi marchizul de Montcalm, şi cu siguranţă există numeroase seturi diferite cu Bătălia de la Waterloo, făcute atât de francezi, cât şi de englezi, în care apar Bonaparte şi (chestie anacronică) Iosefina ca regină, Wellington, Ney, Masséna, Prinţul Regent şi Caroline a sa cea urâtă de multă lume. Ba chiar vechea Fabrică Imperială Rusă de Porţelanuri, înainte de a fi naţionalizată, a făcut un set cu comunişti şi capitalişti.

Aşadar, antagonismul, furia, uciderea pe loc, răzbunarea îndelung rumegată şi setea de a-ţi nimici potrivnicul sunt fireşti în şah şi pot să explice

de ce se întâmplă atât de des ca marii maeştri să se urască între ei: animozităţile lor personale, aşa cum se întâmplă şi în box, ajută la amplificarea atracţiei satur- niene a jocului. Violenţa simbolică a şahului poate să explice şi cum se face că, până de curând, au fost atât de puţin atrase de joc femeile, care au tendinţa firească de a fi paşnice. Am devenit conştient la o vârstă fragedă că femeile nu se dau în vânt după şah, la cinci ani sau poate chiar mai devreme, când i-am urmărit pe părinţii mei în faza finală a unei partide în care mama se prinsese împotriva voinţei ei. *Tata* (nerăbdător): „N-ai de ce să te gândeşti mai mult. Nu poţi face decât două mişcări, asta - şi aia.“ *Mama*: „Pentru că aşa zici tu. Dar dacă îmi dă prin cap o a treia?“ *Tata*: „Nu. M-am gândit la toate posibilităţile. Nu ai decât două mişcări.[14] *Mama*: „Te înşeli. Există o a treia.“ *Tata* (aţâţat): „Nu te cred... care e?“ *Mama*: „Asta.“ *Răstoarnă tabla şi împrăştie piesele pe covor.* A fost singura ocazie când l-am auzit pe tata înjurând, lucru pentru care a fost mustrat pe dată, ceea ce a făcut ca mama să se aleagă şi cu avantajul moral.

Şi totuşi, lucrurile se schimbă. Un geniu maghiar de 15 ani, Judit Polgâr, l-a învins într-o partidă pe Boris Spasski şi a dobândit statutul de mare maestru (nu, după cum observ, „mare maestră“, ori măcar „mare persoană" - şahul este un joc conservator, aşa cum şade bine străvechimii lui). Pe lângă toate celelalte, ne confruntăm cu ascensiunea amazoanelor şahului.

6 martie 1993

Dennis Potter şi arta bălăcărelii

Există un scurtmetraj cu Stan şi Bran, numit *Bătălia secolului,* în care se ajunge la o bătaie generală cu tarte ce te unge la inimă. Din păcate, ultimii metri din film lipsesc, dar chiar şi înainte de ei o stradă întreagă plină de oameni, printre care bărbaţi cu joben şi cucoane cu lomietă, îşi trântesc unul altuia în faţă proiectile care îi mânjesc zdravăn. Eu şi nepotul meu, Tycho, nu ne mai săturăm să privim filmuleţul. Cum se face că un om de 64 de ani şi unul de trei simt aceeaşi imensă încântare la vederea unor bărbaţi şi femei care se pomenesc cu mutra mânjită cu cremă de vanilie?

Un motiv, cred eu, ţine de iuţeala cu care cei afectaţi şi cu pretenţii coboară la acelaşi nivel necugetat de agresiune reciprocă de îndată ce este atacat fizic respectul lor de sine. Sub pielea noastră zace omul cavernelor cel bătăuş. Astfel, ne delectăm cu toţii în prezent cu încăierarea dintre Camille Paglia şi Julie Burchill, două femei grotesc de supracotate, plătite exagerat şi spectaculos de agresive şi de îngâmfate - o ciocnire care a fost descrisă de o a treia, Germaine Greer, drept „trântă în noroi cu sfârcuri". Pricina scandalului e la fel de misterioasă cp bătaia cu tarte. Esenţa întregii chestiuni este insulta.

Burchill a aruncat prima tartă, făcând recenzia cărţii domnişoarei Paglia în *The Spectator* şi afirmând că Paglia „n-are minte nici cât să găsească ieşirea dintr-o pungă de hârtie udă", e „dusă cu pluta" şi produce „gunoi". Paglia ripostează spunând că textele
lui Burchill sunt „dezlânate, necinstite şi schimonosite", marcate de „locuţiuni clişeizate, retorică trâmbiţătoare şi incoerenţă seacă"; cucoana e o „sultănească protejată şi răsfăţată a jocului de cuvinte superficial şi şmecheresc". Amândouă se declară victorioase, după tipicul străvechilor meciuri de box. Paglia: „Am trecut ca un tanc peste ea." Burchill: „Sunt cu zece ani mai tânără, cu vreo zece kile mai grea, şi mai vicleană."

Adevărul este, după cum ştiu prea bine băieţoaicele astea, că pugilatul verbal este un bun extrem de vandabil, ingredientul- cheie al unui cocteil ameţitor care creşte vânzările, tirajele şi cotele de audienţă. De unde rezultă enigma: care este cea mai de succes combinaţie între insulte, sex şi politică? Gazeta *The Suni* Ori o piesă de-a lui Dennis Potter? Răspunsul este: amândouă. Desigur, există diferenţe, dar în esenţă sunt legate de pieţe, nu de morală. *The Sun* le oferă chestii erotice, concepţii prescurtate şi denigrări muncitorilor, vânzătoarelor, dactilografelor şi pensionarilor. Fiertura lui Potter este băutura preferată a 'telectualilor. Totul nu-i decât o chestiune de afaceri, nu?

Ca să fim drepţi, atât *The Sun,* cât şi Potter mai prezintă talentul vorbelor de duh şi simţul patetismului, iscusit modelate pentru publicul lor specific. Totuşi, când este vorba despre exprimarea furiei, cred că în avantaj se află Potter. Nu are el chiar scalpelul necruţător al lui John Osbome, maestrul nostru întru polemică; la urma urmei, nu e decât un dramaturg de televiziune, nu unul adevărat. în orice caz, îi poate da oarece lecţii gazetei *The Sun,* şi le recomand lui Kelvin MacKenzie şi redactorilor săi de ştiri de senzaţie ultima filipică a lui Potter, oferită iniţial pe Channel 4 şi reprodusă parţial în *The Guardian.* Dar fără îndoială că a fost deja, cum spun avocaţii, „supusă atenţiei" lui MacKenzie, pentru că, în ea, este numit dispreţuitor „un mitocănaş isteţ". însă ţinta principală este Ruperi Murdoch. Este comparat cu „un enorm broscoi râios care orăcăie pe la toate uşile şi ferestrele noastre". El şi angajaţii lui au gurile spurcate şi debitează tâmpenii, sunt gunoieri, vandali care se răzbună şi secretă excremente, care se fac vinovaţi de canibalism, de fetişism, de sadism - mai rău, de thatcherism - şi nu-s decât şobolani scârboşi, puşi pe căpătuială, plini de dispreţ faţă de restul lumii şi care rod cu lăcomie. Simpla deschidere a lui *The Sun,* afirmă Potter, înseamnă „să-ţi mânjeşti sufletul", ori să rişti să-ţi fie „izgonit" din „trupul siderat". Soluţia este ca Murdoch să fie urcat în spânzurătoare, dar „dat jos cât mai e în viaţă şi lăsat să orăcăie înjurături".

Această tiradă nu este o aruncare de tarte fără nici un scop, ca în schimbul

de replici Burchill-Paglia. Potter e foc şi pară din pricină că ultima lui creaţie, *Lipstick on Your Collar (Ruj pe gulerul tău),* a fost demolată de tabloide pe motiv de indecenţă, iar pentru neinstruiţi Murdoch este întruparea jurnalismului de tip tabloid. Mă îndoiesc că Murdoch a auzit vreodată de Potter. Tot aşa, mă îndoiesc că Potter l-a întâlnit vreodată pe Murdoch, aşa încât toată turbarea sa a fost dezlănţuită fără să aibă o viziune limpede a ţintei. E ciudat ca Murdoch să atragă aşa ură. Ciudată e şi porecla lui*. Nu arată deloc a australianul tipic, după părerea mea. Se trage din moşierimea australiană. Tatăl său, sir Keith, a fost unul dintre protejaţii lui Alfred Harmsworth, care apare în antrenanta carte a lui Tom Clarke *My Northcliffe Diary {Jurnalul meu din Northcliffe).* El a construit un drăgălaş imperiu al ziarelor în Australia şi în Noua Zeelandă, cu toate că nu a acaparat niciodată capitalul. Mama lui Murdoch, *the Dame,* este un fel de lady Bracknell46 47 de la Antipozi. El a beneficiat de educaţia obişnuită pentru băieţii australieni din clasa lui şi, la fel ca mulţi dintre ei, a venit la Oxford pentru şlefuirea finală. Dacă ne gândim că şi-a petrecut întreaga viaţă în mass-media, e un lucru liniştitor faptul că nu s-a ales cu cicatrice, este politicos, vorbeşte blând, este amuzant, bine informat, bun ascultător şi nu deosebit de încăpăţânat, cel puţin după standardele australiene. E o plăcere să-ţi calce în casă. Nu sunt sigur că aş spune acelaşi lucru despre Dennis Potter; pare genul de persoană care trebuie ţinută nu numai la o lungime de braţ, ci la distanţa la care să nu te atingă scuipatul. Totuşi, dacă s-ar confrunta cu manieratul şi inofensivul Murdoch, presupun că n-ar şti cum să procedeze. O personificare simbolică mult mai convingătoare a capitalismului din mass-media ar fi şeful lui Potter de la Channel 4, Michael Grade cel bine capitonat, „aur-la-plecare“48, ale cărui trăsături dolofane pot fi zărite de obicei, la fel cu cele ale unchiului său Lew, la capătul de pufăială al unui trabuc colosal. însă Grade, ca patron al palavragiilor, e scutit de critici.

De fapt, toate aceste încăierări sunt pantomime rafinate jucate în public, dar conform unor reguli ascunse şi unor alianţe tainice, şi în scopuri obscure de care nu au habar oamenii de rând, dar care sunt transparente pentru iniţiaţi. Mai demult, istoricii făceau distincţia între Naţiunea Reală şi Naţiunea Politică,

---

’ * Porecla este *Dirty digger,* care înseamnă, într-o traducere aproximativă, „murdarul soldat australian'* (n. tr.).

47 Personaj negativ din comedia de moravuri *Ce înseamnă să fii onest* a lui Oscar Wilde, întruchipare a snobismului şi a firii intrigante (n. red.).

48 în original: *gold-handshaking* - expresie ce se referă la o persoană aflată într-un post de conducere şi al cărei contract conţine o clauză ce prevede primirea unei sume foarte mari drept despăgubire dacă este concediată de firma respectivă (n. tr.).

aceasta din urmă fiind elita conducătoare ce stabilea lucrurile, mai puţin în cazul în care poporul se răscula cuprins de o furie de nestăvilit. Acum avem a treia forţă, Naţiunea Mass-media, cele câteva mii de persoane care dau tonul şi scriu partitura de ambele părţi ale Atlanticului. Uneori se ocupă de chestiuni importante. De cele mai multe ori nu fac decât să arunce cu tarte. Poate că este pueril, şi o risipă de cremă verbală bună; dar drept miză nu sunt lucruri importante, nimeni nu se alege cu vătămări, iar Naţiunea Reală, adică oameni ca nepotul meu şi ca mine, se tolăneşte pe canapea şi se distrează de minune.
3 aprilie 1993

Când o premieră scânteiază

Ca unul care în zilele astea merge doar câteodată la vreo premieră, bucuria mi-e mult sporită de raritatea ei. Intr-adevăr, în întreaga reţea de complexităţi care constituie civilizaţia noastră nu există nimic care să întrecă o premieră londoneză în privinţa subtilei varietăţi şi a numărului plăcerilor ei - cel puţin zece, după socoteala mea. Unu la mână, e caracterul grabnic şi unic. în ultimele secunde de dinainte de ridicarea cortinei împărtăşeşti freamătul Curţii regelui Iacob, la Whitehall, aşezându-se să privească *Regele Lear* în ziua Sfântului Ştefan, în 1607, sau, dacă-i pe-aşa, al tinerilor filfizoni din Templul Interior[49] urmărind cum totul a început cu piesa *Gorboduc,* în 1562. Iar în cazul unei premiere a lui Tom Stoppard, ca în *Arca- dia* de săptămâna trecută, energia spirituală clocoteşte cu o vigoare fără seamăn. 'Telectualii ştiu că îi aşteaptă o seară de gimnastică a minţii şi le dă fiori nelinişteа dacă sunt ori ba în stare să treacă această probă.

Doi la mână, e povestea. La premieră e un teritoriu neexplorat. Nimeni nu a izbutit încă să ţi-l pângărească. Stoppard adoră intrigile complicate, incursiunile rapide în timp, faptul că te ţine în suspans, precum şi deschiderea şi închiderea uşilor la fel de des ca într-o farsă de Feydeau. Săptămâna trecută s-a nimerit să fie *Occupe-toi de Milord Byron.* Ce avea de gând să facă Lordul în acea dimineaţă din 1809? îl împuşcase pe poetastru? Chiar avea să-şi facă o apariţie senzaţională? Apoi, trei la mână, sunt lucrurile pe care le înveţi, mai ales de la Stoppard. A doua lege a termodinamicii o cunosc de când mi-a fost băgată în cap cu de-a sila de bătrânul C.P. Snow. însă teoria haosului e altă mâncare de peşte. Faptul că o făptură de 13 ani, lady Thomasina, e în stare să o priceapă singură înainte de a şti măcar sensul cuvintelor „îmbrăţişare trupească[14] este o răsturnare fascinantă a standardelor din ziua de azi. Dar nu ceva improbabil: fiica adolescentă a lui Byron era un geniu matematic, şi mai

---

49 în original: *the Inner Temple,* una dintre cele patru asociaţii profesionale ale avocaţilor pledanţi şi judecătorilor din Anglia (n. tr.).

apoi l-a ajutat pe Charles Babbage să inventeze primul calculator. Piesa este o mărturie despre educaţia din secolul al XlX-lea; nu numai ministrul John Patten, ci şi dolofanul care conduce Sindicatul Profesorilor ar trebui să o vadă şi să-şi pună cenuşă-n cap.

Patru la mână, sunt actorii, cu nervii în piuneze, dar şi nespus de creativi la premieră, deoarece dau naştere personajelor pe care le-a conceput dramaturgul. Săptămâna trecută am privit-o cu încântare pe Harriet Walter înfăţişând-o pe vioaia *grande dame* adeptă a curentului Whig a lui Tom Stoppard ca pe o încrucişare între lady Ottoline Morrell şi lady Lucy Lambton. Era fascinant, de asemenea, să o urmăreşti pe Felicity Kendal arătând cum o specialistă în istorie care nu predă la universitate, sexy, plină de duh şi, mai ales, cu ochi scormonitori, se apucă să-l demoleze pe un viitor profesor universitar la modă, dornic să rupă gura târgului şi să apară în *Breakfast Show* - jucat aici cu mare vervă de către Bill Nighy.

Dar, cinci la mână, eu sunt îndeajuns de demodat ca să merg la teatru cu speranţa să fiu fermecat de trucurile senzuale ale actriţelor. Săptămâna trecută am fost răsplătit cu o etalare de virtuozitate a Emmei Fielding în rolul Thomasinei, înfaţişând-o pe aceasta ca o copilă sclipitoare care ţopăie de entuziasm pe pragul deşteptării intelectuale şi sexuale, apoi, ca fată de 16 ani, mult dincolo de acesta şi scufundându-se cu delicii în apele ameţitoare ale idilei adolescentine. Am simţit câţiva domni din public tânjind după minunata făptură de pe scenă, şi nu-i de mirare. De când s-a lansat tânăra Audrey Hepbum n-au mai fost jucate cu atâta aplomb aceste şmecherii ispititoare.

Mai există şi alte plăceri fizice. O nouă piesă este, şase la mână, o experienţă vizuală, iar una lipsită de decoruri magnifice, ori măcar remarcabile, are un dezavantaj imens încă din start, în *Arcadia,* Mark Thompson oferă un cadru de renaştere a clasicului, plin de lumină, care captează convingător timpul şi atmosfera piesei şi oferă actorilor un spaţiu amplu prin care să se preumble ţanţoşi, să-şi facă sânge rău şi să se certe. Până şi pânza ceţoasă, însorită, noroasă care alcătuia fundalul a creat un accent vizual semnificativ: poate că nu chiar Derbyshire şi Chatsworth, dar cu siguranţă Sussex şi Petworth. Şi, şapte la mână, Stoppard n-a uitat nici sunetele evocatoare care, de cele mai multe ori, fac o piesă să-ţi rămână în amintire, mai mult decât vocile actorilor. Aici, spre sfârşit, pe când evenimentele înaintau spre punctul culminant, am avut muzica inconfundabil industrială a motorului cu aburi al domnului Newcomen, care furniza încetişor caii-putere necesari pentru ca peisajul de afară să treacă de la ordinea clasică la misterul romantic.

A opta plăcere, deosebit de intensă la o premieră, este senzaţia liniştitoare dată de mâna fermă a regizorului, care face ca toate celelalte plăceri să

acţioneze lin, fără efort, firesc, mai presus de orice. Trevor Nunn face acest lucru în *Arcadia* fără umbră de intruziune, de ego al regizorului. Desigur, are o distribuţie puternică şi plină de calităţi. Chiar şi aşa, a fost plăcut să asculţi un text atât de complex (şi de lung) rostit fără urmă de greşeală ori de neînţelegere. Iar Nunn a trebuit nu numai să găsească modalitatea de a diferenţia mişcările şi vocile din Anglia Regenţei de cele din zilele noastre, dar şi, în cele din urmă, să ţească din cele două serii de personaje un veşmânt omogen de tehnică scenică. Când am citit prima oară piesa, anul trecut, m-am întrebat cum ar putea oare un regizor să izbutească aşa ceva. Acum am aflat.

Nouă la mână, poantele. Puţine capodopere sunt întregi fără câteva dintre ele. Iată de ce Shakespeare a pus câteva excelente în *Hamlet:* ştia că nimic nu adună mai sigur publicul într-o unitate de recepţie decât râsul împărtăşit. Stoppard începe această piesă cu o etalare scânteietoare de poante care, asemenea multora create de el, izvorăsc din confuzia verbală - în cazul de faţă, între came ca atare şi ceea ce numesc cu dispreţ teologii catolici moralişti „mişcările ei dezordonate" (adică actul sexual). întrucât copila de 13 ani este, fără să ştie, cea care „ridică mingea la fileu" în dialog, nu încape nici o îndoială în privinţa complotului minuţios pentru aţâţarea publicului. Ceea ce mă aduce la punctul zece.

Plăcerea din urmă a unei premiere este să faci parte dintr-o ceată de persoane - bogate şi elegante, unele dintre ele chiar pline de succes şi celebre, cu siguranţă mai critice şi care se satură mai iute decât majoritatea oamenilor - şi să observi procesul prin care dramaturgul şi distribuţia reuşesc ori nu să le cucerească. Pe scenă e un meşteşug; în sală, un studiu al minţilor; între acestea două se desfăşoară o întrecere aprigă. Săptămâna trecută, la *Arcadia,* scena a repurtat o victorie limpede, lucru care mi-a fost semnalat după lăsarea cortinei de un dialog între un vecin din stal şi soţia lui. „Am priceput tot, dragă, chiar dacă tu nu.“ „Nesuferitule! N-am scăpat nici un cuvânt.“ „Bravo, fetiţa mea isteaţă!" Aşa că repet: atunci când o premieră merge ca pe roate, e cea mai grozavă dintre distracţii.

24 aprilie 1993

O bruscă epidemie de căsătorii

De curând, în cercul nostru de prieteni s-a produs pe nepusă masă o explozie de căsătorii. Oameni ajunşi la 50 de ani, sau deja trecuţi de cincizeci ori chiar de şaizeci, celibatari convinşi, văduve ori văduvi de multă vreme, divorţaţi, cupluri care de când le ştim au trăit împreună fără să bage bani în buzunarul clerului - cu toţii parcă s-au vorbit şi au luat-o la trap către biserici, sau către oficiul stării civile, sau către amândouă, jurându-şi credinţă. Nu prea

ştiu cine a început acest curent. Dar bănuiesc că e molipsitor. De fapt, ştiu că este. Şedeam la masa din bucătărie, vorbind de una şi de alta, când soţia mea a zis în treacăt că Laurence şi Cecilia (ori poate că era vorba despre Ned şi Josie), care trăiau împreună cel puţin de la sfârşitul Războiului din Vietnam, tocmai i-au spus că s-au căsătorit săptămâna trecută, fără avertisment prealabil, fără zarvă şi fără explicaţii. „Ei bine, m-am săturat!" a exclamat Kitty, plesnind cu palma în masă şi sărind în picioare, în privire cu scânteierea bătăliei pentru respectabilitate. „Mă duc aţă la Edward să-i zic că trebuie să intrăm în rândul lumii.“ Aşa a făcut. Aşa a făcut şi el.

Acuma, chestia extraordinară în privinţa acestei renaşteri a căsătoriei este că merge exact împotriva întregului spirit al epocii. Toate resursele şi prevederile statului-providenţă, îndemnurile corectitudinii politice, greutatea opiniei academice, sfaturile celor care calculează taxele, verdictele tribunalelor şi direcţia noii legislaturi - a citit cineva Legea Protecţiei Copilului din 1989? - se combină, sugerând că în zilele noastre căsătoria nu e doar pur şi simplu inutilă, costisitoare, dovadă a triumfalismului heterosexual şi a homofobiei, demodată, reacţionară, thatcheristă şi suburbană, ci şi primejdioasă din punct de vedere juridic.

E suficient să arunci o privire la slujba de cununie din Cartea Rugăciunilor Obşteşti ca să-ţi dai seama ce nepotrivită, de-a dreptul provocatoare, e căsătoria în anii 1990. Textul e plin de cuvinte interzise şi de expresii indezirabile. Vorbeşte despre „minune", semn sigur al fundamentalismului religios. Se referă la „poftele trupeşti ale bărbaţilor" în loc de „orientare sexuală", însuşi cuvântul „bărbaţi", folosit izolat, este jignitor de patriarhal. Există un aparteu nepoftit despre „bestii", dovadă de discriminare flagrantă a altor specii, şi vorbeşte despre „slugi", „ascultare", „supunere" şi „firi mai plăpânde", ceea ce sugerează ataşamentul faţă de un sistem de clase demodat, ori faţă de supremaţia masculină, ori faţă de amândouă. Un pasaj conţine referirea insultătoare la soţii ca „viţe-de-vie roditoare", iar altul afirmă categoric că scopul actului sexual este „odrăslirea", ceea ce este cu totul împotriva celor stabilite la summitul de la Rio şi propovăduit de Friends of the Earth, Greenpeace, domnul Jonathan Porritt, domnul Teddy Goldsmith, Madonna şi alţi înţelepţi contemporani. Ba există chiar şi o frază care conţine îndemnul la „conversaţie castă împerecheată cu teamă", ceea ce e, nici mai mult, nici mai puţin decât o instigare la restabilirea cenzurii. Pe scurt, nu e soiul de limbaj pe care Prea Onorabila doamnă Virginia Bottomley l-ar recomanda Camerei Comunelor, ori episcopul de Durham - Sinodului Bisericii Anglicane, ori domnul Andreas Whittam Smith cititorilor lui *The Independent.*

Şi totuşi, ciudat lucru, vestea despre acest recidivism matrimonial, aceste

deuxiemes noces50, aceste triumfuri ale speranţei asupra experienţei, a fost bine primită în cercul nostru, a produs palpitaţii plăcute, date de sentimente bune, cuplurilor căsătorite de mult, ca noi, şi tinerilor cununaţi din generaţia mai tânără, şi a fost întâmpinată călduros de copiii proprii şi vitregi. Până şi nepoţii, când li s-a spus ce se întâmplă, au scos sunete aprobatoare. Adevărul este că, în ciuda întregii propagande lai- cizante, căsătoria continuă să exercite asupra instinctelor noastre o atracţie puternică faţă de ceea ce este corect pentru indivizi şi pentru societate. în această privinţă omenirea, sau partea ei civilizată, nu s-a schimbat de aproape 3.000 de ani încoace. Un pasaj din *Odiseea* lui Homer transmite fidel acest sentiment. în traducerea regretatului dr. E.V. Rieu, sună aşa: „Nimic nu-i mai nobil ori mai admirabil ca atunci când doi oameni se înţeleg bine să-şi dureze casă ca soţ şi soţie, biruindu-şi duşmanii şi încântându-şi prietenii.“ îmi place formularea „mai nobil“. Este cum nu se poate mai potrivită. într-adevăr, căsătoria are ceva nobil; iar în partea a doua a vârstei medii este chiar eroică.

Dar, pe lângă aceste sentimente permanente, instinctive, eu bănuiesc că există un motiv contemporan aparte pentru care persoanele mature, inteligente şi liniştite aderă brusc la standardul căsătoriei. Căci în ultima vreme instituţia a încasat câteva lovituri zdravene. Mai întâi, a fost parodia de căsnicie gro- tescă şi ostilă jucată într-un tribunal din Manhattan, unde Mia Farrow şi Woody Allen, amândoi flancaţi de plutoane de avocaţi, psihiatri şi consilieri şi urmăriţi de şiruri de copii plini de reproş, tăcuţi, cu ochi holbaţi, atât adoptaţi, cât şi (după cum se zice) biologici, şi-au azvârlit unul altuia acuzaţii de cruzime, incest, trădare şi nebunie. Cazul a stârnit un interes imens până şi la noi: persoane de ambe sexe, pe care le cunosc, au susţinut una sau cealaltă din părţi, adesea destul de violent. într-un fel, toată epoca modernă şi valorile psihiatrilor ei seculari, lipsiţi de credinţă, au fost judecate în acel tribunal, iar o lume dezgustată a pronunţat verdictul unanim: „Vinovat!"

Dar ne aşteptam ca oamenii din lumea divertismentului să transforme căsătoria într-o parodie. Ceea ce i-a dăunat mai mult şi a părut mult mai şocant este asaltul colectiv asupra acestei instituţii pe care l-a dat familia regală. După cum observa Bagehot: „O căsătorie princiară este împlinirea strălucită a unui fapt universal şi, ca atare, ancorează omenirea." însă un divorţ princiar, sau o despărţire, sau o ceartă dusă public în paginile tabloidelor este o împlinire grotescă a unui fapt din ce în ce mai generalizat şi, ca atare, deprimă enorm omenirea. Oricât de materialişti, ori de rafinaţi, ori de cinici am fi, ne simţim părăsiţi, trădaţi, dezamăgiţi crunt. Cu toţii avem nevoie să ni se dea un exemplu

50 „A doua căsătorie", în limba franceză în original (n. tr.).

bun, să privim cu admiraţie pe cineva. Dar cine ne-a mai rămas? Aşa încât, simţind lipsa unor astfel de mentori, şi printr-un fel de instinct terapeutic neconştientizat, numeroase cupluri de vârstă medie intră dintr-odată în rândurile respectabililor căsătoriţi, semnalându-şi astfel aprobarea faţă de ceea ce Cartea Rugăciunilor Obşteşti numeşte pe drept cuvânt „această stare sfântă şi onorabilă".

15 mai 1993

Să gustăm iute o bucăţică din voioasa Bulgarie

„Bulgaria ar merita să fie mult mai bine cunoscută în Occident", mi-a zis la Sofia un deputat, săptămâna trecută. .Atunci spuneţi-mi cele mai importante trei lucruri pentru care ar trebui să fie cunoscută", am replicat eu. „în primul rând, muzica noastră populară are caracteristici unice, de care s-a folosit Béla Bartôk. în al doilea rând, noi am inventat alfabetul chirilic şi l-am dat ruşilor. în al treilea rând, picturile murale din bisericile noastre vechi arată că Bulgaria a format o punte între iconografia medievală şi Renaştere/[4]

E adevărat că bulgarii iubesc muzica. Unii zic că ei sunt cel mai muzical popor din lume. în apropierea hotelului nostru am văzut o încântătoare fetiţă blondă, de nici zece ani, care cerşea cântând la vioară „Oda bucuriei[44] din ultima simfonie a lui Beethoven. Mai erau şi alţi cerşetori muzicanţi: un bărbat foarte bătrân, cu mustăţi pe oală odinioară fioroase, cânta melodii populare la un clarinet foarte lung şi subţire, acompaniat de un bărbat şi mai bătrân, cu o lăută arcuită. Ceva mai încolo puteai să vezi ceea ce a fost descris drept *Şurubul învârte] it* de Benjamin Britain[44]51.

Este adevărată şi partea cu alfabetul, chiar dacă în vremea lui Stalin ruşii au negat-o. Bulgarii au o pasiune copleşitoare faţă de cuvântul tipărit şi, în ciuda unei lipse aproape totale de resurse fizice, acum produc şi citesc cărţi, cu lăcomie. De aceea eram acolo: Editura Universităţii din Sofia îmi tradusese *Modern Times (Vremuri moderne*) şi m-a invitat să o lansez şi să ţin o conferinţă la universitate. S-a terminat cu tirania marxistă. Sediul gloriosului Partid Comunist, care domină centrul Sofiei, a fost preluat de un cinematograf şi de tarabe cu haine se- cond-hand. Oribilul mormânt gigantic ce găzduia mumia lui Dimitrov, colaboraţionistul local care a comunizat ţara la porunca lui Stalin, a rămas în picioare, împestriţat de graffiti. însă mumia nu mai e acolo, a fost incinerată, şi cenuşa, îngropată în satul natal al ticălosului. Cei mai mulţi dintre bulgarii pe care i-am întâlnit nu-l au la inimă pe actualul

---

51 Redare deformată a titlului operei *The Turn of the Screw (Agravarea răului*) a compozitorului, dirijorului şi pianistului englez Edward Benjamin Britten (1913-1976), precum şi a numelui artistului (n. tr.).

conducător, Jelio Jelev, cu toate că l-au ales preşedinte acum un an. Dar măcar pot să spună asta în gura mare. Aşezaţi pe terasa hotelului nostru, pe înserat, am privit cum trec pe lângă noi zeci de mii de demonstranţi, strigând „Jos cu trădătorul![44] şi „Nu mai vrem gunoi roşu!“. Chipurile lor triste, marcate de griji, ne-au înduioşat. Pot să citească şi ziare. Există acum peste 600, o răzmeriţă a tiparniţelor. După conferinţă, într-un hol de marmură splendid, dar părăginit, am fost asaltat de jurnalişti cu microfoane şi cu reportofoane. Ce o să se întâmple cu Bulgaria? Cum poate să ajungă la mântuire democratică? Se vor întoarce oare ororile comunismului?

Şi cel de-al treilea punct al deputatului, proto-Renaşterea, are oarecare validitate. Sofia este dominată de uriaşa masă de granit a Muntelui Vitoşa. Am urcat cu maşina pe coastele lui împădurite până în cătunul Boiana, unde o bisericuţă medievală din cărămizi rozalii stă pitită într-un fald împăturit al muntelui, în anul 1259, un mare artist necunoscut i-a acoperit interiorul cu o serie spectaculoasă de picturi realiste, desprinzându-se printr-un salt uriaş de formalismul rigid al Bizanţului şi antici- pându-l pe Giotto. Oricine o fi fost, merită un loc de frunte în panteonul tradiţiei artistice esenţiale a lumii. Dar m-am bucurat, cu egoism, că opera lui este încă în mare parte necunoscută. Soţia mea şi cu mine eram singurii vizitatori, şi după aceea am putut să şed pe un zid de piatră cald şi să pictez o acuarelă a micuţei biserici, netulburat decât de glasuri de păsările şi de un ciobănaş care îşi mâna oile pe drum în jos, în sunetul tălăngilor. Aerul îmbălsămat, plin de aroma florilor sălbatice, liniştea şi pacea depline, prezenţa apropiată a unui mare spirit artistic îmi dădeau o senzaţie de bunăstare deplină.

„Asta e, mi s-a spus la una dintre ambasadele occidentale. Bulgaria e un soi de Grădina Raiului. Viaţa aici - în orice caz, dacă ai valută forte - este sublimă, şi eşti ispitit să încerci să păstrezi acest secret." Asta nu-i greu, deocamdată. Excursiile cu itinerarul fix duc unii britanici, mai ales din partea de nord, la blocurile înalte de pe coasta Mării Negre, dar oraşele şi satele vechi din ţinuturile sălbatice, muntoase ale ţării sunt practic nevizitate. O anchetă recentă a arătat că pe locul trei dintre cele mai puţin împrumutate cărţi în bibliotecile publice din Marea Britanie se află o lucrare din anii 1960 intitulată *Gay Bulgaria (Voioasa Bulgarie).* Este greu de spus de ce ţara e atât de plăcută. Mâncarea, cu excepţia celei mai simple, e fadă. E foarte frig iama, foarte cald vara. Ce-i drept, vinurile sunt bune şi la preţuri cuminţi - de fapt, totul pare absurd de ieftin. Şi îngheţata e delicioasă. Dar oamenii sunt cei care te farmecă.

„Ne dorim o viaţă liniştită, mi-a spus un alt deputat. Fără drame, fără aventuri ori ambiţii teritoriale. Lăsăm asta în seama sârbilor. Ei sunt cei mai

buni la luptă. Românii sunt cei mai buni la dobândirea de teritorii la care nu au dreptul. Grecii sunt cei mai deştepţi. Noi, bulgarii, am trecut printr-o grămadă de războaie şi întotdeauna am ales tabăra care avea să fie învinsă. Aşa că nu mai vrem războaie. Tot ce vrem e să fim buni europeni, modeşti, manieraţi." Este sigur că bulgarii au avut parte de suferinţe. O jumătate de mileniu de cruntă oprimare turcească, apoi patru războaie dezastruoase, urmate de o jumătate de veac de economie comunistă distructivă. Fabrici ruginite, pustii, sunt presărate peste frumosul peisaj rural. Ţărani cu spinarea dezgolită, împreună cu nevestele şi cu fiicele lor, trudesc cu pluguri străvechi, cu săpăligi, chiar cu mâinile goale în soarele arzător de iunie. Catârii şi măgarii sunt mai des folosiţi decât tractoarele. Oamenii arată vulnerabili. Fetele lor sunt remarcabil de suple, adesea frumoase în felul lor sfios, cu oase mici, delicate. Până şi soldaţii, în uniformele lor absurde, urâte, în stil rusesc, precum şi tinerii poliţişti, par pierduţi, zăpăciţi. Dar cu toţii zâmbesc: vor să iubească şi să fie iubiţi, să fie înţeleşi, să fie ajutaţi să ducă o viaţă decentă. N-am auzit nici un cuvânt aspru cât am stat acolo. Până şi demonstraţia era lipsită de venin.

Bulgarii au atras dintotdeauna un anumit tip de occidental. J.D. Bourchier, renumitul corespondent al lui *The Times* din zona Balcanilor între anii 1870 şi 1920, s-a mutat cu totul acolo. I-a cerut regelui Ferdinand voie să fie înmormântat lângă Mănăstirea Rila, la altitudinea de vreo 3.000 de metri în munţii sud-vestici. Dorinţa i-a fost îndeplinită, şi mormântul lui simplu, din granit, în dreptul marii porţi a mănăstirii, se înalţă deasupra apelor reci ca gheaţa şi vijelioase ale râului Rilska. Este un loc ca în basme, cu orizontul marcat de piscuri imense, zimţuite, care săptămâna trecută încă aveau vârfurile acoperite de zăpadă, şi păduri dese de pini şi de fagi care încadrează mănăstirea însăşi, cu ziduri ca de cetate în jurul turnului ei medieval şi cu biserica multicoloră încununată cu turle de aramă înverzită. înăuntru sunt cerdacuri uriaşe de lemn care dau înspre camerele de oaspeţi. Cine n-ar vrea să facă un pelerinaj până în locul acesta fermecat? Dar grăbiţi-vă! Carul înaripat al timpului, cu economia lui de consum, e pe drum.

19 iunie 1993

Bivoli în campusul american

La New York lumea îmi pare scufundată într-o posomorâre mânioasă în privinţa preşedinţiei lui Clinton: „E chiar mai rău decât ne aşteptam." Una dintre hotărârile lui Bill Clinton care a stârnit mari *frissons* este numirea lui Sheldon Hackney la conducerea National Endowment for the Humanities52, o

52 Agenţie independentă a guvernului SUA care sprijină cercetarea, învăţământul, păstrarea patrimoniului şi programele publice din domeniul ştiinţelor umaniste (n. tr.).

poziţie- cheie în formarea culturală americană. Hackney este un prim exemplu de liberal împăciuitorist şi sforar aflat într-un post înalt şi care face cu putinţă transformarea în moloz a sistemului de învăţământ american de către buldozerul „corectitudinii politice". El este rectorul Universităţii din Pennsylvania, instituţie cândva măreaţă, fondată de Benjamin Franklin, actualmente un bârlog al „corectitudinii politice" şi al urii de rasă.

Ceea ce se petrece acolo este aproape incredibil. Hackney a invocat privilegiile libertăţii cuvântului pentru a justifica apariţia în campus a violentului rasist negru şi antisemit Louis Farrakhan şi a producătorului homosexual de pornografie Robert Mapplethorpe, dar, în viziunea sa, oricine nu se află pe lista culturală a persoanelor aprobate de Stânga nu are nici un fel de drepturi. De curând, negrii din universitatea sa au distrus o întreagă ediţie a unei gazete studenţeşti din cauză că nu erau de acord cu un articol de acolo în care era criticată discriminarea pozitivă în favoarea lor practicată în campus. Hackney a refuzat să condamne acţiunea lor, pe temeiul faptului că „nu trebuie să fie ignorată suferinţa pe care o poate provoca exprimarea [părerilor][14].

întrucât autorităţile abdică de la propriile responsabilităţi, militanţii umblă ţanţoşi pe acolo cam ca studenţii nazişti din campusurile germane de dinaintea războiului. Anul trecut, în ianuarie, un student israelian de 18 ani, Eden Jacobovitz, trudea la miezul nopţii să termine o lucrare pentru seminar, când câteva studente negrese s-au apucat să ţipe, să cânte şi să răcnească „Iuhu! Iuhu!“ sub fereastra lui. Ziceau că sunt „în căutarea unei petreceri[14]. După ce a răbdat tărăboiul timp de 20 de minute, le-a strigat să se potolească şi a primit drept răspuns înjurăturile obişnuite. Au mai strigat şi alţi studenţi deranjaţi de zarvă, dar nu au fost reţinute decât cuvintele lui Jacobovitz. După spusele fetelor, care au raportat imediat cele petrecute la poliţia campusului, el le-a făcut „bivoliţe[44]. Aceasta este traducerea engleză a cuvântului ebraic *behayma,* descris ca „epitet blând pentru a mustra o persoană care se poartă grosolan[44]. Poliţia campusului, în loc să ia măsuri împotriva fetelor gălăgioase care au provocat incidentul, a demarat imediat o urmărire judiciară a studentului israelian pe temeiul că a încălcat o lege a universităţii ce interzice „epitetele rasiale[44] care „lezează direct[44] studenţii minoritari.

Obiectivul Universităţii din Pennsylvania pare să fie crearea unei atmosfere de teroare, în care albii să stea cât mai în umbră şi să facă sluj, în vreme ce militanţii negri fac legea. Dacă aşa stau lucrurile, eu cred că studenţii albi care nu vor decât să-şi vadă de studiile lor de licenţă ar trebui să boicoteze de-a bine- lea acea instituţie, lăsându-i pe negri să ducă totul de râpă. Există multe alte universităţi bune în Pennsylvania. Una dintre bogăţiile Statelor Unite ale Americii, şi unul dintre motivele pentru care eu nu mă simt

descurajat de situaţia critică din campus, în ciuda tuturor ravagiilor produse de „corectitudinea politică[44], este numărul şi varietatea instituţiilor de învăţământ superior. Există aproximativ 3.500 de universităţi şi colegii, cele mai multe dintre ele foarte competitive şi capabile de schimbare şi de îmbunătăţire rapidă sub conducerea unui rector dinamic şi a unui consiliu de administraţie ambiţios. Unele dintre membrele faimoase din Ivy League, precum Princeton, Yale şi Harvard, au fost vătămate grav de „corectitudinea politică[44] şi de o conducere slabă, dar nici una dintre ele nu este indispensabilă, şi numeroase altele sunt cât se poate de dornice să-şi însuşească reputaţia lor, oferind învăţământ obiectiv de primă mână, toleranţă şi libertate de gândire.

Venisem în America pentru un weekend la Universitatea Adelphi din Long Island, ca să particip la înmânarea diplomelor de licenţă şi să primesc titlul de Doctor Honoris Causa. Aceste ceremonii sunt mult mai distractive decât cele de la noi. Au loc în aer liber, sub un soare orbitor, în faţa a zeci de mii de oameni cărora le vorbesc tot soiul de celebrităţi. în ziua în care ne-am adunat la Adelphi, colegiul William and Mary sărbătorea 300 de ani de la înfiinţare, cu un discurs ţinut de actorul de comedie Bill Cosby, Spelman College asculta predica realizatoarei de talk-show Oprah Winfrey, la Universitatea Hofstra se adresau asistenţei celebra păpuşărească şi ventrilocă Shari Lewis şi balerina Cynthia Gregory, Pennsylvania State avea parte de şeful companiei Merrill Lynch, Smith College, de cronicara Ellen Goodman, laureată a Premiului Pulitzer, iar Universitatea din Carolina de Nord l-a pus pe tapet pe Ted Tumer, patronul reţelei mondiale de televiziune de actualităţi CNN. Ai parte pe acolo de o mulţime de aclamaţii şi de ireveren- ţiozitate cât cuprinde. Mulţi dintre miile de noi absolvenţi îşi manifestă recunoştinţa faţă de străduniile părinţilor de a-i ţine la facultate prin împodobirea tocilor cu sloganul „Mami şi tati, mulţumesc[44].

■ Adelphi îşi va celebra curând centenarul, dar în ultimul deceniu a fost complet transformată şi întinerită de un excepţional specialist în filozofia clasică, Peter Diamandopoulos. Este originar din Creta, unde, la 13 ani, în 1941, cu o mitralieră, şi-a apărat ţara de invazia paraşutiştilor nazişti. Spre deosebire de mulţi rectori din zilele noastre, este atât cărturar, cât şi administrator, ceea ce reprezintă unul dintre motivele pentru care a fost în stare să recruteze un corp profesoral atât de valoros. Este şi un iscusit întreprinzător şi a dat lovitura cu sloganul lui publicitar insolent: „Harvard, Adelphiul din Massachusetts.“ Este limpede că epoca Clinton va fi o perioadă grea pentru învăţământul şi cultura din America şi dezastruoasă pentru morala americană - Washingtonul se transformă cu iuţeală în Sodoma-de-pe-Potomac -, însă va oferi, în acelaşi timp, unor universităţii de viitor, cum este Adelphi, şanse

paradoxale de a se propulsa printre cei din frunte, prin păstrarea înaltelor standarde academice tradiţionale. Părinţii americani, şi tinerii înşişi, nu sunt deloc proşti. Ei ştiu că o universitate care capitulează în faţa „corectitudinii politice[44] în cele din urmă distruge valoarea de pe piaţă a diplomelor ei. Şi sunt deplin capabili să se informeze şi să compare, căutând instituţii de învăţământ superior care sunt fidele propriilor principii şi nu le îngăduie barbarilor să pună piciorul în campusurile lor. Aşadar, în vreme ce alde Hillary Clinton şi alde Sheldon Hackney îşi văd de piruetele lor ideologice calpe, universităţile care îşi păstrează credinţa îşi consolidează în tihnă poziţiile în inimile tinerilor.
29 mai 1993

Dănţuind până la osânda cea veşnică

Cei mai mulţi oameni presupun, cu ingenuitate, că ne fofilăm încetul cu încetul din recesiune, deoarece asta e ceea ce le spune mass-media. însă un grup zdravăn de experţi crede că lumea e pe cale să se scufunde şi mai mult în ea. Doi dintre cei mai bogaţi oameni pe care îi ştiu, Jimmy Goldsmith şi George Soros, au cumpărat aur. Am auzit, de asemenea, că doamnele din India îşi investesc banii în brăţări groase pentru glezne şi pentru mâini, ceea ce este întotdeauna semn rău. Săptămâna trecută am luat prânzul la Boodle's cu trei profeţi din City53 şi cu autoritatea supremă în privinţa ciclurilor, şi toţi predicau nenorocire totală.

Mie îmi place câte o drăguţă de conversaţie deprimantă, aşa cum prefer funeraliile, nu nunţile, şi m-am distrat punând paie pe focul temerilor lor. Şi, într-adevăr, statisticile sprijină ideea descurajării. SUA, cea mai mare economie a lumii, are ceea ce pare acum să fie un permanent deficit bugetar şi un dezechilibru comercial structural, ambele de proporţii colosale, şi are la conducere o administraţie ale cărei principale preocupări par să fie pigmentarea pielii şi apartenenţa la un sex ori altul. Marea Britanie are cel mai mare deficit bugetar din istoria sa şi o prăpastie comercială imposibil de trecut, de care se ocupă o ceată de coate-goale evident rataţi. Băncile japoneze sunt practic insolvabile, cât despre Germania... dar mă opresc aici. William Rees-Mogg a publicat recent o carte în care dă sute de motive excelente pentru care urmează să trecem printr-un dezastru financiar, şi le puteţi citi pe toate acolo.

Dar, în vreme ce mă delectez cu sondarea măruntaielor lugubre, propriul pronostic este senin - şi pe temeiuri solide. în primul rând, tot aud de multă vreme vorbele astea despre ruină. La începutul anilor 1970 am participat prima oară la conferinţa anuală organizată la New York de acea publicaţie admirabilă, *Bank Credit Analyst,* care are aţintit un ochi vigilent şi independent asupra împrumuturilor bancare. Acolo am auzit, de la persoane extrem de

53 Centrul comercial şi financiar al Londrei (n. tr.).

învăţate, poveşti înfricoşătoare despre bancheri necugetaţi şi cheltuitori dezmăţaţi şi despre apocalipsa care se apropie. Aşa încât aceşti oameni-sendviş din finanţe, cu sloganul lor „Sfârşitul este aproape!“, tot defilează de cel puţin 20 de ani.

Dar e drept că felul în care văd eu viitorul este întotdeauna istoric, iar prima întrebare pe care o pun este: Ce au făcut oamenii dăţile trecute? Şi încă nu am dat peste o catastrofa financiară care să fi fost precedată de marea răspândire de zvonuri despre ruină. Ba dimpotrivă. Până în ajunul primei prăbuşiri a pieţei mondiale, care a început în decembrie 1825, toată lumea era, de fapt, cât se poate de voioasă. Ministrul finanţelor, un nătăfleţ smiorcăit, era poreclit „Prosperitate[11] Robinson. Charles Lamb s-a veselit atunci când acesta a redus radical taxele pe băuturile alcoolice: „Ginul ieftinit cu patru şilingi galonul, vinul, cu doi şilingi litra. Asta le cade tare bine bărbaţilor la minte şi la inimă![11] A numit guvernul „cei mai buni miniştri peste care am dat vreodată[11]. Doamna Arbuthnot, al cărei soţ făcea parte din numitul guvern, era furioasă pe bărbat că nu îi dădea voie, din pricina convenienţelor, să speculeze la bursă ca toată lumea. E drept că tot ea scrie în jurnal că prietenul său, Ducele de Fier54, a avertizat lumea despre „balonul de săpun[11]; dar, dacă-i pe aşa, tot el profeţea despre cea mai recentă invenţie, transportul cu aburi pe calea ferată, că „n-o să dea niciodată rezultate[11].

Toţi ceilalţi erau duşi de val: Palmerston intra în consiliile de administraţie ale unor companii miniere de două parale; Disraeli, care nu împlinise 21 de ani, dar era deja un rechin din City, s-a folosit de averea editorului Murray ca să creeze un nou cotidian ce urma să „întreacă de departe ziarul *The Times*“, recrutându-i pe sir Walter Scott ca patron spiritual şi pe John Gibson Lockhart ca redactor. După câteva săptămâni, din toate se alegeau praful şi pulberea, dar până în ajun petrecerea a fost în toi.

La fel s-a întâmplat şi în 1929. Winston Churchill era într-un turneu în Canada şi în Statele Unite chiar înainte de catastrofa de pe Wall Street. Fusese cinci ani cancelar, aşa că nu era nici neştiutor, nici prost informat. Făcea „olecuţă[11] speculaţii la bursă, şi cu câteva săptămâni înainte de crah i-a scris soţiei: „Acum, scumpa mea, trebuie să-ţi spun că în ultima vreme am avut un f. m. şi extraordinar noroc financiar.[11] O îndemna să continue cu planurile ei de cheltuială - „o să poţi face camerele pentru copii“ - şi se lăuda că vor fi cu toţii „prosperi în toamna asta la Londra“. In America toată lumea nu numai că îşi cumpăra maşini mai mari şi mai bune - chiar înainte de crah Detroitul fabricase

54 Porecla mareşalului Arthur Wellesley, prim duce de Wellington (1769-1852), învingătorul lui Napoleon în Bătălia de la Waterloo (n. red.).

5,3 milioane, iar Ford vânduse un milion din modelul A -, dar pentru prima dată beneficia în masă de călătoria cu avionul. Peste tot erau postere cu „Poşta aviatică este socialmente corectă“. în acea vară Transcontinental Airlines a efectuat primul zbor regulat de pasageri de pe o coastă pe cealaltă, şi cu trei săptămâni înainte să se prăbuşească piaţa Charles Lindbergh a pilotat până în Panama un avion Pan-Am cu prima încărcătură de scrisori. Se exersau zborurile cu pilot automat, iar Universal Air Lines tocmai începea să-şi răsfeţe cu filme pasagerii de pe cursele regulate. Totul clocotea de inovaţie, de optimism şi de activitate. Prima reacţie a lui Maynard Keynes la crah a fost dezinvoltă: „Wall Street *chiar* că şi-a făcut ieri de cap!“ - şi a dictat pe dată un articol pentru *New YorkEvening Post* în care profeţea un viitor trandafiriu pentru industriaşi şi pentru fermieri, cu dobânzi scăzute şi cu preţuri mari ale materiilor prime.

Ei bine, lucrurile stau cu totul altfel acum. Nu toată lumea e la fel de lugubră ca amicii mei de la Boodle's, dar nici nu se află printre cunoscuţii mei vreunul care să înalţe imnuri de slavă. Cei mai mulţi sunt pregătiţi sufleteşte pentru veşti proaste. Nimeni nu face cheltuieli nebuneşti. Sunt puţine petreceri. Ţinutele de gală au calitatea celor de la dughenele de amanet. Constructorii şi decoratorii din Londra se poartă cum nu se poate mai frumos - n-am văzut în viaţa mea aşa ceva -, un semn sigur de spaimă adânc înrădăcinată printre meşteşugari. Agenţii imobiliari sunt umili. La restaurantele în vogă ţi se răspunde la telefon. Taximetriştii sunt înduioşător de recunoscători pentru bacşişuri mici. Ce anunţă toate astea? Dacă ne putem călăuzi după paralelele istorice, atunci suntem la începutul unei lente, dar sigure reveniri, până la jumătatea deceniului vpr veni iarăşi zilele ferice, şi vom intra în secolul XXI cu o enormă strălucire.

Oamenii observă schimbările violente de dispoziţie, suişurile şi coborâşurile indicatorilor economici, însă numai istoricii obiectivi sunt deplin conştienţi de curentul ascendent pe termen lung, treptat, însă absolut neabătut. Aceasta a fost o caracteristică a economiei occidentale cel puţin din secolul XI încoace (cu un hâc în al XlV-lea), şi nu au existat evoluţii recente care să sugereze că un curent evident deja de aproape un mileniu este pe cale de a fi răsturnat în mod inexplicabil.

Privind înapoi, este greu de identificat vreo generaţie ai cărei membri, când îi punem în balanţă, să se fi descurcat mai rău decât părinţii lor. Desigur, Providenţa ar putea să-şi formeze în prezent idei noi. De curând am auzit un prelat de rang superior (catolic, desigur) care a avertizat şi a electrizat mesenii invitaţi la prânz afirmând, aproape ca pe un lucru de la sine înţeles, că, dacă nu

cumva destrăbălările scandaloase ale lumii vor fi reformate fundamental în acest deceniu - lucru pe care îl considera improbabil -, atunci se aşteaptă ca Dumnezeu Atotputernicul să pună capăt universului pe la începutul secolului următor. înclin să fiu de acord cu el. însă aceasta este o speculaţie din domeniul metafizicii. în ceea ce priveşte lumea fizică, în curând vom dănţui iarăşi până la osânda cea veşnică.

26 iunie 1993

Londra, unde iarba e cea mai verde

Există momente în care mă felicit singur pentru norocul de a fi londonez. Dar ce - Johnson şi-a ieşit în cele din urmă din minţi? Ba deloc: lăsaţi-mă să vă explic. E drept că mai şi iunie au fost ploioase, însă compensaţia este că, pentru prima oară de câţiva ani buni, iarba din parcuri arată din nou cu adevărat verde, şi nu numai verde, ci, privită în umbra de pe fondul soarelui puternic, aproape albastră în splendoarea şi bogăţia ei. Săptămâna asta, coborând încet cu taxiul pe Constitution Hill, am prins din nou, în treacăt, o privelişte care pentru mine este chintesenţa Londrei: fâşii contrastante de iarbă în tonuri de verde albăstrui şi strălucind în soare pe sub coroanele umbroase ale copacilor uriaşi, străvechi, în vreme ce de jur împrejur se face simţită prezenţa clădirilor masive şi a vieţii vibrante, fecunde, a uriaşei metropole - cu adevărat *rus in urbe.*

Nici o altă capitală nu poate oferi astfel de privelişti. La câteva minute de casa mea din Bayswater pot să pătrund în Kensington Gardens pe la Notting Hill Gate şi să mă plimb pe iarbă, prin Hyde Park, Green Park şi St James's Park, până la Westminster, punând doar pe alocuri piciorul pe pavaj - o preumblare amplă şi rustică prin inima Londrei, bucurându-mă nu numai de o peluză nesfârşită şi de nenumăraţi copaci, ci şi de o mulţime de borduri splendide, lacuri ornamentale, punţi, fântâni, pagode şi chioşcuri, ca să nu mai vorbim de păsăretul sălbatic, atât tem, cât şi spectaculos.

Şi să nu-mi spuneţi că puteţi face asta la New York, pentru că Central Park, chiar dacă este excelent în felul său, reprezintă un loc mai degrabă mohorât, cenuşiu. Ai conştiinţa faptului că este construit pe piatră impenetrabilă, lipsită de inimă, deoarece ea străpunge scoarţa subţire de pământ în multe locuri, ca şi cum ar vrea să ne aducă aminte că, aproape de suprafaţă, este încă sălbatica Lume Nouă, şi nu un străvechi tărâm de mult domesticit al omului civilizat. într-adevăr, atunci când mă plimb prin Central Park, chiar şi în plină zi, sunt conştient că animale sălbatice umane pândesc prin tufărişuri ori stau pitite printre pietroaie - drogaţi, obsedaţi sexual, militanţi negri, ucigaşi fără ţintă, cerşetori înarmaţi până-n dinţi care te-ar omorî fără să clipească pentru un bănuţ. Nesfârşitul şir de zgârie-nori care se vede tot timpul în partea de sus este o declaraţie scrâşnită că Central Park nu

este *rus in urbe,* ci o grădină dosnică plină de bolovani din megalopolis. Oricum, în acest moment al anului, când Londra este în incomparabila ei formă maximă, Marele Măr este deja prea încins şi transpirat, putrezind, cu viermii urâcioşi iţindu-se în căutare de bucluc.

Parisul se apropie de ideal, dar, aşa cum a trebuit să recunoască până şi Nancy Mitford, nu există parcuri ca lumea în
Oraşul Luminii. Tuileries, Elysée, Luxembourg, Monceau şi aşa mai departe sunt straturi de verdeaţă delicate, artificiale, cu mult prea mult pietriş, care devine orbitor de alb în bătaia soarelui de vară şi îţi intră în pantofi. Acestea sunt grădini în care un *boulevardier* îşi poate odihni un piculeţ picioarele, cu nădejdea de a agăţa o *soubrette* (grozavă nădejde, am aflat pe pielea mea) ori chiar o *grue55,* feţe de masă înflorate prin care un *flâneur56* poate să-şi piardă vremea în chip estetic, dar nu adevărate parcuri prin care să te plimbi. Desigur, aşa ceva există, dar tocmai la capătul reţelei de metrou, aşa încât însăşi ajungerea acolo implică o expediţie pe străzi interminabile şi năpădite de maşini ori prin măruntaiele toride ale pământului, iar chiar şi atunci când ajungi la Vincennes sau la Bois de Boulogne descoperi iarăşi că francezii n-au fost în stare niciodată să crească iarbă adevărată.

Iarba din Green Park este cea mai bună din Londra. Cu toate că această mică Grădină a Raiului nu are decât 36 de acri, cu copacii ei superbi şi lipsa decorurilor artificiale se apropie cel mai mult de idealul de poiană al unui mare parc urban. îi datorăm această splendidă oază de verdeaţă lui Carol II, care a găsit acolo un teren în paragină - bancuri de nisip, şanţuri, pământ sterp -, l-a înconjurat cu un zid înalt din cărămidă şi l-a botezat „Parcul St James de Sus“. A adus în el cerbi, a construit o cabană de iarnă şi o gheţărie, şi urca pe acolo în plimbarea sa zilnică, drumul ajungând să fie numit Constitution Hill57. Şi regina Caroline, îndelung suferinda soţie a lui George II, iubea această bucată de pământ, şi l-a pus pe William Kent să-i construiască acolo o mică bibliotecă la care se ajungea pe ceea ce încă este numită acum Cărarea Reginei.

Green Park a fost folosit frecvent de către militari ca să facă acele desfăşurări complicate de forţe pline de alămuri scânteietoare şi de pedanterie pe care le îndrăgeau nespus suveranii din secolul al XVIII-lea, aşa încât era un loc firesc pentru sărbătorirea victoriilor. Pentru a marca Pacea de la Aix-la-Chapelle, în 1748, George II a comandat acolo un straşnic foc de artificii. Căpitanul Thomas Desaguliers, prezentat ca artificier-şef al Atelierului

---

55 „Prostituată", în limba franceză în original (n. tr.).

56 Persoană care iubeşte promenada, în limba franceză în original (n. red.).

57 Literal, Dealul Plimbărilor. în limba engleză, termenul *constituţional,* folosit în sens familiar, înseamnă plimbare, mişcare (n. tr.).

Maiestăţii Sale, a avut la dispoziţie 88 de morişti de foc, 87 de „baloane cu aer“, 21 de „cascade", stele şi roţi - 71 fixe şi 131 verticale, 12.200 de jerbe de scântei, 10.650 de rachete şi numeroase alte *feux d'artifice.* A fost proiectat şi construit un Templu al Păcii, lung de 400 de picioare şi înalt de 114, din care regele şi alte personaje sus-puse să poată privi spectacolul. Templul includea şi o galerie muzicală, în care o orchestră cu 96 de instrumentişti, în special alămuri, suflători şi percuţie, a interpretat *Muzică pentru focurile de artificii regale* de Händel, scrisă anume pentru acea ocazie şi punctată de salve trase din 100 de tunuri. în toată această demonstraţie de putere de foc, Templul Păcii s-a aprins şi a ars până în temelii, incendiul distrugând şi Biblioteca Reginei.

Nu există explozii prin Green Park în prezent, slavă Domnului. îmi place să stau tolănit în tihna lui ierboasă, privind orizontul mărginit de locuinţe care se întind de la Ritz până la Spencer House, unde trăiesc superbogaţii Londrei. Lordul Beaverbrook şi-a ales domiciliul de la Londra aici, în Arlington House, de unde putea să-şi facă plimbarea de dimineaţă obişnuită, precum Carol II. într-o zi, când l-a vizitat Randolph Churchill, majordomul (care întotdeauna îşi numea stăpânul aşa) i-a spus: „Lordul merge", la care Randolph a întrebat, plin de nădejde: „Pe apă?" Este potrivit ca acolo unde Castorul58 mârâia odinioară instrucţiuni către redactorii-şefi să locuiască acum Ruperi Murdoch, în scurtele sale escale la Londra; poate fi zărit uneori şi Jacob Rothschild pe terasa largă de piatră a palatului din oraş, pe care l-a restaurat în mod magnific şi cămia i-a dat o viaţă strălucitoare. într-adevăr, atunci când se desfăşoară o petrecere regală în aer liber, cum se întâmplă uneori în această perioadă a anului, locul arată cu adevărat şic şi statornic, mai ales atunci când acordurile marşului *Fast şi circumstanţă* plutesc spre noi de dincolo de zidurile Palatului Buckingham. încă o dată, nu există aşa ceva la New York şi la Paris. Dacă Londra ar izbuti să se păstreze curată şi să bage la răcoare spărgătorii şi hoţii de maşini, ar fi un oraş admirabil.

3 iulie 1993

O lume în care fărădelegea dă roade

Cea mai recentă stratagemă născocită de Martorii lui Iehova ca să te prindă într-o conversaţie în pragul uşii este să spună: „Am venit să vedem dacă sunteţi îngrijorat de avalanşa de spar- geri.“ Nu mai este nevoie să precizez că nu suport tâmpeniile acestor oameni, şi riposta mea obişnuită este: „Suntem papistaşi, e deja destulă religie, mulţumesc, şi avem în casă cel puţin şase Biblii“ (şi zbang, uşa). Totuşi, chiar sunt îngrijorat de avalanşa de spargeri. Cine nu este, cu excepţia clasei spărgătorilor, fără îndoială, care în zilele noastre pare să

58 Joc de cuvinte: în limba engleză, *beaver* înseamnă „castor" (n. tr.).

includă o mulţime de adolescenţi? După spusele poliţiei, chiar şi atunci când eşti în casă, în plină zi, nu te afli la adăpost de ticăloşii ăştia decât dacă îţi dublezi încuietorile de la uşă. Adolescenţii, negri, albi, asiatici - nu contează pur şi simplu taie o bucată de plastic dintr-o sticlă de apă minerală şi, ce să vezi!, o singură încuietoare, oricât de complicată ar fi, nu izbuteşte să-i împiedice să intre.

Acum trei duminici, pe la opt seara, soţia mea şi cu o prietenă şedeau în grădina casei noastre din Londra, cu doi nepoţi dormind la etaj, când unul dintre aceşti oportunişti a intrat şi a sfeterisit din biroul meu calculatorul portabil, apoi a cercetat la iuţeală etajul şi a furat bijuteriile pe care soţia mea le lăsase la vedere. Nici o problemă cu Tandy-ul meu, care oricum era demodat şi aparţinea lordului Rothermere, însă Marigold ţinea mult la flecuşteţele acelea. în orice caz, gândul că aceşti tâlhari, unii cu năravul costisitor al drogurilor, ţi se furişează prin casă e tare neplăcut.

în 1883, istoricul rus Nikolai Karamzin, când i s-a cerut să-şi caracterizeze ţara, a chibzuit un pic şi apoi a zis: „Ce se petrece în Rusia? Hoţia.“ Aceasta rămâne principala activitate rusească şi în zilele noastre, desigur, singura diferenţă fiind că s-a răspândit în restul lumii. Orice nu e bătut în cuie, legat cu lanţuri de balustradă ori isteţ ascuns este şterpelit. Fură oameni din toate clasele, adesea lucruri de mică valoare, de care nu au nevoie. Anul trecut hotelul Ritz a pierdut 300 de strecurătoare de ceai, 3.000 de prosoape de faţă, 6.000 de scrumiere şi
5.0 de perechi de papuci de casă, toate furate de persoanele „de categorie Ritz“ care au locuit acolo. Dumneavoastră când aţi furat ultima oară de la un hotel?

Clerul nu mai predică împotriva furtului, pe care tinde să-l trateze ca pe o formă de legitimă redistribuire a veniturilor. Anul trecut, când bande de adolescenţi au pornit o serie de raiduri de jefuire, folosind maşini furate ca să spargă vitrinele unor magazine din Newcastle, arhiepiscopul de Canterbury a dat vina pe guvern. Dacă hoţii pradă biserici, aşa cum fac din ce în ce mai des când se iveşte ocazia, autorităţile pur şi simplu închid bisericile, o modalitate de a „rezolva[41] problema. Oamenii puternici, influenţi, ca Max Hastings şi Simon Jenkins, fac schimb, după cum au observat cititorii paginilor literare din *The Spectator*, de poveşti despre cât de multe radiocasetofoane le-au fost şterpelite din maşină. Roy Jenkins, fost ministru de interne, se ocupă destul de iritat de acest aspect în memoriile sale, dar nu-şi reproşează că nu s-a purtat mai sever cu hoţii atunci când avea ocazia. Adevărul este că societatea noastră

este calată să încurajeze furtul. Companiile de asigurări pur şi simplu plătesc. Poliţiştii nu se ostenesc nici ei prea tare, iar atunci când o fac, judecătorii şi judecătorii de pace, puternic încurajaţi de Ministerul de Interne, uneltesc să-i ţină departe de închisoare pe hoţii condamnaţi.

Rezultatul este că merită să fii hoţ profesionist şi să adopţi tactici din ce în ce mai îndrăzneţe. Nu demult, pe la 3.30 după- amiaza, pe când lucram în biroul meu, am auzit un zgomot şi m-am dus în salon. Un spărgător, în combinezon negru - fără îndoială, hoţ de bijuterii -, tocmai deşuruba liniştit barele de la una dintre ferestre. în loc să mă furişez înapoi în birou şi să sun la Urgenţe, am stat să-l privesc pe acest ingenios artizan, până m-a observat. în acel moment s-a lăsat să cadă ca un pietroi pe o masă de grădină, pe care a făcut-o fărâme. Când am ajuns eu jos tocmai dispărea peste gard. De atunci mă tot întreb ce aş fi făcut dacă ajungeam la timp ca să pun mâna pe el. Cândva, spărgătorii prinşi „stăteau cuminţi". Acum se împotrivesc şi chiar atacă, ştiind că, dacă stăpânul casei foloseşte forţa, atunci el, nu ei, va fi acuzat de delict. Aşa cum au arătat recent o trecere în revistă judiciară şi verdictul, până şi un hoţ obişnuit care ucide o victimă ce ripostează poate să pledeze liniştit legitima apărare.

Impresia larg răspândită că legea este în favoarea infracţiunilor este întărită de propriile noastre sentimente de vinovăţie, produsul unor decenii de spălare a creierului politică şi religioasă în privinţa celor săraci. De curând, un prieten de-al meu influent a ieşit din casă şi a traversat strada ca să cumpere un ziar, lăsându-şi prosteşte uşa casei întredeschisă. S-a întors peste un minut ori două, s-a aşezat într-un fotoliu şi a desfăcut ziarul. I s-a părut că aude un zgomot la etaj şi s-a dus să vadă ce se întâmplă. Pe palier s-a ciocnit de un tânăr, care l-a întrebat: „Pe aici se poate ajunge la poştă, frate?" Prietenul meu s-a asigurat că vizitatorul n-are nimic prin buzunare, l-a dat afară şi şi-a reluat lectura. După câteva minute şi-a dat seama că în casă mai e un intrus, şi iar a mers să cerceteze, de data asta intrând pe rând în fiecare dormitor. într-unul a văzut un picior sub pat şi a tras de el. în cele din urmă a ieşit la iveală alt tânăr. „Presupun că şi tu cauţi oficiul poştal?" l-a întrebat, încruntat. „Nu, frate, caut agenţii imobiliari!" Şi el a fost uşuit. „Bine, am zis eu, dar de ce nu ai pus să fie arestaţi şi acuzaţi?" Prietenul, care este încă - tocmai - membru al Partidului Laburist,

mi-a explicat că nu era cu putinţă. „Vezi tu, amândoi erau negri. Dacă ar fi fost albi, poate că mă gândeam mai bine înainte să-i las să plece.“

Prietenul meu nu este singurul care operează cu standarde duble bazate pe sentimente de vinovăţie demodate. Săptămâna trecută Jacques Delors a anulat amenzi în valoare de 3,7 miliarde de lire sterline pentru escrocherii cu lapte praf, brânză Gor- gonzola şi Provolone. Motivul a fost că vinovaţii, care trebuie să fi operat pe scară colosală, erau italieni, greci şi spanioli, şi astfel nu ne puteam aştepta să se poarte mai bine. Implicaţia era că britanicii, danezii, germanii şi olandezii nu s-ar fi bucurat de această favoare. Pe scurt, trăim într-o lume în care cinstea rămâne nerăsplătită, infracţiunea scapă nepedepsită iar ticăloşii ies cu faţa curată. Şi-atunci cine ar fi un bărbat drept - ori o femeie virtuoasă?

7 august 1993

Impostorul care a scris istoria Australiei

Dacă regina vrea să-l împungă pe Paul Keating, înfumuratul prim-ministru australian care este în acest weekend oaspetele său deloc bine-venit, n-ar fi tocmai rău să-l întrebe: „Domnule Keating, ce părere aveţi *acum* despre Manning Clark?" Haideţi să vă explic. Keating este un mardeiaş uliţamic de viţă irlandeză, care s-a lăsat de şcoală la 14 ani şi a fost autodidact, croin- du-şi drum cu ghearele şi cu dinţii până în vârful cercurilor politice din Canberra. Un lucru pe care l-a învăţat este că - în orice caz, în cercurile laburiste - prezintă avantaje să „le dai la cap englezoilor". Aceasta îmbracă multe forme, iar chestiilor plicticoase, de soiul faptelor istorice, rareori li se îngăduia să se aşeze în calea retoricii. De exemplu, Bill Hayden, guvernatorul general, genul de politician murdar de trei parale care ar deveni preşedinte în republica propusă de Keating, tocmai a lansat un atac furibund împotriva feldmareşalului Haig, comandantul suprem britanic în Primul Război Mondial. Monstrul ăla, a zis Hayden, i-a trimis pe sărmanii flăcăi australieni la moarte din pricină că nu s-a ostenit să înveţe lecţiile războiului de tranşee, inventat în „Războiul Revoluţionar American[44]. Voia, desigur, să zică Războiul Civil, dar ce mai contează 80 de ani încolo sau încoace pentru „cei care le dau la cap englezoilor[44]? De curând, de asemenea, alt universitar de stânga din Sidney s-a luat de alt englezoi, bietul Neville Cardus, marele scriitor despre crichet şi muzică de la *The Guardian,* pe care l-a acuzat, hodoronc-tronc, că este „admirator al fasciştilor[44].

Fondatorul industriei de „dat la cap englezoilor[44], cel puţin în forma ei modernă, pseudoacademică, a fost profesorul Man- ning Clark, autorul lucrării în şase volume *A History of Australia (O istorie a Australiei),* furaj standard în multe şcoli publice. Ura lui Clark faţă de Anglia datează din vremea când era la

Balliol, în anii 1930, unde, după spusele unui contemporan, toată lumea îi dădea peste nas, „opărindu-i rău mândria[44]. Din 1946 Clark a început să predea o materie pe atunci ultramodernă, istoria Australiei, şi volumele lui uriaşe reprezentau un subprodus al acestui curs. Tema sa era lupta nobilă a „bobo-rului[44] revoluţionar care trudea să scape de sub oprimarea britanică, şi ameninţa în mod repetat să se răscoale împotriva stăpânitorilor răi şi a colaboratorilor lor australieni oportunişti, ca sir Robert Menzies.

Serios vorbind, istoria Australiei a fost remarcabil de paşnică, cea mai apropiată de o răscoală fiind afacerea „Eureka Stockade[44]59 din 1854, în timpul febrei aurului victoriene. Luna trecută am vizitat locul palisadei, care a fost reconstruită. Faptul că acest episod pitoresc, dar mărunt, care nu ar fi fost consemnat în istoria unor ţări mai puţin norocoase, trebuie să fie ridicat la rangul de eveniment important constituie o reflectare
a istoriei fericite şi în mare parte lipsite de evenimente a Australiei. în realitate, coloniile australiene, indiferent dacă la origine cuprindeau condamnaţi ori oameni liberi, au fost de la început foarte prospere, şi au continuat să se îmbogăţească până când, pe la începutul ultimului sfert al secolului al XlX-lea, Australia avea cel mai înalt nivel de trai din lume. Melboume era pe atunci cel mai bogat oraş din lume, *per capita,* şi continuă să fie şi în ziua de azi un monument al prosperităţii victoriene şi al bunei guvernări. Toate acestea au fost consemnate cu acurateţe de către cel mai mare istoric în viaţă al Australiei, profesorul Geoffrey Blainey. Relativul declin al ţării s-a instalat pe la sfârşitul secolului al XlX-lea, odată cu ajungerea la putere a Partidului Laburist Australian, şi cu şi mai dezastruoasa mişcare a sindicatelor.

în orice caz, Manning Clark a spus altă poveste, una mai plăcută urechilor Stângii australiene, cu amintirile lui din folclorul irlandez şi cu concepţia sa aridă despre viaţă. Pe măsură ce apărea încă un volum din *A History of Australia,* se întărea poziţia lui Clark în cadrul regimului laburist, îi creştea faima şi Melboume University Press îi răspândea cu mult zel cărţile. La rândul său, Clark a încarnat un celebru personaj stân- gist, a lăsat să-i crească o barbă de înţelept, a început să poarte o pălărie neagră cât roata carului, pelerină şi brâu de piele, şi-a făcut auzit glasul la evenimente publice, a făcut închinăciuni Uniunii Sovietice şi s-a înconjurat de adepţi plini de adoraţie. Lucrările lui au devenit mai haotice şi mai stridente, din ce în ce mai puţin ancorate în vreun fapt istoric. El însuşi obişnuia, în crizele de beţie, să bântuie prin campus

59 Revoltă din 1854 a muncitorilor din minele de aur din provincia Victoria, Australia, care s-au înfruntat cu trupele guvernamentale; confruntarea, singura rebeliune armată din istoria Australiei, s-a soldat cu aproximativ 30 de decese, dintre care şase în rândul soldaţilor (n. tr.).

zbierând: „Englezoii dracului! Englezoii dracului!“ Dar nimic din toate astea nu i-a adus vreo vătămare, nici din partea Partidului Laburist, nici din partea Stângii universitare. Ba dimpotrivă. Cei ca Hayden şi Keating au fost crescuţi cu mesajul lui şi l-au omagiat în mod public atunci când, acum doi ani, a murit, acoperit de onoruri. Discipolii lui şi-au croit drum până la posturile cele mai de sus din facultăţile de istorie, de unde au dus un război încrâncenat împotriva cărturarilor care contestau linia lui Clark. Una dintre victime a fost chiar Geoffrey Blainey, silit să se pensioneze anticipat de la catedra sa din Melboume din pricina unei campanii perverse de defăimare dusă în cadrul campusului.

Reputaţia exagerată a lui Clark nu a fost pe deplin ocolită de contestaţii în timpul vieţii lui. în 1982, Claudio Véliz de la Universitatea La Trobe a publicat o recenzie a celui de-al cincilea volum al lui Clark, intitulată simplu, „Bad History“ („Istorie greşită“), o capodoperă de demolare care ar trebui să intre în antologii. însă cei mai mulţi dintre istoricii universitari australieni erau prea laşi ca să rişte să-şi pună în cap Stânga semnalând nenumăratele erori faptice ale lui Clark, proza groaznică şi născocirile pure. Adepţii lui făceau legea în istorie, şi în prezent alcătuiesc vârful de lance al mişcării republicane.

Şi totuşi, opera lui Clark a primit acum o lovitură mortală dintr-o zonă neaşteptată: omul care a publicat-o. în numărul din septembrie al lui *Quadrant,* cea mai de seamă revistă intelectuală din Australia, Peter Ryan, care a condus Melboume University Press pe toată perioada de gestaţie a lucrării *A History of Australia,* recunoaşte că a ştiut tot timpul că Clark este un escroc şi cărţile lui sunt în cea mai mare parte născociri. Ryan, acum bătrân, se pare că nu vrea să moară fără să-şi recunoască rolul într-o înşelare pe scară largă a publicului, poate cea mai izbutită - şi tragică - dintre toate mistificările australiene. El scrie: „Dintre multe lucruri din viaţa mea la care trebuie să privesc înapoi cu ruşine, cea mai mare ruşine este că am fost cel care a publicat *A History of Australia* a lui Manning Clark.“ Mărturisirea lui reprezintă un document extraordinar, unic în povestea publicării de cărţi. Marea întrebare este în ce postură lasă ea mişcarea republicană australiană, întrucât dovedeşte că şcoala de istorie pe care se bazează argumentele existenţei ei este întemeiată pe născociri. Ca reacţie la scuzele lui Ryan s-au auzit oarece bolboroseli furioase din partea domnilor Keating, Hayden şi alţii de-ai lor, urmate de o tăcere stingherită. Iată de ce este un subiect interesant pe care să-l abordeze regina la Castelul Balmoral.

18 septembrie 1993

Insula fermecată

Dacă mi s-ar cere să numesc cea mai plăcută casă din Marea Britanie, aş alege Eilean Aigas, o clădire din granit trandafiriu aflată pe o insulă stâncoasă şi împădurită din mijlocul râului Beauly, în Invemess-shire. Singura cale de acces este un pod mare de piatră arcuit peste râul spumegând, în care saltă somonii când e vremea lor. Apoi, ca pentru a oferi şi mai multă protecţie împotriva vizitatorilor nepoftiţi, insula însăşi te întâmpină cu o inscripţie care anunţă ferm: „Pericol! Copii lăsaţi de capul lor."

Acum câteva veacuri insula găzduia un castel al clanului Fraser. în 1838, în anul în care Dickens a publicat *Nicholas Nickleby,* şeful clanului, lordul Lovat, a construit casa de acum pentru fraţii Sobieski Stuart, care susţineau că sunt descendenţii legitimi ai prinţului Charlie cel Chipeş60. Pretenţiile lor au fost demolate după aceea, într-un celebru eseu al lui Hugh Tre- vor-Roper, însă în timpul vieţii lor revendicarea a fost crezută de mulţi proprietari de pământuri din ţinuturile Highlands, printre care însăşi regina Victoria. Pe insulă aveau o Curte miniaturală, au compilat un volum uriaş despre tartanele de clan şi au proiectat mobilier gotic, care încă se află acolo. Un tablou splendid de deasupra şemineului din bibliotecă îi arată pe cei doi, împopoţonaţi în costumul popular din Highlands până la ultimul topaz fumuriu, având în jur însemnele clanului lor. Printr-o hotărâre plină de abnegaţie, au rămas necăsătoriţi, aşa încât pretenţia lor litigioasă să dispară odată cu ei. Proprietatea a devenit o dotă viageră.

Ultima văduvă care a trăit aici, Laura Lovat, era fiica lordului Ribblesdale, subiectul celui mai strălucit portret pictat de Sargent. în casă, aceasta ţinea o suită de scriitori catolici, printre care se numărau Compton Mackenzie, G.K. Chesterton, Hilaire Belloc şi Maurice Baring, care şi-a petrecut aici ultimii

60 în original: „Bonnie Prince Charlie", porecla lui Charles Edward Ştuart (1720-1788), zis şi „Tânărul Pretendent[14], al doilea pretendent iacobit la tronul Angliei, Scoţiei şi Irlandei (n. tr.).

ani din viaţă şi este îngropat în micul cimitir măturat de vânt din susul văiugii. între filele unor cărţi din bibliotecă sunt nenumărate scrisori de la Edith Somerville şi Rose Macaulay, Prea Onorabila Ethel Smyth şi alţi oaspeţi faimoşi. Apoi, din ultima parte a anilor 1950, un nou cerc de scriitori şi artişti s-a adunat în jurul nurorii ei, lady Antonia Fraser. Aceasta a scris lăudata sa lucrare *Mary, Queen ofScots* (*Maria, regina Scoţiei)* într-o cabană de lemn cu vedere la râu, construită în felul cabanelor pentru scris pe care şi le-au construit George Meredith şi George Bemard Shaw. Celebrităţile se tolăneau în jurul piscinei plătite din profiturile nefericitei regine, jucau şarade seara sau se prindeau în partide disperate de veşnic ping-pong. Am mers prima oară pe insulă în 1973, când George Gale şi cu mine scriam cartea *The Highland Jaunt (Excursie prin Ţinu- tul-de-Sus*) pentru a marca aniversarea a 200 de ani de la călătoria lui Boswell şi Johnson. George a notat:

Au fost tenis, pescuit, un picnic la mile întregi în susul văii şi o mare dezbatere despre Piaţa Comună în care cei mai mulţi dintre noi, înfruntaţi fiind, n-am izbutit să ne descurcăm cum se cuvine cu argumentele celui mai vehement pro-Pieţar, întrucât vorbea cu accentele greoaie ale unui bancher european.

Da: se găseau acolo şi personaje din politică şi din cercurile financiare de vârf. într-una dintre nenumăratele vizite ulterioare, îmi amintesc că am petrecut o dimineaţă întreagă încercând să-l consolez pe Reginald Maudling, care era dărâmat, căci tocmai văzuse în ziarele de duminică „revelaţii stupefiante" despre relaţia lui cu Poulson, arhitectul corupt, şi îşi dăduse seama că asta însemna sfârşitul carierei sale politice. îmi amintesc că am zis: „Oricum, Reggie, tu eşti prea *drăguţ* pentru politică." A mai fost o zi, în care am dus ceea ce părea să fie întreaga familie regală persană în susul văii, la o gustare somptuoasă servită de majordomi şi servitoare cu bonetă şi şorţuleţ. Prinţul Moştenitor, pe atunci băieţaş, i-a convins pe agenţii secreţi din jurul său să facă un concurs de tir cu revolverul, în care a jucat un rol important. Eu şi Alison Lurie, romancierul american, ne-am pitulat pe după bolovani în vreme ce şuierau gloanţele.

Apoi a fost „Marele Soare este un Fiasco Roşu“. Cu toate că râul din jurul insulei arată întunecat şi ameninţător, de fapt nu este deloc primejdios pentru un înotător priceput, şi nici măcar nu e adânc, cu excepţia ochiurilor, deşi curentul poate să fie uneori puternic. Fuseserăm impresionaţi de scalda lui Mao Zedong în râul Yangzi, în scop de propagandă, şi de fotografia capului lui rotund ca un soare, plutind pe apă. Antonia, parlamentarul Jonathan Aitken şi cu mine ne-am zis că ar fi o idee bună să avem o fotografie asemănătoare a capetelor noastre iţindu-se din apele negre, iar soţia mea, Marigold, a primit misiunea să facă poza de pe pod. Dar atunci când noi trei am ajuns înot în locul potrivit, nu era nici urmă de ea. Râul curgea năvalnic şi, după ce am călcat apa

câteva minute, ne-am lăsat duşi de curent. S-a dovedit că Marigold se prinsese la vorbă cu doamna Hepbum, bucătăreasa, despre vestita tocană de vânat a acesteia şi „i-a zburat cu totul din minte". Aşa că instantaneul istoric n-a mai fost luat.

Insula e plină de făpturi sfioase: căprioare, pisici sălbatice şi acele vietăţi îmblănite rare şi frumoase, jderii. Vara nu le prea vezi, în afară de cazul în care ai norocul să surprinzi o căprioară adormită prin ferigi într-o după-amiază încinsă. Iama, aceste animale sunt mai flămânde şi mai domesticite; de asemenea, mai vizibile. Iernile pot fi uimitor de blânde: am făcut un picnic de Anul Nou în sus pe vale, într-un soare ca pe Riviera. Dar pot fi şi foarte aspre. Zăpada se adună în nămeţi uriaşi zile în şir şi tot pământul este încleştat de ger, devenind ca oţelul. Pe treptele din faţa casei se aşterne o gheaţă periculoasă, şi există un anumit rând de scări, spre grădină, care mi-a lăsat o amintire îngrozitoare. Era ajunul Anului Nou, iar gazda mea, parlamentarul sir Hugh Fraser, şi cu mine tocmai porneam într-o serie de „vizite" de sezon. El a luat-o înainte, a fost înghiţit de întuneric şi am auzit cea mai grozavă bufnitură, urmată de înjurături. Grăbindu-mă să-l ajut, am alunecat şi eu pe gheaţă şi m-am trezit pe jos. îmi amintesc că fiecare din noi avea o colecţie de vânătăi, printre care şi un ochi vânăt, ori doi, dar ne-am făcut vizitele. A doua zi dimineaţa, doamna
Hepbum, cu serbările de Hogmanay61 încă proaspete în minte, a anunţat personalul de la bucătărie, nedumerit: „Doamne apără şi păzeşte! Maiorul Hugh şi domnul Johnson s-au încăierat!“ Acum această insulă ferice a fost scoasă la vânzare de fiul Maiorului, Benji, iar cei care o vor cumpăra vor descoperi că deţin o comoară inestimabilă. Trag nădejdea că o să ajungă pe nişte mâini blânde şi respectuoase, care îi vor păstra tradiţiile şi chiar le vor spori.

21 august 1993

Hărţuire sexuală într-un climat rece de Oxford

într-o universitate din Ohio, unde domneşte „corectitudinea politică[11], studenţii de sex masculin, în tranzacţiile lor sexuale cu persoanele de sex feminin, trebuie să respecte un cod de întrebări şi răspunsuri, pentru a evita acuzaţia fatală de „hărţuire[11]. Pentru fiecare mişcare de înaintare trebuie să primească acordul verbal. „Pot să-ţi desfac nasturele de sus al bluzei?[11] „Da.[11] „Pot să-ţi desfac al doilea nasture al bluzei?[11] „Păi... da[11] etc. Codul, prezentat în presa britanică, a stârnit râjnete faţă de naivitatea, exagerările şi lipsa de umor yankee. însă este evident că aceia care râd n-au habar ce anume se

61 Denumirea scoţiană a festivităţilor legate de Anul Nou (n. tr.).

petrece pe aici.

De exemplu, la Oxford există acum 267 de „consilieri în domeniul hărţuirii[11]. Există 93 de facultăţi - Dumnezeule mare! -, şi fiecare are câte doi. Mai există o comisie centrală alcătuită din şapte. Consilierii în domeniul hărţuirii sexuale sunt obligatorii, de exemplu, până şi în parcurile universităţii, la arhivele universităţii, la Facultatea de Transporturi şi - poate că oarecum justificat aici - la temuta Facultate de Teologie. A fi CHS nu-i deloc o sinecură. *Trebuie* să completezi în fiecare an un for

mular cu cazurile de care te-ai ocupat. Dacă sunt prea puţine plângeri, ori, mai rău, nici una, se presupune că fetele - pardon, fe-me-i-le - sunt prea speriate de tine ca să raporteze, aşa că eşti un CHS rău, adică lipsit de entuziasm. Pe de altă parte, dacă sunt o droaie, atunci este nevoie de mai mulţi CHS, şi sistemul se extinde.

A fi CHS este o permanentă ispită de a deveni inchizitor, spion şi informator, ba chiar şantajist. Sistemul ignoră toate regulile despre dovezi şi principiile justiţiei fireşti. Intr-o situaţie tipică, o studentă revine la colegiu după vacanţă - poate că sunt nouă luni de la eveniment -, raportează faptul pentru prima oară şi cere, cu un zgomotos sprijin studenţesc, ca persoana acuzată să fie dată afară pe loc. Pentru membrii de sex masculin ai corpului didactic nu-i deloc de glumă, deoarece, chiar şi în cazul în care sunt cu desăvârşire nevinovaţi, se pot trezi implicaţi în cheltuieli juridice serioase, şi fără vreo şansă de a ieşi din chestiunea asta complet nepătaţi.

Codul defineşte „hărţuirea" atât de larg şi de vag, încât orice pretins inchizitor Torquemada poate să-şi frece mâinile liniştit - ori, mai degrabă, liniştită lingându-şi buzele cu nerăbdare. Ea este „un comportament nejustificat faţă de altă persoană prin care acesteia îi este tulburată activitatea sau îi este scăzută calitatea vieţii". Acest comportament nu include doar „intimidare" ori „înjosire verbală", ci şi „alte modalităţi de a crea sau de a întreţine un mediu de studiu, de lucru sau social ostil ori jignitor" pentru victimă, prin „contact fizic sau comportament verbal de natură sexuală, sau alte acte ori expresii ostile sau jignitoare care se referă la sexul, orientarea sexuală, religia sau rasa cuiva". De exemplu, „abuzul de autoritate" din partea unui cadru didactic este „o trăsătură agravantă a hărţuirii". Am impresia că aproape orice soi de comportament tradiţional studenţesc ori profesoral poate fi inclus într-una sau alta dintre aceste prevederi.

Cât de ciudat e gândul că, exact acum 100 de ani, femeile de la Oxford luptau împotriva excesului de protecţie! în *Oxford and Oxford Life {Oxford şi viaţa de la Oxford,* Londra, 1892) există un capitol despre „Educaţia femeilor la Oxford" scris de domnişoara K.M. Gent de la colegiul Lady Margaret Hali.

Era foarte dornică să arate că fetele o duceau bine. Nu erau silite să meargă la capelă, cu toate că „un ton sceptic în privinţa religiei" ar fi fost „considerat culmea proastei creşteri". Oricine ar fi mers la un colegiu de fete aşteptându-se să „dea peste şiruri lungi de fete palide şi cu ochii obosiţi, cocoşate asupra cărţilor într-o minunată după-amiază de vară" i s-ar fi „oprit răsuflarea de uimire" descoperind „mulţimea care juca «hoţii şi vardiştii» pe peluză, cu energie şi entuziasm". Cu toate că hocheiul pe iarbă era considerat „prea dur",

sala de sport era „scena unei mari festivităţi", şi existau o mulţime de fete „care nu se dădeau îndărăt de la un joc de-a v-aţi ascunselea prin toată casa, cu storurile lăsate".

Pare un fel de Arcadie, nu-i aşa? Nu-i de mirare, continuă domnişoara Gent, că „fetele «masculine» ori uşuratice erau atât de rare, încât ar fi fost aproape indiscret să se facă vreo aluzie la ele". Desigur, „nu au prea mult de-a face cu membrii de sex masculin ai universităţii". Dar, „în cazul în care se petrece în prezenţa unei însoţitoare aprobate de decan", unei studente „i se îngăduie libertatea obişnuită în această privinţă". Dacă ea „cunoaşte bărbaţi de la Oxford", poate chiar să meargă în camerele lor, „în condiţiile de mai sus". Pe de altă parte, poate să invite la ceai în odaia sa doar „prietene", „căci nici măcar fraţii nu sunt îngăduiţi", trebuind să fie „primiţi cu tot dichisul în salon".

Fetele acompaniate de însoţitoare puteau, uneori, „să meargă la serate, dansurile fiind întotdeauna excluse, fiind interzise". Majoritatea fetelor, conchide domnişoara Gent, au senzaţia că „nu vor mai avea parte niciodată de o perioadă atât de încântătoare de relativă libertate", şi citează o studentă care pleca: „Nu o să mai fiu nicicând aşa de fericită - cea mai plăcută parte a vieţii mele s-a sfârşit."

Sunt un pic sceptic în privinţa ultimelor vorbe, fie şi venite din partea unor fete înnebunite după jocul de-a v-aţi ascunselea.
însă nu este greu de observat că femeile tinere şi fără experienţă ar fi mai fericite respectând o serie de convenţii care reflectă tradiţii străvechi decât un cod nou şi aspru impus de fanatici ai împărţirii pe sexe. Din propria experienţă, bănuiesc că cele mai multe dintre fetele care merg la Oxford, după ce au trudit pe brânci ca să ajungă acolo, mai degrabă râvnesc la olecuţă de hărţuire sexuală. Căci, la urma urmei, ce altceva este hărţuirea dacă nu un termen modem al dezaprobării, născocit de puritanii războiului dintre sexe, faţă de obişnuitele concesii reciproce ale dragostei? Cum ar putea un bărbat să ajungă la vreun rezultat cu o femeie fără s-o hărţuiască?

Şi cum ar putea o femeie să ştie dacă îi place sau nu până ce nu este hărţuită? Nu sunt surprins de faptul că, de curând, codificatorii sexului l-au cenzurat pe un profesor invitat la Harvard din cauză că a citat în mod aprobator versul lui Byron „Care, zicând că n-o să consimtă nicicând - a consimţit“. Dar, fie vorba între noi, care femeie în toate minţile, atunci ori acum, ar fi zis nu unei hărţuiri din partea lui Byron?

16 octombrie 1993

Gânduri la împlinirea vârstei de şaizeci şi cinci de ani

Lucru paradoxal, vara ploioasă, fără soare, a dat naştere unor culori de

toamnă de o excepţională strălucire. Şi la sfârşitul săptămânii trecute, plimbându-mă prin pădurile de fagi de pe dealurile Quantock, m-am pomenit într-o dispoziţie elegiacă: cât de multe voi mai vedea oare? Căci tocmai am împlinit 65 de ani. O doamnă scoţiană politicoasă de la minister a telefonat ca să-mi transmită că voi primi de-acum de la guvern, săptămânal, frumuşica sumă de 62,34 lire. Aşa că am trecut cumpăna apelor către bătrâneţe, şi de acum e doar coborâş.

Ce am pierdut ori m-am trudit să ocolesc?

Păi, iată: n-am fost niciodată la un concert pop ori la un meci de fotbal, nu m-am uitat la serialul *Coronation Street* (ori *EastEnders,* ori *Neighbours*), n-am văzut *Cursa de şoareci* sau *Pe aripile vântului,* n-am luat în mână o carte de Jeffrey Archer sau de Martin Amis, n-am rezistat până la sfârşitul filmului *The Ring* şi n-am terminat *Â la recherche,* nu am citit *The Economist* sau *Time Out,* n-am avut maşină, n-am avut vreo depăşire de credit, n-am dat vreun cec fără acoperire şi n-am apărut în faţa unui complet de judecată. N-am răsucit o ţigară cu marijuana, n-am folosit vreo maşină de spălat publică, n-am schimbat vreun scutec, nu am fost la restaurantul Annabel's, nu am poposit la hotelul Cipriani, nu am cinat la Maxim's, nu am ucis vreun peşte, n-am vânat cu ogari vreo vulpe, n-am pândit vreun cerb, nici măcar n-am strivit vreun păianjen - cu toate că odată am ameninţat o tarantulă, în Recife. Nimeni nu mi-a oferit droguri, nu m-a invitat la o orgie, nici măcar nu mi-a vândut cineva vreun anticoncepţional. Am oroare de golf, de bridge, de cluburile de noapte şi de jocurile de noroc. N-am avut niciodată nici cea mai mică dorinţă să posed un Picasso ori un Ferrari, să fiu îmbrăcat de Armâni ori să am casă în staţiunea Aspen. M-am ţinut întotdeauna cât mai departe de Oxfam62, RSPCA63, Salvaţi Balenele şi toate formele de binefacere organizată.

Pe de altă parte, am ajutat la aducerea pe lume a unui băiat, m-am căţărat pe Matterhom, l-am întrebat pe Kerenski de ce nu a pus să fie împuşcat Lenin („Pentru că n-am crezut că e important"), am fumat trabucuri cu Sibelius - şi Castro -, am înotat în Marea Caspică şi în Lacul Titicaca, l-am supărat pe de Gaulle, l-am făcut pe Churchill să-i dea lacrimile şi pe papă să râdă, am stat la taifas cu Ava Gardner, am înjunghiat un urs, am publicat 28 de cărţi şi am scris mii de articole. Am stat

62 Organizaţie internaţională ce vizează combaterea sărăciei şi a nedreptăţii, înfiinţată la Oxford în 1942 (n. red.).

63 Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals - Societatea Regală pentru Prevenirea Cruzimii faţă de Animale (n. red.).

în locul din care a fost împuşcat arhiducele Franz Ferdinand, am ţinut o conferinţă pe podiumul de pe care Herzl a fondat sionismul şi am ţinut în mâini Cartea Apocalipsei. Mă consider un englez tipic, cu picioarele pe pământ, lipsit de romantism, din vremea mea, din clasa mea şi de vârsta mea, ale cărui concepţii, preferinţe şi antipatii sunt împărtăşite de o mulţime de inşi. Dar s-ar putea să mă înşel în această privinţă. Atunci când o întreabă cineva ce crede despre mine, soţia mea, Marigold, zice: „E un om dificil.“

La 65 de ani nu mai cred că tot ce zic ori scriu va avea o influenţă sesizabilă asupra a ceea ce se întâmplă, cu toate că, fără îndoială, voi continua să tun şi să fulger. Lumea n-o să se prăbuşească, orice aş zice eu, înfuriat de titlurile din ziare. Dimpotrivă, o să continue să meargă tot mai bine pentru majoritatea dintre noi, aşa cum face de mai mult de un mileniu. Nu mai am nici un fel de ambiţii, în afară de aceea, modestă, de a vedea una dintre picturile mele atârnată la Royal Academy. Lucrurile care mă desfată cel mai mult acum sunt mersul la biserică şi făcutul rugăciunilor de dimineaţă, să-i ascult pe nepoţii mei şi să citesc seara, în pat. Gândurile mele tind să se concentreze din ce în ce pe lumea de dincolo, nu pe cea de aici. Marigold zice că o astfel de atitudine nu e suficient de cuminte şi că trebuie să-mi fac un obicei clar de a plănui şi de a aduce la împlinire câte o faptă bună în fiecare zi. Sunt întru totul de acord. însă ea şi-a petrecut întreaga viaţă în slujba oamenilor, şi îi ajută la fel de firesc cum respiră. Eu mi-am irosit zilele luptând pentru ori împotriva curentelor, forţelor istorice, claselor, naţiunilor, spiritelor vremii, un pedestraş în războiul ideilor. Urăsc comitetele virtuoase, şedinţele, discuţiile. Nici măcar nu sunt sigur că îmi plac oamenii, cu excepţia cazurilor în care îi cunosc. Reacţia mea instinctivă în faţa necunoscuţilor prea îndrăzneţi este aidoma celei a lui Harold Pinter: să mă zbârlesc şi să întreb „Ne-am tocit cumva coatele pe aceleaşi bănci de şcoală?“.

Marigold, când îi cer îndrumări mai amănunţite, zice cu resemnare: „Atunci, încearcă măcar să fii drăguţ." Dar când,

cum şi cu cine anume? Ultima dată când i-am oferit locul unei cucoane în metrou m-am pomenit că mi se împuie urechile cu teoria feministă. Metroul e un loc destul de problematic în ziua de azi, şi toate regulile s-au schimbat. O *grande dame* pe care o cunosc spune că uneori, atunci când vede în autobuz un negru aşezat la distanţă de ceilalţi călători, ia loc lângă el, ca să-şi arate bunăvoinţa. „Dar, adaugă ea cu blândeţe, un gest poate să fie înţeles greşit.[1]' Ştiu ce vrea să zică. îmi amintesc că, pe când eram student, un personaj de la putere care ne vizita - cred că era sir Stafford Cripps - a făcut o remarcă: „Un gentleman adevărat este întotdeauna curtenitor cu cea mai puţin atrăgătoare femeie dintr-o încăpere." I-am urmat câteodată sfatul. De curând, la o reuniune din casa lordului Weidenfeld, am ochit o candidată la acel titlu, pe care o cunoşteam vag: o femeie a cărei faţă marcată zdravăn de ani era cocoţată în vârful unui bust ca de manechin de croitorie. Aşa că m-am aşezat lângă ea şi am fost politicos. Dar, vai, s-a dovedit că deţinea o rubrică săptămânală de bârfe şi, în lipsă de altceva cu care să-şi umple spaţiul, a scris că pusesem gând rău virtuţii ei. Dumnezeule mare! Ia să vedem ce avem aici: ultima fantasmagorie a „corectitudinii politice" - violul de la supeu? Un nou caz „Bardell contra Pickwick"?

Aşadar, când vine vorba de faptele bune, e mai uşor de zis decât de făcut. Malcolm Muggeridge i-a spus la un moment dat lui Graham Greene: „Eu sunt un păcătos care se străduieşte să fie sfânt iar tu eşti un sfânt care se străduieşte să fie păcătos." Dar cum rămâne cu majoritatea neinteresantă, cei ca mine, care nu doresc nici notorietate, nici nimb, nu vor decât să se strecoare în Elizeu neobservaţi, cu o notă de trecere ori chiar cu un *aegrotat*64?

Mi se pare că rezultatele cele mai bune sunt aduse de tipul de binefacere care oferă la fel de multă satisfacţie şi celui ce dă şi celui ce primeşte. A trecut un sfert de veac de când nu mai sunt redactor-şef, şi singurele lucruri cărora le duc lipsa sunt încântarea descoperirii de noi talente şi, chiar mai mult, ocazia de a ajuta autorii tineri să scrie mai bine. Este trist faptul că, în aspra lume a jurnalismului şi a literelor, puţini deţin cunoştinţele pentru ori manifestă dorinţa de a-i instrui pe cei mai tineri decât ei. Eu mă trag dintr-o familie de profesori, şi am asta în sânge. Aşa încât în prezent iau un învăţăcel ori doi şi îi îndrum la prima lor carte. Aceasta mi se pare una dintre cele mai plăcute munci pe care am întreprins-o vreodată, şi o formă de filantropie complet lipsită de condescendenţă, de aer de superioritate ori de atitudini moralizatoare. în plus,

---

64 Noţiune specifică sistemului de învăţământ superior britanic, echivalentul luării unui examen de către un student care s-a dovedit bun la curs, dar care nu s-a putut prezenta până la sfârşit, fiind bolnav (n. tr.).

într-o epocă a sintaxei neglijente, a gramaticii îngrozitoare şi a prozei poluate, trebuie să aibă oarece merit faptul că îi ajuţi pe tineri să onoreze cuvintele. în orice caz, îndeajuns pentru a ridica moralul unui om împovărat de ani.
6 noiembrie 1993

Cel mai bun redactor-şef este cel fericit

O trecere în revistă a redactorilor-şefi, într-o ediţie de ziar de duminică, susţine că ei „au mai multă putere decât oricând". Nu este întru totul adevărat. Influenţa nici unuia dintre cei actuali nu se apropie de cea a lui Delane, de la *The Times,* între jumătatea anilor 1840 şi sfârşitul anilor 1860. Dar aceasta se datora în principal faptului că *The Times* din vremea respectivă avea un avans atât de mare faţă de concurenţă, încât aproape că devenise monopol - acelaşi motiv pentru care celui/celei care conduce *The Washington Post* în ziua de azi i se aşterne covoraş la picioare de pe ambele maluri ale Potomacului. Adevărul este că, în condiţiile în care guvernul şi opoziţia sunt slabe, iar politicienii nu se bucură de stima publicului, redactorii-şefi par să aibă multă influenţă - în orice caz, de tip negativ.

Şi totuşi, nu există un cod de conduită pentru redactorii-şefi, oficial ori neoficial. De obicei ei nu ştiu când au călcat pe de lături până ce nu sunt daţi afară. Probabilitatea şutului în dos este mult mai mare ca rezultat al eşecului comercial decât al delincvenţei profesionale, ca să nu mai vorbim de cea morală. Ultimul redactor-şef răspopit a fost Aylmer Vallance de la *News Chronicle,* prins *in flagrante delicto* cu secretara de către scandalizatul proprietar quaker al ziarului, „chiar în birou", după cum s-a jeluit acesta din urmă. Dar asta se întâmpla în 1936. în ziua de azi competiţia rareori a fost mai aspră, mai ales în segmentul superior al pieţei, şi bănuiesc că cei mai mulţi dintre redactorii-şefi sunt prea preocupaţi de urmărirea cifrelor şi de scoaterea unor ziare care să-i salte în direcţia cea bună ca să le mai ardă de filozofare profundă despre rolul lor. Aşadar, iată câteva cugetări care îmi vin în minte în această epocă a supremaţiei redactoriceşti.

Un redactor-şef nu trebuie neapărat să fie Superman (ori Femeia Fantastică). însă trebuie să fie capabil, energic, descurcăreţ, prompt, răbdător şi să aibă o mare vitalitate. Curajul este absolut esenţial; un redactor-şef lipsit de curaj va eşua, cu toate că ar putea trece o vreme până să fie dat de gol. El trebuie să fie în stare să-i spună proprietarului: „N-ai decât să mă dai afară, dacă socoti necesar, dar până atunci nu te băga peste mine!" Mai ales în epoca tehnologiei de vârf, un redactor-şef trebuie să ştie exact cum este alcătuit ziarul său, şi să fie în stare să-l facă el însuşi. Trebuie să fie suficient de bun încât, la nevoie, să poată face treaba fiecăruia dintre oamenii săi, în afară de unul ori doi

specialişti. Iar jurnaliştii trebuie să fie conştienţi de acest lucru. Un redactor-şef se poate descurca inspi- rându-le teamă, însă admiraţia, sau cel puţin respectul cu un strop de veneraţie, va face treabă mai bună. îndărătul carapacei lor cinice, cei mai mulţi jurnalişti sunt nişte romantici: vor să se simtă mândri că slujesc un mare redactor-şef, a cărui simplă încruntare umileşte şi a cărui laudă rar rostită este nectar. Dacă redactorul-şef este o persoană jovială, acest aspect reprezintă un imens beneficiu, întrucât redacţiile ziarelor sunt cumplit de bântuite de crize, iar râsul topeşte încordarea (îmbunătăţind şi circulaţia sangvină). însă este esenţial un minimum de înţelepciune. Redactorii-şefi ar trebui să-şi ţină uşa întredeschisă pentru angajaţii hărţuiţi, căci jurnaliştii duc o viaţă dezordonată şi tensionată, şi adesea nu au pe nimeni căruia să-i ceară un sfat, o încurajare şi un strop de afecţiune aspră. Un bun redac- tor-şef este modelul tatălui - ba, de preferat, modelul mamei.

Redactorii-şefi nu trebuie neapărat să deţină toate răspunsurile. Capacitatea de a-şi pune întrebări, imboldul de a descoperi sunt mult mai utile decât atotcunoaşterea. Unui redactor-şef nu i se cere să aibă idei - în afară de cele despre oameni - ori să fie intelectual, în orice sens; de fapt, mai bine să nu fie, căci, dacă e mare intelectual, în cele din urmă, în mod fatal, o să-i pară ridicoli mulţi dintre cititorii publicaţiei respective, însă trebuie să fie în stare să recunoască ideile şi să le exploateze, să stoarcă geniul până la ultima picătură. Părerile sale trebuie să fie ceea ce eu numesc „banalităţi superioare". Nu-şi poate petrece mult timp prin cârciumi, cluburi, baruri, cantine şi autobuze: dar trebuie să ştie, cumva, ce se vorbeşte de obicei pe acolo.

Un redactor-şef ideal are o droaie de copii - şi, cu vremea, nepoţi - şi o rezervă solidă de mătuşi vârstnice, veri, nepoţi de frate, fine. O familie răspândită şi limbută este cea mai bună sursă de informaţii utile, nesolicitate. însă un bun redactor-şef pleacă urechea şi Ia poştaşi, la oamenii de serviciu, la poliţişti, la fetele de la recepţia hotelurilor, la personalul de întreţinere şi la alţii care ştiu ce se petrece cu adevărat în lume (nu şoferul său de la slujbă, care se mişcă prin cercuri prea înalte). Un redactor-şef poate să devină bun dând ordine, dar se menţine bun punând întrebări. Pe scurt, este gregar în timpul zilei; seara este frenetic de ocupat, însă adevăratul test survine între momentul în care se urcă în pat şi cel în care stinge lumina: ce cărţi se află pe noptiera sa? Un redactor-şef trebuie să fie un om care citeşte, cu orice preţ.

Vicontele Northcliffe susţinea, pe drept cuvânt, că redac- torii-şefi şi proprietarii publicaţiilor nu trebuie să se apropie prea tare de politicieni, mai ales de miniştri. Ceea ce ar afla de acolo pot să descopere, de obicei, prin alte

metode, şi sunt abătuţi din drum de obligaţiile sentimentale ale prieteniei. Mă cutremur când aud despre redactori-şefi care petrec weekenduri la reşedinţele de la ţară ale prim-ministrului sau ale unor mari demnitari. Politicienii din ziua de azi, de obicei nesiguri în plan social şi lipsiţi de mijloace independente, sunt mult mai pretenţioşi decât odinioară atunci când cer sprijinul cunoscuţilor din mass-media, şi pot să o ia razna dacă se aleg în schimb cu critici. Nu de mult, un ministru mai vârstnic m-a asigurat mânios că „are ceva“ despre mine şi că, dacă „nu am grijă“, o să „apar în *Private Eyé'.* I-am trimis o scrisoare în care îl sfâtuiam să nu-şi înjosească funcţia înaltă. Este tristă ziua în care gazetarii trebuie să-i înveţe pe cârmuitorii lor eticheta vieţii publice. Singura îndrumare sigură pentru redactori-şefi este să aibă cu mărimile doar raporturi de salut de la distanţă.

Mai presus de toate, redactorii-şefi aflaţi în activitate nu trebuie niciodată să accepte onoruri. (Şi nu trebuie să facă asta nici un ziarist, câtă vreme e în stare să ţină pixul în mână.) Această regulă a fost încălcată în ultimii ani, cu rezultate indezirabile atât pentru politică, cât şi pentru jurnalism. Redactorii-şefi pot fi renumeraţi dublu faţă de prim-miniştrii, să aibă mai multă putere decât secretarii de stat şi să constituie o pradă mai râvnită de amfitrioanele petrecerilor. însă nu se descurcă deloc cu zorzoanele. Un proprietar mi-a spus că unul dintre redactorii-şefi care lucrează pentru el, atunci când a fost ridicat la rangul de cavaler, „a crezut că asta l-a făcut cu totul alt soi de persoană. A trebuit să-i arăt că nu-i aşa, punându-l cu botul pe labe“. Sistemul onorurilor este de departe cel mai corupt şi mai corupător aspect al vieţii noastre publice - putred de sus până jos - şi redactorii-şefi trebuie să-l înfrunte cu chipul ca de cremene.

Ultimul meu sfat pentru redactori-şefi este să nu-şi ia prea în serios slujba - şi, cu atât mai puţin, pe ei înşişi. Ziarul, care are viaţă, caracter şi spirit proprii, este cel care contează. Redac- torii-şefi pot să se simtă ca nişte mici zei de tinichea, dar, după ce devin „foşti“, nu au mai multă însemnătate decât nevasta-fotomodel lepădată de un miliardar. Socot că am muncit prea mult când am fost redactor-şef, că m-am concentrat prea mult pe slujbă şi mi-am făcut prea multe griji din pricina ei. Aşa că unui proaspăt redactor-şef din zilele noastre îi spun: „Trebuie să te porţi ca Alexandru VI, care, când a devenit papă, a zis: «Acum avem în sfârşit papalitatea... hai să ne bucurăm de ea!»“ Consecinţa va fi că ziarul nu va avea deloc de suferit. Căci cel mai bun soi de redactor-şef este cel fericit.

13 noiembrie 1993

E timpul ca domeniul *haute couture* s-o ia peste bot

Ori de câte ori sunt ispitit să disper în privinţa stării lumii, îmi amintesc că femeile, în orice caz, au făcut în ultimii ani paşi mari pe calea preluării puterii şi a transformării societăţii în mai bine. Nu sunt feminist şi dispreţuiesc toate chestiunile alea teoretice. Cred în aducerea unor femei în funcţii de vârf actuale, în care pot să arate cât de pricepute sunt. Aici progresul este constant. E adevărat că încă nu am izbutit, în ciuda eforturilor repetate, să conving un proprietar să numească o femeie în postul de redactor-şef al unui ziar de bună calitate - printre numele pe care le-am propus sunt Eve Pol lard, Polly Toynbee, Barbara Amiel şi Liz Forgan. Şi, dacă tot veni vorba, nu prea răzbeşte nici campania mea pentru readucerea lui Mar- garet Thatcher în locul ei cuvenit, de cârmuitoare a acestei ţări, din care a fost izgonită de o conspiraţie masculină a unor lachei galezi trădători. însă cea mai mare parte a terenului, odată cucerit, este păstrată, iar doamnele înaintează puţin câte puţin peste tot, chiar şi în Japonia, şi trag nădejde că ajungerea femeilor în posturi din sfera puterii va face acea ţară xenofobă mult mai deschisă spre exterior, mai receptivă în plan cultural şi mai civilizată.

în aceste condiţii, mă irită faptul că femeile - şi, în numeroase cazuri, este vorba despre femei bogate, culte, puternice - nu rup lanţurile oprimării masculine într-un domeniu în care sexul frumos are puterea absolută de a înălţa ori de a distruge. De ce acceptă degradarea lor bianuală, operă a unor creatori de modă în proporţie copleşitoare bărbaţi? Domeniul *haute couture* constituie o tiranie în care bărbaţii simt stăpâni dispreţuitori iar femeile sunt sclave dornice şi prosternate la picioarele lor. în ultimii ani a devenit o şi mai mare etalare de sado-ma- sochism decât în perioada clasică a sfârşitului anilor 1940 şi anilor 1950. într-adevăr, ultimele mode care vin de la Paris şi din alte părţi sugerează o conspiraţie urzită printre rânjete de *Ies pédés*[65] ca să vadă cât de departe pot merge mânând femeile în sfera ridicolului.

O mare parte din materialele pentru aceste prezentări de milioane de dolari par să fi fost pescuite la o vânzare de lucruri ieftine pentru cauze caritabile. Un manechin frumos este îmbrăcat cu un sac de gunoi din creton negru, lung până la glezne, completat cu o pereche de bocanci irlandezi pentru umblat prin mlaştini. Altele sunt vârâte cu forţa în ceva ce arată a şorţuri jegoase de la McDonald's ori acele sarafane pe care erau siliţi să le poarte copiii săraci din epoca victoriană. O fată cu coafură ca din vată de sticlă e înhămată într-o

---

65 „Pederaşti[41], în limba franceză în original (n. red.).

* în original: *golliwog,* personaj din cărţile pentru copii de la sfârşitul secolului al XlX-lea, înfăţişat ca păpuşă de cârpă cu piele de cu-

jachetă de tweed scurtată aruncată de mult de un braconier nenorocos din departamentul Haute-Mame, ori ţintuită într-o vestă din sfoară tricotată de puşcăriaşi peruvieni, cu degetele de la picioare învineţite, strivite în saboţi scâlciaţi.

Unul dintre creatorii de frunte etalează o costumaţie alcătuită dintr-un pulover Woolworths vechi şi intrat la apă, o fustă cât o batistuţă de un cafeniu murdar şi o pereche inegală de

şosete din lână neagra ca ale păpuşilor-negrişori de cârpă66. Unele dintre rochii par să fi fost create de un comitet alcătuit din Brueghel cel Bătrân, Hogarth şi taica Bosch, cu Shirley Temple pe post de Ţâncul Consultant. E un amestec ca la zdrenţele cerşetorilor, bucăţele soioase de dantelă galbenă, huse unsuroase de fotolii şi veste bărbăteşti din satin, pătate, culese dintr-o prăvălie cu vechituri de pe Bowery, şi patru ori cinci versiuni ale pijamalelor şi cămăşilor de noapte purtate de vagabonzii cu experienţă de pe străzile Calcuttei. Petice pătate de vopsea, bucăţi hăcuite din covoraşe turceşti de pus în faţa şemineului, eşarfe din lână ca sârma ghimpată, pufoaice scămoşate de parcă ar fi din gulagul chinezesc, corsete sfâşiate, şpilho- zeni găuriţi, chiar şi fâşii de tartan din groapa de gunoi de la Castelul Balmoral - astea par să fie acum textilele preferate pe Avenue Montaigne.

Acum ştiu că unele dintre ideile excentrice prezentate în colecţiile de modă nu ajung niciodată în saloanele modeme, ca să nu mai vorbim de magazine. Numai unele dintre hainele prezentate în colecţii chiar sunt cumpărate de cei superbogaţi, ori devin ţinute care se vând fabricanţilor de produse în serie din New York şi din Londra. Aşa încât o mare parte din aceste chestii însăilate nu ajung niciodată pe stradă. Ori, cel puţin, sper să nu ajungă. Adevărul este că ultimele colecţii sunt atât de uniform urâte, atât de implacabil dispreţuitoare faţă de femei, atât de evident proiectate - sau aşa mi se pare mie - ca să-şi bată joc de fmmuseţe şi atât de smintite, încât reprezintă o revoluţie la fel de semnificativă ca New Look-ul din 1947.

Nu încape îndoială că, mai demult, bărbaţi ca Balmain şi Captain Molyneux aveau îndoieli în privinţa inteligenţei - şi gustului - femeilor, şi nu se dădeau înapoi de la o glumă, două. însă le plăcea şi să-şi arate talentul de a face femeile frumoase să arate şi mai atrăgător. Am remarcat adesea câtă osteneală îşi dădea Christian Dior ca hainele sale să beneficieze de cele mai bune ţesături, cele mai delicate culori şi cele mai alese croială, coasere şi călcare, unele dintre ele fiind adevărate capodopere de măiestrie. Se prea poate ca atelierele lui să fi găzduit cea mai valoroasă echipă reunită vreodată pentru a ferici femeile. Iar Cristobal Balenciaga, cel mai mare artist dintre aceştia toţi, spunea că, în vreme ce oricine cu un strop de fler poate face o slăbănoagă de 18 ani să arate fermecător, pe el îl încânta mai ales să poată transforma o milionară de 60 de ani din Chicago, ori o bătrână ducesă mohorâtă din Touraine, în ţinta privirilor tuturor, doar prin vraja veşmintelor lui. Pe atunci scopul nu era înjosirea sexului feminin, ci să facă sită de mătase din coadă de

66 loare foarte închisă; în anii 1960 a devenit o jucărie foarte populară în Marea Britanie şi în Statele Unite (n. tr.).

câine.

Aşadar, cât vor mai îngădui femeile ca arbitrii sferei *haute mode* să le scuipe în faţă? Nu e ca şi cum liderele de opinie ale femeilor ar continua să întoarcă spatele frumuseţii şi eleganţei. Noile feministe, ca Naomi Wolf, sunt mândre de frumuseţea lor şi recunosc că o mare parte din distracţia femeii în viaţă este să ispitească bărbaţii. Dacă vreo câteva sute de femei aflate în posturi influente ar bate laolaltă din picior, întreaga industrie a modei de la Paris şi surogatele ei din Londra, Roma, New York şi din alte părţi s-ar da pe brazdă.

Bătutul din picior nu trebuie neapărat să vină din partea Madamelor de La Rochefoucauld, alde lady Rothschild ori doamnelor Vanderbilt, ori de la vreuna dintre membrele elitei feminine care patronează colecţiile. O pot face cronicarele de modă şi jurnalistele a căror meserie este să judece domeniul *haute couture.* Am impresia că aceste femei în general călite sunt cele mai credule şi cu creierul mai spălat dintre toate - Lowri Tumer de la *Evening Standard* reprezintă o excepţie -, cu toate că, probabil, în majoritate sunt în adâncul sufletului feministe înăcrite, ducând cu sine lungi poveşti cu soţi nevrednici, divorţuri, bătăi şi avorturi. Prin urmare, ce mai aşteaptă? Iată o ocazie ca femeile să se ridice împotriva tiraniei cultural-sexuale a oraşului în care, la urma urmei, îşi are originea şovinismul, şi să le dea borşul pe nas franţujilor.

20 noiembrie 1993

Stranii felicitări de Crăciun

Unele lucruri legate de Crăciun nu s-au schimbat, mi-am zis în vreme ce urcam scările către Marea Sală a Cavalerilor Sfântului Ioan ca să particip la petrecerea anuală a *Times Lite- rary Supplement.* La jumătatea ascensiunii te izbea cumplitul vacarm stârnit de flecăreala a câteva sute de personaje din literatură - tonurile autentice, lipsite de orice reţinere, ale ’telec- tualilor care trâmbiţează după reputaţii distruse. Am fost la prima petrecere literară din Londra exact acum 40 de ani. De atunci s-au produs una ori două schimbări vestimentare, asta-i sigur. Acea tânără elegantă în costum de blugi - poetă, poate? - şi-a tăiat mânecile jachetei, dezvăluind pe braţul drept un tatuaj cu model floral. Să fie unul dintre cele care ies la spălat? Să îndrăznesc să o întreb? în rest, conchid eu privind mulţimea, continuă dansul pe muzica familiară a vremii. Cel de-acolo nu-i oare Hugh Moreland, facându-şi plinul? Şi X. Trapnell, arătându-şi dinţii? Şi lady Molly, vorbind cu Widmerpool?67

Nici felicitările de Crăciun nu s-au schimbat în mod esenţial de când mă

67 Personaje din romanul în douăsprezece volume *A Dance to the Music of Time* / *Un dans pe muzica vremii* al scriitorului englez Anthony Powell (1905-2000) (n. red.).

ştiu; în orice caz, nu pentru noi, cei din clasa de mijloc, care sărbătorim acest moment trimiţându-ne unul altuia specimene ale Marii Arte. îmi amintesc cum, în anii 1930, eram nedumerit de înfăţişarea lui Baltazar, Melchior şi Gaspar îmbrăcaţi în colanţii aceia lungi, cu năsturei, care erau pe atunci *de rigueur* pentru toate fetiţele pe care le cunoşteam, dar care păreau, de asemenea, să fie culmea modei la Magii din Ravenna secolului VI. Şi, ce să vezi! Regii aceia cu colanţi îşi fac apariţia ca de obicei şi la acest Crăciun, oferindu-şi în continuare darurile, întinzându-şi în continuare mădularele elegante, cu toate că acum nu pot să nu observ că Melchior şi Gaspar mai au şi ceea ce nu pot numi decât nişte chiloţi brodaţi şi plini de giuvaiericale, purtaţi, aşa cum se presupune că ar trebui să o facă John Major, peste pantaloni.

Printre aceştia trei, lucru destul de ciudat, nu se numără şi negrul statutar mult îndrăgit de Vechii Maeştri încărcaţi de „corectitudine politică[44]. Pentru ei era ocazia de a pune o delicioasă pată de abanos drept în mijlocul compoziţiei. Tânărul prinţ negru din *închinarea magilor* a lui Hans Memling, una dintre preferatele mele din rândul eternelor felicitări de Crăciun, este îmbrăcat splendid, în mătase ultramarin cu mâneci lungi de purpură şi aur, şi are o tocă frumoasă din catifea de un bleu pastelat, pe care şi-o scoate cu eleganţă ca să-l salute pe pruncul Isus. întotdeauna mi-a plăcut această pictură, pentru înghesuiala ei complexă. Vizita magilor este doar unul dintr-o întreagă serie de evenimente fără legătură între ele, desfăşurate în ceea ce pare să fie mahalaua unui târg înfloritor. Pe terenul de jocuri al obştii, înconjurat de fagi, cavaleri în armură se pregătesc de turnir, şi în curând li se vor alătura potrivnicii lor, care tocmai trec călare, cu tot fastul, pe sub grilajul ridicat al porţii de acces în cetate. între timp, o delegaţie de lideri ai Organizaţiei pentru Eliberarea Palestinei, unii în spinarea unor cămile de pantomimă, pleacă într-o expediţie în deşert.

însuşi grajdul are pentru mine în ziua de azi acelaşi mister delicios ca atunci când l-am cercetat prima oară, în 1935. Aşezat de unul singur în mijlocul unor stânci ca de la Euro Disney, pare să fi fost construit cu dinadinsul precum o ruină, cam ca o propunere pentru Premiul Tumer care nu e tocmai pe gustul lui Nicholas Serota. Ori ar putea fi casa pe care Stan şi Bran trebuie să o desăvârşească în *Finisajul.* Cu siguranţă prezintă semnele meşterelii lor. Acoperişul are patru găuri şi streaşină neterminată. Dintr-un godin zdravăn iese un vălătuc de fum, însă Stan a uitat să-i pună hornul. Uşile nu duc nicăieri, coloanele nu sprijină nimic iar arhitectura pluteşte stingherită între stilul romanic târziu şi stilul Denys Lasdun timpuriu. Şi totuşi, este cadrul ideal pentru desfăşurarea imaginaţiei fecunde a lui Memling, dat fiind că planul deschis îi permite să includă nu numai Sfânta Familie, boul şi măgarul, regii, servitorii, oştenii cu săbii etc. văzuţi în întregime, ci şi vânzătorii şi

cumpărătorii din ceea ce pare să fie un târg internaţional de cai, aflat în fundal. Vânzătorii sunt tineri înalţi şi chipeşi, potriviţi pentru o manifestaţie de ziua anti-SIDA din centrul Londrei, cu splendide cizme din piele întoarsă moale, înalte până la genunchi, şuviţe împletite de păr chihlimbarii şi pulovere din caşmir de la Marks & Spencer albastre ca brebenocul, verzi ca muşchiul şi roşii ca ardeii iuţi.

Grajdul din *închinarea* lui Hieronymus Bosch este mai sumbru. Este, aşa cum ne-am aştepta, făcut dintr-un decor din şipci şi ipsos al unui teatru, plin de găuri mari de şobolani, prin care se iţesc chipuri enigmatice şi sinistre. Nu-mi amintesc ca această felicitare anume, scoasă acum de Royal Marsden Cancer Fund, să fi apărut în copilăria mea, poate din pricină că ridică prea multe întrebări nepotrivite. Negrul statutar este personajul cel mai înalt, îmbrăcat din cap până-n picioare în alb fildeşiu atât de somptuos finisat, încât ciucurii mânecilor sale bufante se revarsă pe podeaua grajdului. Ţine în mână un glob la fel de alb, pe care stă un pterodactil auriu coborât drept din *Jurassic Park.* Ăsta o fi darul lui?

Regele vârstnic este o privelişte mai puţin plăcută: complet chel, genul *capo di mafia,* ale cărui imperfecţiuni trupeşti sunt învăluite, slavă Domnului, într-o imensă mantie roz-violetă de sub care se ivesc tălpile negre şi diforme. Acoperământul capului, o cască de scafandru din metal alb, este aşezat la picioarele Fecioarei, iar cel de-al treilea rege, un călător lugubru al mişcării New Age cu barbă nerasă de trei zile, are o pălărie şi mai misterioasă, din plexiglas, în care sunt captive personaje minuscule. însă adevărata enigmă a tabloului este faptul că această scenă cuviincioasă a închinării e pe cale să fie invadată de trei petrecăreţi cherchelíţi, cam ca irlandezii care năvălesc la slujba de la miezul nopţii după ce s-au închis crâşmele.

Şi căpetenia lor e îmbrăcată ca un monarh, ori mai degrabă omul e gol-puşcă şi şi-a tras pe el o mantie regală de un trandafiriu izbitor. In mâna stângă ţine o coroană, suspect de asemănătoare cu o tiară papală, în vreme ce o alta îi stă pe cap, gata să cadă. Cine e tipul ăsta turbulent şi cum se face că dă buzna acolo? Cel mai ciudat lucru la el este o podoabă de pe coapsa dreaptă. Mai întâi am crezut că e tatuat, ca fata de la petrecerea *TLS,* dar s-a dovedit a fi o perlă mare, prinsă de un inel de aur care de fapt era cusut în pielea lui. Ei bine, da: existau mode stranii şi la sfârşitul secolului al XV-lea. în treacăt fie spus, fata de la petrecerea *TLS* mi-a observat privirea întrebătoare şi mi-a zis, lunecând pe lângă mine: „Nu, nu iese la spălat, băgăreţule!“

11 decembrie 1993

Londra nu arde, ci o duce mai bine

întrucât stângiştii nu izbutesc să convingă destui alegători să-i lase pe ei să

cârmuiască ţara, încearcă să se răzbune deprimându-ne pe toţi. Marfa din stocul lor nu mai este socialismul - în ziua de azi nimeni nu mai crede în el -, ci pesimismul. în presa lor sectară şi în ziare ca *The Guardian, The Observer* şi *The Independent,* precum şi, desigur, în numeroasele programe de televiziune pe care le controlează, mesajul lor este o posomorâre permanentă. Totul e rău şi o să fie şi mai rău. Crezi că viaţa din 1993 e o poveste de groază? Păi, încă n-ai văzut nimic, tovarăşe! Una dintre poveştile lor de groază este prăbuşirea Marelui Oraş, pentru care, desigur, există o droaie de dovezi din auzite.

Londra arde, se dezintegrează, se scufundă într-o mlaştină de sărăcie, de ură de clasă şi de violenţă. „Oraş din Lumea a Treia“, „Noua Calcutta", „Ruinondra", „Moartea Megalopoli- sului“. Sistemul de transport se duce de râpă. Săracii dorm pe străzi. Tâlharii şi drogaţii preiau puterea. Delictul triumfa, spiritul civic şi-a luat tălpăşiţa, guvernul e neputincios, poliţia e derutată, cetăţenii de rând sunt mânioşi, disperaţi şi îngroziţi. Fireşte, sceleraţii sunt lăcomia, capitalismul, materialismul, thatcherismul, piaţa, toţi suspecţii de serviciu. Săptămâna trecută, la unul dintre posturile de televiziune ale BBC, Melvyn Bragg transmitea acest mesaj şi încerca să aducă în sprijinul lui un oarece profesor american de sociologie populară, chipurile expert în scleroza metropolitană.

De fapt, Londra o duce foarte bine, nu trebuie decât ca oamenii să nu-i mai tot ia temperatura şi să o declare moartă. Am locuit sau am lucrat aici de la începutul anilor 1950 şi îmi vin în minte zeci de feluri în care s-a îmbunătăţit. întâi de toate, poţi respira aici. Acum patruzeci de ani, mai ales în acest anotimp, Londra avea unul dintre cele mai periculoase climate din lume. Din secolul al XVI-lea, când oraşul a început să consume în cantităţi tot mai mari „cărbune de mare“ din Newcastle, fumul de cărbune ars se acumula în atmosferă în perioadele cu presiune înaltă şi, oricând între octombrie şi februarie, dar mai ales la sfârşitul lui noiembrie - începutul lui decembrie, alcătuia baza acelei „ceţi londoneze tipice“.

Era o ceaţă ucigaşă, care făcea ca viaţa la Londra să fie îngrozitoare pentru toată lumea, fiind adesea fatală celor suferinzi de bronşită şi de astm. Traficul din Londra era paralizat, aeroportul se închidea zile în şir, uneori săptămâni întregi, însă cel mai mult sufereau săracii, care trăiau în locuinţe neîncălzite şi necorespunzătoare. Marea ceaţă de la începutul anilor 1950 a omorât mii de londonezi. Avea o culoare dezgustătoare, un cafeniu-gălbui, ba chiar şi mirosea urât. Dar acesta a fost ultimul dintre flageluri. Legea pentru Puritatea Aerului, care declara obligatorie folosirea de combustibili nepoluanţi, avea deja un efect nemijlocit şi sesizabil pe la jumătatea anilor 1950, iar la sfârşitul deceniului

ceaţa londoneză era de domeniul trecutului. Cei mai mulţi londonezi cu vârste sub 40 de ani nu au simţit niciodată pe pielea lor ce înseamnă o ceaţă grea. Ca urmare, ceaţa londoneză tipică a fost practic

ştearsă din memoria colectivă a oraşului. însă dispariţia ei este cea mai mare îmbunătăţire a vieţii urbane britanice dintr-o jumătate de mileniu, şi nu ar trebui să uităm asta.

Şi apoi au fost mari schimbări, toate bune, în privinţa râului Londrei. Acum o jumătate de veac era o întindere de apă neagră, uleioasă, zgomotoasă, sumbră şi opacă, transportând pe sub nasul londonezilor o imensă cantitate de gunoaie, printre care apă menajeră netratată. în anumite conjuncţii ale mareei şi vremii, putea să-şi iasă din matcă şi să inunde mii de case, existând în permanenţă riscul unei catastrofe. Iată de ce am construit Digul Tamisei, o foarte ingenioasă şi, pentru mine, frumoasă realizare a ingineriei modeme. Ea le oferă londonezilor protecţia împotriva inundaţiilor de care nu s-au bucurat niciodată până acum şi, din acest punct de vedere, preface oraşul într-una dintre cele mai sigure metropole de pe pământ.

La fel de importantă este îmbunătăţirea calităţii apei din Tamisa. Nu se poate spune că râul e curat ca lacrima, şi nici nu presupun că va fi vreodată. însă efectul numeroaselor măsuri antipoluare a fost dispariţia negrelii uleioase şi reducerea mirosului dezgustător, mai ales vara. Peştii s-au întors şi se înmulţesc, şi pentru prima dată de secole încoace sunt prinşi uneori somoni în amonte, în unii dintre afluenţii Tamisei. Acum râul e chipeş, cum era în vremea lui Shakespeare, iar inundaţia scârboasă descrisă de Dickens în *Prietenul nostru comun* este, aidoma ceţurilor, de domeniul trecutului. Dacă vreţi să vedeţi cum arăta, uitaţi-vă la Liffey din Dublin, un râu care nu a fost reformat precum bătrâna Tamisă.

Datorită uriaşei reduceri a poluării atmosferice din Londra, a meritat să se facă efortul curăţării oraşului, iar furtunurile de mare presiune modeme au făcut posibil acest lucru. Acesta a fost rodul minţii lui André Malraux, când a devenit ministrul artelor în Franţa, în 1958, iar Londra s-a grăbit să urmeze exemplul Parisului. Curăţarea edificiilor publice ale Londrei a transformat capitala în ultimii 30 de ani. Nu numai că ne permite să judecăm calitatea materialelor originale, atât cărămizi, cât şi piatră, în strălucirea lor de la început, dar pune în valoare calitatea arhitecturii şi, mai mult, bogăţia decorării. Scoaterea la lumină în acest fel a comorilor Londrei a dezvăluit splendoarea moştenirii noastre arhitecturale din secolele XVII, XVIII, XIX şi începutul secolului XX (şi, prin contrast, sărăcia celor construite în ultima jumătate de secol). De exemplu, Palatul Parlamentului proiectat de Barry este recunoscut acum la deplina valoare: una dintre cele mai frumoase clădiri din Europa; tot aşa, ne putem bucura în sfârşit de subtilele culori pastelate ale magnificului

Muzeu de Istorie Naturală, proiectat de Waterhouse68. Londra a fost transformată dintr-un oraş de un cenuşiu de cărbune într-unul auriu şi roz, în mod atât de eficient, încât acum ne este greu să ne amintim trecutul întunecat şi sordid.

Am prezentat doar trei feluri în care Londra a fost îmbunătăţită radical în timpul vieţii mele. Există o mulţime de alte feluri, care pot fi puse în balanţă cu creşterea delictelor şi a violenţei. Stângiştii se plâng de omniprezenţa celor fără adăpost, care, cu siguranţă, nu ne sărea în ochi acum 40 de ani. Dar sărăcia a existat întotdeauna din belşug la Londra. Mai demult încercam să o dosim în locuri ferite vederii: în aziluri sinistre pentru cei cu tulburări psihice, în adăposturi pentru săraci şi baracamente, în beciuri şi mahalale - mai ales în cea mai mare dintre toate, cartierul East End. Acestea nu mai există, slavă Domnului: sărăcia nu mai este închisă în ghetouri, ci se găseşte afară, unde o putem vedea - şi, cine ştie, am putea face ceva în privinţa ei.

18 decembrie 1993

Un strop de Gay Gordons69

Nevoia de a dansa se numără printre cele mai puternice instincte omeneşti - unul atât de violent, încât societatea a considerat că este preferabil să-i dea o exprimare oficială şi, ca atare, să-l disciplineze încă de la începutul vremurilor. Dansurile rituale apar pe primele artefacte pictate. La sărbătorile lor, faraonii din Regatul Vechi al Egiptului dansau, spre delectarea plină de veneraţie a mulţimilor de pe malurile Nilului, iar însuşi regele David a săltat şi a jucat în faţa israeliţilor din Ierusalim.

Astfel civilizat, dansul a stat la temelia societăţii, aducând laolaltă membrii ei, în aranjamente armonioase, oficiale. Aproape toate dansurile, din Antichitate şi până în secolul al XlX-lea, au avut în comun o caracteristică importantă. Alternau între mişcări colective şi porţiuni solo, în care fiecare dansator ori pereche ajungea pe rând în centrul atenţiei şi apoi se topea la loc în mulţime. Astfel, dansul exprima atât impulsurile coezive ale omenirii, cât şi pe cele individualiste, menţinându-le într-un echilibru delicat, în folosul unei societăţi sănătoase. Pe tema istoriei dansului ar putea fi scrisă o carte de teorie politică.

Dansul era democratic chiar şi în epoca ierarhică. Regina Elisabeta I, monarhul nostru cel mai maiestuos, a ţinut să participe la balurile de la Curte chiar şi la bătrâneţe. îi plăceau în special comediile mascate, în care distracţiile

---

68 Sir Charles Barry (1795-1860), arhitect englez; Alfred Waterhouse (1830-1905), arhitect englez, reprezentant al curentului neogotic din epoca victoriană (n. tr.).
69 Dans popular scoţian (n. tr.).

teatrale, oferite de actori şi de muzicieni profesionişti, erau punctate de dansuri oficiale la care participa toată lumea. Regina se remarca în cadrul acestor sarabande maiestuoase, pentru care era nevoie de exersare asiduă şi chiar de aptitudini sportive, căci momentele culminante implicau salturi graţioase. Era mândră de felul în care dansa, şi foarte ambiţioasă, iar într-un rând l-a întrebat cu mult interes pe ambasadorul Scoţiei cum dansează rivala sa, Maria, regina Scoţiei, cu care nu se întâlnise niciodată. Trimisul a răspuns că stăpâna sa este, într-adevăr, o dansatoare pe cinste, adăugând cu diplomaţie: „Dar nu dansează atât de iscusit ori de însufleţit ca Luminăţia Voastră/[1]

Curtea din acele zile era o familie extinsă, în care regina hotăra căsătoriile potrivite şi nu şovăia să trimită pentru o vreme în închisoarea din Turn domnişoarele de onoare care se măritau fără permisiunea ei. Ea conducea dansul ca simbol al matriarhatului, al statutului său de cap al familiei conducătoare. Şi dansul a rămas o chestiune de familie. în *Emma* a lui Jane Austen, când domnişoara Woodhouse s-a apucat să organizeze un bal ca să-l distreze pe Frank Churchill, s-a bazat pe odraslele de sex masculin şi feminin din cele „patru ori cinci familii din ţinut" pe care Jane Austen le considera componentele fireşti ale romanelor sale. Dansul era o chestiune de familie, la care participau cu toţii, fie şi doar pe post de observatori critici. Bucuria Emmei a fost deplină atunci când până şi domnul Knightley, care se aşezase printre cei din generaţia mai bătrână, ca spectator, a avut bunăvoinţa să se prindă în joc şi a arătat că se pricepe de minune la asta.

Se pare că în zilele noastre dansul nu mai este atât expresia făţişă a unei societăţi ordonate, cât un pandemoniu subteran, natura sa infernală fiind subliniată de întunericul, zgomotul şi fumul în care se desfăşoară. Se poate spune că el exprimă cu acurateţe demonică fragmentarea societăţii, ba chiar dezintegrarea acesteia. Nu există cu adevărat paşi oficiali, ca să nu mai vorbim de figuri colective, şi dintr-un dans se trece într-altul pe nesimţite. Dansatorii umplu spaţiul disponibil ca o gloată în neorânduială. Nu există relaţii între ei. Nici vorbă să mai alcătuiască tipare sociale, ei resping până şi parteneriatele fireşti, aşa încât fiecare dansează singur, rotindu-se autonom, în transă, ca un zombi. Aceste dansuri accentuează înspăimân- tătoarea izolare şi disperarea solitară a individului în epoca modernă, amintindu-ne că iadul, oricât de ticsit ar fi, e un loc al singurătăţii.

Şi totuşi, e cu putinţă chiar şi în ziua de azi să participi la dansuri care hrănesc, adună la un loc, vindecă şi întăresc societatea. Mi-am petrecut Anul Nou în Highlands, aşa cum fac adesea, şi m-a încântat iarăşi zburdălnicia mişcărilor istorice şi splendide cu care sărbătoresc locuitorii ţinutului acest moment al anului. Zic zburdălnicie deoarece toată lumea le iubeşte nespus. A

fost o vreme în care gândeam, prosteşte, că dansul din Highlands nu este altceva decât o reminiscenţă barbară, precum pumnalele şi săbiile scoţiene. Acum recunosc în el un bastion al civilizaţiei, o instituţie preţioasă care încă reflectă valorile şi obiceiurile unei societăţi integrate, înrădăcinate.

Aceste dansuri sunt adesea organizate cu mare solemnitate, ca la aşa-numita întrunire Nordică a Clanurilor. Dar se organizează şi în vecinătăţi, fără multă pregătire, aducând laolaltă familiile locale într-un fel pe care Jane Austen l-ar fi apreciat deplin. Băieţii şi fetele învaţă de mici paşii şi figurile şi îşi păstrează cu străşnicie priceperea până ce ajung îndeajuns de vârstnici ca să-şi vadă nepoţii pe ringul de dans. Un bal în Highlands este o întrunire a familiilor, a prietenilor - şi uneori a duşmanilor - la care participă fiecare generaţie, sexele se bucură de o egalitate deplină, iar tinerii şi bătrânii îşi pot compara iscusinţa. Costumul popular din Highlands le stă nespus de bine atât bărbaţilor, cât şi femeilor, iar dansurile din ţinut pun cel mai bine în valoare această splendoare croitoricească, în care kilturile şi fustele se învârtejesc, eşarfele fâlfâie, topazele, argintul şi diamantele scânteiază. Bărbaţii din Highlands sunt înalţi, vânoşi şi iuţi în mişcări, femeile lor sunt graţioase, cu trupuri unduitoare, iar ei dansează împreună cu o eleganţă maiestuoasă şi hotărâtă care, pe măsură ce înaintează seara, capătă dinamism şi vervă extremă.

Din punct de vedere istoric, aceste dansuri aveau şi un scop politic, reunind într-o armonie frăţească membrii clanurilor, aflaţi uneori - la propriu - la cuţite. Cu ocazia acestei vizite am avut privilegiul de a vedea portretul în mărime naturală al celui de-al doilea conte de Moray, ţinut de obicei în spatele unor obloane din lemn. Acest tânăr, înalt şi frumos, căruia i se zicea Contele Chipeş, a fost împuşcat şi înjunghiat în faţa castelului său arzând de către adepţii duşmanului său ereditar, contele de Huntley, în 1592. Mama lui a cerut ca portretul să fie executat pe când cadavrul era încă proaspăt şi rănile, livide, şi continuă să fie şocant şi după 400 de ani. Ne aminteşte de sălbăticia acelor vremuri, rolul dansurilor fiind de a o mai domoli. Ei bine, şi vremurile noastre sunt destul de sălbatice, ba se sălbăticesc tot mai tare. Poate că domnul Major, în încercările sale de a se întoarce la temelii, de a tămădui societatea, de a o transforma în una fără clase - sau orice o fi ceea ce şi-a pus el în gând să facă -, ar trebui să studieze acest fenomen al legării şi al tămăduirii reprezentat de dansul din Highlands. Ar putea încerca să-l introducă în cartierele noastre de la oraş, supuse devastării. Ar fi o experienţă din care am avea multe de învăţat.

8 ianuarie 1994

Când faci cărămizi din ultimul saleu70

I-am pus pe fugă pe Cărămidachi. Prin Cărămidachi înţeleg susţinătorii aroganţi şi până de curând atotputernici ai artei modeme, sau cărămidoase. Prefer termenul „cărămidoasă“, deoarece „modernă" este vag şi inexact: lucrările pe care le descrie nu mai sunt, strict vorbind, deloc modeme, ci demodate, *passé,* răposate, gunoiul de ieri. „Arta cărămidoasă" este mai sugestiv, deoarece evocă mormanul de cărămizi de la Tate Gallery, încarnarea esteticii modernismului în viziunea escrocilor. Acum câţiva ani, când au fost expuse pentru prima oară, aşteptam până nu mă vedea nimeni şi le trăgeam cărămizilor un şut sănătos, facându-le pe câteva să iasă binişor din rând. Nimeni n-a observat, ceea ce dovedeşte că nu sunt deloc operă de artă, ci impostură.

Motivul pentru care consider că au fost puşi pe fugă Cără- midachii este faptul că au început să chiţăie de spaimă. Acum câţiva ani, când puterea lor nu era ameninţată, nu s-ar fi sinchisit; acum chirăie. De exemplu, a existat un concert de mior- lăieli acum câteva săptămâni, când guvernul a dat de înţeles că nu-i surâde ideea de a prelungi contractul de închiriere cu Serpentine Gallery pentru grupul de clădiri splendide şi bine plasate din Hyde Park. în loc să folosească acest privilegiu pentru a oferi miilor de oameni care frecventează parcul bucuria picturii şi sculpturii, cei care conduc galeria au umplut-o cu obişnuitele articole cărămidoase sălcii, inclusiv, într-un caz, exponate atât de obscene, încât poliţia a insistat ca ferestrele să fie acoperite, pentru a nu le vedea copiii. Ministrul responsabil vrea să facă acolo o şcoală de echitaţie, şi aceasta ar putea fi o idee bună, deoarece este foarte aproape de Rotten Row, pista de călărie din Hyde Park. Dar, în ceea ce mă priveşte, aş vrea să văd acolo un restaurant de soiul celor care împodobesc Champs Elysées, la Paris, şi aş dori să fie preluat de un întreprinzător gastronomic plin de har, ca Hugh O’Neill, Mark Birley sau Christopher Gilmour.

Şi aşa cu Cărămidachii de la Serpentine. însă adevăratul ţipăt de groază a răsunat săptămâna trecută, în acea scrisoare colectivă către redactorul-şef de la *Evening Standard,* protestând împotriva celor scrise de criticul de artă al ziarului, Brian Sewell, şi cerând să i se astupe gura: „Ne-am săturat de observaţiile deplasate ale lui Sewell“ era titlul care încununa plângerea lor. Sewell este unul dintre puţinii critici (printre ceilalţi se numără îndrăgitul Giles Auty de la *The Spectator* şi John McEwan de la *The Telegraph)* care nu fac

---

70 în original: *Making bricks with the last cheese-straw.* Joc de cuvinte pornind de la zicala *You can ’t make bricks without straw* - literal, „Nu poţi face cărămizi fără paie“ -, prin înlocuirea termenului *straw,* pai, cu *cheese-straw,* saleu (n. tr.).

parte din escrocheria cărămidoasă. Ştie foarte multe despre pictură - mă refer la pictura adevărată - şi de câtva timp încoace se găseşte în fruntea unei campanii împotriva aspectelor mai lipsite de noimă de pe scena artei, cum ar fi Premiul Tumer şi faptul că membrii Consiliului Artelor folosesc banii contribuabililor pentru sponsorizarea unor gunoaie scumpe ieşite din mâinile şarlatanilor. Scrie cu multă energie şi isteţime, şi cuvintele lui au mers drept la ţintă, dacă e să ne luăm după neliniştea scrisorii Cărămidachilor.

A fost, mă bucur să o spun, o epistolă neobişnuit de ne- roadă. Cu mulţi ani în urmă, Jack Priestley m-a avertizat să nu semnez o scrisoare colectivă către *The Times* („Mai degrabă o să te faci de râs decât o să izbândeşti ceva"), şi i-am urmat sfatul. Aceste scrisori sunt de obicei iniţiativa unor neică nimeni care vor să-şi vadă semnăturile nesemnificative apărând alături de cele ale unor persoane mai cunoscute. Asta neînsemnând că cele 30 şi ceva de semnături din cazul de faţă ar fi prea distinse. După cum comenta redactorul-şef de la *Arts Review,* „n-am putea zice că reprezintă categoria grea a lumii artelor". De exemplu, nu se află printre ei marele grangur al Cărămidachilor, directorul de la Tate, Nicholas Serota. E prea uns cu toate alifiile. De fapt, sunt o ceată de proprietari de galerii, artişti, universitari şi aflători în treabă culturali. Este evident că aceia care vând artă cărămidărească nu-şi doresc un critic care să rostească altceva decât laude necontenite la adresa lucrurilor pe care încearcă ei să le vâre pe gât lumii, concepţie împărtăşită de persoanele care produc respectivele lucruri, cum ar fi câştigătorii Premiului Tumer.

însă unele semnături par nelalocul lor. Se găseşte acolo şi George Melly. E un tip încântător, care poartă cele mai ţipătoare costume din Londra, dar îndeletnicirea lui este să cânte jazz. Mai este şi Marina Warner, o tânără plăcută, care scrie delectabil despre Fecioara Maria, dar nu se numără printre autorităţile cărora m-aş adresa în acest domeniu. Observ că unul dintre universitari a publicat cărţi despre Dracula, westernuri italieneşti şi viol - e uimitor să vezi ce anume studiază profesorii universitari în zilele noastre, plătiţi fiind din banii contribuabililor! Natalie Wheen este crainică la Radio Three, şi încă una excelentă, cu o voce cu adevărat plăcută, dar nu este vreun Ruskin71. Aşadar, în ansamblu, o adunătură pestriţă de indivizi care se descriu, destul de pompos, „membri ai lumii artelor", de parca ar fi un soi de club din care pot fi excluse persoanele necorespunzătoare.

Textul scrisorii este mai degrabă insultător decât rezonabil, şi ca atare neinteresant, însă o frază merită comentată. Sewell este condamnat nu numai pentru critica la adresa artei cără- midoase, ci şi pentru „homofobia sa şi

71 John Ruskin (1819-1900), cel mai important critic de artă al epocii victoriene (n. red.).

misoginia virulente[41]. N-am mai auzit niciodată să fie cineva acuzat de amândouă tarele, şi aş fi zis că sunt incompatibile, că se exclud reciproc. Dar aşa scrie acolo. Această reclamaţie este o dezvăluire involuntară. Deoarece implică faptul că Sewell nu numai că este inacceptabil ca critic, dar se dovedeşte un exponent al „incorectitudinii politice[41], cu implicaţia suplimentară că arta cără- midoasă este o caracteristică necesară a „corectitudinii politice[44]. Păi, mi se pare că, dacă aceşti Cărămidachi chiar trebuie să se coboare atât de mult, dacă acum e musai să pună semnul egalităţii între, să zicem, criticarea Premiului Tumer şi rasism, discriminare pe bază de vârstă, nanism, hărţuire sexuală şi viol la prima întâlnire, comentarii defăimătoare la adresa lui Nelson Mandela şi/sau a lui Fidel Castro, ori citarea lordului Byron în privinţa femeilor („Care, zicând că n-o să consimtă nicicând - a consimţit[44]), atunci cauza lor e deja pierdută.

Cât despre Sewell personal, nu are nevoie de sprijin din partea mea. Redactorul-şef al ziarului său, iscusitul conducător Stewart Steven, e încântat de publicitate. El a categorisit în gura mare contribuţia lui Sewell la critica de artă drept „imensă[44], adăugând, grandilocvent: „Pictorii care se pricep să picteze n-au avut niciodată nici cel mai mic motiv să se teamă de condeiul lui.[44] Acest episod mă convinge că a venit vremea ca toţi cei care iubesc şi înţeleg cu adevărat arta să-şi sporească strădaniile de restabilire a respectului faţă de calitate. încă un brânci şi izbânda e a noastră. Trebuie să jurăm că nu ne vom băga sabia în teacă până ce Cărămidachii nu vor fi răsturnaţi din locurile lor de la putere şi până ce ultimele Picasso-uri *et al.* nu vor fi aşezate acolo unde le stă bine, în beciuri.

15 ianuarie 1994

Ei bine, trage-mi una, Pinker!72

John Major, mi s-a spus, a făcut un jurământ straşnic, precum Lars Porsena din Clusium73, că nu va fi „izgonit din funcţie de către tabloide". Marile lui susţinătoare din acest moment sunt *The Guardian, The Independent* şi *The Observer,* tot ce a rămas din presa de aripă stângă. Conservatorii fideli ar putea chibzui un pic dacă nu cumva asta le spune ceva despre conducătorul lor. întrucât actualul confident-şef din mass-media al lui Major este Andreas Whittam Smith. Desigur, cei doi au multe în comun. Amândoi sunt în impas, se simt încolţiţi şi se agaţă cu disperare de slujbă. Whittam Smith nu are mai multe şanse să rămână la conducerea lui *The Independent* decât are Major să stea pe mai departe în Downing Street, numărul 10, însă rămâne de văzut care din ei o să se prăbuşească primul în prăpastie.

---

72 în original: *Well, strike me Pinker!* Joc de cuvinte pornind de la expresia familiară *strike me pink,* semnificând „am rămas tablou / cu gura căscată" (n. tr.).

73 Rege etrusc care, în preajma anului 508 î.Hr., a asediat Roma (n. tr.).

în ceea ce mă priveşte, sunt încântat că ţara asta are o frumoasă haită de tabloide care să-i alunge pe indezirabili din funcţiile lor. La urma urmei, dacă nu era excelentul tabloid londonez *Evening Standard,* nu ar fi fost dezvăluit comportamentul scandalos al lui Jane Brown, directoarea şcolii din Hackney care le-a interzis elevilor ei să vadă *Romeo şi Julieta* pe motiv că piesa este „heterosexuală". Comisia locală pentru problemele şcolare a pus pe dată eticheta de „idioţenie ideologică", însă de plângerea din dosarele lor nu s-a ocupat nimeni timp de trei luni, până ce o scurgere de informaţii către *Evening Standard* nu i-a pus în mişcare. în plus, dacă nu existau tabloidele nu ar fi fost scoase la lumină nici măcar împrejurările în care Brown a fost numită în acea funcţie. Ne întrebăm cât de mulţi alţi fanatici ai „corectitudinii politice" pândesc, neştiuţi, printre copiii noştri care merg la şcoală. Prin urmare, ţineţi-o tot aşa, tabloidelor!

Aş merge până acolo încât să afirm că viaţa publică britanică va fi mai săracă acum, când Kelvin MacKenzie a primit un şut în dos care l-a avansat la conducerea operaţiunilor britanice de televiziune prin satelit ale lui Ruperi Murdoch. L-am întâlnit prima oară cu mulţi ani în urmă, când Ruperi Murdoch mi-a cerut să scriu o cronică în *The Sun* ca să „îi salte un pic tonul". Mi-am zis că-i o idee proastă, dar am fost de acord cu o încercare pe termen limitat, şi una dintre consecinţe a fost că m-am pomenit prânzind cu domnul MacKenzie. Pe atunci nu apărea în mod regulat în presă, şi aveam impresia că prenumele lui este Calvin, chestiune care mă intriga. „Nu ţi se pare cam ciudat - l-am întrebat - ca o persoană cu numele tău să fie silită să petreacă atât de mult timp dereticând prin pagina a treia?" „Nu pricep, Paul!" „Bun, hai să o luăm altfel: n-o să afli prea multă îndrumare în institutele omonime, nu-i aşa?" „Nu-ţi fie cu supărare, coane, da' asta o fi cumva o încercare subtilă de a mă lua peste picior?" Şi tot aşa. MacKenzie are defectele sale şi este un înzestrat scriitor de dialoguri constructive, însă a adus în gazetăria populară exact acelaşi amestec de îndrăzneală obraznică şi multă determinare care a marcat lunga domnie a lui Hugh Cudlipp la *The Mirror.* în plus, este spiritual, o calitate care le cam lipseşte redactorilor-şefi ai ziarelor. Să aduci un zâmbet pe chipul omului muncii britanic în fiecare dimineaţă cenuşie de luni este un adevărat serviciu public. Şi apoi, curajul sfidător al celor câţiva ca MacKenzie - teamă mi-e că majoritatea redactorilor-şefi sunt oportunişti, ori cel puţin uşor de adus la ordine de către invitaţiile la nr. 10 - este ceea ce nu-i lasă pe politicienii de două parale ca John Major să se transforme în nişte micro-Mussolini.

Ceea ce mă aduce iarăşi la legământul lui Major. Pentru cineva care a jurat de atâtea ori, cel puţin în particular, să se răfuiască cu presa, se înregistrează surprinzător de puţină acţiune. îmi amintesc că am auzit intr-un discurs al reginei o promisiune îndelung amânată despre o lege a protejării vieţii

personale. Unde e legea? Când i-am pus ultima oară această întrebare lui Michael Howard, care se presupunea că trebuie să supună legea aprobării Parlamentului, a dat din colţ în colţ. Chiar dacă Major urăşte presa - mai mult ca oricine altcineva nu se poate hotărî dacă să-i dea la cap ori să încerce să o mituiască, şi, fiind din instinct un adept al deţinerii frăie- lor, înclină spre a doua variantă. Aşa că vor continua micile atenţii flatante către anumiţi proprietari de ziare, redactori- şefi etc., cu aluzii la ceva mai substanţial pe viitor. între timp, problema intimităţii va fi lăsată în seama profesorului Pinker.

Cine este Pinker? Este sociolog, profesor de Studii de Asistenţă Socială - indiferent ce va fi însemnând asta - la London School of Economics şi una dintre acele făpturi meritorii care figurează prin comitetele puterii. A fost în Proiectul British Library, în Autoritatea pentru Standardele Publicitare, în Comisia de Standarde pentru Serviciile prin Poşta Directă şi în Centrul pentru Politica privitoare la îmbătrânire - ca să nu mai vorbim de Comisia privind Plângerile la Adresa Presei. A fost până şi membru al unui Comitet al Cimitirelor. Acum urmează să conducă o organizaţie nonguvemamentală cvasiautonomă, formată dintr-o singură persoană, axată pe încălcarea de către presă a intimităţii.

Acesta este, în sine, un semn al vremurilor. în anii 1970, dacă vă amintiţi, ţara era plină de ONGCA-uri. Am scris nenumărate articole în care mă plângeam de ele. Când a venit la putere, Margaret Thatcher a desfiinţat o sumedenie şi a refuzat să numească altele, alături de Comisiile Regale şi alte organisme îndrăgite de bietul Harold Wilson74. Totuşi, întrucât şi ea, ca toată lumea, iubea patronajul, nu a reuşit să-şi calce pe inimă şi să distrugă principiul îndeletnicirii cu ONGCA-urile, aşa încât multe dintre aceste surse de posturi pentru băieţii şi fetele cuminţi au supravieţuit. Desigur, sub domnia lui Major ele au cunoscut un reviriment spectaculos, şi unii observatori fac socoteala că acum sunt mai numeroase ca oricând.

Numirea lui Pinker este un exemplu de nouă şmecherie prim-ministerială: mizare dublă prin ONGCA. Căci există deja un profesor de sociologie care să pună frâu răutăţii tabloidelor, şi anume lordul McGregor din Durris, profesor, preşedintele Comisiei privind Plângerile la Adresa Presei, care a fost, de asemenea, preşedintele Autorităţii pentru Standardele Publicitare şi, de altfel, al Comisiei Regale pentru Presă. Pinker a scris *British Hospital Statistics (Statisticile spitalelor britanice),* în vreme ce McGregor este autorul lucrării *Divorce in England (.Divorţul în Anglia).* Pinker conduce *Journal of Social*

74 James Harold Wilson (1916-1995), lider al Partidului Laburist, premier al Marii Britanii în două mandate, unul în anii 1960, celălalt în anii 1970 (n. red.).

Policy, iar McGregor este unul dintre stâlpii lui *Journal of Sociology.* în ultimii ani, ultragiile săvârşite de presă au stârnit epifaniile lui McGregor: ţâşneşte din căsuţa lui din Salis- bury Square şi rosteşte câteva cuvinte, nu întotdeauna bine alese, în faţa camerelor de televiziune. O să avem de-acum parte şi de epifaniile rivale ale lui Pinker? Adevărul este că încercările lui Major de a pune botniţă presei, aidoma restului politicilor sale, reprezintă un amestec de intoleranţă teoretică şi laşitate practică. Rezultatul riscă să devină o farsă care nu va face decât să amplifice ridicolul în care pluteşte prim-ministrul.

29 ianuarie 1994

Noi, catolicii, nu vrem război, da', fir'ar să fie, şi dacă ne pornim...

Săptămâna aceasta voiam să scriu despre lobby-ul homosexual masculin, cu planurile lui de a modifica legea aşa încât cei mai promiscui membri ai săi să poată pune gheara pe copiii şi nepoţii noştri. Dar zic că pot să mai aştepte. Mai întâi trebuie să fie limpezite una ori două probleme religioase importante. Aşa cum prevăzusem, conştientizarea faptului că acum catolicii reprezintă cea mai mare comunitate creştină din Anglia şi că mulţi membri cucernici ai Bisericii Anglicane care se dezintegrează revin la vechea credinţă avea să stârnească un val de bigotism anticatolic. A existat o izbucnire asemănătoare în anii 1850, când restaurarea ierarhiei catolice i-a oferit micului lord John Russell justificarea pentru a readuce clica mişcării antipapalitate. Mă întrebam cine va fi de data aceasta demolatorul. Reverendul Ian Paisley? Episcopul de Durham? Mărturisesc că am fost destul de şocat când l-am văzut pe Ferdinand Mount că se înhamă la treabă.

Fireşte că domnul Mount este mult prea distins ca să ne ameninţe cu Maria Monk - călugăriţa ce susţinea că fusese exploatată sexual la mănăstire - ori cu altele dintre gogoriţele obişnuite. Este un om măreţ şi i se pare pe deplin firesc să refuze simplul rang de baronet; el ştie că, dacă vrea să arunce cu noroi, va trebui să-şi murdărească degetele. Totuşi, cred că ar fi putut să ne scutească de asigurarea condescendentă că nu s-a îndoit niciodată de patriotismul nostru şi că suntem la fel de îndreptăţiţi ca şi el să ne numim englezi - mă rog, aproape la fel de îndreptăţiţi. Iar într-o privinţă greşeşte. Se poate ca, aşa cum zice el, catolicii englezi, printre care mă număr şi eu, să fie ţepoşi, interiorizaţi, mărginiţi, snobi, antisemiţi, paranoici, să domine mass-media şi aşa mai departe. Dar dacă speră că vom continua să fim „estompaţi", se înşală. A trecut vremea în care catolicii englezi îngăduiau să fie călcaţi în picioare, discriminaţi şi insultaţi.

Toată viaţa am fost conştient de strădaniile discrete, viclene, dar hotărâte, ale autorităţii anglicane de a-i menţine pe catolici strict în postura lor de

inferioritate. Stârnirea unor îndoieli în privinţa loialităţii noastre faţă de credinţă a fost întotdeauna una dintre stratageme. în secolele XVI şi XVII era un motiv ca să ne tragă pe roată şi să ne spintece burţile. Mai recent, ţinta era declasarea socială, politică sau culturală. Aş dori să-i pot transmite domnului Mount şi altora care resuscitează acuzaţia de necredinţă cât de mult îi supără acest lucru pe catolici. De aproape o jumătate de mileniu, nu am pregetat să ne dăm viaţa pentru monarhi protestanţi, ale căror titluri reprezintă o insultă la adresa credinţei noastre. Ea Stonyhurst College, noi, băieţii, mâneam întotdeauna înconjuraţi de portretele în mărime naturală ale războinicilor proveniţi din şcoala noastră care au fost decoraţi cu Victoria Cross. întotdeauna primeam o zi liberă atunci când mai era adăugat un nume pe listă. Desigur, ne erau interzise cele mai înalte posturi de comandă, dar am avut parte din plin din celelalte ranguri şi ne-am numărat printre tinerii ofiţeri meniţi a fi came de tun. Şi este drept să adăugăm că, în ambele războaiele mondiale, şi din rândurile catolicilor irlandezi au fost enorm de mulţi voluntari care să slujească regi în ale căror catastife biserica lor era dispreţuită, fiind asemuită Femeii Desfrânate şi Târfei din Babilon.

încă este legală discriminarea catolicilor. De exemplu, până de curând nici un catolic nu ar fi putut deţine funcţia de Lord Cancelar, şi, dacă vă închipuiţi că regula este doar teoretică, înseamnă că nu sunteţi bine informaţi: acesta este unul dintre motivele pentru care lordul Rawlinson, coreligionaml meu, a ratat ocazia. Mai frecvent, catolicii nu sunt angajaţi în câte un post din pricina unui ghiont sau unei clipiri din ochi, a unei şoapte lăturalnice, a unei scrisori confidenţiale. Acum treizeci de ani, alegerea lui Jack Kennedy ca preşedinte al Statelor Unite ale Americii a dat o lovitură prejudecăţii anticatolice. Ca urmare, am reuşit să înfrâng o încercare hotărâtă de a fi împiedicat să devin redactorul-şef al lui *New Statesman,* în 1964. Fusese condusă de Leonard Woolf, văduvul Virginiei, care m-a asigurat că nu este „nimic personal" în această împotrivire. Singura sa obiecţie se întemeia pe religia mea şi pe „credinţele străine" pe care le implică. Prejudecata ascunsă persistă şi în ziua de azi. Există la vârful vieţii publice britanice o mulţime de posturi la care nici un catolic nu poate să aspire în mod realist.

în plus, catolicii, mai mult decât membrii oricărei alte credinţe, sunt expuşi zilnic la atacuri dezinvolte şi, uneori, deliberate, în mass-media şi în lumea divertismentului, faţă de care un stat protestant nu ne oferă nici o apărare. Am pierdut socoteala cazurilor în care trupul lui Hristos şi crucea au fost înfăţişate în mod blasfemator şi obscen de către regizori de film

depravaţi şi de către alţii de aceeaşi teapă. Călugăriţele sunt în mod constant victimele unei ridiculizări scatologice, şi o târfa neruşinată calcă adesea pe scenele noastre în rolul ei de „Madonna".

Chiar luna aceasta a fost pus în scenă un musical anticatolic obscen, într-o capelă congregaţionalistă din Islington. Prezintă personaje goale-puşcă, nimfuliţe în desuuri, o femeie violată pe un altar catolic şi papa zicându-le cardinalilor că „îşi bagă p..a". Femeia care oficiază în capelă, reverend Janet Wootten, citise dinainte scenariul, aşa că ştia ce se pregăteşte. Desigur, congregaţionaliştii, ori „independenţii", cum li se zice uneori, au fost întotdeauna persecutori notorii ai catolicilor. însuşi Oliver Cromwell a fost membru al acestei secte şi ajurat făţiş că, oriunde îi va sta în putere, nu o să se practice catolicismul. I-a trecut pe catolici prin sabie, i-a spânzurat ori i-a ars de vii. în ziua de azi tactica este să se verse lături peste credinţa noastră.

Nu avem de gând să mai acceptăm aşa ceva. Ierarhia catolică, în frunte cu călugărul-cardinal Basil Hume, se teme de încăierare şi nu crâcneşte niciodată, dacă este lăsată în legea ei. însă ar cam fi timpul ca fratele Hume să se întoarcă la mănăstirea lui şi să cugete la propria mântuire, lăsând locul cuiva mai viteaz. Căci adevărul este că întregul caracter creştin al ţării noastre se vede ameninţat acum de nenumăraţii săi duşmani, din afară şi dinăuntru. Biserica Anglicană, cu toate privilegiile şi resursele ei, a capitulat în faţa secularismului fără să ridice un deget, şi părăseşte câmpul de luptă sub imperiul spaimei şi în neorânduială. Catolicii sunt cei care preiau ştafeta bătăliei cu îngrozitorul păgânism al anilor 1990, şi pot să-i asigur pe domnul Mount şi pe oricine altcineva are urechi de auzit că ştim să luptăm.

5 februarie 1994

O plimbare prin Canaltopia

O plimbare de-a lungul unui canal înseamnă, cum s-ar zice, să vezi oraşul despuiat, în lenjeria de corp. Când au fost construite canalele, în cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, nimănui nu i-ar fi dat prin cap să treacă pe acolo de plăcere. Muncitorii nu mergeau deloc la plimbare, aveau doar nevoie să ajungă din punctul A în punctul B. Clasele de sus şi de mijloc începeau să se preumble, însă o făceau în Lake District, care avea priveliştile pitoreşti cuvenite şi „staţii“ din care să le admiri. Drumurile de edec erau strict rezervate barcagiilor şi cailor acestora. Cârciumile aveau uneori pentru ei o cameră dosnică sordidă, însă faţada lor elegantă era pe partea dinspre drum. Singura, din câte ştiu eu, care a fost construită anume pentru a stinge setea săpătorilor la canal sau a navigatorilor - „terasierii“ - este The Shovel75, de lângă Uxbridge, dar aceasta era, chiar şi în zilele ei de glorie, o cârciumă de mâna a doua. Nimeni nu se sinchisea cum arăta fabrica ori atelieml său „dân- spre canalu' ăla“.

Aşa că acum, când străbaţi drumul de edec, poţi vedea industria în forma ei cea mai dezordonată: spatele unor ateliere care nu au mai fost zugrăvite de la construire, depozite sordide fără nici un fel de zugrăveală, baracamente duhnind a putregai uscat, ale căror ferestre au avut ultima oară geamuri înainte de Războiul Burilor, şi mai ales curţi dosnice de toate mărimile şi în toate fazele de decădere, ticsite cu motoare ruginite, mormane clătinătoare de ţigle „care cine ştie când ar putea fi de folos“, statui vechi şi sparte şi hornuri prăbuşite, lăzi care putrezesc şi, în tot locul, buruieni viguroase, tufe de muri, urzici şi chiar tulpini de floarea-soarelui ce se iţesc şi aduc un strop de natură.

Canalele nu sunt mortăciuni - nici vorbă de aşa ceva. La câţiva paşi de casa mea din Bayswater te pomeneşti în miezul a ceea ce eu numesc Canaltopia, mustind de propria viaţă aparte.

Găseşti aici pescari, nu numai puştani cu un ac de gămălie îndoit prins de o sfoară, ci bărbaţi serioşi, bine echipaţi, cu genţi ori coşuri pline cu cârlige şi momeli complicate. Este evident că prind peşte, nu glumă, dacă judeci după minciocurile mari pe care le cară după ei. Sâmbăta trecută, unul avea o undiţă ultimul răcnet, lungă de aproape cinci metri, aşa că putea să lanseze până pe malul celălalt. S-a investit substanţial în activitatea aceasta.

Ce-i drept, trebuie să existe hrană în Grand Union Canal, căci bântuie pe acolo o droaie de păsăret: raţe sălbatice care îşi vâră capul în apă ca să prindă acea hrană, scuturând apoi încântate din capetele de un verde strălucitor, vreo două lebede maiestuoase, care dau apelor un pic de clasă, şi gâşte canadiene

75 Lopata (n. tr.).

mari şi lacome, care par să pună stăpânire pe orice ochi de apă din Londra. De-a lungul drumului de edec întâlneşti şi acel vechi locuitor al malurilor canalului, câinele fără stăpân. Aceste făpturi, în majoritate corcituri dintre cele mai fioroase, sunt puzzle-uri canine, produse ale unor încrucişări bizare: un terrier cu o mutră mohorâtă şi bănuitoare de doberman, un cap de alsacian prins pe două perechi de labe de baset, un soi de dalmaţian ratat. Câinii aceştia sunt şomerii din lumea animală a canalului, nu atât căutând de lucru, cât tândălind pe acolo. Pisicile sunt mai hotărâte, îşi văd de treburile lor furişe, însă câteodată dau de bucluc. Un anunţ plângăreţ informează: „Pierdut pisică pătată cu maro şi gri, pe nume Jessie, cu zgardă fosforescentă de care e prinsă o plăcuţă neagră cu magnet. “ E limpede că anunţul stă acolo de ceva vreme, şi aspectul său inspiră disperare. îmi plimb privirea peste apele tulburi şi mă întreb cum de-au putut să înghită o mâţă atât de bine echipată.

Această porţiune a canalului trece pe dedesubtul sau prin apropierea unei reţele sinuoase de artere principale ale Londrei. Nu departe de aici, Brunei cel Tânăr şi-a început măreaţa cale de fier către Plymouth, iar deasupra sunt imensele corole de ciment ale autostrăzilor din partea apuseană. Lângă canal e linişte, dar se aude necurmatul murmur al traficului. Mai există şi mici poduri, care îţi amintesc că aici este o răstoacă a oceanului nesfârşit al activităţii bănoase din Londra. Podurile sunt în mare parte chestii simple, strict utilitare, construite din traverse şi din plăci de fier, schiţate de ingineri pragmatici pe dosul unor plicuri vechi. Dar eu le îndrăgesc. Pare să le îndrăgească şi primăria din Westminster, pentru că are grijă să fie mereu vopsite în culori mulţumitoare: aici, roz şi gri; dincolo, albastru şi alb; sau unul complet de culoarea argilei arse. Uneori cocoaşele mari, îndrăzneţe, sunt subliniate cu auriu.

în această zi însorită de februarie sunt pete umbroase sub poduri, unde obsedaţii de grafifiti pot lucra în taină şi netulburaţi. Le plac canalele la fel de mult ca mie, şi par să provină dintr-un spectru larg al populaţiei, de ambele sexe, din toate clasele sociale şi de toate vârstele. Obscenităţile sunt rare; graffi- tiozii din Canaltopia sunt ţipi de modă veche, care nu vor să şocheze, ci să informeze, sau chiar să lămurească. Adesea au nuanţe aproape cucernice. Sâmbăta trecută mi s-a transmis: „în curând: Ekipa de Distrugere Totală." Alţii vor, poate, să te pună pe gânduri: „Lapis lazuli e cel mai tare." Dar asta avea o notă pseudointelectuală. Dacă ar fi ca prinţul Charles să se apuce de mâzgălit graffiti, ar putea da la iveală ceva asemănător. Câteva sunt liniştitoare. Sub unul dintre cele mai întunecate poduri apărea un mesaj cu un scris mai juvenil: „O iubesc pe mătuşica." Păi, aşa se şi cuvine!

O preumblare de-a lungul canalului nu oferă neapărat trăiri estetice de

prim rang. Am trecut pe lângă o singură biserică în stare să-l impresioneze pe poetul John Betjeman ori pe marele Gavin Stamp. Dar aceea chiar că era frumoasă, cu naosul victorian măreţ, înalt, cu o turlă semeaţă şi clopotniţa vopsite în brâuri albe şi roşii, totul dedicat acelei femei fascinante, şi totuşi enigmatică şi puţin cunoscută, Sfânta Maria Magdalena. în cea mai mare parte însă, Canaltopia este potrivită unei plimbări fără de ţintă, cu mintea funcţionând cu încetinitorul, cu spiritul odihnindu-se, şi doar arareori azvârlit într-o nostalgie caldă de către ceva ce evocă trecutul: o reclamă la sosuri Bisto dată uitării, carcasa unui Ford modelul T. în vreme ce umblu, totul este încântare tihnită. Apoi, dintr-odată, un semn sinistru: o cucoană elegantă, cu haină de piele cafenie lucioasă strânsă pe mijloc cu cordonul, arătând a urechelniţă, cu o pălărie din blană artificială „corectă politic[44] şi cu cizme orientale de un albastru viu, care îşi plimbă barzoiul (nicidecum un câine-puzzle fără stăpân). Ce s-a întâmplat? Aproape fără să-mi dau seama, am traversat *le termin vague76* al Canaltopiei propriu-zise, ajungând la periferia zonei Little Venice. Gata cu curţile dosnice, pe aici sunt barje de locuit cu tot confortul modem şi cu antene de satelit, voluptuoase depozite de flori şi plante, noi apartamente postmodeme, şiruri de clădiri de locuinţe de la mijlocul epocii victoriene, zugrăvite somptuos, şi peste tot îmburghezire. Plimbarea s-a sfârşit; e vremea să o iau spre casă.

19 februarie 1994

Elegie pentru un *highlander* înalt

Cel mai rău lucru când îmbătrâneşti nu este declinul forţei fizice - pot să-mi oţelesc inima împotriva acestui lucru -, ci pierderea prietenilor, care îţi lasă în viaţă goluri pe care ştii că nu le mai poţi umple vreodată. Este deosebit de greu atunci când prietenul pe care îl pierzi este mai tânăr, cineva despre care credeai că o să te însoţească până la capăt.

Sâmbăta trecută, Simon Fraser, cel care mi-a fost timp de 20 de ani tovarăş de drumeţie prin Highlands, a murit subit. Plecarea lui a fost, într-un fel, glorioasă. Era călare pe armăsarul preferat, în costumul roşu de vânătoare, în care, ca întotdeauna, arăta minunat, un personaj pe deplin romantic, şi se afla în fruntea cetei vânătoreşti locale pe domeniul castelului său, al cărui granit de un cafeniu trandafiriu scânteia în soarele primăvăra- tic. N-a existat durere, a fost doar încheierea rapidă a unei vieţi pline, energice şi fericite. Era mai tânăr decât mine cu mai mult de zece ani, având o condiţie fizică excepţională, tot timpul călărind, căţărându-se, schiind, călătorind prin toată lumea, niciodată bolnav, pregătit pentru orice încercare ori aventură. Pentru mine era o luptă

76 „Maidanul", în limba franceză în original (n. tr.).

continuă, cu pufneli şi cu gâfâieli, să-i urmez pasul lung, uşor, de *highlander.* îmi ziceam:, Atâta vreme cât mai pot să merg cu Simon şi să nu rămân prea în urmă, nu sunt cu adevărat bătrân.[11]

Ne căţăram de obicei pe dealurile înalte din capătul văii al cărei proprietar era, mai ales pe Sgurr na Lapaich, cel mai înalt (3.773 de picioare) şi mai accidentat, cu la fel de multe profiluri maiestuoase câte unghiuri de atac aveau coastele lui arămii. Le-am pictat pe toate, zorindu-mă înaintea lui Simon ca să câştig zece minute de răgaz pentru o schiţă rapidă înainte ca pasul lui neobosit să mă depăşească iarăşi. Am o mulţime, poate sute, de mici acuarele ale văii, uneori Simon apărând în ele, aşezat pe o stâncă şi având la picioare vreun exemplar din magnificul său şir de labradori negri, mai ales agilul şi graţiosul Roly, pe care îl iubea atât de mult.

Un lucru pe care îl invidiam chiar mai mult decât vigoarea lui era văzul. Privirea lui, precum a unei călăuze africane, se plimba constant şi sistematic peste dealuri, aşa încât putea zări cerbii de la o milă sau şi de mai departe, cu mult înainte să ne observe ei pe noi. Acesta era rodul multor ani de pândă a cerbilor. Nu-l mai lăsa inima să ucidă făpturile acestea frumoase, însă îşi păstrase toate instinctele specifice sportului, în special o acută sensibilitate faţă de vânt şi de bruştele lui schimbări de direcţie, precum şi intuiţia a ceea ce gândea turma vigilentă. Aşa încât adesea ajungeam până în apropierea unor turme mari, facându-ne una cu pământul, până să ne descopere prezenţa. în acel moment se ridicau, sute - uneori cu miile -, şi era ca şi cum întreaga coastă a dealului ar fi prins viaţă şi ar fi gonit către adăpostul zării.

Spre norocul nostru, aproape întotdeauna în plimbările lungi din timpul zilei zăream o pereche de vulturi aurii, făpturi pe care le cunoştea cât se poate de bine. Susţinea că fantastica lor forţă şi stăpânire a curenţilor de aer îi face supranatural de lenevoşi, aşa încât preferă să planeze şi să se rotească pe distanţă de o milă decât să bată o dată din aripile gigantice, molcome. „însă, adăuga el, sunt păsări tare curioase/[1] Am văzut asta cu ochii noştri când am pornit la o căţărare împreună cu încântătoarea soţie a lui Simon, Virginia. Socoteam să urcăm pe al doilea dintre preferaţii noştri, Sgurr a' Choir Ghlais, dar mai întâi Simon, care avea la el o undiţă, a coborât până la braţul de apă de la nordul dealului, nădăjduind să dibuiască vreun păstrăv. M-am dus cu el, iar Virginia s-a întins şi a aţipit pe şaua de deasupra, în soarele strălucitor. După câteva lansări zadarnice, tocmai suiam înapoi când am observat că un vultur enorm - cel mai mare pe care l-am văzut vreodată - se rotea aproape de pământ, în dreptul Virginiei. Zărise frumoasa adormită şi acum cobora încet ca să cerceteze mai bine. Ar fi înşfacat-o oare - părea suficient de puternic - şi ar fi dus-o în cuibul lui? N-am să aflu niciodată, pentru că strigătele noastre l-au

speriat pe nobilul monstru şi, cu câteva bătăi ale aripilor sale enorme, s-a topit în stratosfera.

Dincolo de vale, sus, prin arhaica pădure de pini, chiar se găseşte un cuib de vulturi, uneori ocupat, pe care l-am cercetat adesea cu binoclul. Simon credea că este foarte vechi, de prin secolul al XVII-lea - straturi arheologice, mucegăite, de ră- murele care au găzduit pe rând generaţii de vulturaşi fioroşi. Era deja bătrân când prinţul Charles Edward împreună cu câţiva susţinători hăituiţi s-au răzleţit în susul văii după catastrofa de la Culloden, îndreptându-se spre coasta de vest, unde aveau să fie în siguranţă.

într-adevăr, totul este vechi prin părţile astea. Castelul lui Simon datează din secolul al XlI-lea, cu toate că a fost reconstruit în anii 1930, după un incendiu catastrofal. Cu prilejul unei vizite recente am discutat cu bătrânul maistru al zidarilor, care pe când era flăcăiandru a ajutat la potrivirea şi la aşezarea pietrelor cioplite de pe faţada principală. Lui Simon îi plăcea să glumească pe seama incendiului: cum membrii clanului din apropiere s-au grăbit să vină ca să salveze de flăcări lucrurile din castel; dar, fiind oameni simpli din Highlands, au scos ceea ce considerau ei că avea cea mai mare valoare, aşa încât au fost lăsate în urmă portrete şi alte moşteniri de familie inestimabile, în vreme ce bărbaţii trudeau să scoată uriaşe capete împăiate de cerbi cu coame de 12 raze.

Simon avea un puternic simţ al responsabilităţii faţă de măreaţa sa moştenire, şi s-a străduit mult să-i ofere protecţie pe termen lung, ancorând-o în viitor. Printre alte iniţiative, a construit o pescărie de somoni şi cea mai modernă fabrică de îm- buteliere a apei din Europa. Tot timpul făcea planuri pentru a le oferi bărbaţilor şi femeilor din clan locuri de muncă bine plătite şi sigure.

Când am fost acolo ultima oară, în ianuarie, am urcat împreună până la o porţiune pustie de teren mlăştinos, pe care voia să construiască o fermă de turbine eoliene. Alesese cu multă grijă locul, să nu poată fi văzute ori auzite din vreo locuinţă, aşa încât elicele înalte să nu strice vreuna dintre priveliştile pe care le îndrăgeam. Era o zi cu frig crâncen şi cu soare orbitor, şi peste toată sălbăticia aceea imensă se aştemuseră zăpada şi gheaţa în strat gros. Nu mai văzusem niciodată regatul lui Simon arătând atât de spectaculos, de parcă s-ar fi întins până la infinitul arctic, şi mă bucur că am avut tăria să mă aşez şi să-l aştern în acuarelă. Aceasta va fi ultima mea înregistrare vizuală a vremurilor petrecute de noi prin semeţelor dealuri din nord, însă imaginea acelui *highlander* înalt pe care l-am iubit îmi va păşi prin amintire până ce o să-mi bată şi mie ceasul.

2 aprilie 1994

Altă cărţulie pe toboganul lansării

Săptămâna viitoare îmi apare o nouă carte, a douăzeci şi noua, mi se pare. Cărţile sunt pietre de hotar în viaţa unui scriitor, însă ele lasă urme diferite în memorie. Pe unele nu-mi amintesc deloc să le fi scris. însă imagini din prima carte sunt destul de vii, mai ales una. E seară, la începutul lui ianuarie 1957, şi tocmai fac ultimele retuşuri la *The Suez War (Războiul Suezului),* o carte politică scrisă la iuţeală, în zece zile. Decorul este apartamentul din Cadogan Place pe care îl împart cu Hugh Thomas, care lucra pe atunci la Ministerul de Externe. Am închiriat acest apartament elegant pentru suma princiară de opt lire pe săptămână, care include serviciile unei cameriste italiene foarte harnice, Maria. Prin jur sunt împrăştiate dovezile celibatului plin de răsfăţ: o ladă de şampanie pe jumătate desfăcută, răvaşe aşternute cu scris feminin pe hârtie parfumată, poliţa de deasupra şemineului năpădită de invitaţii şi de facturi neplătite.

Nu numai că termin prima mea carte, dar şi curtez pe cineva, iar în două luni ne vom căsători. Marigold, o frumuseţe blondă şi graţioasă, stă ghemuită, neauzită ca un şoricel, într-un ungher al salonului, pentru că i s-a spus să nu sufle o vorbă. Hugh şade tolănit într-un fotoliu, repetând la nesfârşit: „Eden a luat-o razna. Aşa gândim cu toţii." Tabloul este dominat de figura austeră şi mânioasă a colonelului George Wigg, parlamentar, cu urechile imense, elefanteşti, falfâindu-i de agitaţie, cu ochii holbaţi, şi de pe buze şiroindu-i vorbe şfichiuitoare: „A, nici vorbă, de data asta nu mai scapă... O să-mi fac jartele din maţele lor!" Şi-a luat obiceiul să se abată pe la noi, ştiind că lucrez la această carte, ca să-mi furnizeze cele mai noi bârfe secrete, culese de pe la numeroasele lui surse din „Casa Războiului", despre proasta organizare a expediţiei sortite eşecului. Deodată, ochii i se opresc asupra lui Marigold, pe care n-o observase până atunci, şi un deget osos, acuzator, se aţinteşte spre ea: „Femeia asta a fost verificată?" „O, da, colonele", răspund eu pe dată şi fac semnul de taină care înseamnă: „Sst! Membru al serviciului secret." Colonelul se destinde. „Bun, atunci e în ordine."

Cartea, care cerea demisia lui Eden, a apărut cu câteva zile înainte ca el chiar să facă acest gest. Mi-a adus o sumă frumuşică şi a avut diferite traduceri: *La Guerra di Suez, Suezkriget, La Guerre de Suez* şi aşa mai departe; există chiar şi o versiune japoneză. Aneurin Bevan, din bunătatea sufletului său, i-a scris o prefaţă, şi cartea a fost lansată minunat cu un articol de fond feroce scris de Peregrine Worsthome în *Daily Telegraph,* în care o descrie ca documentul cel mai scandalos de subversiv publicat vreodată. Ceea ce i-a făcut pe editorii mei să ţopăie de bucurie: „O să se vândă cel puţin o mie de exemplare în plus!“ Arnold Goodman, cum era el pe atunci, înainte de a deveni

baron, s-a opus textului, ca fiind calomnios, l-a declarat „de la început până la sfârşit o încălcare a Legii Secretelor Oficiale[44] şi ne-a avertizat, cu toate guşile clătinându-i-se amenințător, că era „cu totul riscant să se publice chiar şi cea mai mică frântură din el, aşa cum stau lucrurile acum[44]. Atacul lui Worsthome i-a reînviat toate temerile, şi mi-a declarat lugubru: „O să fim arestaţi cu toţii din pricina ta.[44] Dar nu s-a întâmplat nimic. Agitaţia s-a domolit treptat. Viaţa a revenit la normal.

Nici în ziua de azi nu-mi pot ascunde chiţăitul de încântare atunci când soseşte primul exemplar de lucru al unei cărţi noi, şi îl puric de zor, neliniştit, în căutarea greşelilor monumentale. Dar am învăţat de mult să privesc cu calm chestiunea publicării. De vreo 20 de ani am tot ocolit recenziile, ştiind din experienţă că orice observaţii, bune, rele ori indiferente, reuşesc cumva să te irite. Este nevoie de multă stăpânire de sine ca să nu citeşti recenziile propriilor cărţi. într-un anumit sens este chiar imposibil, dat fiind că, atunci când apare una deosebit de rea, dăunătoare ori dureroasă, poţi fi sigur că prietenii amabili îţi vor atrage atenţia asupra ei, cu de-a sila, dacă nu se poate altfel. Cu toate acestea, este o practică înţeleaptă, şi o recomand cu căldură tuturor scriitorilor de cărţi, în special începătorilor.

In cele din urmă editorii îţi trimit vrafuri de recenzii, şi, după mult timp, când lucrarea se ţine bine pe picioare şi apare în formă broşată sau într-o nouă ediţie, nu mai e nici o primejdie să arunci câte o privire prin morman, în speranţa de a găsi corecturi care ar trebui făcute. Până atunci va fi dispărut deja puterea de a răni a recenzentului.

Noua carte seamănă ciudat de mult cu prima: scurtă, de actualitate, un manifest al epocii. I-am dat subtitlul „O cărticică a zilelor noastre[44], în cinstea lui Thomas Carlyle, un scri

itor care mult timp nu a fost la modă, căruia îi va veni iarăşi vremea în curând, după părerea mea, şi a cărui integritate colţuroasă străluceşte în cuprinsul tuturor lucrărilor sale, chiar şi atunci când este (din perspectiva noastră) ridicol. Precum Carlyle în vremea sa, niciodată nu m-am simţit atât de îngrijorat în privinţa situaţiei în care se află Marea Britanie. Cred că acest sentiment este împărtăşit de multe persoane, din clasa de sus sau din cele de jos, din toate partidele şi fără de partid, care iubesc ţara noastră şi sunt sincer speriaţi de ceea ce se va întâmpla cu ea dacă nu acţionăm iute. Ar fi absurd să pretindem că există răspunsuri complete, ca să nu mai vorbim de răspunsurile uşoare, la numeroasele noastre probleme, şi nu sunt atât de înfumurat încât să cred că am vreo soluţie miraculoasă. Dar am arătat, pe cât de simplu am putut, ceea ce consider că se află la rădăcina problemelor noastre - lipsa unei democraţii reale în felul în care procedăm - şi am făcut nişte propuneri practice pentru îndreptarea lucrurilor. în acest sens, cartea este o mică lucrare evlavioasă oferită ţării pe care o iubesc, cu speranţa sinceră că va fi de folos. Acum că a apărut, simt că mi-am „făcut datoria", cum se zicea în timpul războiului.

în aceasta, desigur, se află marea plăcere şi avantajul unui scriitor. Există în ziua de azi nenumăraţi oameni, mult mai vrednici decât mine, pe care îi doare la fel de mult starea critică a Marii Britanii şi pe care îi sufocă frustrarea, deoarece nu au cum să-şi dea frâu liber sentimentelor. Scriitorul are norocul ca, atunci când descrie o experienţă îngrozitoare, ori îşi arată teama, ori îşi exprimă indignarea, ori oferă un remediu - oricât de mici ar fi şansele ca acesta să fie adoptat -, să treacă printr-un catharsis, o purificare metafizică în urma căreia se simte exorcizat sau vindecat. Acum că *Wake Up Britain!* a venit pe lume, o carte cartonată subţire, cu copertă modestă şi veselă şi cu exact 200 de pagini, mă simt deja mai bine. Care vii să te fac o partidă de tenis?

23 aprilie 1994

Cel mai mare englez în viaţă

Care este în ziua de azi cel mai mare englez în viaţă? îl folosesc pe „mare“ în sensul său principal, însemnând „şef, care are rangul sau postul cel mai înalt, superior, cel mai potrivit să fie numit aşa“ - ca în „Mare Duce“. îl folosesc şi în sensul de „cel mai realizat", înţelegând că acest om, prin propriile eforturi, evlavie şi aptitudini, a ajuns în cea mai înaltă poziţie, în termeni de putere suverană, în care poate să ajungă un englez, nu numai pe plan naţional, ci şi internaţional. Demn de interes este faptul că nu-l veţi găsi în *Who 's fVho,* aceasta fiind, fără îndoială, propria alegere, cu toate că din *Companion Guide* despre titluri, ranguri, forme de adresare şi aşa mai departe puteţi afla cum se pronunţă numele său de familie.

Ar trebui să fi ghicit deja. Nu? Ei bine, i se spune înălţimea Sa Eminentă Marele Maestru al Ordinului Militar Suveran de Malta, Fra' Andrew Bertie (se pronunţă „Barti"). Strict vorbind, are rangul de prinţ domnitor şi este tratat ca atare de către cele peste 50 de guverne cu care Marele Magisteriu din Roma are relaţii diplomatice. Ordinul fiinţează de la începutul secolului al XlI-lea şi, astfel, este mai vechi decât cele mai multe dintre casele regale şi chiar dintre naţiunile europene, iar Fra' Bertie, născut în 1929, este al 78-lea Mare Maestru dintr-o succesiune neîntreruptă. Dar este primul englez, cu toate că englezi au fost în rândurile cavalerilor încă de la început, însă, în orice caz, este un Mare Maestru exemplar, care în ultimii ani a vegheat la producerea unor importante îmbunătăţiri ale sorţii ordinului.

De când Bonaparte, acel flagel al tuturor lucrurilor bune şi venerabile, i-a alungat pe cavaleri de pe teritoriul lor suveran, Malta, ei nu au avut alt cămin în afara Romei, unde se află în vecinătatea incomodă a papalităţii. însă Fra' Bertie, un simplu călugăr, dar şi, se pare, un diplomat remarcabil, a convins în 1991 guvernul maltez să le înapoieze cavalerilor celebra fortăreaţă San Angelo. Aceasta a fost menţionată în asediul feroce al insulei din anii 1560, când 540 de cavaleri, 400 de soldaţi spanioli şi 4.000 de maltezi au ţinut în şah întreaga oştire a Imperiului Otoman, aflat pe atunci în culmea puterii. Aşadar, mulţumită lui Fra' Bertie, cavalerii s-au întors în Malta după aproape două secole.

E drept, ştiu că aceşti Cavaleri de Malta nu reprezintă cine ştie ce forţă în lumea modernă şi că au nişte idei destul de bizare cu privire la ceea ce este important. Mai întâi de toate, sunt cumplit de snobi. Un motiv pentru alegerea lui Fra' Bertie îl reprezintă faptul că este unul dintre puţinii englezi care pot să „dovedească" patru generaţii neîntrerupte de spiţă nobiliară. O carte despre acest ordin recent apărută *(The Knights of Malta,* de H.J.A. Sire, Yale University Press) le dedică acestora o întreagă planşă colorată, şi tare straniu

mai arată. Există astăzi
10.0 de cavaleri, şi a intra în rândurile lor e ca şi cum ai deveni membru al unui club. Trebuie să fii susţinut de patru cavaleri, dar sunt trei categorii de admitere - Onoare şi Devotament, Graţie şi Devotament şi Graţie Magistrală. Pentru cea de-a treia, cea mai de jos, nu ai nevoie de sânge albastru, şi în ea se încadrează astăzi cei mai mulţi cavaleri. însă pentru Onoare şi Devotament trebuie să ai patru generaţii înlănţuite de grad nobiliar, şi este evident că aceste făpturi cavalereşti sunt mai egale decât celelalte.

Am început să mă interesez de cavaleri la începutul anilor 1950, când mi-au ajuns la urechi zvonuri despre Canali, ultimul cardinal romano-catolic ieşit din matriţa eroică a ticălosului renascentist, care voia să pună gheara pe averile lor. Acest monstru era un maestru în uneltiri, metodă foarte folosită în ultimii ani de viaţă ai bătrânului Pius XII, şi a fost la un pas de izbândă. însă unul dintre cei mai înalţi funcţionari ai ordinului, contele Cattaneo, i-a dezvăluit povestea, împreună cu documente care autentificau totul, romancierului francez Roger Peyrefitte. Acesta a prezentat istorisirea, înveşmântată cum se cuvine, într-un *roman ă clef* senzaţional, *Les Chevaliers de Mal te (Cavalerii de la Malta,* 1957). A făcut mare vâlvă, şi l-am citit pe nerăsuflate, dar nu mi-a venit să cred că toată urzeala pe care o dezvăluia era adevărată. Şi totuşi, Marele Maestru afirmă că, în toate părţile esenţiale, Peyrefitte a descris exact ceea ce s-a întâmplat. Romanul a fost tocmai ce le trebuia cavalerilor, dejucând complotul lui Canali, iar în anul următor a murit Pius XII, lăsând astfel calea liberă pentru un Vatican modem, în care alde Canali nu aveau ce căuta.

Evident, ordinul este foarte bogat, altfel nu ar fi meritat osteneala lui Canali de a încerca să le înşface averile. Iar în prezent este mult mai bogat şi mai întins decât pe vremea lui Canali, având aproape 40 de asociaţii naţionale şi mii de proprietăţi de mare valoare în întreaga lume. Bănuiesc că este mult mai bogat chiar decât Opus Dei, şi din numeroase puncte de vedere la fel de influent, cu toate că are grijă să atragă mult mai puţină atenţie. Nu mai este un ordin războinic, desigur, cu toate că un număr surprinzător de cavaleri au fost în serviciu activ (Fra' Bertie a făcut parte din regimentul Gărzilor Scoţiene). Astăzi, ceea ce au ei mai apropiat de o flotă sunt şalu- pele-ambulanţă de pe unele dintre marile lacuri din Africa şi din Americi. însă serviciile lor de ambulanţă din întreaga lume, spitalele, clinicile, dispensarele şi centrele de sănătate alcătuiesc - aproape sigur - cea mai amplă reţea de îngrijiri medicale în regim de voluntariat care a existat vreodată la nivel mondial. Pe scurt, este un monument modem al facerilor de bine, servite, ca să zicem aşa, mură-n gură.

Una dintre caracteristicile activităţii lui caritabile sunt caravanele de bolnavi şi muribunzi pe care le aduce în fiecare an, din întreaga lume, la altarul

miraculos de la Lourdes. Aici intră în scenă femeile. Cavalerii din vârful ierarhiei ordinului trebuie să fie celibatari, însă cei de rang inferior se căsătoresc, iar din rândurile nevestelor şi prietenelor lor, cu sau fără sânge albastru, se recrutează surorile de caritate. Aşadar, a lucra la unul dintre aceste convoaie este ceva grozav de rafinat, însă îndatoririle nu sunt mai plăcute decât ale oricăror alte forme de îngrijire a bolnavilor.

Amica mea vorbăreaţă care merge cu ele la Lourdes povesteşte: „Unii dintre bolnavii pe care îi ducem sunt groaznic de bătrâni şi de ramoliţi. Sunt toţi tare drăguţi, dar... pricepi ce vreau să zic. Acuma, nu mă deranjează deloc să-i şterg la fund, să spăl latrinele şi toate cele. Dar pun piciorul în prag când vine vorba de stat în aceeaşi cameră cu una dintre celelalte surori. Păi, ultima oară, colegei mele de cameră îi miroseau picioarele, şi *aproape că mi-am dat duhul.* îţi poţi *închipuiT*[1]. Ei bine, de fapt, chiar pot. Aşa încât cavalerii şi doamnele lor soldăţesc pe mai departe, şi să le urăm noroc lor şi muncii lor.

7 mai 1994

Prinţul Charles şi târgoveaţa din Bath[77]

Prinţul Charles a lansat o nouă revistă de arhitectură - *Per- spectives* -, recomandând să fie consultată. Doreşte ca proiectarea caselor să reflecte dorinţele celor care vor locui în ele. Cine ar găsi ceva de spus împotriva acestui lucru? Dar, pe de altă parte, cum să descoperi ceea ce vor oamenii când nici ei nu ştiu?

Cei mai mulţi văd casele dinăuntru spre afară: pot preciza destul de limpede ce îşi doresc când este vorba despre încăperi, instalaţii, spaţiu, iluminare etc., dar nu au habar cum ar trebui să se reflecte toate astea asupra exteriorului. Când ajung la exterior, îi preocupă grădina şi garajul. Există însă o minoritate, şi eu aparţin acesteia, care îşi vizualizează casa ideală ca o clădire, nu ca o serie de încăperi, şi o văd din afară, în cadrul ei. Pot să desenez întocmai casa pe care mi-o doresc, până la amănuntele aranjării cărămizilor, cornişelor şi hornurilor, dar sunt în ceaţă când vine vorba despre ce s-ar găsi înăuntru. îmi place ca asta să fie o surpriză când deschid uşa din faţă şi intru. Dacă un arhitect s-ar apuca să-mi construiască locuinţa ideală, bănuiesc că primul gest pe care l-aş face ar fi să mă iau la harţă cu el. Şi, dacă tot veni vorba, consemnările istorice arată că asta se întâmplă de obicei. A-ţi construi propria casă, chiar dacă dai de un arhitect care nu e un ghem de aroganţă şi îndărătnicie - ăsta-i lucru rar presupune frustrare, ruină financiară, deziluzii şi proastă dispoziţie totală.

---

77 Wyt of Bath (târgoveaţa din Bath) este un personaj din *Povestiri din Canterbury* a lui Geoffrey Chaucer (n. tr.).

Aşa că majoritatea dintre noi cumpărăm case la mâna a doua şi ne descurcăm cum putem mai bine cu ceea ce găsim şi ne putem permite. Asta, în orice caz, oferă variaţie. în ultimii 40 de ani, sau cam pe-acolo, am stat în următoarele locuri: în tinereţe, la Paris, am locuit (în afară de hoteluri) într-un studio Art Nouveau, din cărămidă şi stuc, în Montpamasse, într-un imens studio din secolul al XVIII-lea în Montmartre, care fusese capelă şi era construit deasupra unui club de noapte, şi într-un apartament din secolul al XlX-lea din interiorul unui palat medieval din Marais. în Anglia m-am mutat mai întâi într-un apartament din epoca georgiană târzie din Knightsbridge, apoi într-unul din anii 1880, din cărămidă şi teracotă, în spatele magazinului Harrods, după care, timp de mulţi ani, într-o casă din epoca georgiană timpurie (de fapt, din 1719) aflată în Buckinghamshire. Mai recent am cumpărat o vilă chiar de la începutul perioadei victoriene (1840) în Bayswater şi o fostă remiză pentru trăsuri transformată în locuinţă în anii 1950, în Somerset, care este un exemplu perfect, până la detaliile lămpilor electrice, a ceea ce aş numi Modernism Attlee-Truman78.

Asemenea lui Catherine Moreland din *Mănăstirea North- anger,* mi-am dorit toată viaţa să locuiesc într-un castel gotic, mai degrabă neogotic decât medieval - sau, şi mai bine, ambele -, cu o droaie de turnuri, foişoare, metereze cu creneluri, coridoare întunecoase, scări răsucite în jurul unui pilastru, capelă, bazin lângă altar, sacristie şi latrină, şi să nu uităm de deschizături în peretele capelei, ambrazuri şi un solar. Un astfel de vis nu-i imposibil de realizat, cum s-ar crede, căci, din câte ştiu eu, oricine care deţine actualmente un castel gotic e dispus oricând să-l lase în cârca altcuiva. Numai că, de câte ori ispita a fost puternică, soţia mea, Marigold, a pus piciorul în prag, iar turnurile încununate de nori s-au topit pe dată.

Mă tem că puţinora le place acum goticul, şi nu prea sunt şanse să se împlinească visul meu despre al Doilea Neogotic care să mătură ultimele cutii şi lăzi moderniste şi să reînvie o lume a turlelor şi a crenelurilor. Pare să existe o separaţie de clasă în privinţa stilurilor arhitecturale. Deasupra unei anumite linii, care trec? pe la jumătatea clasei de mijloc, există o preferinţă clară pentru georgian. Este sigur că un duce ori un conte căruia i s-a acrit de măgăoaia strămoşească şi hotărăşte să-şi construiască un sălaş mai potrivit va comanda o casă în stilul unui prezbiteriu georgian, cu ferestre lungi, luminoase, cu multe

78 Trimitere la perioada imediat următoare celui de-al Doilea Război Mondial, în care Marea Britanie îl avea ca premier pe Clement Attlee (1883-1967), iar Harry S. Truman (1884—1972) era preşedintele Statelor Unite (n. red.).

ochiuri, poate cu câteva înfloriturі palladiene în piatră, *ă la* Quinlan Terry, dar, în esenţă, o clădire din cărămidă din secolul al XVIII-lea. Mulţi membri ai claselor profesionale prospere gândesc cam la fel. Concepţia lor despre traiul bun este să se înfăşoare în cărămidă georgiană şi în zugrăveală albă şi să trăiască aşa cum îşi închipuie că a trăit pastorul Woodforde, ori domnul Bennett, ori arhidiaconul Grantly.

Mai în josul scării sociale, ne întoarcem în timp. Stratul inferior al clasei de mijloc ori clasa muncitoare s-ar putea să vrea neapărat confort modem, ba chiar mai insistent în ziua de azi decât oricine altcineva, plus o discotecă. Dar le place şi efectul unei grinzi vizibile. De mai bine de un veac deja, preferinţa populară, căreia îi stau mărturie generaţii de case pentru vânzare produse în serie, este pentru un soi de stil Tudor. Se pare că nu pentru stilul Tudor renascentist al lui John Smythson ori Longleat, ci pentru unul mai timpuriu, mai pământean şi mai tradiţional, cu o atmosferă în alb şi negru, din şipci şi ipsos, nu din piatră cioplită.

E ciudat, dar pentru cei mai mulţi britanici casa ideală pare să provină din epoca Tudor timpurie, ori chiar din Evul Mediu.
Răsare din cartea cu poveşti a unui copil, ilustrată cu mult înainte de vremea „corectitudinii politice“, genul de casa în care Bucle-Aurii i-a întâlnit pe cei trei urşi, ori cea în care lupul a mâncat-o pe bunica Scufiţei Roşii - o colibă cu tocuri la ferestre, streşini şi ochiuri de geam în formă de romb, cu grădina plină de floarea-soarelui şi de nalbe roşii. Acesta este felul în care britanicii obişnuiţi îşi închipuie Arcadia, şi încearcă să o re-creeze patronând „Seri Henric VIII“ la cârciuma din colţ, unde „fatuci" le servesc mâncare în „blide de lemn" şi se fac glume groase despre mai multe neveste, topoare, capete şi stafii. Un argument în plus pentru faptul că în mintea poporului Epoca de Aur se situează undeva spre sfârşitul secolului al XV-lea este extraordinara pasiune pentru piticii de grădină, ale căror veşminte şi pălării sugerează că ar fi putut cu uşurinţă să vadă cu ochii lor Bătălia de la Bosworth Field.

De ce oare doresc oamenii să se întoarcă în acele vremuri îndoielnice? Nu există răspuns la această întrebare. Ar trebui să ne interogăm, mai degrabă, de ce resping atât de energic estetica Epocii Modeme, iar răspunsul sare în ochi. Pot să tot fie siliţi, de către consilii crude şi de către arhitecţi şi planificatori brutali, să trăiască în blocuri-tum ori în buncăre de ciment proiectate de intelectuali fără suflet, pentru care o casă este o maşinărie de locuit. Dar nimeni nu-i poate face să le placă aşa ceva. Ei consideră că arhitectura modernă este

pur şi simplu cea mai recentă formă pe care a luat-o străvechea tiranie a clasei conducătoare. Dacă prinţul Charles ar fi în stare să-i scape de ea şi să-i ajute să locuiască într-o Utopie în care târgoveaţa din Bath ori nevestele vesele din Windsor se simt în largul lor, atunci ar înainta mult pe calea către statutul de monarh popular.

19 martie 1994

Alde Michelangelo şi Beethoven capitalişti

Ce este puterea? Am cugetat la acest lucru în urma unui episod care l-a implicat pe cel de-al treilea dintre fiii mei. Un tânăr antreprenor care, printre altele, şi-a creat o reputaţie de salvator de companii aflate în dificultate financiară. De curând a auzit de un caz din Blackbum, unde un lanţ de magazine specializate în haine de nuntă era pe cale să intre în lichidare. Convins că firma are o bază solidă şi că situaţia grea în care se află se datorează doar gestionării proaste, s-a repezit în nord şi a convins banca creditoare să facă o restructurare financiară. Apoi s-a repezit înapoi la Londra şi a perfectat târgul cu sediul central al băncii. Ca urmare, el şi partenerul său au reuşit să salveze 150 de locuri de muncă.

Ei bine, asta e ceea ce numesc eu putere adevărată. Puţini o deţin, şi cu siguranţă nu scriitorii. Presupun că am avut o oarecare influenţă prin articolele şi cărţile mele, dar e greu să fii sigur de asta, şi aproape imposibil să o cuantifici. Cei mai mulţi politicieni se tem de acelaşi lucru. Miniştri din Cabinet îmi spun adesea că se simt neputincioşi. Pe când Dick Cross- man era secretar de stat iar eu eram redactor-şef, îmi tot zicea: „Ai de departe mai multă putere decât mine.“ „Aiurea", replicam eu, şi ne porneam pe o ciorovăială zdravănă. însă adevărul este că nici unul din noi nu avea prea multă. Până şi în materie de locuri de muncă, atunci când un politician vine cu un proiect de creare a unor locuri de muncă, el caută popularitate pe termen scurt şi acumulează belele pe termen lung. însă atunci când un tânăr asigură 150 de locuri de muncă şi aduce uşurare în toate acele familii prin simpla efîcientizare a unei afaceri prost conduse, aceasta este o minunată exercitare a unei puteri reale.

De asemenea, într-un fel ciudat, este un lucru creativ, şi acesta reprezintă un aspect adesea neluat în seamă când se discută despre sistemul capitalist. Am fost învăţaţi, mai ales de către marxişti şi urmaşii lor contemporani, să ne gândim la el în întregime în termeni financiari, „fâţâind de colo-colo bucăţele de hârtie“, cum se spune adesea în presa de aripă stângă. însă capitalismul implică şi pornirea de la zero, construirea de fabrici uriaşe, săparea de mine şi lansarea pe piaţă a unor produse noi şi entuziasmante. Eu îi sunt profund recunoscător, de exemplu, celui care a proiectat şi a comercializat maşina de

scris pe care o folosesc în momentul actual. Este cea mai bună pe care am avut-o vreodată, am scris la ea cărţi enorme şi nenumărate articole şi ne împăcăm de minune. Pentru mine, persoana care răspunde de apariţia ei pe piaţă este una dintre cele mai creative făpturi. Şi apoi, în America, în Africa de Sud şi în Australia am petrecut momente fascinante discutând cu o categorie de specialişti în ingineria minieră, care proiectează extracţii aurifere de adâncime sau acele mine complicate din care sunt extrase, în combinaţii, diferite metale de bază (uneori cu adaos de argint). Proiectarea minei este cheia succesului ei, însă inginerii trebuie să lucreze orbeşte, întrucât, în ciuda celor mai moderne instrumente, nimeni nu ştie cu adevărat ce zace în măruntaiele pământului până ce nu sapă suficient de adânc ca să afle. Aşa încât proiectantul de mine trebuie să-şi folosească imaginaţia, şi adesea lucrează pe baza intuiţiei. El seamănă mai degrabă cu un autor dramatic, care nu ştie cum vor fi primite replicile sale şi situaţiile imaginate până ce nu sunt înfăţişate publicului.

Pe când lucram la ultima mea carte amplă, *The Birth of the Modem (Naşterea modernităţii),* care, printre alte lucruri, se ocupă de începuturile industrializării, a trebuit să studiez vieţile multor întreprinzători, şi am căpătat convingerea că dorinţa de a câştiga mulţi bani a fost doar una dintre motivaţiile lor, şi nu neapărat cea mai importantă. Brunel-senior, care a construit la Portsmouth prima linie de producţie din lume, a fost un spirit extrem de creativ, iar fiul lui, Isambard Kingdom Brunei, a fost un artist de frunte şi, în acelaşi timp, un mare inginer.

Titanii de la începuturile industriei nu se considerau - aşa cum sunt prezentaţi adesea în zilele noastre - distrugătorii frumuseţii, ci creatorii ei. Pentru ei, a aduce un salariu bun într-o familie care până atunci trăia la limita subzistenţei era un lucru creativ. Pentru a marca acest fapt, angajau artişti şi designeri pricepuţi care să le înfrumuseţeze uzinele, minele şi forjele. Pasiunea pentru proiectul bun, limpede, pe care a pus-o Thomas Telford în poduri şi birouri vamale, docuri, ecluze şi mobilier stradal - dintre care o mare parte încă mai există, din fericire - reprezintă o realizare artistică importantă. Iar primul Stephenson, cu toate că a fost analfabet până când fiul lui, care a mers la şcoală, l-a învăţat să citească şi să scrie, se străduia ca maşinăriile lui să iasă frumoase. Dar, de asemenea, a făcut în aşa fel încât din afacerea lui să iasă bani, prin tehnici antreprenoriale realiste, ştiind prea bine că un om de afaceri care nu poate să plătească salariile la sfârşit de săptămână nu-i este de folos nimănui.

Creativitatea pură a capitalismului a devenit în ultimii ani subiectul principal de abordat al câtorva scriitori americani buni, ca Thomas Sowell şi George Gilder. Michael Novak, care a prezentat capitalismul democratic ca pe

o expresie importantă a creativităţii spiritului creştin, şi-a văzut acum opera încununată de Premiul Templeton de anul acesta. Aceşti scriitori, precum şi alţii care se ocupă de teme similare, sunt bine cunoscuţi în zilele noastre în Statele Unite ale Americii, iar mesajul lor ajunge până la unele dintre universităţile mai viguroase, cum sunt Adelphi din Long Island, Temple din Pennsyl- vania şi Southern Baptist din Dallas. Ideile lor se răspândesc şi în afara Statelor Unite; de exemplu, imensa nouă Universitate a Americii Latine, care este planificată acum la Miami şi se va muta la sediul ei permanent din Cuba de îndată ce se va dezintegra regimul în declin al lui Castro, va avea o facultate specială, botezată după Novak, în care vor fi cercetate, predate şi dezvoltate aspectele creative ale capitalismului.

Se pare că nu avem aşa ceva în Marea Britanie, unde majoritatea profesorilor universitari - care, desigur, ştiu puţine sau nu ştiu nimic despre acest subiect - le prezintă studenţilor capitalismul ca pe o activitate îngrozitor de materialistă, caracterizată prin lăcomie şi prin necinste. Unii dintre ei îşi descurajează de-a dreptul studenţii eminenţi să intre în domeniul industriei. Studenţii din anul întâi care le spun îndrumătorilor că nădăjduiesc să-şi facă o carieră în producţia de automobile sau de aparate electrocasnice riscă să fie siliţi, cu rânjete ironice, să-şi scoată din cap aşa ceva. Şi totuşi, aceşti profesori universitari sunt exact aceleaşi persoane care îi critică pe Mar- garet Thatcher şi pe conservatori că „distrug baza manufacturieră a Marii Britanii". Vom putea păstra o bază manufacturieră în secolul următor şi pe mai departe doar dacă izbutim să convingem cele mai inteligente, mai ingenioase şi mai inovatoare spirite să lucreze în cadrul ei. Aceasta înseamnă că trebuie să ne obişnuim, la diferite niveluri ale societăţii noastre, şi mai ales în procesul educaţional, să prezentăm capitalismul ca pe o activitate creativă, înrudită, în felul ei propriu, cu compunerea de simfonii, scrierea de romane ori pictarea unor peisaje minunate.

28 mai 1994

Hoitarii se adună pentru ospăţul din Ziua-Z

în vreme ce festivităţile închinate Zilei-Z se apropie de apogeu, iar Chiulangiul, Omul Cenuşiu şi Moşul cel Greţos79 se adună ca să stoarcă toate avantajele politice posibile din morţii acoperiţi de onoare, am încercat să-mi închipui ce ar fi zis Ducele de Fier despre toate astea. Nu-l trăgea inima către astfel de sărbătoriri. Wellington ura războiul, şi la sfârşitul îndelungatei sale

79 în original: *the Draft Dodger, the Grey Man and the Old Repellent.* Trimitere la Bill Clinton (despre care se spune că a evitat în mod ilegal recrutarea în armată), John Major (renumit pentru părul său cărunt) şi Franşois Mitterrand (om politic deloc pe placul lui Paul Johnson) (n. tr.).

vieţi era mulţumit că îşi încheiase cariera de militar activ în 1815, când nu avea decât 45 de ani. Până atunci, ce-i drept, fusese martorul mai multor scene de măcel decât oricine altcineva din vremea sa, cu excepţia lui Bonaparte. însă, spre deosebire de Bonache, pe care-l durea în cot de soldaţii săi, Ducelui îi părea rău după fiecare sacrificiu uman şi făcea eforturi imense pentru a reduce pierderile - unul dintre motivele pentru care oamenilor le plăcea să fie sub comanda sa, aşa cum le-a plăcut, mai târziu, să lupte sub comanda generalului Montgomery.

Wellington spunea adesea că singurul lucru mai rău decât o bătălie câştigată este o bătălie pierdută. Până şi el, cu toată experienţa sa, a fost profund şocat de măcelul de la Waterloo, în care două oştiri uriaşe, amândouă cu comandanţi dârji, s-au văzut înghesuite într-un spaţiu strâmt şi sub tir constant pe toată durata unei lungi zile de iunie. Ducele a fost uimit de faptul că el şi minunatul său cal, Copenhagen, au supravieţuit celor 18 ore pe câmpul de luptă - „cred cu adevărat că degetul Providenţei era aţintit către mine“ -, mai ales dacă ne gândim că atâţia dintre tovarăşii săi, printre care comandantul cavaleriei, lordul Uxbridge, care tocmai îi spunea ceva în acel moment, au fost doborâţi ori mutilaţi. Reuniunile pe care le făcea anual la Apsley sau la Windsor în amintirea Bătăliei de la Waterloo nu erau deloc nişte festivităţi, ci întâlniri între viteji care trecuseră prin iad împreună şi voiau să-i mulţumească lui Dumnezeu că rămăseseră în viaţă şi să bea în cinstea camarazilor ucişi.

Ducele nu-i putea suferi mai ales pe politicieni ori alte personaje care băteau toba despre Waterloo ca să tragă spuza pe turta lor. Nu i-a plăcut nici măcar tabloul lui David Wilkie *Veterani din Chelsea citind ştirile de la Waterloo,* până ce pictorul nu l-a convins de buna sa credinţă şi de acurateţea redării faptelor. Wellington nu putea suporta să-l audă pe regele George IV vorbind despre bătălie, cu atât mai mult cu cât regele, sub influenţa vişinatei, se convingea pe sine că participase la faimosul atac al regimentului britanic de cavalerie Royal Scots Greys. îşi povestea adesea experienţele personale din timpul bătăliei unei mulţimi de curteni stingheriţi, care ştiau prea bine că el fusese bine-mersi în patul său, la Londra, şi încheia istorisirea cu: „Şi aşa i-am snopit, nu, Arthur?“ Ducele, care nu putea suferi nici ca monarhul să-i zică Arthur, scrâşnea din dinţi şi răspundea cu lehamite: „După cum a remarcat de atâtea ori Maiestatea Voastră/[1]

Aşa încât putem fi cât se poate de siguri că Ducele nu ar fi fost de acord cu încercarea lui Bill Clinton de a deturna Ziua-Z. într-adevăr, e ceva deosebit de meschin în felul în care cei care nu au fost prezenţi în bătălie şi nici nu sunt

legaţi în vreun fel de cei care au fost acolo s-au bulucit să-şi impună prezenţa. Au existat relatări tulburătoare despre oameni care au fost pe acele plaje şi s-au distins acolo, fiind însă omişi de pe lista invitaţilor, ori regăsindu-se pe ea în cele din urmă, dar numai în urma protestelor. Miniştrii conservatori erau foarte grijulii cu drepturile veteranilor şi ale celor aflaţi în îngrijirea acestora. Dar asta se-ntâmpla pentru că ei înşişi fuseseră militari şi ştiau despre ce este vorba. Aproape nimeni din echipa actuală aflată la putere nu a participat la cel de-al Doilea Război Mondial. Unii dintre ei nici măcar nu veniseră pe lume pe atunci. Puţini sunt îndeajuns de vârstnici ca să fi făcut stagiul militar de doi ani, pe timp de pace. Pentru ei, serviciul militar nu e decât o chestiune care trebuie să fie tăiată de la buget, aşa încât să le rămână mai mulţi bani pentru mituirea alegătorilor. Atunci când se apropie un eveniment cum este Ziua-Z, instinctul le dictează să cheme o firmă de PR şi să întrebe: „Cu ce mă aleg eu din treaba asta?“

Un veteran care aproape că a fost trecut cu vederea este lordul Lovat, generalul de brigadă care a condus pe ţărm primul val al forţelor de comando, însoţit de cimpoierul său. Am discutat cu el despre acea dimineaţă şi am constatat că doreşte, cu modestie, să-şi reducă importanţa rolului jucat, despre care crede că a fost exagerată. Dar, fără îndoială, el a fost unul dintre eroii acelui moment, şi dacă vreo epocă a avut nevoie de ceva eroi, apoi cea de acum este aceea. Lovat este bătrân şi şubred, nu este în stare să-şi părăsească locuinţa, cu toate că priveşte în continuare lumea cu ochi vulturești. însă familia a fost surprinsă că invitaţia lui a venit atât de târziu, şi a fost îndurerată de faptul că intenţia ca el să fie reprezentat la banchet de nepotul şi moştenitorul lui în vârstă de 17 ani a fost obstrucţionată de ministrul de resort. Acest aspect este tipic pentru felul în care a fost tratată întreaga chestiune.

Există şi alte lucruri care umbresc festivităţile. Rolul proeminent asumat de Franţois Mitterrand îi va jigni, cu siguranţă, pe unii, dat fiind că unele aspecte ale carierei sale din timpul războiului rămân un mister de nepătruns. în ciuda multor controverse recente, încă nu ştim dacă a fost cu sufletul alături de Rezistenţă - aşa cum tot susţine de-o jumătate de veac - ori alături de cei care cârmuiau Franţa. Poate că era în amândouă luntrile. Ori poate că nici măcar nu are suflet, doar o maşinărie de calcul politică. Sper că va avea decenţa de a vorbi cât mai puţin în acea zi.

Desigur, nici o şansă de soiul ăsta cu Clinton. Politicianul care a fugit din ţară ca să evite Vietnamul şi care a spus cândva în public cât de mult urăşte

„milităria“ o să bată în toba lui mare, precum cherchelitul rege George IV. Cu cât te uiţi mai bine la omul ăsta îngrozitor, cu atât mai nelalocul lui pare în Casa Albă. Preşedintele american a fost adesea asociat cu cele mai înalte onoruri militare, cu totul în afara faptului că respectivul este şi Comandantul Suprem. Pe lângă generalul Washington, cinci alţi preşedinţi au fost comandanţi renumiţi, şi mulţi alţii au avut o purtare frumoasă pe câmpul de luptă. Ideea ca un politician care s-a eschivat de la obligaţiile militare faţă de ţara sa să fie ales pentru Casa Albă ar fi fost de neconceput cu nu mai mult de un deceniu în urmă. Pătează întreaga ceremonie dedicată Zilei-Z, şi sper că unii dintre veteranii care vor participa o să-i zică vreo două verde-n faţă preşedintelui, cum a făcut Herbert Shughart săptămâna trecută. La o ceremonie în care a fost decernată post-mortem Medalia de Onoare a Congresului văduvelor a doi soldaţi care au murit în intervenţia
din Somalia - o bramburească tip Clinton Shughart, tatăl unuia dintre băieţi, a refuzat să dea mâna cu Clinton şi i-a zis: „Nu sunteţi apt să fiţi preşedintele Statelor Unite ale Americii.“ Iată o părere cu care suntem de acord cu toţii.

4 iunie 1994

Asediul Castelului Saltwood80

„La fiece fluturare a mâinii lui Max Clifford“, s-a jeluit David Meilor în *The Guardian,* omenirea e „condamnată[44] să fie „prăvălită şi mai adânc într-un abis de voyeurism semifictiv travestit în ştiri[44]. Domnul Meilor, el însuşi victimă a magiei negre a lui Max Clifford, comenta, desigur, ultima creaţie a publicistului: gavota sexuală pe care se spune că au dansat-o fostul ministru al apărării, Alan Clark, şi trei membre ale familiei Harkess. însă cei mai mulţi dintre ceilalţi cronicari - insensibili la pasele lui Clifford - pur şi simplu s-au rezemat de spătare şi au savurat-o. „Ar trebui să le fim recunoscători clovnilor ăstora, a scris Woodrow Wyatt în *News of the World,* pentru imensa distracţie pe care ne-au oferit-o.“ Dacă stăm să ne gândim, Alan Clark a avut parte de o minunată reacţie a presei. Peregrine Worsthome a fost aşa de entuziasmat, încât a scris despre Clark două note supralaudative. în *Daily Telegraph* l-a descris ca „scriitor de geniu[44]. „în vreme ce David Meilor, a adăugat în *Sunday Telegraph,* s-a arătat sordid şi cam ridicol, Alan Clark a izbutit să se prezinte [...] ca un cavaler adevărat.[44]

E adevărat că o parte din pleava cronicarilor de scandal consideră că ar trebui să fie severi. Allison Pearson, în *Evening Standard,* îl face pe Alan Clark

---

80 Domeniu aflat în proprietatea lui Alan Clark (1928-1999), politician conservator, membru al Parlamentului britanic (n. tr.).

„rămăşiţă grosolană a secolului al XVIII-lea“, „mitocan bionic[44], „falus de patruzeci de milioane de lire“ şi „om al cavernelor[44]. S-ar zice că doamna ar cam vrea să-l cunoască, nu? Strugurii au fost acri şi pentru Henry Porter, în *Daily Mail*: „în viaţa oricărui donjuan - scrie el - există un moment în care poate să treacă - mai bine zis, să se prăbuşească - de la starea de dezmăţat ce îmbătrâneşte la cea de porc bătrân.[44] Şi adaugă: „Clark este ciudat de lipsit de stil.[44] Nu bag mâna-n foc că Porter ar fi prima persoană pe care să o aleg ca judecător al moralei - ori al stilului, dacă tot veni vorba.

Alt autoproclamat personaj de categorie grea în ale moralei care s-a pornit pe discursuri a fost Edward Pearce, în *The Standard.* Dar el a hotărât să se ia de Clifford, o ţintă mai uşoară: „E o vietate din subterană ce te duce cu mintea la morlocii lui H.G. Wells, care aveau înălţimea de patru picioare, ochii injectaţi, fruntea teşită şi umblau cocâijaţi şi cu braţele bălăngă- nindu-se, ca maimuţele. Trăiau în caverne subpământene şi erau canibali. Caracterizarea e cam prea amabilă pentru domnul Clifford, dar ne dă o idee despre statutul său moral.[44] Problema cu jurnaliştii de soiul lui Pearce este că nu au suficientă imaginaţie cât să se vadă aşa cum îi văd alţii. Cu mulţi ani în urmă, fiindu-mi milă de Pearce, pe care nu-l cunoşteam decât superficial, l-am invitat la un dineu la mine acasă. Ulterior, soţia mi-a zis: „Te rog să nu-l mai inviţi pe omul acela.[44] „De ce?“ „Nu ştiu să-ţi spun exact, dar i-am văzut pe ceilalţi oaspeţi că îl ocolesc.[44] Iar altul dintre bârfitori, Peter Hillmore, în *The Observer,* a avut chiar tupeul să respingă scrierile lui Clark ca fiind „de calitate tabloidică[44] şi să-l definească drept un „individ cu maniere şi purtare josnice şi vulgare[44]. îmi închipui că o mulţime de persoane ar considera acestea o descriere succintă potrivită unor cronicari ca Porter, Pearce şi Hillmore.

Am avut parte de nişte surprize. *The Times,* într-un articol de pe prima pagină, a expediat întreaga tărăşenie sub titlul: „Comedie sexuală gălăgioasă: Clark şi sabatul lui câştigă ovaţiile, nu mila publicului[44]. Acest lucru pare ciudat din partea unui ziar care insista cândva, apropo de afacerea Profumo, că „este o chestiune de morală[44], iar redactorul-şef, Peter Stoddart, mi-a mărturisit că nu era sigur de justeţea poziţiei pe care o adoptase. Poate că are dreptate să-şi schimbe părerea. Pe de altă parte, vituperaţiile la adresa lui Clark sunau fals. Stilul lui de viaţă opulent, se plângea Suzanne Moore în *The Guardian,* este deosebit de sfidător faţă de „aceia dintre noi care trebuie să se ghemuiască în intrânduri, în saci de dormit peticiţi, şi să trăiască din cerşit". Dumnezeule mare: ştiam că cei de la *The Guardian* sunt zgârie-brânză, dar chiar *atât* de zgârie-brânză? Şi eu, care mi-o închipuiam pe doamna Moore, văicăritoa- rea-vedetă a ziarului, aşezată confortabil în casa ei din centrul Londrei, cu un pahar de chablis bulgăresc în mână, în vreme ce ea zace de fapt

pe sub un pod de cale ferată!

Jane Clark a primit coroniţa de „Eroină a Săptămânii" de la majoritatea cronicarilor, în frunte cu Lynda Lee-Potter de la *Daily Mail,* acest sondaj fidel al opiniei clasei medii de la periferie. în schimb, nimeni nu a avut vreo vorbă bună de spus despre cucoanele Harkess. Richard Littlejohn de la *The Sun* a rezumat părerea generală: „O să ne amintim de ele - în eventualitatea că ne vom aminti vreodată - ca de două dezmăţate toante şi o adulterină jalnică. Şi-au avut momentul de glorie. Acum pot să plece acasă." Doctorul Raj Persaud, un psihiatru de la Maudsley Hospital angajat de cei de la *Daily Mail* ca să furnizeze opinia unui specialist, le-a mătrăşit pe cucoanele Harkess ca suferind de „lipsă de respect de sine". însă eu nu am fost impresionat de felul în care şi-a făcut temele psihiatrul acesta. A scris că „indiferenţa lui Clark faţă de ceea ce gândesc ceilalţi l-a făcut un coleg de Cabinet dificil". Dar problema cu Clark este tocmai că, aşa cum am crezut că ştie toată lumea, n-a intrat niciodată în Cabinet — nici măcar doamna Thatcher, care avea o slăbiciune pentru el, nu l-a pus acolo -, respectivul eşec determinându-l să demisioneze şi să-şi publice jurnalul intim.

Am fost dezamăgit, aşadar, de faptul că jurnaliştii nu au reuşit să investigheze cum se cuvine fundalul acestei poveşti. De ce nu a arătat nici unul că latura de „domn Hyde" a firii lui Clark i se trage de la groaznica lui mămică, o altă Jane? Aceasta avea năravul să dea buzna, literalmente, în orice încăpere, şi este singura femeie, cred - în orice caz, singura din vremea domniei actuale care s-a răsturnat pe când făcea plecăciunea în faţa reginei, a executat o tumbă spectaculoasă şi a aterizat în fund, atrăgând comentariul laconic al suveranei: „Asta da, buşitură!“ în plus, consider că reporterii ar fi trebuit să facă o treabă mai bună în privinţa legalităţii afacerilor lui Clifford. El este, oricum am lua-o, o pacoste publică şi ar trebui silit să dea socoteală, dacă se poate. Şi, de vreme ce şi-a făcut obiceiul să încaseze un procent de la femeile care profită financiar de pe urma activităţilor lor adulterine, nu riscă oare să fie înşfăcat de guler? De ce nu-i sugerează nimeni doamnei Barbara Mills, şefa cea lipsită de imaginaţie şi departe de a fi hiperactivă a Parchetului General, că i s-ar putea deschide un dosar lui Clifford pentru că trăieşte din câştiguri imorale? Judecarea şi condamnarea acestui faimos făuritor de jumătăţi de adevăruri şi de ficţiuni lubrice ar fi un sfârşit potrivit pentru asediul Castelului Saltwood.

11 iunie 1994

în Chile e întotdeauna ora ceaiului

Spectacolul dat de Baletul Chilian la Festival Hali ceva mai devreme luna aceasta mi-a reînsufleţit dragostea pentru ţara şi poporul lor. Aceste fete uluitor de frumoase şi aceşti tineri extrem de atletici au săltat cu energie şi cu graţie fără egal mai bine de două ore, prezentând dansuri din întreaga Americă Latină

- tango, samba, rumba, cueca, galopera, lambada, chapecato, jocuri voioase din Columbia şi din Paraguay şi ritualuri din vremea civilizaţiei maya, a aztecilor şi a incaşilor. Costumele erau încântătoare, iar sunetele fluierelor şi tobelor te obsedau. La sfârşit mă dureau palmele de atâta aplaudat. Cum de obicei asist la spectacole într-o tăcere încrâncenată, soţia mea, Marigold, a fost uluită.
Dar, ce-i drept, de mai bine de 30 de ani sunt un admirator al statului Chile. Iubesc forma lui absurdă, lacurile întunecoase
din Valdivia şi gheţarii antarctici din sud, Santiago, cu priveliştile lui spectaculoase asupra Anzilor înalţi din centru, fierbintele deşert tropical din nord. Valparaiso a fost pentru mine cel mai romantic port de pe Pământ, încă din copilărie am auzit descrieri strălucitoare ale lui de la tata, care a fugit pe mare pe când avea 12 ani şi s-a trezit acolo. Femeile chiliene, ţărănci şi mari doamne deopotrivă, au o eleganţă pe care n-o mai afli nicăieri altundeva în lumea vorbitoare de spaniolă, iar bărbaţii din toate clasele sociale au o demnitate plină de nobleţe. Cu toţii râd mult, oricât de tristă ar fi viaţa. Mâncarea este delicioasă, vinurile, sublime, iar politeţea, impecabilă.

Şi, nu în ultimul rând, chilienii iau în serios ora ceaiului. E posibil ca asta să se datoreze legăturii cu Anglia. A fi de origine engleză este cel mai grozav lucru în Chile, cu toate că nu-i rău să fii nici galez, scoţian ori irlandez. „Eliberatorul statului Chile“ a fost Bemardo O'Higgins, al cărui tată era din comitatul Meath, şi care i-a snopit pe nobilii spanioli în Bătălia de la Chacabuco, în 1817. Şi a mai fost şi lordul Cochrane, amiralul, care comanda nava de război *O'Higgins* şi care a desăvârşit distrugerea puterii spaniole în Pacificul răsăritean. Marina Regală a ajutat flota chiliană să ajungă la înaltul standard de eficienţă pe care îl are şi în prezent, iar nu mai departe de săptămâna trecută comandantul ei mi-a spus că până în ziua de azi ofiţerii de marină chilieni poartă cravate negre, de doliu la aniversarea morţii lui Nelson de la Trafalgar.

Aşadar, nu-i de mirare că chilienilor le plac ceaiurile. Primul la care am participat, în 1960, a fost memorabil. Mi-am petrecut după-amiaza la hipodromul din Santiago împreună cu Salvador Allende, care era pe atunci senator. Era un om plăcut, isteţ şi jovial, care fuma pipă, purta haină de tweed şi ar fi putut trece drept conferenţiar de economie de la London School of Economics, din perioada interbelică. Dar se dădea în vânt după Sportul Regilor.

împreună, am pariat inspirat de vreo două ori, însă, exact înainte de ultima cursă, el a cercetat lista cu o atenţie neobişnuită, a dispărut câteva clipe pentru a se sfătui cu nişte bărbaţi cu mutre de şmecheri, şi, când s-a întors, a zis: „Sărim peste asta.“ S-a dovedit că fusese bine sfătuit. Favoritul, care a condus

cursa cu uşurinţă, a fost tras înapoi în cel mai scandalos mod posibil chiar înainte de potou, şi a apărut de nicăieri un cal negru, care a câştigat. Mulţimea şi-a ieşit din minţi de furie şi a năvălit pe pistă. Cearta era încă în toi când am plecat de acolo.

Ne-am întors la Senat să luăm ceaiul. Ce ospăţ! Se servea nu numai ceai, indian, chinezesc sau ceylonez, cafea, vin şi limonadă preparată în casă, ci şi sandviciuri, brioşe, plăcinţele, tort diplomat, prăjituri, jeleuri şi blamanjele. Mai era şi ceea ce regretatul Henry Fairlie numea „ceai-gătit-fierbinte-mâncat-cu-cuţit-şi-furculiţă“, iar în mijlocul bufetului trona un munte de fructe exotice de tot soiul. în vreme ce ne ospătam, Allende mi-a vorbit despre realităţile din politica chiliană. Era deja candidatul favorit al Stângii în alegerile prezidenţiale, dar mi-a spus că nu avea suficiente voturi cât să câştige decât în cazul în care electoratul predominant conservator va fi divizat de o scindare a Dreptei. Atunci, credea el, ar putea să reuşească, dar Dumnezeu ştie ce s-ar întâmpla după aceea.

Ca şi în cazul acelei ultime curse, Allende a avut dreptate, aşa cum s-a dovedit după zece ani. A fost ales preşedinte cu numai 36% din sufragiul popular, votul antisocialist scindat totalizând 62%. Pe baza principiului lui Thomas Jefferson, un om pe care îl admira mult, că marile inovaţii nu trebuie să se sprijine pe majorităţi slabe, ar fi trebuit să recunoască faptul că nu avea mandat pentru o revoluţie socială şi să se concentreze pe o bună gospodărire.

în loc de asta, a fost împins de adepţii săi mai extremişti într-un vast program de schimbări absurde şi, întrucât acest lucru nu i-a mulţumit pe respectivii, au luat legea în propriile mâini şi au pus sechestru pe pământuri şi pe proprietăţi. Drept rezultat s-a ajuns la criză economică, la hiperinflaţie, la şomaj în masă şi la revolta clasei de mijloc. Conducătorul armatei, generalul Pinochet (Chile nu are o tradiţie de *caudillismo),* care şovăia, a fost convins de civilii conservatori să preia puterea, ca să se evite războiul civil. în vâltoarea evenimentelor, bietul Allende a fost ucis.

După două decenii, Pinochet ne-a invitat, pe Marigold şi pe mine, să luăm ceaiul la cartierul lui general din Santiago. Mandatul lui se încheiase şi el se retrăsese din funcţia de preşedinte. Dar rămânea conducătorul forţelor armate, şi i-a invitat pe cei mai străluciţi dintre ofiţerii săi, ca să ne cunoască. De data aceasta am şezut la o masă enormă, Marigold aflân- du-se în dreapta lui: întrucât este expertă în Armata Republicană Irlandeză (IRA), dorea să culeagă de la ea informaţii despre lupta împotriva terorismului.

Sub cârmuirea lui, economia chiliană a fost restaurată şi a devenit foarte prosperă; ţara este una dintre cele mai bogate din America Latină - atât de bogată, din păcate, încât gazele de eşapament ale nenumăratelor maşini te

împiedică acum să vezi de pe străzile din Santiago crestele înzăpezite ale Arizilor - şi un model pentru toţi vecinii ei. Dar, slavă Domnului, delicatesele servite la ceai nu s-au schimbat. Am început cu înghețată de caise, am continuat cu pâine prăjită cu pastă de brânză şi salată de jambon copt în miere - amestecată cu chec cu mult fistic - şi n-aş fi fost deloc surprins dacă ordonanţele şi-ar fi făcui apariţia cu o plăcintă cu came de vită şi rinichi, aburindă. După cum a zis generalul, ora ceaiului este o masă importantă în Chile. Fie ca ea să rămână astfel multă vreme.

18 iunie 1994

Salvaţi părinţii de odraslele lor

Cyril Connolly a fost un copil urât dintr-o familie deloc distinsă şi nu deosebit de bogată. însă a avut un succes extraordinar la Eton, în primul rând nu datorită isteţimii şi priceperii la greacă - acestea l-au ajutat, desigur ci pentm că a învăţat cum să-i facă pe filfizoni şi pe aristocraţi să râdă, ceea ce l-a introdus în societatea Pop de la Eton. Asta i-a distrus viaţa. Aşa cum a scris mai apoi, ultimul an de facultate al unui tânăr de succes de la Eton este atât de frumos, încât după aceea, indiferent cât de bine ar duce-o, e o coborâre din Elizeu, o izgonire din Grădina Raiului. Connolly mi-a spus odată, într-una din ultimele sale zile: „Viaţa mea de adult a fost un purgatoriu, luminat de câteva amintiri despre paradis." O mulţime de alţi vechi absolvenţi de la Eton au avut aceeaşi soartă. îi vezi risipiţi prin unghere întunecoase ale cluburilor londoneze, furişându-se înăuntru sau ieşind din bănci comerciale aflate în centrul financiar, cu un aer de profundă melancolie pe chipurile lor stupide.

Blestemul ascuns al Etonului a devenit acum blestemul tuturor copiilor. Ne corcolim odraslele în aşa măsură, încât trăiesc într-un paradis iluzoriu, după care le aruncăm în lumea reală a competiţiei, şomajului, penuriei de locuinţe, delictelor şi relaţiilor personale complicate. Procesul de răsfaţare începe la cea mai fragedă vârstă la care este posibilă încurajarea năravurilor. Excelenta maximă „Copiii trebuie să se vadă şi să nu se audă“ a fost răsturnată. Li se permite nu numai să fie prezenţi în orice ocazie, ci şi să domine scena. De curând am auzit cum un ministru din Cabinet, un redactor-şef de ziar şi preşedintele unei mari companii de stat, care se delectau cu o conversaţie civilizată despre cum putem scăpa de John Major, au fost deodată ţistuiţi de părinţi, deoarece „Felicity [care avea aproape trei ani] încearcă să spună ceva“. Ei bine, am aşteptat, şi în cele din urmă au venit vorbele: „Pe păpuşa mea o cheamă Nobbie."

Nu simt ranchiună pentru unele lucruri bune de care au parte tinerii. Acum dispun de haine confortabile şi frumoase, în vreme ce eu încă îmi amintesc chinul prin care treceam, la 12 ani, atunci când încercam să-mi pun gulerul

apretat, cu butoni. Zona noastră din Londra e plină de terenuri de joacă de o ingeniozitate uimitoare, în care puştii se dezlănţuie cu voioşie şi învaţă într-un mod lipsit de riscuri să fie curajoşi şi întreprinzători. Mănâncă bucate minunate şi pe săturate (ştie oare vreun copil englez din ziua de azi, aşa cum am ştiut eu, ce înseamnă să fii lihnit de foame?). Cititul şi multe alte feluri de învăţare se fac în formă distractivă. Nimeni nu mai are parte acum de truda de a scrie într-un maculator, cu toc şi cerneală. Răsfăţurile lor sunt babiloniene şi fără de sfârşit. De curând mi-am dus un nepot să vadă (şi, pe legea mea, să audă) dinozaurii mecanizaţi de la Muzeul de Istorie Naturală, şi m-am minunat de volumul de competenţă şi de cantitatea de bani cheltuite în prezent ca să distreze bestiile - copiii, nu monştrii.

în plus, răsucim tot mai mult legea în favoarea lor. Este foarte greu de acum să deschizi acţiune judecătorească împotriva bandiţilor de-o şchioapă, chiar şi atunci când săvârşesc omoruri, ceea ce se întâmplă din ce în ce mai des. Nu numai că infama Lege a Protecţiei Copiilor din 1989 este în codul juridic, în plus prevederile ei au ajuns să fie cunoscute bine de secăturile adolescente. Căci, altfel, recenta răzmeriţă de la St Mary's School, din Wantage, nu ar fi putut avea aşa amploare. La urechile profesorilor a ajuns ceea ce plănuieşte clasa a cincea după încheierea examenelor - de exemplu, că strângeau prafuri de vopsele şi pistoale cu apă uriaşe cu care să le împrăştie - şi, ca urmare, au percheziţionat dulapurile căpeteniilor şi au confiscat muniţia.

în vremea Angelei Brazii, Doritei Fairlie-Bruce şi a lui Elea- nor Brent-Dyer lucrul acesta ar fi fost pus pe răboj ca o mare victorie a belferilor şi se punea punct poveştii. în schimb, noul soi de avocaţi şcolari au declarat acest raid preventiv „invazie[41] ilegală a „sferei private a copiilor ", conform Legii. Unii s-au plâns la liniile telefonice de consiliere pentru tineri, alţii au ameninţat că merg la poliţie, însă copiii din facţiunea dură au zis: „Nu. Vrem răzbunare.[44] Aşa că diavoliţele s-au dus iar la Wantage, au cumpărat de data asta vopsele pe bază de ulei, plus o sută de bombe cu gaze asfixiante şi alte feluri de armament suprem de tip nord-coreean, iar în cele din urmă au declanşat Ziua-Z, semnalată prin declanşarea alarmei de incendiu la ora 2 dimineaţa. Purtau pe cap măşti din ciorapi, de tip IRA, ştiind că profesorii vor ezita să li le smulgă, întrucât asta i-ar expune la acuzaţia de agresiune, conform Legii Protecţiei Copilului din 1989. Rezultatul a fost că directoarea, reverend Pat Johns, una dintre doamnele durdulii hirotonite de curând, le-a exmatriculat pe toate cele 51 de eleve - mă rog, le-a trimis acasă până la sfârşitul trimestrului -, reacţie divers descrisă, ca draconică, vitează, răzbunătoare sau exagerată. Şcoala respectivă nu este, aşa cum au afirmat ziarele, un cuib al odraslelor de bogătaşi

decadenţi, ci o instituţie de învăţământ întru totul obişnuită a clasei de mijloc, pentru fiicele unor părinţi anglicani evlavioşi.

Desigur, ca şi în cazul lumii Pop a lui Connolly, după ce copiii sunt azvârliţi din existenţa privilegiată în lumea reală, chestia asta nu le pică deloc bine. însă în zilele noastre azvâr- lirea este adesea amânată decenii întregi, şi copii ajunşi mari locuiesc pe gratis în casele confortabile ale părinţilor mult după împlinirea vârstei de 20 şi chiar de 30 de ani, dând vina pe criza de locuinţe. Unii părinţi, în disperare, le cumpără odraslelor apartamente, ori îşi vând casele, doar-doar s-or descotorosi de incubi. Cunosc o doamnă divorţată, având trei copii cu vârste cuprinse între 25 şi 35 de ani, care ori de câte ori au chef vin să locuiască pe daiboj acasă, şi se trezeşte că e un soi de valet, cameristă, bucătăreasă şi spălătoreasă neplătită pentru odraslele sale răsfăţate. Eu: „N-ar mai trebui să fii chiar cârpă de şters pe jos.“ Ea: „Ştiu. Dar, dacă pleacă, s-ar putea să nu se mai întoarcă niciodată. Nu mă deranjează, zău, mi-aş dori doar ca Laura să nu-mi mai îmbrace cele mai bune haine fără să mă întrebe.“

Grăit-a un reprezentant tipic al noii clase de părinţi călcaţi în picioare. Dar în cele din urmă răzbunarea se abate asupra exploatatorilor, aşa cum se cuvine. Ajunşi în cele din urmă în lumea reală, se trezesc condamnaţi, printre altele, la conformism sexual. Le devine din ce în ce mai limpede că nu este acceptabil să ai prieten/prietenă, legături şi aventuri, nici măcar amiciţii nevinovate. Sunt siliţi de opiniile semenilor să aibă „relaţii[41] oribil de permanente cu persoane de sex opus, descrise ca „parteneri", „îndrăgostiţi care trăiesc împreună" şi alţi termeni ce îţi taie tot cheful. Fetele îşi găsesc câte un tont bun la toate, iar băieţii au parte adesea de inversarea rolurilor - ba se mai trezesc şi sub papuc. Săptămâna trecută, la o petrecere, am întrebat-o cum se simte la Londra pe o fată de douăzeci şi ceva de ani. „Nu-i rău - a zis -, dar trebuie să încep săptămâna viitoare traiul împreună cu cineva şi, fie vorba între noi, nu mă ispiteşte deloc chestia asta." Aşadar, există oarece dreptate chiar şi în lumea dominată de tineri.

25 iunie 1994

Sexul devine subiect rizibil

Primul râset consemnat în istorie s-a produs la sfârşitul Epocii Timpurii a Bronzului, cam prin 2000 î.Hr. Este semnificativ faptul că a râs o femeie. Cartea Facerii ne spune (Capitolul 18, 1 şi mai departe) că, atunci când l-a auzit pe Dumnezeu informându-l pe bărbatul ei, Avraam, că ea o să aibă un prunc, în ciuda vârstei înaintate, „Sara a râs în sine, zicând: «Acum, când am îmbătrînit, să mai am pofte? Domnul meu, bărbatul, de asemenea, este

bătrân»". Prin urmare, prima glumă a fost feminină şi legată de actul sexual, şi este semnificativ, de asemenea, amănuntul că Sara şi-a spus-o sieşi. Atunci când bărbaţii - adică Dumnezeu şi Avraam -, mâniaţi, au învinuit-o că a râs, ea a tăgăduit, „căci i-a fost frică".

Este remarcabil faptul că, din Epoca Bronzului până în ziua de azi, femeile au fost tentate să găsească amuzant actul sexual, iar pe bărbaţi i-a supărat lipsa lor de seriozitate. Cunosc o femeie al cărei soţ îi interzice cu desăvârşire să râdă ori să glumească atunci când fac dragoste. El consideră că ar fi cu totul deplasat. Ni-l putem închipui pe D.FI. Lawrence purtându-se exact aşa cu Frieda - ba cred că este chiar consemnat faptul acesta, precum şi că o punea să îmbrace în momentele acelea budigăi bufanţi demodaţi, deloc amuzanţi. Şi Lawrence o ţinea una şi bună că actul iubirii este sfânt, ceva cumplit de solemn şi de profetic, deloc potrivit pentru comentarii hazlii. Este de notorietate faptul că, atunci când bărbaţii privesc un spectacol erotic, întotdeauna stau învăluiţi într-o tăcere apăsătoare, punctată de gâfâieli. Atunci când femeile au o „petrecere între fete“ şi angajează un stripper, se prăpădesc de râs tot timpul. Ce anume ne indică aceasta?

Păi, ne indică înainte de toate că, deşi viaţa e grea pentru toată lumea - trăim *in hac lacrimarum văile,* cum a zis Sfântul Anselm este mult mai greu pentru femei decât pentru bărbaţi, aşa încât ele au mai multă nevoie de glume decât noi. Atunci când se fac sondaje despre ceea ce doresc femeile de la un bărbat, „simţul umorului" apare întotdeauna în capul listei, sau pe acolo. în schimb, bărbaţii nu se dau în vânt după femeile cu înclinaţii glumeţe: se tem să nu râdă de ei. Acesta, bănuiesc, este motivul pentru care lui Nancy Mitford, cea mai spirituală persoană pe care am întâlnit-o vreodată - trăia pentru poante -, i-a fost atât de greu să-şi găsească sau să păstreze un bărbat. Dacă mă gândesc un pic, Jane Austen a avut exact aceeaşi problemă. Femeile care râdeau au cam rămas de căruţă pe tot parcursul istoriei. Există numeroase dovezi contemporane că Anne Boleyn era o fată care îndrăgea mult glumele, mereu chicotind ori râzând în hohote. în cele din urmă, lui Henric VIII n-avea să-i placă asta. Cu toate că a fost ultimul rege al Angliei care avea un bufon profesionist, nu îmi amintesc vreo relatare despre Henric făcând glume, în afara celor de soi morbid, în stilul călăilor, pe care le îndrăgea şi Stalin. Sfântul Thomas Morus, care trebuie să fi râs la fel de mult ca orice alt Lord Cancelar din istorie, îl considera pe Henric lipsit de umor. Simţul umorului pe care îl avea Anne Boleyn se prea poate să fi contribuit mai mult la pierzania ei decât presupusul adulter. De curând, când i s-a cerut fostei metrese a unui anume

parlamentar gras să spună cum era când făceau dragoste, ea a zis: „E ca şi cum te-ai afla sub un dulap foarte mare care are la mijloc o cheie foarte mică.“ Dacă Anne a făcut glume de soiul ăsta şi s-au răspândit - aşa cum se întâmplă, desigur, cu astfel de poveşti nu-i de mirare că Henric i-a tăiat capul. Nu-i de mirare nici că fiica lor, Elizabeth I, s-a ţinut departe de sex, cu toate că şi ea avea un remarcabil simţ al umorului, moştenit de la mamă, fireşte.

Mărturisirea făcută de prinţul Charles săptămâna trecută, despre relaţia sa cu Camilla Parker Bowles, a dus la multă gar- gariseală prin ziare despre legăturile adulterine ale moştenitorilor direcţi. Dar nici una dintre gazete nu a arătat că, în vreme ce metresele regale fac glume, amanţii regali sunt deosebit de lipsiţi de umor. O excepţie a fost Carol II, deşi nici măcar despre el nu se ştie sigur dacă glumea sau nu pe seama sexului. Cu siguranţă că drăguţele lui făceau asta, de la fermecătoarea Louise de Kérouaille, până la „Nell cea nurlie şi haz- lie“81, care a reuşit să lase cu gura căscată gloata ce-i bombarda cu pietre trăsura când a scos capul pe geamul portierei şi a strigat: „Proştilor, eu sunt târfa *protestantă*!“

Primii doi George s-au dedat cu o cumplită posomorâre vânătorii de trupuri feminine, iar al patrulea, cu toate că era îndeajuns de frivol când avea el chef, făcea dragoste cu atâta sârg, încât cea care i-a fost timp îndelungat tovarăşă de viaţă, şi poate soţie, doamna Fitzherbert, spunea despre zbenguielile cu el că au fost „douăzeci de ani de muncă silnică". îngrozitorul lui frate, ducele de Clarence, i-a mâncat şi el zilele lui Dorothy Jordan, cea mai amuzantă femeie din Europa, şi totodată una dintre cele mai frumoase. Eduard VII n-a fost nici el mai breaz. Se aştepta ca doamna Keppel să-l amuze, dar nu este consemnat pe nicăieri că el, cu bună ştiinţă, ar fi făcut-o vreodată *pe ea* să râdă, poate doar fără să-şi dea seama - reluarea poveştii cu dulapul şi cheia. La fel stau lucrurile şi cu
Eduard VIII şi doamna Dudley Ward şi, bănuiesc, cu prinţul Charles şi Camilla. Se zvoneşte că vraja care îl ţine legat este umorul ei sănătos; cu siguranţă, nu poate fi înfăţişarea ei.

Bifurcarea simţului umorului masculin şi feminin este foarte veche. Trebuie să fi început în Epoca de Piatră. După ce bărbaţii şi femeile au dezvoltat tipuri de comportament, chiar şi rudimentare, au adoptat moduri diferite de discurs intim, mai ales când vorbeau despre sex. Această dezvoltare paralelă a limbajelor proprii a durat mii de ani, şi convergenţa lor a început de-

81 Eleanor „Nell“ Gwyn (1650-1687), amantă a regelui Carol II; descrierea ei drept „zurlie şi hazlie" îi aparţine lui Samuel Pepys (1633-1703), membru al Parlamentului şi autor de jurnal de epocă (n. red.).

abia în secolul XX. Virginia Woolf povesteşte că, pe când locuia împreună cu sora ei Vanessa în Gordon Square, prin 1906, „personajul oarecum sinistru" Lytton Strachey, pe care îl cunoşteau sumar, le-a vizitat pe când erau singure acasă. Nici nu apucase să-şi lase pălăria şi bastonul că a observat o pată umedă pe rochia albă a Vanessei şi, aţintind către aceasta un deget osos, a întrebat: „Spermă?" Fetele au izbucnit în râs, şi aşa s-a născut Clubul Bloomsbury, caracteristica lui înviorătoare fiind că membrii de sex masculin foloseau exact acelaşi limbaj, indiferent dacă în încăpere se găseau sau nu doamne.

A fost nevoie să treacă aproape un secol pentru ca practica de la Bloomsbury să se infiltreze în întreaga naţiune. Dar acum este limpede că se întâmplă acest lucru, şi curând va fi desăvârşit. „Sst! Sunt doamne de faţă!" devine cu repeziciune un anacronism. Acum femeile sunt cele care domină cel mai fără perdea tip de comedie de la televiziune. S-ar putea ca clerul şi cei mai scorţoşi membri ai societăţii să fie scandalizaţi de această nouă toleranţă (ori folosire) de către femei a limbajului şi folclorului de cazarmă. Nu bag mâna-n foc că mie, personal, îmi place. Dar există o compensaţie. înseamnă că din ce în ce mai mult sexul va fi tratat aşa cum ar trebui: ca subiect de glumă.
9 iulie 1994

Peştera unui Aladdin creştin

Cel mai mare răsfăţ de care se poate bucura o persoană civilizată în Londra prezentului este o vizită la expoziţia Pugin82 de la Victoria and Albert Museum. Expoziţia este cu adevărat senzaţională; e aranjată nu numai cu o tehnică strălucită, dar şi cu evidentă dragoste, şi e plină de obiecte extraordinare şi minunate. Cei care consideră că rasa britanică a decăzut pot să susţină cu îndreptăţire că nu s-ar mai putea naşte în ziua de azi un om ca Pugin. Până şi victorienii, obişnuiţi fiind cu giganţii, ştiau că este excepţional. „Geniu şi entuziasm în fiecare trăsătură a chipului său", scria cineva. Iar altcineva: „Energia lui era nesecată, puterea lui de muncă, aproape fără pereche, iar diversitatea capacităţilor sale era inepuizabilă.[11] La vârsta de zece ani se pusese deja zdravăn pe treabă, desenând, pictând, proiectând, inventând. Apoi, într-o procesiune neîntreruptă, s-au ivit biserici, altare, veşminte, potire sfinte, bijuterii, rame, tapiserii, tapete, legături de cărţi, plăci de ceramică, mobilier, de la tronuri până la cele mai simple taburete, covoare şi eşarfe, perne şi cuverturi, tavane, candelabre, vitralii, veselă şi pocale, săbii şi furculiţe, şeminee, morminte - o adevărată peşteră a lui Aladdin, plină cu comori. Multe au fost făurite de mâinile lui harnice; restul, de către meşteşugarii fără pereche

82 Augustus Welby Northmore Pugin (1812-1852), arhitect, designer şi teoretician al designului englez, adept al stilului neogotic (n. red.).

de care era plină epoca victoriană, vegheaţi cu mare grijă de Maestru în timp ce lucrau după desenele sale meticuloase. Toate acestea s-au desfăşurat cu iuţeală din ce în ce mai mare, până ce acest Leonardo englez, la puţină vreme după ce împlinise 40 de ani, a fost înălţat brusc în Elizeu, ca Sfântul Ilie, într-un vârtej de nebunie şi moarte.

Viaţa acestui om uluitor a fost cârmuită de o pasiune arzătoare pentru gotic, ceea ce l-a dus cu de-a sila în sânul Bisericii Catolice şi l-a împins să plăsmuiască o lume transformată într-un gigantic arc ogival şi în nesfârşitele transmutări ale acestuia. A influenţat până şi viaţa lui sexuală specială - şi, pentru un bărbat din acea epocă, viguroasă şi variată. Când s-a însurat cu a treia soţie, Jane, a exultat: „în sfârşit am dat peste o femeie gotică de mâna întâi!" „Cârmuită" este cuvântul potrivit. însemnările din jurnalul său, majoritatea scurte şi la obiect, mărturisesc o viaţă frenetică, dusă prin întreaga Anglie şi pe continent, prin diligenţe şi pe bricuri, mai apoi pe vapoare cu aburi şi prin trenuri - aidoma lui Anthony Trollope, considera că mişcarea rapidă duce la activitate creativă -, pentru executarea puzderiilor de comenzi sau în căutarea inspiraţiei. Era scund (sub 1,65 m), musculos, cu fruntea înaltă şi o gură frumoasă care făcea femeile să-i pice în braţe, cu o voce poruncitoare, în veşnic neastâmpăr, teribil de energic, explodând de furie dacă i se punea cineva în cale.

Asemenea tuturor englezilor din generaţia lui, născut (în 1812) în perioada de vârf a supremaţiei noastre navale, iubea marea. Din casa gotică pe care şi-o clădise la Ramsgate (scoasă recent la vânzare, pare-mi-se, cu 300.000 de lire) a exploatat o serie de nave destul de mari, pe care le conducea el însuşi, îndeletnicindu-se cu contrabanda, cu salvarea epavelor şi cu vânătoarea de comori. Ba chiar se îmbrăca marinăreşte, preferatul lui fiind un pardesiu bleumarin cu buzunare imense în care putea ţine volume *in folio,* chivoturi, crucifixe de alamă şi alte lucruri pe care le culegea de prin călătorii, plus o singură cămaşă de schimb (călătorea fără bagaje). Trebuie să fi părut un tip bizar. într-un rând a debarcat la Dover şi a intrat, „după cum îi era obiceiul", într-un compartiment de clasa I, unde a fost salutat cu: „Hei, omule, cred că ai ai greşit compartimentul!" Pugin: „Pre legea mea, cred că ai dreptate. Gândeam că sunt într-un compartiment pentru domni." Maestrul nu se lăsa călcat pe coadă în materie de maniere, de gusturi sau de orice altceva, şi era în stare să „pună la podea" un potrivnic cu pumnii săi cât toate zilele.

Pugin credea sincer într-un Dumnezeu atotputernic, milostiv, care se îngrijeşte de toţi, dar nu se poate ascunde faptul că el asocia goticul cu o doză zdravănă de mohorâre. Jurnalul lui

arată că îi plăcea să consemneze dezastre - personale, financiare, artistice. întotdeauna îşi nota, de exemplu, atunci când o piesă din West End nu mai era jucată, în urma criticilor negative. însemnările sunau aşa: „Şaizeci de falimente azi.“ „Lady Erskine a fost silită să-i ceară ajutor primarului.[11] „A ars catedrala din Chartres.[11] „O cumplită furtună cu trăsnete.[11] **„Acoperişul** de fier al fabricii domnului Maudsley s-a prăbuşit, îngropând sub ruine multe persoane, dintre care unele au murit pe loc iar restul au fost cărate la spital culcate pe obloane, cu puţine nădejdi să se facă bine.[11] „Piesa franceză libertină nu a fost bine primită.[11] „Opera *Aladdin* a avut succes. Maşinăriile au funcţionat prost.[11] „în timpul serii a căzut un ciorchine de felinare, umplându-i de ulei pe primar şi pe soţia lui.[11] Şi aşa mai departe.

în ciuda înclinaţiei sale către lugubru, o parte a geniului lui Pugin a constat în străduania de a-şi face forma de gotic uşoară şi aeriană, uneori eterică, aproape ca pânza de păianjen. în liniile sale există graţie, eleganţă, veselie. De exemplu, în biserici, la amvon, folosea un fundal gri foarte deschis, care pune în valoare forţa verdelui şi roşului bogate, evitând în acelaşi timp îngreunarea. Mesele sale, chiar şi cele mai masive, par să aibă supleţe şi sprinteneală. Datorită tonului delicat, creaţiile sale sunt imens de atractive în zilele noastre, şi printre meritele acestei expoziţii se numără faptul că sunt disponibile reproduceri ale multor articole. Se pot cumpăra plăci de ceramică, bijuterii, căni şi farfurii, scaune şl birouri, tapete, desigur, chiar şi draperii cu lucrătură bogată. Mi-a rămas inima la un relic- variu înalt de aproape un metru, din alamă suflată cu aur. Cu coloanele şi porticurile, arhitravele şi fleşele lui, este o enciclopedie a goticului lui Pugin, ochiul de cristal din mijloc aşteptând o frântură din Crucea cea adevărată. Dar, vai, preţul este de 4.000 de lire!

l

însă ce înseamnă, ori însemnau, banii în lumea magică, sau, mai degrabă, miraculoasă a lui Pugin? Marelui său patron, contele de Shrewsbury, i s-a pus un nod în gât când a aflat că extraordinara biserică pe care Pugin a construit-o şi a decorat-o pentru el la Cheadle nu îl costă 7.000 de lire, cum se aştepta,

ci 40.000. Ei, şi ce? Nu mai există vreuna asemenea pe lume: averile lui Packer, Soros şi Goldsmith, puse la un loc, n-ar putea să o cumpere acum. Cheltuim o jumătate de miliard pe British Library cea hidoasă, care arată sărăcăcios şi e încă neterminată, dar nu ne-am putea permite un Pugin, presupunând că ar exista vreunul. Nu există nici unul: tocmai asta e ideea. Avem artişti cu câte un talent unic desăvârşit. David Hockney desenează aproape la fel de bine ca Ingres, iar Glynn Boyd Harţe obţine cu acuarelele efecte care mă fac să vărs lacrimi de invidie, însă tiparul care ne-a dat genii omnicompetente ca Pugin, Ruskin şi Morris pare să se fi spart. Aşa să fie? Poate că un băiat (ori o fată) altfel decât restul o să fie dus la această peşteră cu comori strălucitoare de la Victoria and Albert şi o să iasă fascinat şi mult mai puternic, hotărât să-şi dedice viaţa străduaniei de a face lucruri şi mai grozave. Istoria artei este plină de astfel de evenimente taumaturgice improbabile.

23 iulie 1994

Sunt multe de spus despre o familie mare

Săptămâna trecută, când am plecat de acasă şi am luat-o pe după colţ, am văzut o familie pornind într-o expediţie de o zi. Mama, înaltă, blondă, zveltă, părând ea însăşi doar o adolescentă, era pavoazată cu boccele, ghiozdane şi traiste. Băiatul cel mai mare, probabil în vârstă de vreo zece ani, avea o bâtă de crichet şi un set de porţi. Sora lui, de vreo nouă ani, ţâra o sacoşă de plastic uriaşă cu mâncarea pentru toată familia. Fiecare dintre cei patru copii mai mici, ultimul fiind un ţânc care abia învăţase să meargă, dar se ţinea după ei neajutat, căra câte un pachet şi un animăluţ de pluş îndrăgit, urs ori leu, cât se poate de jumulit. Prâslea avea cel mai mare urs, aproape cât el. Nu cred că era o familie cu un singur părinte. Probabil că tatăl se afla la lucru, ori în serviciu militar în străinătate, precum comandantul Walker, tatăl lui John, Susan, Titty şi Roger din romanele seriei *Swallows and Amazons.* Mama şi odraslele ei nu aveau maşină. Luau autobuzul. Ceea ce m-a izbit a fost faptul că aveau cu toţii un aer de mulţumire colectivă plină de hotărâre. Iată cu adevărat o familie fericită. Era atât de limpede că aveau să se distreze de minune, încât aproape că am fost ispitit să întreb: „Nu mă luaţi şi pe mine?“

Nu susţin însă că e uşor să faci parte dintr-o familie numeroasă. De obicei banii sunt puţini, şi trebuie să te descurci fără o grămadă de lucruri, ori să le capeţi la a doua ori a treia mână. Asta poate să dureze aproape până la maturitate. Odată, am admonestat o fată de 20 de ani pe care o văzusem plimbându-se pe Fleet Street cu un bărbat mai vârstnic şi cu o reputaţie destul de proastă, spunându-i că fusese amantul a nu mai puţin de două dintre surorile ei mai mari. „Ştiu, a replicat ea aprig, şi *acum îl am* <?«!“ în familiile mari este de obicei concurenţă, şi membrii trebuie să înveţe să lupte pentru dreptul lor. O

fată pe care o cunosc are o vorbă: „Poţi recunoaşte întotdeauna o persoană care provine dintr-o familie mare. Când se aşază la masă, îşi întinde instinctiv coatele în lateral, ca să se asigure că are destul spaţiu."

Pe de altă parte, membrii familiilor mari învaţă curând lecţii folositoare despre viaţa în comun, pe care alţii le învaţă doar mult mai târziu, sau nu le deprind niciodată. Nu-şi pierd vremea cu lacrimi şi cu văicăreli, pur şi simplu îşi văd de treabă. Una dintre nepoatele mele, o artistă talentată care face vitralii, are deja cinci copii, şi trăiesc cu toţii într-un confort boem într-o căscioară din Oxford (tatăl copiilor, aidoma comandantului Walker, este plecat adesea la datorie). Dar nu se ceartă şi nici nu plâng vreodată, poate doar câteva clipe, în scop retoric: atmosfera din casă este de seninătate harnică. Accentuez termenul „harnică": în familiile mari găseşti permanent sens; întotdeauna e ceva de făcut. Nu se poate să fi fost uşor să te numeri printre multele fiice ale doamnei Bennet, în *Mândrie şi prejudecată.* Dar nu se plictiseau niciodată, ca domnişoara Darcy cea singură.

Iar în familiile mari spumegă geniul, ori aşa crede lumea. Am cunoscut o doamnă la un bal organizat spontan în Highlands, la revelionul de anul trecut. Era limpede că lăsase în urmă tinereţea, dar îşi păstrase frumuseţea, în genul palid, ofilit, al unor englezoaice - era ceea ce Pugin ar fi numit „o femeie gotică de mâna întâi“. „Presupun că nu aveţi copii", mi s-a adresat ea, provocator. „Ba da, am patru." „A, da, intr-adevăr? Eu am zece! Şi fiecare este un geniu. Aceea - a continuat arătând spre o tânără care era bucăţică ruptă din ea - este noul Menuhin." ETitându-mă la goticele-i progenituri, care puteau fi dintr-odată recunoscute în tot cuprinsul sălii - variind ca vârste între Englezescul Timpuriu şi Perpendicularul Târziu -, m-am cufundat într-o tăcere plină de smerenie, lucru care mi se întâmplă tare rar.

Nu toată lumea ştie că Hollywoodul a fost odrasla genială a familiei mari. Un geniu năbădăios, uneori rău, fără îndoială, însă incontestabil creativ, care ne-a umplut veacul cu culori ţipătoare şi false, chiar, dar de neşters. Dacă înlături Hollywoodul din secolul nostru, acesta rămâne, trebuie să recunoaşteţi, o perioadă de timp mult mai goală. în ultimii 40 de ani ai secolului al XlX-lea familiile evreieşti aşkenaze din Europa de Est au avut, probabil, cea mai mare rată a natalităţii din întreaga istorie. Mulţi dintre aceşti copii au ajuns la New York ca imigranţi neînsoţiţi, având doar o pancartă atârnată de gât, au fost luaţi de rude şi apoi s-au scufundat în vârtejul din josul Coastei de Est, până ce au reuşit să iasă la suprafaţă, s-au dezlănţuit şi au pus stăpânire pe lumea largă. Cari Laemmle, primul dintre magnaţii filmului, a fost al zecelea din 13 copii. William Fox a fost unul dintre 12. Fraţii Warner se numărau printre cei nouă

copii ai unui sărman cizmar polonez. Ei şi alte produse ale uluitorului sistem familial aşkenaz - Loew, Mayer, Goldwyn, Cohn, Schenck, Schary, Zukor, Zanuck - au creat sau au dominat toate cele opt mari studiouri de la Hollywood. Nu-i de mirare că acel loc, în felul său ciudat, uneori deformat, a venerat şi a susţinut întotdeauna familia, şi dea Domnul să o ţină tot aşa cât mai mult!

Familia mare este pe cât de impresionantă, pe atât de voioasă. Până de curând, micuţii erau fragili, puteau oricând să piară şi să fie îngropaţi fără ceremonie în cavoul familiei. Iconologia mormintelor medievale din bisericile noastre comunale arată nu numai şiruri de fii şi fiice care se roagă sincer pentru părinţii care odihnesc dinaintea lor, ci şi copilaşi mult iubiţi care n-au trecut de pruncie. Lacrimile familiilor se uscau repede: într-o epocă a credinţei, ştiau că acei copii îi aşteaptă în rai până când le vine şi lor sorocul. Tânărul Dickens a văzut prunci morţi puşi, „ca nişte picioare de porc“, în sertare. Fotografii victoriene şterse arată odrasle numeroase mişunând în jurul mamelor, taţilor, unchilor, mătuşilor, pe treptele spre grădină, aşteptându-şi soarta: TBC-ul avea să înhaţe o parte, mai ales dintre fiice, războiul şi întreprinderile îndrăzneţe aveau să secere printre fii. Dar în vremurile acelea rămâneau întotdeauna destui copii. La bursa familiei Forsyte, chintesenţa întrunirilor săptămânale ale familiei împrăştiate prin toată Marea Britanie tihnită, a fost mereu noian de lume.

Aşadar, dacă în familiile mari se înregistrează inevitabile pierderi, curând rândurile se închid la loc şi arată la fel de strânse ca întotdeauna. Pe măsură ce îmbătrâneşti, îţi dai seama că suferinţele iscate de vârstă nu înseamnă nimic în comparaţie cu pierderea prietenilor, care nu pot fi înlocuiţi şi lasă goluri imense, zdrenţuite, în existenţa ta aflată în declin. în acest moment rolul familiei, mai ales al celei numeroase, este foarte reconfortant. Căci familia nu stă încremenită, aşteptând să o nimerească moartea. Ea se înmulţeşte, se reproduce. Apar chipuri noi, surâzătoare, ivindu-se ca din senin, revendicându-şi statutul - „Sunt Amelia, *nu îţi aminteşti*?“ -, se transformă cât ai bate din palme din ţânci care deprind mersul în adolescenţi, în studenţi, devin persoane, apoi personalităţi, aduc probleme, greutăţi, nevoi, cerinţe - şi, mai presus de toate, aduc semnificaţie, umplu ceea ce Samuel Johnson numea „marile goluri ale existenţei[41]. O familie mare face ca viaţa să merite trăită în continuare.

30 iulie 1994

Scula magnifică a lui Victor Hugo

Ori de câte ori este cu putinţă, natura trebuie lăsată să-şi urmeze calea. Aceasta se aplică bătrânilor în aceeaşi măsură în care se aplică pentru orice altceva. Spitalele nu manifestă cruzime atunci când vor să se debaraseze de

pacienţii cărora nu au ce tratament să le ofere şi care ocupă paturi pur şi simplu din cauză că sunt ramoliţi.

îi îndopăm cu medicamente şi îi tratăm pe bătrâni prea cu sârg, ţinându-i în viaţă, ori pe jumătate vii, împotriva legilor firii, şi adesea împotriva dorinţei lor. Aceasta se întâmplă deoarece societatea, fiind oficial una lipsită de Dumnezeu, tratează moartea ca pe duşmanul suprem, în vreme ce, pentru oamenii care îl au pe Dumnezeu, moartea, precum orice alt eveniment natural petrecut în momentul şi în locul cuvenite, este un prieten. Bătrânilor ar trebui să li se îngăduie să sfârşească demn şi să întâmpine umil moartea atunci când vine, la vremea ei. Ne sunt sortiţi de trei ori câte douăzeci de ani şi încă zece pe deasupra, şi ar trebui să fim recunoscători dacă ne putem bucura deplin de aceştia, fiind rezonabil de sănătoşi. Tot ce vine în plus ar trebui privit ca o gratificaţie.

Fără îndoială, uneori se nimereşte o gratificaţie pe cinste. Mă bucur de norocul doamnei de 92 de ani ale cărei poezii urmează să fie publicate pentru prima dată de Oxford University Press. De curând, în timpul unei croaziere prin fiordurile norvegiene, m-am împrietenit cu o altă doamnă în vârstă, care îşi sărbătorea la bord cea de-a optzeci şi cincea aniversare. Am descoperit că aveam păreri similare despre a mulţime de subiecte, în special despre infracţiuni, pedepse, cum trebuie să te porţi cu huliganii, chestiunea spânzurării etc. - e uimitor cât de înţelept tratează aceste subiecte cei foarte bătrâni! Iar săptămâna aceasta am sărbătorit-o pe o prietenă a mamei mele, care împlinea o sută de ani şi care probabil că se numără printre puţinii încă în viaţă - aproape cu siguranţă, singura femeie - dintre cei care au participat la Primul Război Mondial. Trăieşte fericită de una singură, şi e o încântare pentru prietenii săi.

Chiar se găseşte ceva satisfăcător în cele săvârşite de vârstnici, care, spre deosebire de isprăvile copiilor, îţi merg la suflet în loc să te irite. Bravo lui Gladstone, de exemplu, care pe când avea 84 de ani a pus pe jar întregul Imperiu Britanic cu chestiunea autonomiei Irlandei - precum şi mareşalului Radetzky, despre care se zice că a zămislit un copil şi a compus un marş fiind trecut de nouăzeci de ani. Departe de a ne dezgusta, ar trebui să ne încurajeze vestea că bătrânii, ori, de altfel, bătrânele, se dedau zburdălniciei. Când locuiam la Paris, pe la începutul anilor 1950, un domn în vârstă mi-a povestit că, pe când era de patru-cinci ani, a avut o întâlnire memorabilă cu Victor Hugo, pe atunci trecut de optzeci. S-a petrecut foarte devreme, înainte de şase dimineaţa, în toiul verii, la un castel vechi, pe scândurile goale ale celui mai de sus coridor, unde dormeau copiii şi slujnicele. Băieţelul, plictisit, coborâse din pat ca să exploreze castelul, şi l-a întâlnit pe Hugo, care, în cămeşoi de noapte

şi desculţ, se furişa în căutarea odăii unei slujnicuţe nostime pe care pusese ochii în ajun, la cină. Soarele pătrundea prin ferestrele cu pânze de păianjen, fără draperii, facân- du-l pe bătrânul ştrengar bărbos să arate ca un profet din Vechiul Testament, transfigurat. Hugo a înşfăcat mânuţa băieţelului, a aşezat-o pe membrul său aflat într-o erecţie triumfală şi a zis:

Tiens ga, mon petit - ilparaît que c'est très rare ă mon ăge! Alors!
Tu aurais le droit ă dire ă tes petits-enfants que tu as tenu ă la main
le machin de Victor Hugo, poètel83

Povestioara n-a spus şi dacă Hugo a fost ori ba răsplătit pentru urcarea tuturor scărilor acelora din castel. Dar tragem nădejde că da. De ce? Pentru că e ceva splendid în faptul că oamenii foarte bătrâni pier luptând - citându-l pe Dylan Thomas, „Bătrâneţea ar trebui să ardă şi să se extazieze la încheierea zilei".

83 „Uite-aicea, ţâcă - se pare că e lucru tare rar la vârsta mea! Iac-aşa! O să le poţi zice nepoţilor tăi că ai ţinut în mână scula lui Victor Hugo, poet!", în limba franceză în original (n. tr.).

însă e cu totul altceva să încercăm cu prea mult zel să-i ţinem în viaţă pe cei şubrezi, cei care nu mai ştiu pe ce lume se află, cei imbecilizaţi şi cei lipsiţi de orice putere. Şi totuşi, tocmai asta facem, din ce în ce mai mult. Cheltuielile vor fi curând strivitoare, atunci când una din patru persoane va fi depăşit vârsta de 65 de ani. Costurile umane cresc şi mai rapid, dat fiind că viaţa copiilor de vârstă medie, mai ales a femeilor, este legată de cadavrele care încă mai respiră ale părinţilor, reţinute în această lume de către o breaslă medicală a cărei filozofie nu a ţinut pasul cu tehnologia sa.

Folosesc cuvântul „filozofie" cu bună ştiinţă. Capacitatea noastră din ce în ce mai mare de a menţine oamenii în viaţă, chiar şi atunci când aceştia se află în ceea ce se numeşte „stare vegetativă persistentă", ne sileşte să regândim etica medicală. Din păcate, subiectul a fost lăsat într-o măsură considerabilă pe seama doctorilor înşişi, care se bâlbâie, şi a avocaţilor buni de gură pe tema eticii. Sigur că ei sunt supravegheaţi de teologi, mai ales evrei şi catolici, cu păreri clare despre acest subiect, care s-ar putea să se dovedească până la urmă a fi juste, însă ar trebui supuse unei examinări extrem de severe. Ne lipseşte o investigaţie filozofică amănunţită a eticii medicale, sau, mai degrabă, o analiză filozofică pe care să se poată construi un sistem de etică pragmatic. Dar numai câţiva filozofi profesionişti acoperă acest domeniu. Unul dintre cei puţini, doctor Sophie Botros de la Birkbeck College din Londra, mi-a dat consultaţii pe această temă, şi încep să înţeleg amploarea şi complexitatea problemelor.

în plus, acestea sunt şarade reale, implicând chestiuni de viaţă şi de moarte, nu jocurile de societate, din cele de cuvinte, pe care le practică majoritatea universitarilor în chip de filozofie. De exemplu, încă nu am supus aproape deloc analizei filozofice etica folosirii sau deconectării echipamentelor care îi menţin în viaţă pe cei bolnavi incurabil sau aflaţi în stare vegetativă persistentă, una dintre zonele delicate în care lucrează dr. Botros. Este nevoie din ce în ce mai presantă de o

soluţie unanim acceptată a acestei dileme, dat fiind că sporeşte capacitatea noastră de a menţine în viaţă, de pildă, victimele unor accidente rutiere groaznice.

Apoi există problema şi mai dificilă a alocării de fonduri pentru cercetarea în domeniul bolilor ucigătoare. Bunăoară, ar trebui oare să adoptăm o poziţie filozofică pur utilitaristă, în care cele mai mari nevoi ale celor mai multe persoane constituie, în ordine numerică, criteriile priorităţii? în prezent chestiunea este determinată în covârşitoare măsură de activitatea lobby-urilor. Iar aceasta duce la anomalii şi chiar la scandaluri.

De exemplu, un procent uriaş, şi din ce în ce mai mare, din resursele disponibile este alocat căutării, pe care mulţi o consideră zadarnică, a unui leac pentru SIDA. Asta arată a caz clasic de irosire a banilor. Mulţi ar susţine cu argumente că aceste fonduri ar trebui folosite mai degrabă pentru metode de tratare a maladiei Parkinson, a bolilor neuronului motor sau a altor afecţiuni îngrozitoare, ori a formelor de cancer sau de boli cardiace, ambele domenii de cercetare fiind excepţional de roditoare. Alţii ar adăuga că, întrucât principalii beneficiari ai unui tratament pentru SIDA ar fi reprezentanţii homosexualităţii masculine care trăiesc în promiscuitate şi persoanele dependente de droguri, oricum nu reprezintă o prioritate pentru ansamblul populaţiei.

însă toate aceste aspecte sunt în prezent tema unor dispute pline de ranchiună şi, adesea, de insulte, nu a unei cercetări filozofice detaşate. în cele din urmă, s-ar putea să descoperim că soluţia cea mai bună este să lăsăm piaţa, la fel cu natura, să-şi vadă de mersul ei. însă ar trebui ca mai întâi să dezbatem problema în mod adecvat, ştiinţific - şi filozofic.

20 august 1994

Gâsculiţe nurlii imortalizate în marmură

în ciuda sarcasmelor filistine venite din partea câtorva dintre scriitorii noştri de frunte mai puţin cultivaţi, domnul Stephen Dowell, noul ministru al patrimoniului, este îndreptăţit să facă mare tamtam despre sculptura *Cele trei graţii* a lui Canova, iar lui John Paul Getty II ar trebui să i se adauge o tresă la medalia de Cavaler al Ordinului Imperiului Britanic pentru că ne permite să o păstrăm.

Este capodopera unui sculptor minunat, întrucât Canova (1757-1822) merită să fie aşezat, alături de Praxiteles, Dona- tello, Michelangelo, Bemini şi Rodin, în rândul celor mai de seamă practicanţi ai acestui meşteşug dificil. Malcolm Baker de la Victoria and Albert Museum a atras atenţia, în sfârşit, într-o scrisoare trimisă luni ziarului *The Guardian*, că sculptura *Cele trei graţii* de la noi nu este o simplă copie a celei din Sankt-Petersburg, ci o altă versiune,

mult mai bună, din marmură mai fină şi finisată mai grijuliu. Canova a executat-o mai întâi pe cea aflată acum în Rusia, şi a învăţat de pe urma ei, aşa cum a învăţat din toate experienţele sale, iar înlănţuirea celor trei femei - totul fantastic de greu de sculptat în marmură - este realizată cu nespus de multă încredere şi mai mult aplomb în exemplarul de la Wobum Abbey.

Canova a fost subestimat în Marea Britanie în ultimii 150 de ani. Bonaparte n-a făcut o astfel de greşeală: l-a considerat cel mai mare sculptor al Europei, pe aceeaşi treaptă cu pictorii săi favoriţi, David şi Ingres. Wellington şi Castlereagh erau entuziasmaţi la rându-le, iar datorită faptului că ei au plecat urechea la plângerile lui a reuşit Canova, în 1815, ca împuternicit al papei, să determine autorităţile franceze să retumeze capodoperele antice şi renascentiste pe care Bonaparte le luase cu japca de la Vatican, împreună cu multe alte comori ale artei italiene, care reveneau acum acasă.

Cu excepţia, poate, a marilor artişti anonimi din Regatul Egiptean Mijlociu, nici un alt sculptor nu a mai avut aptitudini tehnice ca ale lui Canova la lucrul cu materiale dificile. Le-a dobândit din copilărie, ca vlăstar strălucit al unei familii de zidari din Possogno, de pe dealurile dolomitice de la poalele Alpilor. Şi mai surprinzătoare sunt îndrăzneala şi originalitatea lui. în anii 1783-1787 a pus capăt aproape dintr-o lovitură sculpturii baroce şi a înlocuit-o cu neoclasicismul prin făurirea uluitorului mormânt al papei Clement XIV de la Roma. Mormintele celor de rang înalt făceau pe atunci vâlvă. A continuat cu crearea altui mormânt epocal în Augustinekirche din Viena, care-i adăposteşte pe Habsburgii răposaţi. Acesta era ridicat în onoarea Măriei Christina, fiica marii Maria Tereza şi sora Măriei Antoaneta, cea executată. Canova era un catolic evlavios şi un conservator, cel mai bine simţindu-se când lucra pentru papi şi pentru suverani legitimi, dar era în acelaşi timp un inovator în plan artistic plin de un curaj neîntrecut, şi poate că din acest motiv era atât de îndrăgit de familia care încerca să răstoarne ordinea stabilită din Europa.

în orice caz, drăgălaşa soră mai mică a lui Bonaparte, Pauline, îl adora, întrucât credea că avea harul aparte de a face nemuritoare trupurile feminine vremelnice. Era narcisistă, obsedată de frumuseţea propriului corp, şi mai ales de cea a picioarelor sale mici şi gingaşe. Al doilea ei bărbat a fost Camillo Borghese, capul uneia dintre cele mai vechi familii din Roma, iar până şi atunci când trecuse bine de tinereţe membri ai nobilimii romane şi oaspeţi faimoşi, mai ales englezi, erau invitaţi la Palazzo Borghese ca să vadă *„la toilette des pieds“84.* Le trimitea invitaţii tipărite.

După mulţi ani, Augustus Hare a publicat o descriere a acestor momente,

84 „Toaleta picioarelor", în limba franceză în original (n. tr.).

obţinută de la lady Ruthven, care participase într-un rând. Invitaţii o găseau pe Pauline ţinându-şi picioruşele delicate, minunat de albe, aşezate pe o pernă de catifea. La porunca ei intrau cameristele, care îi ştergeau labele picioarelor cu bureţi şi i le pudrau. Femeile invitate erau la fel de fascinate ca bărbaţii, cu toate că de o manieră mai puţin posesivă. Ducele de Hamilton, un adorator care venea regulat în faţa acelui altar, lua un picior şi îl adăpostea sub vesta sa „ca pe un pui de pasăre“ (o ispravă, dacă pot zice aşa, tare greu de împlinit, dacă nu cumva ducele avea o vestă specială).

După ce l-a vrăjit pe Canova, Pauline a hotărât să-l pună să-i imortalizeze întregul trup. Precum sora sa mai mare, Caro- line, era mândră de spinarea ei prelungă, elegantă. Caroline se folosise de artistul ei preferat, Ingres, pentru a-şi face spatele faimos în întreaga Europă, în *Marea Odaliscă,* fiind chiar puse trei vertebre în plus, ca să accentueze impresia. Ca să nu rămână mai prejos, în 1808 Pauline i-a poruncit lui Canova să o sculpteze goală, în chip de Venus Victrix, zeiţa-arhetip a sexului. Iniţial, sculptorul cel evlavios a refuzat. Apoi a făcut un compromis, oferindu-se să o prezinte în chip de Diană, mai mult sau mai puţin despuiată, dar asociată cu ideea de castitate. Pauline a ţinut morţiş să fie Venus, iar Canova, învăţat să aibă de-a face cu suveranii absoluţi, s-a supus. I-a acoperit părţile intime, însă spatele splendid este arătat până la despicătura feselor, şi nu încape îndoială că statuia este erotică. A aşe- zat-o pe o saltea sculptată în marmură, la fel ca trupul, însă a folosit drept soclu un pat adevărat, din lemn vopsit, ca să accentueze realismul.

Canova a cioplit statuile-portret nu ca să fie privite doar de departe, ci şi examinate de la câţiva centimetri, iar soclul-pat are un mecanism care permite ca întreaga lucrare să se răsucească, pentru a fi cercetată cu de-amănuntul. Cât a trăit Pauline exista obiceiul ca, după cină, prieteni ai familiei şi oaspeţi distinşi să fie duşi să privească statuia la lumina lumânărilor - aşa voia Canova să fie privite toate statuile sale -, iar desfătarea era şi mai palpitantă atunci când prinţesa se ocupa de petrecere şi atrăgea atenţia asupra celor mai frumoase părţi. Papa din acele vremuri era deosebit de strict în privinţa sexului, şi chiar a interzis în statul pontifical pantalonii, care se mulau prea mult, însă n-a putut face nimic în privinţa autoprezentărilor Paulinei, care au continuat sub nasul lui până la moartea prinţesei, în 1825.

Prin urmare, erotismul lui Canova trebuie savurat, nu doar admirat, folosindu-ne de întuneric, de lumânări, de umbre şi de clar-obscur, şi trag nădejdea că o să se ţină seama de acest lucru atunci când *Cele trei graţii* ale noastre îşi vor afla locaşul permanent. Atunci mulţimea îl va redescoperi. Este adevărat că, asemenea majorităţii sculptorilor, a făcut şi boacăne. Când i s-a

cerut să-l sculpteze pe Washington pentru sediul guvernului din Raleigh, Carolina de Nord, l-a înfăţişat pe preşedinte ţinând ultimul discurs către Congres cu genunchii goi şi îmbrăcat cu o togă romană. Mi se pare că statuia respectivă a fost distrusă de un incendiu, dar se poate vedea şi în ziua de azi, la Neapole, ciudata înfăţişare pe care i-a dat-o Canova ferocelui Bourbon, regele Ferdinand I, ca travestit, împopoţonat în chip de Minerva şi la scară colosală.

Totuşi, nu este nimic nelalocul lui în legătură cu sculptura *Cele trei graţii.* Este un imn voios în marmură dedicat încântărilor trupului de femeie, şi suntem foarte norocoşi că ne aparţine.

27 august 1994

O voce distilată şi firavă din laboratorul de biologie

De curând, un profesor universitar de biologie de la New College, Oxford, s-a înhămat la sarcina de a ridica din nou standardul ateismului militant. în această calitate, s-a tot vânturat pe la radio şi pe la televiziune, şi chiar prin cronicile din *The Spectator.* Printre altele, s-a luat şi de mine, cum că „un bătrânel polonez" îmi spune ce să gândesc. îl cheamă Richard Dawkins, şi nu m-aş sinchisi de el dacă o anumită doamnă creştină, pentru care nutresc cel mai profund respect, nu ar fi spus că a fost impresionată de argumentele lui, provocându-mă să le dezmint.

Dawkins este expert în gene, care reprezintă în momentul de faţă obiectele la modă ale investigaţiilor ştiinţifice. Colegii săi descoperă tot timpul gene „noi“, care explică aspecte ale comportamentului omenesc. Astfel, tocmai au dezgropat o genă care îi face pe anumiţi indivizi homosexuali; dacă este eliminată, nu vor mai exista poponari. Săptămâna trecută am aflat că au găsit o „genă a îmbătrânirii[14], care stabileşte în ce fel îmbătrânim; dacă vor izbuti să intervină asupra acestei chestii, vor putea să vindece maladiile Alzheimer şi Parkinson. Fără îndoială, cândva vor descoperi o „genă evlavioasă[11], care îi face pe oameni să creadă în Dumnezeu, şi, dacă vor fi în stare să ne scape de ea, vom ajunge cu toţii ca Richard Dawkins. Dar se prea poate ca până atunci genele să fie înlocuite de o altă modă ştiinţifică.

în orice caz, nu am încredere în felul în care persoanele ca Dawkins situează oamenii de ştiinţă şi credincioşii la poli opuşi. Ca şi Darwin, sunt sigur că nu este obligatorie gâlceava dintre ştiinţă şi religie. De fapt, ştiinţa este o unealtă cu care lucrează religia. Universităţile medievale considerau teologia regina ştiinţelor, şi pe drept cuvânt, căci ce poate fi mai important decât să descoperim cum am luat fiinţă noi, şi toate celelalte făpturi, şi în ce scop, şi ce anume o să se întâmple în cele din urmă cu noi toţi? Marii oameni de ştiinţă, într-o majoritate copleşitoare, au crezut în Dumnezeu, iar sporirea cunoştinţelor

despre El era o parte esenţială a muncii lor. Acel mare medic din secolul al XH-lea, Maimonide, care pe bună dreptate ar putea fi considerat părintele psihiatriei, era totodată unul dintre cei mai mari teologi evrei. Mi se pare semnificativ faptul că sir Isaac Newton a scris două lucrări în apărarea credinţei, *A short scheme of true religion (Scurtă schiţă a religiei adevărate)* şi *Irenicon,* chiar dacă nu a publicat nici una din ele. Nu a făcut nici una dintre distincţiile despre care Dawkins consideră că ar conta atât de mult. De fapt, dacă stăm să ne gândim, biblioteca lui Newton conţinea 138 de cărţi despre alchimie, iar el a scris cel puţin 650.000 de cuvinte pe subiecte din domeniul alchimiei. Asta nu dovedeşte nimic altceva decât că Newton avea o minte iscoditoare şi nu excludea nici o posibilitate, dân- du-ne astfel un bun exemplu nouă, tuturor. Eu am fost educat de iezuiţi, care, de la începuturile lor, în secolul al XVI-lea, s-au angrenat în orice formă de cercetare ştiinţifică de pe tot cuprinsul lumii. Şcoala mea avea un observator astronomic celebru, şi cel mai respectat membru al comunităţii era un vechi iezuit care şi-a petrecut aproape întreaga viaţă iscodind cerurile printr-un telescop gigantic. Niciodată nu i-a dat prin cap, ori vreunuia dintre noi, că ar fi vreun conflict între munca sa şi credinţele noastre.

După părerea mea, oamenii de ştiinţă de soiul lui Dawkins, care susţin că ştiinţele fizice duc în mod inevitabil la negarea existenţei lui Dumnezeu, cad pradă a două greşeli: materialismul şi determinismul. Sunt obsedaţi de cifrele mari, cam ca dictatorii militari şi multimilionarii. Din ceea ce scrie în *The Spectator,* Dawkins pare să considere că simpla întindere a universului dezminte adevărul creştinismului, întrucât cunoaşterea lui Hristos, călătorind cu cea mai mare viteză posibilă, nu a putut atinge până acum decât un colţişor din el. Dar există o realitate şi mai vastă decât universul, oricât de amplu ni l-am putea închipui, şi anume eternitatea. într-adevăr, în comparaţie cu eternitatea, trecută, prezentă şi viitoare, toată creaţiunea e un nimic, o mică crestătură pe rigla lui Dawkins, o bulă într-una dintre eprubetele lui. Şi totuşi, eternitatea şi perspectivele infinite ale timpului reprezintă urzeala şi iţele iudeo-creştinismu- lui, odată cu înţelegerea faptului că această viaţă - această lume, acest univers, la drept vorbind, tot ce se găseşte în compendiul lui Dawkins despre cunoaşterea existentă şi posibilă - nu este decât pâlpâirea unei microsecunde în cadrul alcătuirii dumnezeieşti a lucrurilor, care stă la baza oricărui aspect al teologiei morale şi dogmatice. Faptul că suntem eterni este mult mai important decât faptul că suntem, pentru o vreme, materiali. Materialiştii sunt orbi faţă de toate, cu excepţia unei mărunte frânturi de existenţă. Ei uită că Dumnezeu joacă la loterie pe o scară infinit mai mare decât

oricine altcineva.

Determinismul oamenilor de ştiinţă atei este şi mai năucitor decât obsesia lor faţă de materie, întrucât exact această filozofie vătămătoare, în chip de marxism, de nazism ori în orice altă formă a sa, a distrus secolul XX, care fusese la începutul său una dintre cele mai promiţătoare epoci ale omenirii. Comportamentul nostru este determinat de minuscule modificări ale componentelor noastre chimice în aceeaşi măsură în care e determinat de clasa socială ori de rasa noastră, sau orice altă teorie aiurită care ne văduveşte de liberul arbitru. Şi nici evenimentele nu sunt stabilite dinainte de forţe implacabile. O întreagă viaţă de lucru în domeniul istoriei m-a convins că noi, făpturile umane, suntem stăpâni pe soarta noastră. Nimic nu este câştigat ori pierdut dinainte: fiecare dintre noi trebuie să se dedice jocului. însă, aşa cum a remarcat cu înţelepciune Einstein, Dumnezeu nu joacă zaruri: în jocul vieţii folosim jetoane care se numesc iubire, îngăduinţă, fidelitate, compasiune, răbdare, acceptarea suferinţei, imaginaţie şi, nu în ultimul rând, curaj, toate acestea constituind forţe puternice şi reale din viaţa noastră, însă neputând fi cuantificate, nici măcar identificate cu ajutorul instrumentelor de care dispune Dawkins în laboratorul său.

într-adevăr, cel mai important element al credinţei religioase este liberul arbitru. Suntem spirite libere. E adevărat că nu vom avea inima împăcată până ce vrerile nu ni se supun vrerii Făcătorului nostru. însă acel act de dezicere ori de consimţire este voluntar şi nu ne poate fi răpit în nici o împrejurare. îl avea încă evreul aflat la gura cuptorului de la Auschwitz, îl are în zilele noastre un copil negru care scormoneşte prin gunoaiele dintr-un lagăr de refugiaţi african. Neputinţa noastră materială, fie ea chiar şi deplină şi înjositoare, este dezminţită de faptul că, printr-un act al voinţei noastre neîmpiedicate de nimic, îi trimitem arhitectului întregii existenţe, peste infinitul timpului şi spaţiului, un semnal care este primit şi înregistrat pe dată. Reprezintă o mângâiere pentru mine şi, sunt convins, pentru toţi credincioşii gândul că această putere de comunicare cu Atotputernicul nu ne poate fi răpită de alde Stalin, sau alde Hitler, de materialişti sau determinişti, de oameni de ştiinţă umanişti sau orice combinaţie a celor care au de partea lor puterea lumii, însă le lipseşte conştienţa spiritului.

3 septembrie 1994

Imaginea lui Dumnezeu zugrăvită pe chipul omenesc

Portretistica este cea mai umană şi mai fascinantă dintre toate artele. De fapt, dacă aş putea da timpul înapoi, mi-aş alege profesia de pictor portretist. îmi place să mă uit în metrou la chipurile oamenilor, ca să văd dacă le pot pătrunde misterul, în Biblie stă scris că Dumnezeu ne-a făcut după chipul şi

asemănarea Lui, aşa încât a picta portretele oamenilor înseamnă, în sens metafizic, a-l picta pe Dumnezeu însuşi. Şi totuşi, mai toţi pictorii dispreţuiesc portretistica, şi aşa a fost întotdeauna. O fac doar de nevoie, ca să-şi câştige pâinea. în epoca Tudo- rilor şi la începutul Stuarţilor, pictorii nu aveau de ales: familia regală engleză, nobilimea, ceilalţi reprezentanţi ai „lumii bune“ şi negustorimea nu comandau nimic altceva. Erau o adunătură de filistini, care nu scoteau banul din pungă decât ca să-şi vadă zugrăvite mutrele lor şi ale rubedeniilor. Dacă ne gândim la ceea ce se petrecea în secolul al XVI-lea în Italia şi chiar în Franţa, iar apoi comparăm cu ceea ce aveam noi de arătat, după cum a dovedit expoziţia *Dinastii* de la Tate Gallery, Anglia nu era pe atunci decât o biată răstoacă artistică. De fapt, dacă înlăturăm familia Holbein nu mai rămân cine ştie ce valori. După cum observa zeflemitor Francisc I al Franţei despre curtea lui Henric VIII, „Noţiunea lor despre frumos e să acopere orice cu straturi groase de aureală ori de vopsea aurie“.
Unul dintre motivele pentru care nici măcar în acea vreme pictorilor nu le plăcea să execute portrete este faptul că uzanţa
cerea ca persoana care poza să poarte cele mai bune veşminte şi să-şi ia un aer serios. Mai ales cei din familia Tudor aveau nişte chipuri crunte, cu toate că ştim cu dovezi că adesea mureau de râs, uneori chiar literalmente, făcând glume pe seama înfăţişării lui Henric VIII. Până şi cei şase copii încântători ai lordului Cobham arată morocănoşi, cu toate că se înfruptă dintr-un vas cu fructe delicioase şi au pe masă vietăţile preferate, un papagal şi o maimuţică. Unul dintre cele mai mohorâte portrete este cel al lui Tom Durie, bufonul reginei Ana a Danemarcei: arată de parcă ar avea pe umeri necazurile lumii întregi şi e pe cale să le înece în uriaşa cupă de vin pe care o ţine în mâini. Isaac Oliver a executat o superbă miniatură a soţiei sale, Elizabeth, care surâde blând, însă această lucrare a fost un portret intim, din familie, pe care probabil că pictorul l-a purtat lângă inimă. în cazul expunerii publice, lipsa seriozităţii nu era bine văzută. La urma urmei, dacă ne uităm atent, *Mona Lisa* nu zâmbeşte cu adevărat, iar *Cavalerul* lui Frans Hals, cu siguranţă, nu râde. Schiţa vânzătoarei de creveţi a lui Hogarth reprezintă o piatră de hotar datorită faptului că nu este un simplu desen comic grotesc, ci alătură râsului frumuseţea şi graţia.

Regula seriozităţii din portretistică a dispărut treptat în secolul al XVII-lea, însă au rămas multe alte convenţii, şi de aceea genul le părea pictorilor atât de plictisitor, mai ales datorită faptului că regulile nu le aplicau colegii lor, ci, adesea, modelele ignorante. Cei care plăteau insistau nu numai să fie înfrumuseţaţi, ci şi ca veşmintele să fie înfăţişate întocmai. Până şi răbdătorul sir Thomas Lawrence, unul dintre puţinii maeştri ai portretului care părea să fie

mulţumit de munca sa, a fost agasat atunci când ducele de Wellington i-a spus că nu e în stare „nici de-al naibii“ să picteze o sabie şi a insistat să o corecteze. „Da, înălţimea Voastră, mă voi ocupa de asta un pic mai încolo.“ „Nu, ocupă-te de asta *acum*\“

Şi totuşi, chiar dacă pictorilor nu le place să execute portrete, în multe cazuri pentru aşa ceva sunt croiţi. Este o realitate, şi secolul XX a dovedit-o fără urmă de îndoială, faptul
că cei mai mulţi dintre pictori nu ştiu cum să-şi folosească talentul şi au nevoie de patroni care să le dea subiecte. Cu cât ordinele primite sunt mai amănunţite, cu atât pictează mai bine. Este greu să ne gândim la vreunul dintre marii pictori ai secolului XX - cu excepţia peisagiştilor - căruia să nu îi fi priit o dependenţă mai strictă, pe stil vechi, de nişte patroni exigenţi. Henry Lamb, ale cărui portrete erau desene aproape de calitatea celor ale lui Ingres, a încercat tot soiul de subiecte „reale“ şi nu a stăpânit nici unul dintre ele. La fel şi cu înzestratul Glyn Philpot, care nu se regăsea în afara comenzilor obişnuite de portrete. Nici măcar sir William Orpen, cel mai bun dintre ei, n-a reuşit vreodată să găsească subiecte demne de geniul său. Iar când artiştii nu prea ştiu ce să picteze, riscă să se apuce de băut - să luăm aminte la Augustus John şi chiar la Orpen însuşi.

Aceste reflecţii sunt stârnite de o altă nouă expoziţie de la Londra, marea retrospectivă a desenelor lui David Hockney, găzduită de Burlington House. Hockney este un tip minunat, extrem de amuzant şi fin cunoscător al chestiunilor artistice - nu aş alege pe altcineva ca însoţitor într-o galerie -, iar abilitatea lui tehnică, atât de desenator, cât şi de colorist, este fenomenală. Dar s-a născut să fie portretist, şi impresia mea este că, în afara portretisticii, nu şi-a găsit cu adevărat rostul. Nu toate portretele sale sunt izbutite. M-am uitat la unul dintre cele făcute poetului Stephen Spender împreună cu văduva acestuia, Natasha, şi am căzut amândoi de acord că nasul e prea mare şi prea borcănat - cu toate că ea a remarcat că, lucru destul de ciudat, exista o asemănare uimitoare cu unul dintre unchii lui Spender. însă alături se află un desen extraordinar de reuşit al bătrânului Auden, cumplit de exact şi absolut zguduitor.

Schiţele lui Hockney care o înfăţişează pe mama sa sunt tare emoţionante, şi există două desene ale *Celiei* pentru care aş da orice: se zvoneşte că Hockney a încercat din răsputeri să se îndrăgostească de această făptură apetisantă înainte de a se lăsa pradă, în disperare, ororilor homosexualităţii. Dar, oricum ar sta lucrurile, aceste desene sunt nişte opere de artă măreţe şi tulburătoare. Aş dori ca Hockney, atât de minunat înzestrat de Creator - căci mă îndoiesc că a învăţat prea multe la şcoala de arte să se dedice timp de câţiva ani, în slujba lui Dumnezeu, a artei şi a posterităţii, unei prozopografii a Angliei în ultimii ani ai

mileniului: conducători, frumuseţi, genii, cei şic şi cei demodaţi, mărimile şi oamenii de rând.

Ar putea să facă pentru vremurile noastre ceea ce au făcut van Dyke pentru Anglia cavalerilor, Thomas Lawrence pentru epoca Regenţei, John Singer Sargent şi William Orpen pentru epocile eduardiană şi georgiană. El ştie foarte bine, pentru că a studiat exact această idee, în profunzime, că poate să înregistreze aceste ipostaze omeneşti infinit mai bine decât orice fotograf, oricât de iscusit ar fi respectivul. Şi are viteza ameţitoare necesară acestei lucrări mari (spre comparaţie, baronul von Thyssen mi-a mărturisit că, pentru portretul său, Lucien Freud a avut nevoie de mai mult de o sută de şedinţe). Dar oare o să facă asta Hockney? Bineînţeles că nu! în zilele noastre artiştii nu sunt docili, lucru foarte trist.

18 noiembrie 1995

Triumful proxim al lui Madame Butterfly

Pe măsură ce ne apropiem de secolul XXI încep să se arate semne că s-ar putea să trăim o schimbare fundamentală în felul în care omenirea îşi administrează treburile. Până în prezent, oricât de bine ori de rău a dus-o specia umană, nu încape îndoială că la cârma ei s-au aflat bărbaţii. Ştim că, încă de la începutul istoriei consemnate, toate hotărârile decisive, şi o majoritate covârşitoare a celor mai mărunte, au fost luate de bărbaţi, în toate societăţile şi în toate epocile. îndelungate perioade ale istoriei, femeile au fost practic invizibile, în afara rolului de odrăslitoare şi de slujnice neplătite. Aportul intelectual al femeilor a fost nesemnificativ, şi încă este mic în comparaţie cu potenţiala sa amploare, cu toate că acum sporeşte cu o viteză spectaculoasă.

Pe scurt, în întreaga ei existenţă, specia umană a funcţionat cu doar jumătate din energia sa creatoare. Am avut tendinţa să privim această pierdere în termenii tragediilor individuale şi să arătăm compasiune faţă de frustrările nenumăratelor femei talentate, şi chiar geniale, ale căror vieţi au fost irosite. Inimile noastre se îndreaptă către acele femei înzestrate care, prin curaj şi persistenţă, au izbutit să pătrundă puţintel într-o lume ce aparţine bărbaţilor.

Nu e monstruos faptul că Jane Austen, romanciera noastră desăvârşită, a trebuit să rămână tăcută atâţia ani din scurta sa viaţă, nu a avut niciodată odaia sa şi trebuia să scrie pe un coridor, acoperind în grabă paginile când era întreruptă? De ce surorii-pictoriţe a lui sir Joshua Reynolds, poate că mai talentată decât el, nu i s-a îngăduit să-şi urmeze cariera? Şi de ce Gwen John, a cărei artă era mult mai fină şi mai pură decât a fratelui ei, Augustus, a murit părăsită şi flămândă, în vreme ce el şi-a risipit îndelungata viaţă, ţinând-o numai în chefuri? Thomas Gray, jelind giuvaierele cu scânteieri limpezi care rămân nevăzute, ori nenumăratele flori ce îşi deschid bobocii ascunse lumii şi

îşi irosesc dulceaţa, se gândea doar la Hampden-ii din sate, ori la Milton-ii muţi, lipsiţi de glorie, ori la Cromwell-ii fără păcate. Nu ar fi scris oare un poem mult mai măreţ dacă ar fi cugetat la soarta mulţimii de Jane şi Elizabeth - şi Fran- ţoise, şi Gretchen, şi Caria, şi Natașa - necunoscute, cărora încă din zorii omenirii le-a fost refuzat dreptul de a-şi folosi mintea hărăzită de Creator?

Dar acestea nu sunt decât poveşti triste despre femei frustrate. Şi poate că, dacă ne gândim la ingeniozitatea şi la stoicismul feminine, nici nu erau chiar atât de frustrate, la urma urmei, găsindu-şi tot soiul de compensaţii. De exemplu, Jane Austen nu ne dă impresia unei femei nefericite, neîmplinite; precum Nancy Mitford, o altă victimă a sistemului, întotdeauna găsea pricină de râs. Cum rămâne însă cu tragedia mult mai mare, nemijlocită, a omenirii ca întreg, care avansează doar cu jumătate de viteză, poate chiar cu mai puţin? Ce anume am pierdut ţinând femeile departe de punte şi interzicându-le accesul în sala motoarelor - cu cât am fi fost acum mai înaintaţi? La această problemă nu cumpăneşte nimeni.

Totuşi, peste vreo sută de ani, folosirea greşită sau nefolo- sirea talentului feminin va fi considerată cea mai flagrantă şi mai cu neputinţă de înţeles greşeală din istoria omenirii. Deoarece între timp va fi devenit orbitor de evident faptul că femeile nu numai că sunt egale pe plan intelectual cu bărbaţii, ci şi în multe privinţe, poate că în toate privinţele importante, le sunt superioare. De ce să fie aşa, n-aş şti să spun: ţine de scopul providenţial suprem al lui Dumnezeu, presupun, de vreme ce El cu siguranţă a făcut femeile superioare bărbaţilor pe plan moral. La multe alte specii, femelele sunt forţele care conduc şi îndrumă, şi, personal, nu-mi este deloc greu să-mi închipui o societate mondială cârmuită în mare parte de femei.

Mult mai dificil este de văzut cum anume vom ajunge acolo, dat fiind că în prezent, şi în viitorul previzibil, femeile sunt încă handicapate serios de rolul lor biologic de purtătoare în pântec a copiilor şi persoană ce se ocupă cu creşterea lor, precum şi - să cutez oare să mai adaug? - de imensa şi imposibila de substituit satisfacţie pe care le-o aduce acest rol. Rezultatele examenelor şcolare din acest an confirmă faptul că fetele de 16 ani sunt mai deştepte ca băieţii de aceeaşi vârstă, sau, în orice caz, mai pricepute la rânduirea şi disciplinarea aptitudinilor lor. De asemenea, oferă dovezi copleşitoare că fetele din instituţiile separatiste dau rezultate mult mai bune decât cele expuse lumii competiţiei sexuale. Rezultatele testelor de capacitate, reproduse în multe alte ţări şi care oferă, pentru prima dată, dovezi clare că femeile sunt superioare bărbaţilor în plan intelectual, trebuie să fie nuanţate de rezultatele obţinute la 17 şi 18 ani, care reflectă motivaţii mai puternice pentru băieţi şi o scădere a concentrării academice a fetelor, întrucât începe să acţioneze imboldul sexual.

însă aceasta nu face decât să sublinieze povara, ori efectul de frânare, pe care sexualitatea feminină o abate asupra competenţelor lor. Chestiunea poate fi uşurată treptat prin modificări sociale şi de altă natură. Propriile observaţii îmi sugerează că în prezent există peste tot în lume multe femei capabile care resimt negativ faptul că nu sunt măritate şi nu au copii, şi care rămân nefericite din cauza situaţiei lor neplăcute. Dar nu sunt chiar atât de nefericite încât să se mărite cu bărbaţi nepotriviţi, aşa cum ar fi procedat cu o generaţie în urmă, deoarece nu mai sunt pregătite să intre într-o relaţie de supunere cu cineva care le este evident inferior în plan intelectual. Aceasta este marea forţă de schimbare în ziua de azi: încrederea tot mai spornică a femeilor în propriile capacităţi, dorinţa lor de a-şi manifesta această mândrie în moduri practice, primele tresăriri ale triumfalismului feminin. Procesul va fi propulsat de mulţi factori: declinul căsătoriilor în care sunt în poziţie inferioară, prăbuşirea încrederii în sine a bărbaţilor, capacitatea comerţului de tip ştiinţific de a asigura o ofertă sistematică pentru femeile care îşi doresc măritiş, copii *şi* cariere aflate în vârful ierarhiilor, şi influenţa mai mare a femeilor asupra deciziilor politice care urgentează toate aceste fenomene.

Cei care presupun senini că Occidentul, care a dat naştere feminismului, o să fie în continuare pepiniera acestor schimbări vor avea un şoc. Feminismul este, şi a fost întotdeauna, ceva lipsit de relevanţă, mascând schimbări mult mai profunde, dar care le-a permis femeilor să dea rezultate mai bune şi să se vadă acest lucru. Popoarele asiatice iau acum conducerea în învăţarea modului în care să-şi organizeze mai productiv şi mai eficient societatea, şi mă aştept ca ele să joace mai întâi atuul feminin. Mai ales japonezii, care au dovedit că se pot mişca uluitor de repede atunci când se hotărăsc să o facă, vor depăşi dintr-un salt Occidentul, permiţându-le femeilor să se propulseze din postura de aservire pasivă în cea de conducere agresivă. Vietnamezii, coreenii, chinezii şi alţii nu se vor afla prea departe în urma lor.

Secolul XXI va fi epoca lui Madame Butterfly - tot inimoasă, nădăjduiesc, dar fără a mai fi victima, ci fiind mai degrabă făptuitorul.

10 septembrie 1994

„Cine vorbeşte în numele literaturii în zilele noastre?" întreb eu, dar nu capăt vreun răspuns. Prin „a vorbi în numele literaturii" nu înţeleg chiţăielile şi ţopăielile acelor făpturi incestuoase care prezidează Premiile Booker şi alte noneveni- mente culturale regizate din bâlciul publicitar anual, şi nici la firoscoşii cu accent provincial ferchezuit care apar în prim- plan la televizor la emisiunile culturale. „Mai lasă fanfaronada, jupâne!" Nicidecum. Eu mă refer la acei oameni de litere cu adevărat de prim-rang care, sprijinindu-se tihnit pe un raft plin de realizări, obişnuiau odinioară să-şi facă auzită în răstimpuri

vocea plină de demnitate, atunci când erau ameninţate interesele breslei ori atunci când era înfăţişată publicului o chestiune în privinţa căreia scriitorii aveau un punct de vedere legitim.

Aşa se întâmpla cu Samuel Johnson, la vremea sa, ori, pe la mijlocul secolului al XTX-lea, cu Dickens, Thackeray şi Tenny- son, sau, una-două generaţii mai târziu, cu Hardy şi Kipling. Când am ajuns prima oară la Londra încă era de găsit acolo T.S. Eliot, luat drept model şi, cu siguranţă, ascultat cu atenţie în rarele ocazii în care oracolul glăsuia. Mai exista şi C.P. Snow, nu neapărat pe gustul tuturor, dar o persoană ale cărei cunoştinţe despre ştiinţele politice, Whitehall şi guvern, precum şi despre arta scrisului şi a publicării, dădeau răsunet vocii sale. Şi, desigur, exista J.B. Priestley.

Centenarul naşterii lui Priestley ne-a amintit că nimeni n-a reuşit încă să-i ia locul. Şi locul respectiv ieşea limpede în evidenţă. De două-trei ori pe an îl vedeam aşezat acolo confortabil, când eram oaspeţi la Kissing Tree House, chiar lângă Stratford. Trăia acolo cu oarecare măreţie. Vinurile bune erau alese cu grijă de soţia lui, Jacquetta Hawkes, personalul devotat servea mâncăruri delicioase, umbrele verii zăboveau alungite pe pajiştea pentru crochet şi peste tufele înmiresmate, iar fotolii de piele adânci te pofteau să te aşezi în biblioteca mare, în care domneau cărţi înşirate cu miile până la tavanul înalt. Şi descopereai cu surprindere că unele dintre ele ascundeau intrarea într-un bar pentru cocteiluri bine aprovizionat, în care dispărea Priestley şi apoi reapărea cu o tavă plină de marti- niuri tari şi reci ca gheaţa.

Nu încerca defel să joace rolul de moşier provincial. Dimpotrivă. Ii critica vehement pe literaţii care, după părerea sa, încercau să facă asta, alegându-l ca exemplu consacrat pe Evelyn Waugh şi declanşând astfel o gâlceavă aprinsă. Nu, modelele lui Priestley erau mai degrabă acele vechi figuri măreţe de pe scena literară franceză, care trăiau în confort *haut bourgeois* în castelele lor din provincie, comunicând uneori cu un public respectuos prin intermediul unui eseu din *Revue des Deux Mondes,* ori dând o raită pe la Paris ca să se tolănească falnic în fotoliile de la Aeadémie Franţaise. Considera că oamenii de litere francezi au negociat lucrurile mult mai avantajos decât confraţii lor englezi, că au mai multă greutate şi că lumea îi ascultă cu mai multă atenţie. De ce, cugeta cu voce tare, nu au parte oamenii ca el de un tratament mai apropiat celui de care se bucură André Gide, Paul Claudel ori Franţois Mauriac? „Ar fi mai bine dacă mi-aş pune calotă?" se întreba.

Numai că Priestley nu tânjea după onoruri. Se mulţumea cu Ordinul Meritului, refuzase ofertele de înnobilare făcute atât de Clem Attlee, cât şi de Harold Wilson. Nici după bani nu tânjea. In afara succesului spectaculos înregistrat cu *Prieteni de nădejde,* la un moment dat trei dintre piesele sale erau

jucate simultan în West End; mi-a spus că în anii 1930 câştiga
30.0 de lire pe an doar din puneri în scenă, într-o vreme în care taxa pe venit era de doi şilingi la liră. I se părea mai degrabă că literatura este adevărata glorie a Angliei - că a fost întotdeauna - şi că reprezentanţii ei au datoria să vorbească şi dreptul să fie auziţi. Era dezgustat de materialismul cras al lumii modeme, pe care o numea „massă de consum". Considera că nu numai conservatorii, ci şi cei din Partidul Laburist sunt prea preocupaţi de câştiguri şi cheltuire, ignorând metafizica vechii Anglii, cuvintele, versurile, priveliştile şi sunetele care vibrează în inima naţiunii, precum şi trăirile romantice profunde care o zguduie uneori până în miezul ei.

Priestley ştia să exploateze aceste trăiri ca nimeni altul din vremea sa. Şi, în ciuda bombănelilor sale, era ascultat. Acele *Postscripts* (*Post-scriptumuri*) pe care le-a prezentat la BBC în 1940 şi în alte momente din timpul războiului au fost, probabil, cele mai izbutite exemple din istorie de cuvântare folosită pentru a ridica moralul, nu prin discurs bombastic, ci prin filozofie blândă, pătrunzătoare. Ele au reuşit să stârnească până şi gelozia lui Churchill, şi foarte mulţi credeau, probabil pe nedrept, că acesta s-a folosit de puterea sa ca să-i taie lui Priestley spaţiul de emisie.

E drept că Priestley era - în acea perioadă, cu siguranţă - un propagandist al Stângii: după câţiva ani a făcut chiar o emisiune politică radiofonică a Partidului Laburist, arătând cum ar trebui procedat. însă nu a fost cu adevărat om de partid, şi niciodată, în nici un sens, nu a fost ideolog. A început campania pentru dezarmare nucleară din postura individului raţional. Eseurile despre chestiuni publice au avut în întregime o factură personală. Le-a intitulat *Thoughts in the Wildemess (Gânduri în sălbăticie),* şi se considera o voce singuratică, ba chiar, într-un fel, reacţionară, care glorifică o Anglie mai bună, mai simplă, mai nobilă, lăudând virtuţile, peisajele şi obiceiurile vechi şi respingând noile forme ale Bâlciului Deşertăciunilor care, din anii 1960 încoace, au pus stăpânire pe „massa de consumA

A murit în ajunul celei de-a nouăzecea aniversări, şi de atunci locul aparte pe care îl ocupa a rămas gol. Nimeni nu mai vorbeşte în numele literaturii. De la Amis Kingsley nu obţinem decât o răţoire, din când în când; V.S. Pritchett este prea modest, Stephen Spender şi Iris Murdoch sunt oameni prea timizi. Fenomenul dispariţiei laureaţilor şi marilor spirite nu se limitează la Anglia. în Statele Unite, nimeni nu le-a urmat încă lui Edmund Wilson şi lui Lionel Trilling. în Franţa, Jean-Paul Sartre, André Malraux şi Raymond Aron au fost ultimii din seria lor. Cele mai multe dintre aceste voci măreţe veneau dinspre Stânga, şi s-ar putea ca năruirea tuturor cauzelor vechi, cum este socialismul, precum şi refuzul de a crede în vreun fel de utopism, să ajute la explicarea

dispariţiei
intelectualului public. Este neîndoielnic că poate lămuri de ce în zilele noastre nu mai există vreun Bertrand Russell.

Dar cu siguranţă lumea literelor, care nu este nici de dreapta, nici de stânga, nici de centru, ci doar importantă, ar trebui să aibă întotdeauna o figură ilustră care să vorbească în numele ei. Aşadar, cine revendică tronul, care mai nou este şi pat de cuie?

17 septembrie 1994

Americanii obişnuiau să spună ce gândesc

Redactorul-şef al lui *The Spectator* avea dreptate să atragă atenţia asupra cenzurii impuse americanilor în privinţa discuţiei despre rase. Nu numai că este un lucru greşit şi nefiresc în sine, fiind contrar tradiţiei americane de dezbatere cu cărţile pe faţă, precum şi literei şi spiritului Primului Amendament, dar este şi primejdios, deoarece în dosul zidului tăcerii se pregăteşte o explozie de ură rasială. Dacă americanii nu vor începe să-şi discute sincer şi deschis problemele rasiale, vor exista consecinţe grave, iar victime vor fi tocmai aceia pe care tăcerea intenţionează să-i protejeze: negrii.

A fost o vreme în care americanii erau pe primul loc din lume la „ce-i în guşă, şi-n căpuşă". Aşa sunt ei înfăţişaţi de Dickens, de Trollope şi de Thackeray. Acesta este unul dintre motivele pentru care pretenţiosul Henry James a fugit de ei şi s-a refugiat în sânul reticenţei europene. Arhetipul lor de jurnalist, H.L. Mencken, a creat noi standarde mondiale în domeniul admonestării şi zeflemisirii. Acum americanii educaţi, în special clasele dominante - oamenii de afaceri, politicienii, universitarii şi cei din mass-media -, sunt îngroziţi când e să deschidă gura despre orice subiect legat, oricât de vag, de rasă.

Efectul este adesea ridicol. De curând am făcut parte dintr-o comisie care a organizat la New York o dezbatere publică despre predarea istoriei americane. S-a pus întrebarea „Cum

definiţi un american?[41], şi pe dată toată lumea s-a crispat. S-a ridicat un negru şi a luat cuvântul: „Ceea ce vă spun nu este subiect de dezbatere, ci o aserţiune. Acum câţiva ani îmi ziceam «american». Apoi mi-am zis «american de culoare». După aceea mi-am zis «american african». Acum îmi zic «african».“ Această formulare absurdă a fost întâmpinată într-o tăcere reverenţioasă. îmi venea să replic: „Păi, ce-ar fi să te duci să trăieşti în Africa, nenică, să vedem cum îţi prieşte?[44], dar nu voiam să-mi bag gazdele în bucluc.

Iar rezultatul ar fi fost un bucluc mare de tot. Sunt stipulate sancţiuni severe pentru cei care se abat de la codurile de referire la rasă aprobate. Acum câtva timp, nişte studente negre cherchelite au făcut tărăboi în creierii nopţii în zona rezidenţială a Universităţii din Pennsylvania. Un student israelian a scos capul pe fereastră şi le-a spus să o lase mai moale şi să „nu se mai poarte ca nişte bivoliţe[44] - un termen evreiesc nu foarte jignitor, se pare. într-o societate sănătoasă la cap fetele ar fi fost penalizate pentru că băuseră şi deranjau lumea. în America de astăzi israelianul a fost cel care a încasat-o.

Câţiva realizatori de emisiuni radiofonice cu apeluri de la ascultători, ca Rush Limbaugh şi Bob Grant, încalcă tabuurile şi îi lasă pe americanii de rând să vorbească. Autorităţile intelectuale dominante se trudesc de mama focului să le bage pumnul în gură. Limbaugh are 20 de milioane de ascultători, şi până acum a supravieţuit. Grant e mai vulnerabil: rămâne de văzut dacă o campanie condusă de revista *New York* pentru a-i sili pe sponsori să-şi retragă spoturile publicitare va izbuti sau nu să-l scoată din emisie. *(New York* nu prea e un model de virtute: o sursă importantă a veniturilor sale este reclama explicită făcută de prostituatele din oraş. Dar e drept că nu există tabuuri legate de sex, mai cu seamă când este din cel pervers.)

Inutil să precizăm că cenzurarea vorbirii nu se aplică negrilor, care par să aibă voie să zică orice au chef. Jesse Jackson nu a fost niciodată sancţionat pentru că a numit New Yorkul „Jidăneşti[44]. Louis Farrakhan, un antisemit din categoria lui Goebbels, continuă să bată câmpii nestingherit. Unul dintre discipolii lui, aflat în fruntea secţiei de „Studii afro-americane“ de la o universitate din New York, fusese suspendat în urma protestului public faţă de izbucnirile sale antisemite. Acum a fost reabilitat de instanţă, a fost repus în drepturi şi a primit despăgubiri uriaşe. în universităţi şi în instituţiile mass-media, în sectorul public şi în orice întreprindere care lucrează cu contracte statale sau federale, negrii formează o castă privilegiată. Pentru a se acoperi procentul de încadrare în muncă a minorităţilor, ei trebuie să fie angajaţi, indiferent de calificarea pe care o au, şi este din ce în ce mai greu să fie sancţionaţi ori daţi afară.

Privilegierea negrilor subminează în prezent şi sistemul juridic al Americii.

Dacă un negru ucide un alb, chiar şi în prezenţa unor martori, a devenit dificil să se obţină condamnarea. Unii juraţi negri, de ambele sexe, nu votează „vinovat“ când este vorba despre un frate negru care a ucis un alb, oricât de solide ar fi dovezile. Şi, de la cazul celor trei poliţişti din Los Angeles încoace, ameninţarea nerostită a unei mase de revoltaţi negri planează asupra tuturor proceselor controversate din oraşele mari. Este din ce în ce mai puţin probabil să se facă dreptate în cazul O.J. Simpson, deoarece California nu-şi doreşte încă o pierdere de câteva miliarde de dolari provocată de prăduitori negri. Probabil că Simpson o să fie făcut scăpat. Un comentariu odios despre răul pe care i-l fac Americii tabuurile rasiale este faptul că tribunalele ei colosal de costisitoare au mai puţine şanse în ziua de azi să ajungă la un verdict corect decât avea legea linşării din vechiul Sud.

Şi totuşi, eu cred că s-ar putea să vină o schimbare. Publicarea lucrării *The Bell Curve (Curba Clopotului*) a lui Charles Murray marchează o cotitură în dezbaterea rasială. Ţinta principală a cărţii nu este rasa, însă discută subiecte interzise, cum ar fi compararea rezultatelor diferitelor rase la testele de inteligenţă şi, mai ales, rezultatele constant slabe ale negrilor. Din acest motiv, s-a încercat în fel şi chip să se împiedice tipărirea cărţii. Murray a fost lăsat baltă de către Manhattan Institute, şi numai datorită curajului dovedit de American Enterprise
Institute din Washington, DC, cartea a reuşit să apară. A fost atacată violent şi în repetate rânduri în ziarele puterii, ca *The New York Times* (rubrica „Recenzie de carte“ reprezintă o excepţie curajoasă, publicând o prezentare corectă). Atacurile la adresa lui Murray au fost la persoană, mincinoase şi aveau scopul de a-l lipsi de un loc de muncă.

Cu toate acestea, dezbaterea a fost iniţiată şi va continua. Pentru prima oară de mai mult de o generaţie, America are ocazia să înveţe iarăşi să vorbească despre rasă deschis şi rezonabil. Schimbarea vine la ţanc. în regimul absenţei dezbaterii, albii de rând acumulau, şi încă acumulează, resentimente faţă de negri, aspect care ar putea în cele din urmă să capete o forţă copleşitoare. Dacă se înfurie îndeajuns de rău, americanii sunt în stare să gândească negânditul şi să voteze imposibilul. Există aici lecţii evidente şi pentru Marea Britanie.

26 noiembrie 1994

Tămbălăul literar de altădată

„Barbari. Mitocani. *Untermenschen. CanailleT* Vorbele îi aparţineau lui Cyril Connolly, care radiografia cu răceală o petrecere literară din anii 1950 după ce abia ce păşise în încăpere, şi de fapt nu îmi spunea mie toate astea - aproape că nu ne cunoşteam -, ci *urbi et orbi.* După o clipă, dispăruse.

Am aflat dintr-o nouă carte despre viaţa lui Connolly, scrisă de Clive Fischer şi care trebuie să apară în 1995 - am citit cu încântare şpalturile -, că nu-i prea plăceau petrecerile, în afara celor date de el, în care deţinea controlul deplin. în orice caz, nu puteam să fiu de acord cu el. Petrecerile literare londoneze din vremea aceea îmi păreau nişte evenimente extrem de inci- tante şi de plăcute. Privind prin încăpere, nu-mi venea să cred că totul era aievea. E cu adevărat T.S. Eliot, sau „Tom“, cum râvneam să-l pot numi, cel care tocmai ţine un discurs pe tema pentametrilor? E cu putinţă ca acela care îl ascultă, nu cine ştie cât de răbdător, să fie W.H. Auden? Şi mă înşală ochii, ori însăşi doamna Ivy Compton-Bumett agită un arătător osos spre figura lui Rose Macaulay?

Din păcate, respectivele petreceri nu erau atât de cuviincioase pe cât ar putea să sugereze numele astea ilustre. întotdeauna exista un potenţial exploziv, uneori la propriu. Până să se încheie seara, se prea putea să găseşti pe covor pete de sânge, alături de cioburi de sticlă şi de mucuri de ţigară. îmi amintesc de o seară în care un universitar, aflat printre criticii de frunte, a susţinut prea vehement o idee interesantă şi a fost pus la podea, sângerând, fără cunoştinţă, în vreme ce soţia lui, smotocită şi ea, a nimerit într-o uşă de sticlă de la toaleta doamnelor şi a spart-o. Amândoi au ajuns la spital. Dylan Thomas şi, în chiar mai mare măsură, Brendan Behan au stabilit înalte standarde de proastă purtare literară. Am o amintire de neşters cu Behan, când îşi turna whisky în ureche, crezând că e gura.

Şi apoi, existau în acea vreme câţiva mardeiaşi cunoscuţi ca nişte cai breji. Maurice Richardson era un om paşnic, nu-şi ieşea din papuci cu una, cu două. Dar dacă apuca să se înfurie din pricina a ceea ce numea „necuviinţă de puţoi“, întotdeauna era gata să-i „vină de hac“ făptaşului, şi atunci îţi dădeai seama că fusese boxer de categorie grea. Şi John Davenport luptase în ring cu oarece succes. Vocea piţigăiată îi contrazicea forţa uriaşă, iar când începea să i se adreseze unui poet minor ori unui autor de cărţi poliţiste (două genuri de care avea oroare) cu „stârpitură[11] ori „marţafoi“ se ştia că urmează un scandal. Lui Davenport i se dusese buhul că l-a cocoţat pe Lordul Cancelar pe poliţa şemineului la barul din Savile Club („Şezi acolo, stârpitură netrebnică[11]), ofensă pentru care a fost exclus din club. Şi Evelyn Waugh a fost dat afară de la Savile, din pricină că a spart cu bastonul o cutie din sticlă cu trabucuri atunci când portarul n-a venit la timp cu cheile. Şi el se găsea pe acolo în acea vreme, cu toate că existau mai multe riscuri să provoace o dispută cu insulte bine ţintite, decât să sară la bătaie cu bastonul. Gilbert Harding era un alt războinic al

vorbelor, cu limba ascuţită, în jurul căruia se crea haos. Şi mai era Constantine Fitzgibbon, despre care ştiai că se pregăteşte de atac atunci când îşi mişca dintr-o parte în alta braţul drept, încet şi ameninţător, un irlandez bătăios, demn de regele Brian Boru85.

Unul dintre motivele pentru frecvenţa încăierărilor ţinea de faptul că, pe atunci, petrecerile literare erau cu precădere etalări ale masculinităţii. Nu întâlneai prea multe gâsculiţe nurlii şi piţipoance, dar se învârteau pe acolo destule mutri- şoare nostime cât să provoace gelozie între pretendenţi şi, ca atare, din când în când, lovituri de pumn. Scriitorii erau încântaţi să se caftească pentru câte o bucăţică bună precum Sonia Brownell ori Barbara („Bucluc garantat") Skelton, ca să nu mai vorbim de fermecătoarea Edna O'Brien, prospătură din sălbăticia Irlandei. La o petrecere literară tipică din anii 1950 întotdeauna plutea în aer o tensiune sexuală, în vreme ce tinerii flămânzi dădeau târcoale, îşi croiau drum cu coatele şi se îmbrânceau în jurul celor câteva borcănaşe cu miere.

întrunirile literare din zilele noastre sunt mult mai paşnice, deoarece predomină femeile. Anul acesta, în perioada Crăciunului, am participat până acum la trei, şi în toate cazurile majoritatea o deţineau fetele: la una dintre adunări, numărul lor era dublu, ba chiar mai mare, faţă de cel al bărbaţilor. Dar, ce-i drept, contingentul masculin din prezent lasă mult de dorit. încă nu-i aşa de rău ca la New York, unde am auzit de curând o femeie cherchelită adresându-se mulţimii cu: „Da' chiar nu-i *nici unul* dintre voi hetero, băieţi, pentru numele lui Dumnezeu?", însă mergem în direcţia aceea. Şi-or fi zicând ei *gay86,* dar cu siguranţă nu sporesc voioşia săltăreaţă a unui chef cărturăresc. După cum se exprima săptămâna trecută o femeie frustrată, „Eu poponarilor le zic *urăcioşi".*

85 Brian Borurna mac Cennétig (cca 941-1014), rege al Irlandei renumit pentru spiritul belicos, fondatorul dinastiei O'Brien (n. tr.).

86 Joc de cuvinte intraductibil: *gay* înseamnă „vesel/voios", dar şi „homosexual" (n. tr.).

Un alt motiv, şi poate că mai important, pentru care petrecerile literare londoneze tind acum să decadă de-a binelea este faptul că nici o gazdă nu serveşte tărie. în anii 1950, regretatul Jock Murray, distrând elita în acel salon fără pereche din Albemarle Street în care Thomas Moore a ars în şemineu singurul manuscris al memoriilor lui Byron, obişnuia să ofere cele mai tari şi mai reci martiniuri de pe partea asta a Atlanticului. Până pe la sfârşitul anilor 1960, cel puţin, ar fi fost de neînchipuit o serată a scriitorilor fără whisky şi gin. în ziua de azi se găseşte întotdeauna şampanie - ori vin prost, la întâlnirile celor de mâna a doua. Spiritul sau spirturile Londrei literare au pierit. Iar sucul de portocale se răspândeşte cel puţin la fel de iute ca sodomia - cu toate că nu afirm că ar exista vreo legătură între ele.

în orice caz, nu trebuie să generalizăm prea mult. Cea mai remarcabilă petrecere la care am luat parte în ultima vreme a fost dată de colegul meu Auberon Waugh, la Simpson's. Mare figură mai e şi tânărul Bron! Premiile „Sex Bleg" acordate de el i-au făcut pe literaţii londonezi să se tăvălească de râs, mai ales atunci când o delicioasă tânără doamnă a citit fragmente dintr-un roman de Edwina Currie, în care eroina (chiar doamna Currie, presupun) ciugulea căpşune cu frişcă de pe părţile gingaşe ale unui parlamentar. Marianne Faithfull, o făptură uimitoare, a împărţit premiile - precum şi pupăturile. O fi fost sau nu whisky, dar ştiu că şampania a curs în valuri. în vreme ce se desfăşura chestia cu „Sex Bleg", m-am dus la bar şi am cerut o Coca-Cola. „Tre' s-o plătiţi!" „Cum adică?" „Porunca Iu' domnu' Waugh: şampania gratis, răcoritoarele pe parale." „Dumnezeule mare! Cât costă?" „O liră juma' - daţi-i încoa'!" „Domnul Waugh v-a spus şi să vă purtaţi grosolan cu abstinenţii când le luaţi banii?" „Ba ziceţi-vă că aveţi noroc, că io tre' să mă duc să v-o aduc." Chelnerul a luat banii şi a dispărut o vreme. Când mi-a înmânat în cele din urmă sticla de Coca-Cola, a zis: „Iaca aicea, a doua oară io nu mă mai duc!" Chestiuni din care eu am tras concluzia că anul acesta a pornit devreme campania lui Bron pentru fumat şi băut; tatăl lui, care ne priveşte de acolo, de sus, ar fi fost de acord.

Dar va fi nevoie de mai mult decât de un amfitrion excentric ca să readucă stilul literar local de odinioară. „Nu vă fie cu supărare, se întâmplă oare să fiţi laşul anonim şi infect care i-a făcut romanului meu o recenzie atât de mârşavă în *TLS*7" „Păi, n-aş merge până acolo încât să..." „Na, animalule!"

Cea de-a Unsprezecea Poruncă a lui Karl Popper

Filozofii nu ne-au fost de cine ştie ce folos în acest veac. în mod ideal, un filozof ar trebui să fie un gânditor cu inteligenţă pură şi pătrunzătoare, pe care

o pune la lucru atât pentru a căuta adevărul şi a aduna înţelepciune, cât şi pentru a ni le transmite nouă, celorlalţi, în feluri pe care să le putem folosi în viaţa şi în munca noastră. Dacă ne luăm după această definiţie, am fost prost serviţi, ori, mai degrabă, n-am fost serviţi aproape deloc.

Bertrand Russell a scris nenumărate cărţi şi articole prin reviste care vizau marele public, dar nu am putea indica vreun mesaj de-al lui care să fi rezistat probei timpului. De fapt, cele mai multe dintre aserţiunile sale sunt contrazise de alte afirmaţii, în urma uneia dintre bruştele sale schimbări de opinie. Şi a susţinut cu condescendenţă că lucrarea sa „serioasă", prin care înţelegea *Principia Mathematica,* nu avea nimic de-a face cu oamenii de rând. Ne-a distrat timp de 70 de ani, ca fiind unul dintre actorii principali din telenovela intelectuală „Ce mai cloceşte prin capetele mintoşilor?", dar, dacă vine vorba despre transmiterea înţelepciunii, e ca şi cum n-ar fi trăit.

Jean-Paul Sartre era mai puţin snob, şi chiar a încercat să pună la dispoziţia tinerilor o filozofie a vieţii. însă, după o

jumătate de secol de la lansarea existenţialismului, nu putem arăta vreun rezultat al acestuia, doar izul rânced de vorbe goale. Iar mai târziu a făcut tot ce i-a stat în puteri ca să dea lecţii de morală blamabilă, în special de folosire a violenţei: unul dintre mulţii săi discipoli talentaţi din Lumea a Treia, Pol Pot, încă mai este printre noi, ucigând de zor.

Cel mai bun lucru pe care îl putem spune despre Russell şi Sartre este că au dispreţuit şmecheriile de salon academic cu care s-a îndeletnicit majoritatea filozofilor secolului XX. Atât Wittgenstein, cât şi Freddie Ayer, cei mai celebri dintre ei, aproape că au izbutit să ne convingă, pe mine şi pe nenumăraţi alţi oameni, că filozofia modernă este ceva frivol, un soi de joc „Cine ştie câştigă[41] subtil, care nu are nimic de-a face cu marile tragedii ale vremii noastre. Mesajul pe care l-am primit de la Wittgenstein a fost că nimic nu poate fi dovedit, cu nici un chip. Ayer, în măsura în care a avut cât de cât influenţă, a făcut cu adevărat rău: după cum demonstrează lordul Hailsham în noua sa carte - o reuşită remarcabilă pentru un om de 86 de ani, tipărită minunat, cu reproducerea scrisului său de mână -, Ayer i-a convins pe mulţi dintre cititorii săi că o parte consistentă dintre marile adevăruri morale şi estetice de care depinde civilizaţia nu sunt decât Judecăţi de valoare", incapabile de validare filozofică şi, prin urmare, lipsite de sens.

Şi totuşi, a existat o minunată excepţie în această prezentare sumbră a filozofilor profesionişti din vremea noastră. Karl Popper, care a răposat la Londra la sfârşitul săptămânii trecute, nu a fost doar un bărbat cu adevărat înţelept, ci s-a străduit să răspândească iluminarea acolo unde contează cu adevărat: în rândul celor din lumea afacerilor, al personajelor cu greutate, al persoanelor care deţin cu adevărat puterea ori care îi influenţează pe cei care o deţin. Trebuie să ne întoarcem în trecut până la Locke, ori, în orice caz, până la Adam Smith, pentru a găsi un filozof care să fi fost citit şi urmat în mai mare măsură de către politicieni, slujbaşi civili de frunte, oameni de afaceri, dar şi savanţi, scriitori şi jurnalişti. Popper nu a fost în stare să prevină catastrofele monumentale ale secolului XX, însă învăţătura sa a jucat un rol important în stăvilirea lor şi în certificarea faptului că nu se vor repeta.

Mesajele pe care le-a transmis acopereau o arie largă şi se întreţeseau cu o forţă impresionantă. Nu a fost omul unei singure cărţi. Cea mai celebră lucrare a sa, *Societatea deschisă şi duşmanii săi* (1945), a fost cea mai nimicitoare denunţare a crimelor totalitarismului scrisă vreodată, şi ar fi trebuit să elimine pe vecie filonul absolutist care străbate filozofia de la Platon încoace. însă el a continuat cu remarcabila sa *Mizerie a istoricismului* (1957), care denunţă nebunia tuturor încercărilor gigantești de a explica lumea, istoria, comportamentul omenesc etc. Toţi tinerii inteligenţi, băieţi şi fete, ar trebui

îndemnaţi să citească aceste două cărţi în ultimul an de liceu ori în primul an de facultate, înainte să riște să devină victimele „ism"-ului la modă. Popper este un curs de vaccinare universală, o injecţie supereficientă care, după administrare, ar trebui să-l apere pe tânărul strălucit de cele mai multe dintre bolile intelectuale.

Şi totuşi, la baza acestor cărţi, şi din anumite puncte de vedere chiar mai importantă decât ele, este lucrarea sa *Logica cercetării* (1934), care întrupează întreaga sa concepţie despre dovezi şi evaluarea probelor. Popper a învăţat de la Einstein, eroul tinereţii sale, să se ferească de entuziasmul descoperirii. Atunci când ne aplecăm asupra unei probleme, în ştiinţă sau în orice alt domeniu, formulăm o ipoteză şi apoi ne străduim să o verificăm în mod empiric. Dată fiind natura umană, dacă ipoteza este entuziasmantă ori întrupează un adevăr nou şi important, sau dacă se acordă cu ideile noastre preconcepute, avem tendinţa să căutăm cu râvnă dovezile care o sprijină şi să ignorăm ori să dăm deoparte dovezile potrivnice. Mai rău, dacă ne devin evidente dovezi negative, modificăm cu neruşinare teoria astfel încât să fie în acord cu ele, în loc să avem curajul de a recunoaşte că ipoteza este falsă şi să o luăm de la capăt.

Popper îi cita pe Karl Marx şi pe Sigmund Freud ca exemple remarcabile de pseudosavanţi care au luptat până la moarte pentru ipotezele lor false, în loc să recunoască greutatea dovezilor contrarii. în schimb, Einstein şi-a construit cu bună ştiinţă Teoria Generală a Relativităţii în aşa fel încât să fie contrazisă cu uşurinţă de dovezile empirice, şi nu a putut fi considerată validă decât după ce a trecut cele trei teste vitale la care a supus-o. Chiar şi aşa, nu era decât o teorie provizorie, supusă unei verificări constante. Popper ne-a învăţat că orice cunoaştere empirică este provizorie, că mândria certitudinii este un păcat capital şi că pentru nesfârşita căutare a adevărului este nevoie de curaj intelectual eroic.

Acestea sunt lecţii pe care le poate folosi oricine şi care se aplică la aproape toate formele superioare de activitate umană, de la arta guvernării şi legislaţie până la scrierea istoriei. Ca istoric, am îndrăgit metodologia lui Popper, cu toate că necesită o cumplită autodisciplină. După ce te consideri mulţumit că o anumită interpretare a istoriei este corectă, nimic nu este mai greu decât să te sileşti în mod sistematic să scormoneşti după dovezi care să o contrazică. Dar acest lucru trebuie făcut, ca să te poţi încadra în definiţia omului de ştiinţă dată de Popper.

Bucata de hârtie pe care o consider mai preţioasă decât toate este o scrisoare pe care mi-a trimis-o anul trecut, în care foloseşte termeni foarte generoşi la adresa cărţii mele *Modern Times (Vremuri moderne).* Am înrămat-o

şi se află în biroul meu, exact deasupra mesei de lucru la care scriu, ca să-mi amintească în fiece zi că principiile falsificabilităţii şi veri- ficabilităţii pe care le-a susţinut Popper sunt cea de-a Unsprezecea Poruncă, pe care toţi scriitorii ce o ignoră o fac pe riscul lor.

24 septembrie 1994

Cum să mănânci cu noblețe şi totuşi să-ţi pice bine Crăciunul

Crăciunul ar trebui să fie legat de Dumnezeu şi de mântuirea noastră. Iar noi l-am făcut să fie legat de mâncare. Săptămâna aceasta m-am gândit la mâncare. Pentru mine este o activitate foarte neobişnuită. Felul în care am fost crescut face ca discuţia despre mâncare, mai ales la masă, să mi se pară vulgară. Din acest punct de vedere, copilăria mea a fost cam ca a lui Benjamin Franklin. Acesta povesteşte că, în timpul meselor, tatăl lui avea întotdeauna grijă „să deschidă un Subiect de Discuţie ingenios ori folositor, care ar putea să fie prielnic Minţilor Copiilor săi“. Şi adaugă:

în acest fel ne întorcea Atenţia către ceea ce este bine, drept şi prudent în Ducerea Vieţii; şi băgăm în Seamă prea puţin, ori deloc, cele legate de Hrana de pe Masă [...] fiind astfel crescut într-o aşa de mare Lipsă de Preocupare faţă de acele chestiuni, încât să nu îmi pese ce soi de Bucate mi s-au pus în faţă; şi aşa de nepăsător la aceasta, încât până şi în Ziua de acum, dacă sunt întrebat, n-aş putea spune, după câteva ore de la Cină, ce anume am mâncat.

Eu n-aş merge chiar atât de departe cu afirmaţiile. Trebuie să acordăm oarecare atenţie lucrurilor pe care le consumăm. Sunt de acord cu Samuel Johnson, care susţinea: „Mă îngrijesc de burta mea în mod foarte studios şi foarte grijuliu; căci aşa văd eu lucrurile, că acela care nu se îngrijeşte de burta lui n-o să se îngrijească nici de altceva.[44] îmi place formularea „în mod studios[44]. Johnson cu siguranţă îşi studia mâncarea, în vreme ce o mânca: pare să-i dedice întreaga minte, ca şi stomacul:

Când era la masă era cu totul absorbit de ceea ce făcea în acel moment: privirea părea să-i fie pironită în farfurie; şi nu scotea o vorbă, în afară de cazul în care se găsea în tovărăşie sus-pusă, nici nu băga măcar în seamă spusele celorlalţi, până ce nu-şi domolea pofta de mâncare, una tare aprigă, şi se dăruia atât de intens acestei îndeletniciri, încât în vreme ce mânca i se umflau vinele de pe frunte şi în general era năpădit de broboane grele de sudoare.

E mare păcat că Johnson nu a scris, după cum a amenințat adesea, o carte de bucate „pe principii filozofice". în ziua de azi mai mulţi oameni ca oricând scriu despre mâncare. Ei ne sfătuiesc unde să mergem, ce să mâncăm acolo şi cât costă. Ne spun *ad nauseam* cum să mâncăm bine şi să rămânem supli, şi cum să ne alegem hrana în aşa fel încât să ne lungim viaţa, însă nu propun o filozofie a hrănirii.

Şi totuşi, am citit o carte care face exact acest lucru: *The Hungry Soul: Eating and the Perfecting of Our Nature* (*Sufletul înfometat: cum să mâncăm şi să ne desăvârşim natură)* de Leon Kass (The Free Press, New York). Autorul este doctor în medicină şi discipol al lui Aristotel şi al marelui Immanuel Kant. A cugetat profund nu numai la fizica mâncatului, ci şi la metafizica şi etica lui. Consideră că întreaga abordare a mâncatului civilizat reprezintă unul dintre cele mai limpezi moduri de a ne deosebi de creaţia brută şi subliniază faptul că suntem animale care „umblă ţinându-se drepte".

Dacă ne gândim cât de mult ne petrecem din viaţă mâncând, şi că este ceva vital pentru traiul nostru, surprinde cât de puţină atenţie acordăm gândirii serioase şi sistematice la acest lucru. Evreii, ca de atâtea ori, sunt o excepţie. Spre deosebire de creştini, care mai degrabă dispreţuiesc mâncatul, se trudesc să-l pună în opoziţie cu spiritualitatea, iar taina lor supremă, cuminecătura, subliniază faptul că pâinea, arhetipul hranei, trebuie să fie transformată prin mijloace miraculoase ca să ofere hrană durabilă, evreii au petrecut 4.000 de ani elaborând o teologie morală a hranei: ce anume să mănânci, cum să găteşti acel lucru, când şi în ce mod să-l consumi. Pentru ei, mâncatul şi cuvântul lui Dumnezeu sunt strâns legate. Citând din *Pirkei Avot {învăţăturile Părinţilor Rabini),* „Dacă nu-i mâncare nu-i nici Tora, dacă nu-i Tora nu-i nici mâncare". Momentele meselor sunt aproape sacre. De unde decurge faptul că evreii au condamnat întotdeauna, şi pe bună dreptate, practica dezgustătoare, care acum este mai răspândită ca oricând, de a hălpăi oricând se nimereşte, în aer liber. în Talmud stă scris: „Cine mănâncă pe stradă sau în orice loc public se poartă ca un câine."

Kass are un capitol magistral, intitulat „Sanctified Eating" („A mânca sfinţit[41]), despre spiritualitatea hranei şi a meselor, care include o analiză amănunţită şi originală a legilor alimentare ale evreilor din vechime. Văd că este la modă să râzi de Cartea Leviticului, considerând-o absurdă, iar actori fără de minte s-au apucat de curând să rupă foile ce o conţin din Bibliile de prin hoteluri, din pricină că le condamnă înclinaţiile sexuale. Dar, la fel cu cele mai multe părţi ale Bibliei, cu cât este studiat mai mult, cu atât devine mai raţional şi oferă cunoştinţe mai folositoare. Kass acceptă principiul elaborat de Kant în eseul lui revelator „Prezumţii asupra începutului istoriei umane[11]*, că scopul învăţăturii morale evreieşti era să le arate bărbaţilor şi femeilor cum să se îndepărteze cât mai mult posibil de comportamentul instinctual şi sălbatic al regnului animal, păstrând şi rafinând, în acelaşi timp, poftele fireşti care ne ţin în viaţă şi ne fac creativi. Această concepţie se referă la mâncat, la sex şi la

toate celelalte activităţi omeneşti pe care le îndeplinim în stare naturală, dar care trebuie să fie civilizate.

Kass foloseşte în mod strălucit conceptul de „noblețe[11], practica aceea - care, odată dobândită, devine obicei - de a ne ridica deasupra animalităţii noastre şi de a o transcende. Putem, şi se cuvine, nu numai să mâncăm bine, ci şi cu noblețe; şi mai ales de Crăciun ţinta noastră ar trebui să fie nobleţea hrănirii. O masă nobilă este o detaliere a noţiunilor de moderaţie, autocontrol, bună-cuviinţă şi bună-creştere. Toate acestea au fost stabilite iniţial în *Etica nicomahică* a lui Aristotel. Este nobil să mănânci raţional şi în acord cu logosul. Şi, după cum precizează Kass, nobleţea, aidoma sfinţeniei, nu are nevoie de

„MutmaJ31icher Anfang der Menschengeschichte" (n. red.).

un privitor (în afara lui Dumnezeu, fireşte). O persoană „care este pe deplin conştientă de sine obţine o plăcere estetică din interpretarea ori aprecierea propriei nobleţi“, susţine Kass. Şi continuă:

chiar dacă cinează singur, şi — îngăduiţi-mi să accentuez ideea - chiar dacă ar fi ultima fiinţă umană de pe pământ care ia ultima masă, omul virtuos înfăţează masa şi o aranjează, foloseşte tacâmurile aşa cum se cuvine şi mestecă neauzit, cu gura închisă.

în acest fel, o asemenea persoană demonstrează că nobleţea, cu toate că trebuie să fie dobândită prin învăţare şi prin exersare, este modul firesc de funcţionare al „animalului care cu adevărat umblă ţinându-se drept“. Iau foarte în serios poveţele lui Kass şi am de gând ca la acest Crăciun nu numai să mănânc eu însumi cu nobleţe, ci să am grijă ca şi membrii familiei mele - inclusiv nepoţii - să mănânce cu nobleţe. O încercare utopică? Vom vedea.

17 decembrie 1994

O întâlnire a dramaturgilor la Palat

Dramaturgii mă fascinează. Cu toate că îşi petrec viaţa, la fel ca mine, îndeletnicindu-se cu cuvinte, le aruncă unui public viu, care se uită la o scenă. Aşa încât au nevoie de cu totul altă ureche interioară decât cea care îmi este mie de trebuinţă pentru a plăsmui grupări de cuvinte menite a fi citite de o persoană, în singurătate.

Mai există şi diferenţe profunde de structură. Cărţile şi articolele mele au început, mijloc şi sfârşit şi sunt concepute, şi scrise, ca un întreg. Dramaturgii lucrează foarte diferit. Nu e necesar să pornească de la o intrigă. Tom Stoppard mi-a spus că îi vine ideea unui incident dramatic izolat, apoi îl extinde în trecut şi în viitor, alcătuind o poveste. J.B. Priestley susţinea că îi place „să-i amestece pe oameni în firul vremii, ca pe nişte cărţi de joc, ca să vadă ce se întâmplă cu ei“. Mi-a precizat: „întotdeauna am avut impresia că Ibsen lucra, în mare, tot aşa.“ L-am întrebat pe John Osbome dacă se gândeşte mai întâi la o intrigă. „Sfinte Sisoie, nu! Pornesc cu un personaj şi-l bag în belele." (Pentru Osbome era întotdeauna un „el“: femeile reprezentau anexe extrem de nocive, un element-cheie în „belele").

Ca scriitor, Osbome m-a interesat în mod special deoarece avea ceva ce nu poate fi numit altfel decât geniu, pe care eu l-aş defini ca talent înălţat până în punctul în care devine inexplicabil. Era în stare să creeze un moment teatral extrem de intens, dar efemer, iar după aceea nu îţi prea puteai explica de ce acesta păruse de-a dreptul magic. Lucru straniu, el manifesta acelaşi semigeniu ca un scriitor de proză. Excepţionalele sale autobiografii sunt presărate cu astfel de momente, printre formulări ale ranchiunei crunte şi anumite pledoarii jenante. De asemenea, a descoperit spre sfârşitul vieţii, pe când scria la *The Spectator*, că poate să creeze un paragraf desăvârşit de jurnal intim, o mică

piesă de teatru în sine, cu o cortină magnifică.

Osbome este asociat de obicei cu mânia şi cu ocările, însă incidentul pe care mi-l amintesc cel mai bine îl prezintă într-o lumină cu totul împăciuitoare. S-a petrecut la o mare serată oferită de regină la Buckingham Palace, anul trecut, în iulie. Erau peste 800 de invitaţi, după cum mi s-a spus, o secţiune transversală a vieţii britanice, de la prim-ministm în jos - ori în sus. Ideea acestei petreceri, prima de acest fel dată de regină după mulţi ani, s-a născut în mintea roditoare a Belindei Harley, o fată dinamică, fost consilier al prinţului de Wales. în orice caz, mi s-a părut un eveniment spectaculos. Erau deschise toate sălile publice ale palatului, iar invitaţii se puteau plimba pe unde doreau. Orchestra Gărzilor Irlandeze cânta în surdină. Şampania şi gustările erau excelente. Bibliotecarul regal muncise enorm ca să găsească manuscrise şi desene interesante şi să le pună în vitrine. Regina şi-a dat toată silinţa să stea de vorbă cu toţi cei de faţă, şi multor membri ai familiei sale li s-a cerut să fie prezenţi şi să le intre în voie invitaţilor. îmi închipui că majoritatea participanţilor îşi vor aminti tot restul vieţii acea petrecere ca pe un eveniment important la care s-au şi distrat.

Existau măsuţe la care te puteai aşeza ca să mănânci şi să faci conversaţie, şi m-am pomenit instalat la una dintre ele, într-un grup de dramaturgi. Erau acolo Amold Wesker, Harold Pinter şi unul dintre cei mai tineri - David Hare, mi se pare. Şi John Osbome, care deja consemnase evenimentul în *The Spectator.* Era senin şi binevoitor, şi a avut loc următorul schimb de replici (alţii poate că şi-l amintesc în mod diferit, însă aceasta este versiunea mea):

Osbome: Nu-i aşa că-i încântător? Pe drum încoace îi ziceam lui Helen: „Ne aşteaptă o seară de groază... o să ne plictisim de moarte... nu va fi nimeni cunoscut... şi trebuie să ne străduim să o ştergem de îndată ce putem să o facem în mod politicos." Şi acum, iată-ne aici, şi mă distrez de minune. Muzica, mâncarea, băutura şi compania - toate sunt excelente! Uite cum stăm în jurul acestei mese. Se zice că scriitorii sunt arţă- goşi, dar iată că ne înţelegem de minune, ne simţim bine. Aşa că Dumnezeu să o binecuvânteze pe regină, zic eu!

Eu (aparte): N-o să dureze treaba asta.

Wesker. Sunt de acord cu John. Totuşi, să îndrăznesc să profit de ocazie, Harold, ca să-ţi amintesc - n-aveai cum să uiţi - că, ultima dată când ai cinat la mine, ne-ai stricat tuturor seara pentru că te-ai purtat în mod nejustificat grosolan cu invitatul principal?

Pauză îngrozitoare.

Pinter (năucit, pentru că era mai obişnuit să pornească el ofensiva, nu să

fie ţinta unei rafale neaşteptate): Ai grijă cum vorbeşti, Wesker!

Wesker: Ne-ai stricat tuturor seara. Mai mult de-atât, te-ai luat de prietenul meu pur şi simplu pentru faptul că-i bogat şi că-i american.

Eu (în grabă şi nu întru totul acurat): Nu, Amold! Nu mi se pare că ceea ce zici se justifică. îl cunosc pe Harold de mulţi ani şi nu pot spune că l-am văzut vreodată purtându-se grosolan cu cineva. Ba chiar aş merge până acolo încât să afirm că este din fire incapabil de grosolănie.

Pinter (triumfător): Poftim! Paul are dreptate. Sunt din fire incapabil de grosolănie. Aşa că ia mai tacă-ţi în p... mă-tii fleanca, Wesker!

Osbome: Gata, gata, copii - isprăviţi! Nu se cuvine ca, dacă dă pe-aici regina, să ne găsească ciorovăindu-ne. *[Imitând vocea reginei.]* Vai, gândeam că-mi găsesc dramaturgii ca un cuibu- şor cu păsări cântătoare, ce-i cu ţipetele astea? Potoliţi-vă imediat, că de nu *pun să vă arunce la căţeii*

Am impresia că perioada de seninătate de la sfârşitul vieţii lui Osbome a fost un caz de epuizare a înflăcărării. Nu mai izbutea să se supere nici măcar pe cronicarii de scandal, cu toate că nu-l slăbeau deloc. Adevărul este că, după o viaţă întreagă în care a agresat verbal femeile şi a fost agresat la rândul lui, şi-a aflat pacea în braţele unei doamne frumoase, talentate şi nespus de răbdătoare, care l-a apărat de lume şi de el însuşi şi l-a adăpostit de furia vieţii.

Nu putea să ţină prea mult, şi n-a ţinut, dar cel puţin Osbome s-a bucurat de câţiva ani de linişte. Atunci l-am cunoscut eu, şi mi-l voi aminti întotdeauna ca pe o făptură înţeleaptă, calmă şi cu umor blând, un mare scriitor care se destinde după o viaţă de muncă şi de luptă. Noapte bună, prinţ dulce-acrişor, şi fie ca stoluri de îngeri răzbunători să-ţi cânte până ce-ţi afli odihna!

7 ianuarie 1995

Cum s-a lepădat o femeie de lume şi totuşi s-a bucurat de ea

într-o lume tot mai concentrată pe succes şi pe obţinerea unui produs naţional brut din ce în ce mai mare, presiunile sociale, economice şi chiar juridice asupra femeilor se combină, silindu-le să urmeze cariere întocmai ca bărbaţii. O bună parte din legislaţia Uniunii Europene, cum ar fi, de exemplu, reglementările care fac obligatorie asigurarea de locuri în creşe, vizează „păstrarea femeilor în rândul forţelor de muncă". Dacă o adolescentă este întrebată în ziua de azi ce vrea să facă în viaţă şi răspunde „Să mă mărit şi să am copii", pe dată lumea zice că „are o problemă". Acum se consideră, mai ales de către majoritatea femeilor, că a fi casnică este o irosire, o dovadă de laşitate, un lucru imoral, ba chiar - am auzit cu urechile mele termenul mai deunăzi - ceva „parazitar[44]. La Sydney, unde oamenilor li s-a dus buhul că zic ce gândesc, o femeie o întreabă pe o alta: „Cu ce te ocupi - ori nu eşti decât o Poşetă?[44]

Dacă o soţie casnică nu este decât o Poşetă, atunci ce-o fi o călugăriţă? O

Carte de Rugăciuni, presupun. Şi totuşi, în cea mai mare parte a istoriei civilizaţiei noastre, a deveni călugăriţă era o vocaţie onorabilă pentru o femeie. Era considerat un lucru nu numai firesc, ci şi foarte dezirabil ca numeroase tinere să se declare - acesta era termenul - în slujba lui Hristos şi a Bisericii Lui, ducându-şi viaţa în rugăciuni şi în post, uneori departe de societate, îndărătul zidurilor de mănăstire, alteori în cadrul ei, îngrijindu-i pe cei suferinzi şi sărmani şi educând copiii.

Până nu demult, în fiecare familie catolică găseai o călugăriţă. în familia mea erau mai multe, aflate, firește, printre mătușile din partea părinţilor, mătușile din partea bunicilor şi verişoare. Uneori veneau pe la noi, purtând veşminte magnifice, care aproape că nu se schimbaseră deloc din secolul al XlV-lea, şi lunecau în încăpere învăluite în foşnetul poalelor, în zuruitul mărgelelor de mătănii şi în fâşâitul stofei scrobite, aducând cu ele o boare de parfum de apă sfinţită şi tămâie.

Nu am privit niciodată călugăriţele ca pe nişte făpturi ciudate, ca să nu mai zicem sterpe ori frustrate. Le-am fost dat în grijă la vârsta de cinci ani, şi mi-au părut calde, mămoase, câteodată severe, dar întotdeauna iubitoare. Călugăriţele făceau parte din viaţa noastră, numărându-se printre părţile frumoase, cu siguranţă printre cele mai bune părţi. Existenţa lor ne sporea siguranţa, dat fiind că se rugau mereu pentru noi, cu devo

tament; rugăciunile lor se înălţau la cer la fel de firesc cum răsărea şi apunea soarele.

Au mai rămas în lume, din fericire, zeci de mii de astfel de femei sfinte, şi nu lipsesc candidatele nici măcar la ordinele cele mai severe, cum sunt carmelitele desculţe. De curând mi-am pierdut o verişoară primară foarte dragă, Margo, care a fost călugăriţă de când a ajuns la maturitate, şi moartea ei m-a făcut să mă gândesc la supravieţuirea acestei forme străvechi de dăruire în lumea noastră egoistă.

Margo era mai mare decât mine ca vârstă, o fată vioaie, voioasă, iubitoare de poezie, de glume şi de scheciuri amuzante, mereu venind cu idei noi şi cu propuneri de distracţii. La început a părut ciudat că a hotărât să devină călugăriţă, Mireasa lui Hristos, iar nu a unui tânăr norocos, şi să-şi scufunde toată vioiciunea în jurământul solemn şi în straiul întunecat al unei fecioare până la moarte, dedicată sărăciei, neprihănirii şi supunerii. Ciudat a fost şi că i-au schimbat numele în sora Thomas Morus - multe călugăriţe primesc numele unor sfinţi sau martiri de frunte -, ca şi cum însuşi sexul său ar fi fost suprimat în cursul transformării dintr-un spirit liber într-o femeie legată pe viaţă de slujirea Domnului.

Dar s-a dovedit că n-a fost o alegere chiar aşa de ciudată. Toţi cei care au citit viaţa Sfântului Thomas Morus ştiu că acest bărbat plăcut avea un extraordinar har de a îmbina convingerile religioase ferme şi consacrarea absolută faţă de principiul înalt cu umorul şi cu impertinenţa. Se zbenguia, glumea şi bârfea cu liota lui de copii chiar şi atunci când era Lord Mare Cancelar, la o vârstă la care oamenii se mândresc cu emfaza lor solemnă. îi plăcea la nebunie să facă pe domnul Bennett în faţa nesăbuitei doamne Bennett. A riscat să facă una, două poante chiar şi cu ferocele său stăpân, ba a avut în mânecă o replică memorabilă chiar şi atunci când, slăbit şi vătămat de închisoare, s-a târât pe treptele eşafodului. Aşa încât numele său nu era nepotrivit pentru o tânără cuminte în gânduri, dar în al cărei suflet se cuibărea pe mai departe veselia.

Aşa a şi fost. Margo, sau sora Thomas Morus, a dus o viaţă de necontenită trudă şi necurmată rugăciune, luminată însă de zâmbete şi de scânteieri ale spiritului. Iar din multe puncte de vedere existenţa ei nu era prea diferită de cea a femeilor obişnuite. Şi-a petrecut mult timp predându-le copiilor şi îngrijindu-i. Se pricepea să le stârnească interesul faţă de lucrurile pe care le iubea cel mai mult, după Dumnezeu: măreţia istoriei, gloria marii literaturi, emoţia artei. A compus poeme şi cântece, pe care le-a pus pe note sau le-a potrivit pe vechi melodii populare, iar copiilor le plăcea să interpreteze aceste creaţii spontane. Scria şi difuza buletine informative în rândul celor din ordinul ei, şi ţinea legătura cu oameni din lumea întreagă. Bătea bine la maşină şi era un traducător competent, o autoritate pe tema Conciliului Vaticanului şi a schimbărilor pe care le-a adus în Biserică. A devenit o bucătăreasă iscusită, mare născocitoare de noi feluri. Locuinţa ei din cadrul mănăstirii era renumită pentru ospitalitatea simplă, şi adora să organizeze ieşiri la iarbă verde, sărbătoriri şi ospeţe sacre. îi plăcea grătarul în aer liber, şi se pricepea de minune să se ocupe de el. Era foarte activă în chestiuni obşteşti şi a convins primăria din Camden să repare nişte case părăginite din apropiere, pentru familiile nevoiaşe. în felul ei discret, era un susţinător pragmatic al cauzelor rezonabile.

Făcea parte dintr-un grup de studiu al Bibliei împreună cu anglicanii şi dintr-un altul care împărtăşea opinii despre scripturi cu evreii. în fiecare an, de Vinerea Mare, participa la marşul Martorilor Reuniţi, care purtau Cmcea prin centrul Londrei. Dragostea ei pentru psalmi, cunoaşterea scrierilor sfinte, dăruirea faţă de învăţătura lui Hristos erau profunde şi pline de veneraţie, însă ochii îi scânteiau, era mereu pusă pe glumă, fiind limpede că o încântă toate acestea - religia ei, munca ei, viaţa ei. Când ne-am dus să o vedem, cu puţin înainte de moarte, încă strălucea, în ciuda slăbiciunii şi a durerii, iar resemnarea în faţa morţii şi a voii lui Dumnezeu îi era luminată de un surâs de mulţumire.

Este alinător gândul că au mai rămas pe lume multe astfel de femei alese, care nu iau în seamă ispitele ei îngrozitoare, sfidează adâncile ei dogme ale lăcomiei şi ambiţiei, resping necontenitele ei invitaţii de a căuta plăcerea şi se concentrează pe urmarea liniştită a voii lui Dumnezeu. Ele par, de asemenea, să afle în asta o fericire profundă. Cel mai bun lucru dintre toate este că îşi petrec mare parte din timp rugându-se pentru noi, ceilalţi.

11 februarie 1995

Poussin: un împărat fără straie

Nu există vreo zonă în care publicul bine intenţionat să fie dus de nas mai

lesne decât în artele vizuale. Stau mărturie zeificarea lui Picasso şi voga unor impostori vădiţi, ca Yves Klein. Dar nu numai în secolul XX escrocii şi incompetenţii au fost aclamaţi drept genii. Lista „Vechilor Maeştri“ este plină de spoitori de mâna a treia care, dintr-o pricină ori alta, au ajuns acolo. O vizită la expoziţia lui Nicolas Poussin de la Royal Academy mi-a confirmat părerea, de mult formată, cum că el este un exemplu magnific al acestui proces. Ce pictor slab a fost! Avea oare vreun merit - în afară de sârguinţă şi de perseverenţă?

Poussin, la fel cu alţi artişti ale căror pânze sunt întunecoase, a fost avantajat de minunatele tehnici de reproducere color care acum ne par de la sine înţelese. Acestea fac ca unele dintre tablourile lui să arate respectabil - cu toate că pe altele nu le pot salva -, şi oricine răsfoieşte catalogul expoziţiei ar putea trage concluzia că Poussin a fost, cel puţin în unele cazuri, un colorist talentat. Dar realitatea este mult mai sumbră, şi sumedenie dintre vizitatorii din clasa de mijloc care se înghesuie la expoziţie probabil că au fost dezamăgiţi de aspectul murdar, şters, sărăcăcios - sau, alteori, ţipător - al lucrărilor expuse, şi de impresia generală de posomorâre secată de vlagă şi de întunecime plină de cenuşă pe care o emană acestea. Dar, fireşte,
n-ar cuteza să spună că sunt dezamăgiţi, nu-i aşa? Poussin este un Maestru, unul dintre cei mai mari, şi despre el trebuie să vorbeşti cu veneraţie.

Şi n-are rost să-mi spuneţi că multe dintre pânzele lui Poussin s-au deteriorat foarte mult şi au fost restaurate în mod idiot. Tablourile trebuie să fie judecate nu după reputaţie, ci după ceea ce vezi cu ochii tăi: n-are nici un rost să încerci să le atribui virtuţi pe care e clar că nu le au. în plus, există o mulţime de dovezi obiective în a sa *ceuvre* că neajunsurile artistice ale lui Poussin erau multe şi fundamentale, neavând nimic de-a face cu felul în care s-au purtat cu ele timpul şi posteritatea. Mai întâi de toate, era lipsit de curiozitate vizuală. Pare să nu se fi uitat niciodată de-a binelea la ceva, mulţumindu-se cu o serie de imagini stereotipe implantate în mintea sa la o vârstă fragedă, niciodată corectate prin confruntarea cu natura şi reproduse cu o monotonie ucigătoare deceniu după deceniu.

De exemplu, la Poussin nu există decât un fel de cer: un empireu de o culoare deloc plauzibilă, un albastru rozuliu, care are în partea de jos o adunătură de nori ca nişte bucăţi de vată ori cârpe de spălat vasele, luminate violent din stânga. Pentru a obţine un efect de noapte ori de furtună, azvârle peste toate un val de funingine dintr-un horn imaginar. Mai este şi ceea ce numesc eu „cerul lui de cacao Cadbury“, care slujeşte la efectul de incendiu în depărtare, catastrofa iminentă etc. (vedeţi *Salvarea pruncului Pyrrhus).* O parte din problemele lui Poussin, ca pictor, ţin de faptul că, fiind un artist legat de

studio, nu s-a ostenit niciodată să-şi pună întrebarea: „Care este sursa mea de lumină în această compoziţie?[44] Trei sferturi dintre pânzele sale sunt, de fapt, insuficient luminate - de unde rezultă monotonia aceea sumbră - iar în altele sursa luminii este un mister, în *Tancred şi Erminia* nu există vreo explicaţie pentru scutul scânteietor ori pentru zonele evidenţiate de pe trupul bărbatului rănit, dat fiind că, în cazul în care torţele ţinute de *putti87* ar fi fost flăcări adevărate şi nu nişte pete roşii-portocalii, lumina

87 Copilaşi înaripaţi (n. red.).

ar fi venit din direcţia opusă. Din pricina unor astfel de enigme, mă zgândăre aproape toate compoziţiile lui Poussin. în *Testamentul lui Eudamidas* lumina ar trebui să vină, în realitate, de la fereastra din stânga. Or, mai degrabă emană din cămaşa galbenă, ţipătoare, a notarului (un articol de îmbrăcăminte cât se poate de nepotrivit pentru un absolvent de drept, dacă tot veni vorba).

Poussin a avut mari probleme cu hainele, care adesea sunt proeminente în lucrările sale şi tind să domine peisajul. El este considerat un maestru al compoziţiei, însă echilibrul liniar este stricat adesea de o ţanţoşă paradă a modei făcută de vreun personaj neînsemnat. Astfel, pelerina roşie a lui Mercur domină *Naşterea lui Bacchus,* iar un veşmânt şi mai scandalos, purtat de un Sfânt Iosif negru eclipsează tot restul în *Sfânta Familie cu zece personaje.* Mare parte din acest colorit cu mulţi decibeli s-ar putea datora restaurării neinspirate, dar impresia mea este că Poussin, despre care se ştia că iubeşte nuanţele calde, a cumpărat la un moment dat o cantitate industrială din ceea ce am numi acum portocaliu spectral, şi n-a rezistat ispitei de a-l folosi cu prisosinţă şi adesea ca nuca-n perete. Coloritul stângaci agravează defectul lui şi mai profund, nepriceperea de a picta pielea omenească. El are trei culori de bază ale pielii: alb-gălbui pentru femeile în viaţă, tipul piele-roşie pentru luptători şi bărbaţi, în general, şi cositor incurabil (ori verde agonic) pentru cei bolnavi, pe moarte, morţi etc. Suntem siliţi să ne punem întrebarea: să fi examinat vreodată Poussin pielea modelelor sale? (Asta în cazul în care le-a folosit: lucra în taină şi, în majoritatea lor copleşitoare, personajele sale par să fi fost pictate după manechine. în esenţă vorbind, nu are decât un chip feminin, chiar şi acesta mai degrabă un stereotip decât unul real.)

Numai că nimic din pânzele lui Poussin nu provine din lumea reală. Copacii sunt ceea ce numeam în armată, în exerciţiile de reglare a tirului, „Arbori cu coroană stufoasă". Palatele sunt preluate dintr-un Disneyland al secolului al XVII-lea, casele par făcute din piese Lego. Dacă bărbaţii călăresc, sunt cocoţaţi
incomod pe cai de lemn tip balansoar, vopsiţi în alb. Titus are unul în *Cucerirea Ierusalimului,* şi acesta apare iar, de două ori în *Răpirea Sabinelor* şi de patru ori în *Ruth şi Boaz,* unde ară un câmp de cereale cu aspect ciudat de băţos, scenă de o totală zăpăceală agricolă. O mulţime dintre pânzele lui - de fapt, aproape toate - sunt involuntar amuzante, şi mă tem că hohotele de râs care îmi scapă din când în când i-au şocat pe adoratorii cuminţi de la Burlington House. Uimitoarea încâlceală de picioare dolofane din *Extazul Sfântului Pavel,* diverşii *putti* care flutură în sus şi în jos, în special preferatul

artistului, un monstru encefalitic cu nasul câm şi zâmbet cât se poate de răutăcios, mâinile care se frământă din *Judecata lui Solomon* - dacă priveşti suficient de mult timp, este sigur că Poussin îţi stârneşte chicoteli. Cum o fi izbutind asta? în desenul pentru *Moartea lui Cato* din Royal Collection apare mânerul unei săbii care pătrunde într-o parte a trupului, numai că pe partea cealaltă iese o lamă cu totul diferită. într-adevăr, Poussin avea un soi de har: un evident geniu al inepţiilor.

Dacă Poussin ar fi fost englez ori american, ar fi fost ridiculizat şi îngropat precum B.R. Haydon ori Benjamin West. Fiind franţuz, a beneficiat de autopromovarea şovină, în special în domeniul artei, în care a excelat întotdeauna acea naţie trufaşă. Plecând de la Burlington House şi dornic să-mi alin simţul estetic, m-am repezit la National Gallery ca să privesc iarăşi tabloul meu preferat de acolo, *Castelul Steen* al lui Rubens, ticsit de toate minunile naturii la care Poussin era orb. Am privit şi *Prinderea lui Hristos* al lui Caravaggio, împrumutat de la Dublin, o tragedie de un adevăr sfâşietor, aflat la polul opus faţă de artificiile stângace ale lui Poussin. Cu credinţa în civilizaţie restabilită, am luat apoi autobuzul spre casă.

25 februarie 1995

Aşadar, soră, opreşte echipamentele medicale!

După ce treci de 65 de ani, unele chestiuni încep să se impună atenţiei. Un testament? L-am făcut deja. îmbunătăţire în plan moral? Lucrez la asta. Deunăzi, un prieten mi-a propus o a treia. „Te-ai gândit care-ţi vor fi Faimoasele Cuvinte de pe Urmă?" Am recunoscut că nu şi am început să cuget frenetic.

Nu mai este nevoie să o spun, cele mai bune vorbe de pe urmă nu sunt premeditate. Prietenul meu Simon Fraser, care a murit exact acum un an din pricina unui atac de cord, în vreme ce era pe cal, conducând vânătoarea, a nimerit replica perfectă pentru un sportiv pasionat: „Unde sunt câinii?" Mica ambiguitate constituie o tuşă ingenioasă: cerul îşi are câinii lui, asemenea pământului. La fel şi tonul întrebător, care îmi aminteşte de un rămas-bun desăvârşit, al lui Henry James, desigur: „Aşa că, iată-1, în sfârşit - Lucrul cenuşiu, distins?"

Putem presupune liniştiţi că cele mai potrivite Vorbe de pe urmă fie au fost premeditate, fie au fost ornamentate ori chiar născocite de martori pioşi ai ultimelor clipe, fie sunt complet apocrife. Nu cred nici să mă pici cu ceară că Emest Renan a plecat de pe lume cu acest fragment bine şlefuit de ateism triumfalist: „Noi pierim. Dispărem. însă Cadenţa Timpului continuă pe vecie!" - care sună şi mai bombastic în franceză. Şi nu cred nici că ultimele cuvinte ale

lui John Adams, cel de-al doilea preşedinte al Statelor Unite ale Americii, au fost „Independenţă veşnică!". Aşa-zisul rămas-bun al lui Iulian Apostatul, „M-ai învins, Galileene!", a fost cu siguranţă născocit de vreun propagandist creştin. Şi altul de acest soi, John Foxe, marele promotor al protestantismului din veacul al XVI-lea, l-a înfăţişat pe Sfântul Laurenţiu, pârpălit pe un grătar în anul 258, glăsuind către schingiuitorii săi:

Prăjită bine-i astă parte, tiranule, mă răsuceşte,
Şi vezi de crudă ori friptă carnea-mi mai tare îţi prieşte!

Cei care au stat în preajma lui Disraeli aflat pe patul de moarte susţin că ultimele sale cuvinte, murmurate cu grijă, au fost în ebraică. Se prea poate ca vulpoiul bătrân, care în timpul vieţii cu siguranţă nu a dat vreun semn că ar cunoaşte ebraica, să-şi fi plănuit cu migală plecarea de pe lume. Tot astfel, mă gândesc că ultimele vorbe ale lui Napoleon Bonaparte - *Tête d'arméel88* - sunt prea nimerite şi prea fireşti ca să fie considerate invenţie. Accept şi ideea că bietul Hazlitt şi-a dat ultima suflare zicând: „Asta e, am avut o viaţă fericită!" Este atât de evident că a avut o viaţă spectaculos de nefericită, şi era înzestrat cu atâta ironie, încât vorbele se potrivesc.

Multe dintre faimoasele cuvinte de pe urmă sună veridic deoarece au fost cu totul accidentale şi nu au nimic de-a face cu moartea ori cu rezumatul unei vieţi. Nu ştiu care au fost ultimele cuvinte oficiale ale lui Winston Churchill - biograful lui, Martin Gilbert, nu consemnează nici unul, şi ultimele 14 zile au fost o comă în care n-a rostit nici un cuvânt însă James Cameron a cinat împreună cu el cu puţin înainte de sfârşit. Bătrânul leu a mâncat cufundat în tăcere. Apoi, când James se pregătea să plece, emoţionat fiind, i-a strâns mâna lui sir Winston un pic prea viguros. Churchill şi-a venit brusc în fire şi, azvârlind flăcări din priviri, a zis: „Naiba să te ia!"

Tennyson a murit după ce a cerut operele lui Shakespeare. I-a fost înmânată cartea, şi ultimele sale cuvinte au fost: „Am deschis-o." Dickens a spus, enigmatic: „Da, pe pământ." La Goethe a fost „Lumină, mai multă lumină!". La Grotius, „Fii serios!". Henric VIII ne-a părăsit zicând: „Călugări, călugări, călugări!" (cu toate că şi asta ar putea să fie o invenţie pa- pistă). Ludovic I a spus: „Afară, afară!" Oliver Goldsmith, întrebat cu evlavie dacă are sufletul împăcat, s-a răţoit „Nu, nu este!" şi a murit. Bănuiesc că cele mai multe dintre ultimele cuvinte reale au fost simple exprimări ale oboselii, ca în cazul lui Macaulay: „Sunt tare ostenit", ori al lui Byron:,Acum trebuie să dorm." Sau, în cazul celor care au avut parte de o moarte violentă sau neaşteptată, simple exclamaţii ori strigăte. Marat: „Ajutor, ajutor!" Gustavus

88 „Căpetenie de oştire[11], în limba franceză în original (n. tr.).

Adolphus: „Dumnezeule!"
Richard III: „Trădare![11] Gibbon (în franceză, un pic fandosit până în ultima clipă): *„Mon Dieu\"* Richard Brinsley Sheridan a zis: „Sunt pierdut de tot!", ceea ce este, presupun, felul în care trebuie să se exprime un tip din lumea teatrului.

Un al treilea grup de cuvinte de pe urmă credibile îl oferă acele personaje celebre care au fost exasperate de zelul celor de la căpătâiul lor. Astfel, John Locke se săturase până peste cap de lady Masham, care îi citea din Psalmi, şi s-a răstit: „Isprăviţi odată!" Voltaire: „Vă rog, lăsaţi-mă să mor liniştit!" Prinţesa Charlotte, fiica Prinţului Regent, pe care medicul ei incompetent o îndopa, în disperare, cu coniac: „Mă îmbeţi... te rog, dă-mi pace!" Multe dintre ultimele proteste au izvorât din dorinţa muribunzilor ca preoţii, călugării etc. să fie daţi afară.

Cât despre mine, mi-ar plăcea să plec de pe lume în tovărăşia celor care s-au dus cu o glumă, fie ea premeditată sau nu. Un judecător bătrân care trimitea la spânzurătoare oameni cu nemiluita, preşedintele Curţii Supreme, lordul Tenterden, s-a ridicat deodată în capul oaselor, a anunţat: „Domnilor juraţi, puteţi să vă retrageţi" - şi şi-a dat ultima suflare. Un alt judecător, lordul Thurlow, a spus: „Să mor eu dacă nu cred că-s pe cale să-mi dau duhul!" O variantă a acestei glume este replica finală a lui Palmerston: „Să mor, doctore dragă, iată ultimul lucru pe care o să-l fac." Robert Bums a cerut: „Nu lăsaţi plutonul de împleticiţi să tragă pe deasupra mormântului meu" - o formulare plină de miez, găselniţă nimerită, dacă nu este cu totul autentică. Mă gândesc la ceva de acest gen pentru ieşirea mea din scenă, cu toate că, dacă dau peste o formulă izbutită, am să o ţin pentru mine. O mulţime de scriitori râvnesc să-şi ia rămas-bun cu o vorbă memorabilă, iar plagiatul pe patul de moarte rămâne, prin forţa împrejurărilor, nepedepsit.

Dar probabil că realitatea va fi mai sumbră. Din ce în ce mai des, singurul sunet de pe patul de moarte este declicul butonului de oprire a aparaturii de menţinere a funcţiilor vitale. Ultimele cuvinte ale lui Washington au fost: „Mor greu, dar nu mi-e teamă să mă duc." în zilele noastre, cu toate minuni- le-grozăvii ale ştiinţei modeme, morţii nu numai că răposează
greu, dar şi la vârste foarte înaintate, şi cei mai mulţi dintre ei abia aşteaptă să se ducă, dacă mai sunt *compos89.* Este dificil să ai o moarte plină de învăţăminte, până şi o simplă *bona mors* este dificil de atins atunci când ai trecut de nouăzeci ori de o sută de ani şi nu mai ştii de mult pe ce lume te afli. Asistentele din saloanele de geriatrie îţi vor spune că bătrânii mor fără să

89 *Compos mentis* (lat.) - în deplinătatea facultăţilor mintale (n. tr.).

rostească vreo vorbă, ori bolborosind incoerent. Dacă poţi identifica un cuvânt, e fie o exclamaţie, fie ceva porcos. Aşa încât, dacă vreţi să muriţi în mod memorabil, pregătiţi-vă de pe acum cuvintele de pe urmă şi asiguraţi-vă, ca în cazul testamentului, că este deja redactat comunicatul de presă în care apar ele.
25 martie 1995

O chemare a trâmbiţei papale împotriva morţii

începutul lumii modeme se găseşte în prima parte a secolului al XlX-lea, când marea triadă a tehnologiei, democraţiei şi liberalismului a reuşit să prindă rădăcini în lumea occidentală. Restul acestui veac strălucit a fost martorul triumfului ei evident: societăţi libere, sfârşitul sclaviei, îmbunătăţiri miraculoase ale sănătăţii publice, ale standardelor de viaţă, ale gradului de alfabetizare, ale vitezei şi siguranţei călătoriilor. Progrese constante, care s-au tot acumulat până în 1914.

După aceea, secolul XX a arătat partea întunecată a modernităţii, faptul că demolarea structurilor politice şi sociale străvechi şi, fără îndoială, ineficiente şi obscurantiste putea să deschidă calea unui lucru infinit mai îngrozitor: totalitarismul, cele două tiranii progresive concurente, nazismul şi comunismul, ceea ce Evelyn Waugh numea „lumea modernă înarmată, uriaşă şi hidoasă“. Din 1917, când totalitarismul a pus pentru prima dată stăpânire pe o ţară importantă, până la prăbuşirea definitivă a comunismului sovietic de la sfârşitul anilor 1980, au trecut trei sferturi de veac, smulse din istoria omenirii şi prefăcute în ceva malefic şi barbar.

în acele decenii au fost înfăptuite lucruri mai crude, pe scară mai largă şi cu un rafinament mai diabolic decât oricând alt- cândva în trista istorie a omenirii. A fost o probă înspăimântătoare a riscurilor pe care le implică modernitatea. Am învăţat cu toţii, zic eu, măcar câteva dintre lecţii, cu toate că încă nu am curăţat deplin mizeria morală - China continuă să fie un stat totalitar, iar în gulagul ei se găsesc 20 de milioane de oameni, depăşind reuşitele lui Stalin.

Cu toate acestea, secolul totalitar a rămas în urmă, şi am învăţat să privim statul în lumina sa autentică: folositor, chiar prietenos, atunci când este restrâns şi ţinut în frâu, un duşman de moarte atunci când îşi rupe legăturile constituţionale. Aceasta nu va mai fi o problemă în secolul XXI. Dar este deja limpede de ce anume trebuie să ne temem. în veacul nostru le-am îngăduit unor indivizi malefici să se joace cu ideea de stat, şi am plătit scump, cu 150 de milioane de oameni ucişi de violenţa statului. în secolul XXI riscul este să le îngăduim unor bărbaţi - şi femei - să se joace cu însăşi viaţa omului. Iar prin , joacă" înţeleg folosirea, încălcarea şi schimbarea forţelor vitale, de parcă nu ar

exista alte legi decât cele pe care le stabilim noi.

Am fost şocat anul trecut, în septembrie, de un schimb de replici la care am fost martor la o conferinţă de la Oxford pe tema eticii medicale, organizată de soţia mea la St Anne's College. Una dintre participante, Melanie Philips, a folosit în discurs expresia „sfinţenia vieţii omeneşti". Un alt vorbitor, un filozof intimidant de deştept, a intervenit: „Staţi un pic... ia să vedem ce-i cu această expresie, «sfinţenia vieţii». Poate că aveţi dreptate. Poate că viaţa este sfântă pentru noi. Dar nu ştiu asta cu certitudine. Dovediţi-mi! *De ce* ar trebui ca viaţa omenească să fie sfântă?"

Mi s-a părut un moment înfiorător, şi multora dintre cei cărora le-am povestit cele auzite li s-a părut la fel. Am socotit întotdeauna că sfinţenia vieţii este unul dintre acele „adevăruri" pe care toţi oamenii raţionali „le consideră de la sine înţelese". Nu avea nevoie să fie demonstrat. Demonstraţia nu este uşoară. Mă îndoiesc că aş putea să-l demonstrez. Dar nici nu am nevoie să o fac, căci sunt la fel de sigur de adevărul acesta pe cât sunt de sigur că aparţin speciei umane. Consider că majoritatea oamenilor gândesc astfel. Există unele credinţe legate de comportament, de morală şi de civilizaţie care sunt atât de evidente prin natura lor, încât cererea de a le demonstra provoacă stingherealã.

Şi totuşi, cu exact acest gen de stingherealã o să avem de-a face în secolul XXI. Toate tipurile de certitudini axiomatice despre viaţa omenească vor fi puse sub semnul întrebării de către inovatorii care plănuiesc să folosească noi tehnologii pentru a „îmbunătăţi" condiţia umană, întocmai cum naziştii şi comuniştii plănuiau să se folosească de stat pentru a o îmbunătăţi. Există, desigur, o continuitate între cele două forme de inginerie umană şi socială. Proiectul naziştilor era să „cureţe" specia umană printr-o formă de eugenie care implica eliminarea evreilor, a ţiganilor, a slavilor şi a altor varietăţi de *Untermenschen.* Eugenia comunistă implica eliminarea burgheziei exploatatoare şi introducerea unui nou soi de om, purificat, lipsit de instinctul proprietăţii. Privind retrospectiv, este greu de spus acum care gen de absurditate a fost mai primejdios. Amândouă doctrinele presupuneau crime în masă şi amândouă se bazau pe presupunerea că deţinătorii autorităţii aveau dreptul să stabilească din mers regulile morale. Inovatorii care se vor strădui să preia puterea în secolul XXI şi să schimbe regulile despre viaţa omenească manifestă acelaşi dispreţ faţă de moralitatea absolută şi aceeaşi credinţă că morala şi legile trebuie să fie relative şi schimbate din când în când, după cum le convine membrilor societăţii.

Deja aceştia îşi impun voinţa. Anul trecut, numai în Marea Britanie au fost

omorâţi legal 168.000 de prunci nenăscuţi, iar numărul avorturilor efectuate legal în întreaga lume depăşeşte numărul persoanelor ucise de tiraniile nazistă şi comunistă laolaltă. La celălalt capăt al firului vieţii, eutanasia este deja conform legii în Olanda, sau, în orice caz, scapă nepedepsită, şi se fac eforturi pentru introducerea ei la noi, precum şi oriunde altundeva. Avortul şi eutanasia nu sunt decât soclul pe care inovatorii intenţionează să clădească în secolul XXI un sistem în cadrul căruia li se va îngădui să-i facă vieţii omeneşti orice permite tehnologia.

Papa Ioan Paul II a ales acest moment ca să-şi publice noua enciclică *Evanghelia vieţii*.* în ea este reafirmată cu hotărâre sfinţenia vieţii omeneşti, ca lucru absolut; este apărată viaţa omenească, în toate manifestările sale, într-un mod ancorat viguros în legea naturală şi divină, inatacabilă, inalterabilă şi eternă, şi califică drept forme de asasinat toate faptele care pun capăt vieţii omeneşti nevinovate, oricât de mult le-ar sprijini diverse tribunale şi parlamente, diverşi filozofi şi chiar membri ai clerului. învăţătura papei despre viaţa omenească este intrinsec coerentă şi consistentă, foarte curajoasă şi inactuală, o doctrină greu de urmat - aşa cum sunt toate învăţăturile bune - şi care va fi înfruntată, ridiculizată şi ocărâtă de toate forţele malefice ale lumii modeme.

Fie ca acest bătrân minunat să apuce anul 2000, aşa încât vocea sa firavă, dar hotărâtă şi limpede, să poată trâmbiţa adevărul absolut în zorii celui de-al XXI-lea secol, înainte ca trimişii morţii să-şi înceapă lucrarea.

8 aprilie 1995

Să te umfli de râs, nu alta90, în Jardin du Luxembourg

Paris

Orice om care simte un nod în stomac când vede ce i-a făcut Ministerul Culturii francez Luvrului, transformat acum într-o gară centrală a turismului-artistic, ar trebui, pentru a-şi reveni, să facă o plimbare prin Jardin du Luxembourg. Parcul e exact aşa cum mi-l amintesc de acum o jumătate de veac. îşi păstrează chiar şi acel *pissoir* de stil vechi, pe care igiena l-a alungat de oriunde altundeva. Un povestitor isteţ de la televiziune, ca Lucinda Lambton, ar putea să prezinte întreaga istorie a Franţei doar plimbându-se printre vălmăşagul sculptural. Eu îl asociez cu femeile aprige de când, în 1953, am trăit scena despărţirii de o delicioasă, dar războinică stewardesă de la Air France, plimbându-ne încolo şi încoace pe una dintre aleile sale.

Şi sunt pe aici puzderie de femei aprige, mai ales în marele cerc al statuilor reginelor franceze - de exemplu, Louise de Savoia, regentă a Franţei şi contemporana lui Henric VIII, o făptură formidabilă, de genul „descăpăţânaţi-l“; şi Margareta de Anjou, nevasta sărmanului nostru Henric VI, imortalizată de Shakespeare ca „lupoaica Franţei". Presupun că Maria de Medici, nevasta lui Henric IV, a fost şi ea destul de agresivă. A construit palatul, în stilul lui Palazzo Pitti din Florenţa sa natală, a conceput grădinile, cu marea Fântână Medici, şi i-a comandat lui Rubens 24 de tablouri enorme în care să-i înfăţişeze alegoric viaţa. Probabil că maestrul hohotea de râs în vreme ce zorea să facă aceste strălucite, dar ridicole panouri publicitare, care au fost restaurate şi acum se află la Luvru. Ne pot stârni râsul şi în prezent, pentru că nu consemnează şi faptul că Maria a avut tupeul să se ia de Richelieu, a fost înfrântă şi şi-a sfârşit zilele în urbea numită acum Kôln, săracă lipită pământului; iar francezii, întotdeauna încântaţi de prilejul de a tachina un italian, au atârnat istoria vieţii ei în Pavilionul Richelieu.

Palatul a fost folosit după aceea pentru tot soiul de evenimente, precum procesul mareşalului Ney, care, aşa cum ne aminteşte statuia lui din apropiere, a participat la 39 de bătălii importante şi a fost rănit de vreo zece ori: „cel mai viteaz dintre viteji", după cum a zis Bonaparte. Găzduieşte în prezent Senatul şi pe membrii acestuia, întruparea autorităţii politice franceze, „cu pântecul cam umflat şi cu curcan îndopat"91, care uneori se preumblă pe lângă *Grand Bassin,* antrenându-se pentru noi bătălii la restaurantele Véfour şi Lapérouse.

La această vizită din urmă am descoperit cu încântare o adăugire la statuile cu temă politică. Primul meu mentor, Pierre Mendès France, are acum o

---

90 în original: *CoIIapse of stout parti,* expresie care încheia toate glumele din revista umoristică britanică *Punch* (n. tr.).

91 William Shakespeare, *Cum vă place,* actul II, scena 7 (n. tr).

reprezentare în bronz: nu e o mare operă de artă, dar capul transmite fără greş încăpăţânarea sa charismatică. Mendès a fost atras în politică de către *le chef du cabinet* al lui Clemenceau, căpetenia unei tradiţii radicale nobile care începuse cu Danton însuşi. Nu ar fi fost surprins dacă îndelungatul regim al lui Mitterrand s-ar fi prăbuşit într-o mlaştină de corupţie nemaivăzută în toată istoria franceză. *„Le pauvre Frangois,* obişnuia să spună atunci când Mitterrand era ministru de interne, mereu are probleme - *il a le goût de policier.“92* Ca şi cum ar aminti de una dintre ele, puţin dincolo de Jardin du Luxembourg, pe Avenue de l'Observateur, este gardul viu îndărătul căruia s-a chircit Mitterrand în timpul simulacrului de tentativă de asasinat din 1959.

Probabil că sunt mai bine de o sută de statui în acest parc, şi multe dintre ele nu valorează din punct de vedere artistic nici cât o ceapă degerată, dar nici una nu e complet lipsită de interes. Găseşti aici un leu mare din bronz care ucide un struţ, şi o bucăţică bună, despuiată, învăluită doar în pletele-i lungi, cu mâna în gura unui monstru, şi un băiat frumos care înalţă o mască, înconjurat de capetele a opt actori faimoşi (cei „pe invers“ pot să dezlege această cimilitură). îi descoperi pe Le Play, care, după cum susţin francezii, a inventat ştiinţele economice, şi pe Branly, despre care se zice pe aici că a inventat telecomunicaţiile fără fir (ăştia n-au auzit vreodată de Marconi). Unele dintre inscripţii au fost şterse de mult de vânt şi de trecerea anilor. Să fie oare Watteau cel căruia o cuconiţă languroasă îi oferă trandafiri? Şi cine e ştabul acela mustăcios care arată de parcă ar fi descoperit briantină? însă George Sand are inscripţia clară şi este îmbrăcată impecabil, ca o matroană victoriană, cu dantele şi volănaşe, arătând de parcă nici usturoi - ca să nu mai vorbim de altceva mai iute - n-a mâncat, nici guriţa cea trufaşă nu-i miroase.

Nu departe se află Charles Baudelaire, şi el foarte respectabil, ba chiar şi Paul Verlaine, cel mai scrofulos dintre poeţii năpădiţi de sifilis, este spălat şi periat. Bietul Paul Éluard, în schimb, opera lui Ossip Zadkine, şi-a pierdut burticică şi este prezentat ca un fragment dintr-o maşinărie. Stendhal arată la fel de plicticos precum, vai, îmi par acum romanele sale. Dela- croix este, aşa cum ne-am aştepta de la un fiu nelegitim al lui Talleyrand, un amestec de ostentativ şi sinistru.

Parcul este pustiu în cea mai mare parte a timpului. Lipsesc japonezii care şuşotesc şi ţăcăne din aparatele foto; nu-i nici picior de turist. Nu se găseşte pe nici o listă de obiective obligatoriu de bifat. Doar din când în când se ivesc vreun gal singuratic care face jogging şi câteva cucoane pariziene durdulii care

---

92 „Bietul Franşois [...] îi place să facă pe poliţistul*[1], în limba franceză în original (n. tr.).

execută mişcări lente de gimnastică tradiţională chinezească. Totuşi, se umple la vremea prânzului. în cartier există o mulţime de licee faimoase - Lyeée Montaigne de cealaltă parte a lui Rue Auguste Comte şi Henri Quatre puţin mai încolo de Panthéonul din apropiere. Elevii adolescenţi vin cu sendvişurile, să le mănânce lângă *bassin.* Fiecare cerc de fete, observ, îşi are masculul statutar, şi toate cetele de băieţi au o băieţoaică, o *amazone en titre93.* în schimb, cântăreţii de la
Schola Cantonam, aflată şi ea în apropiere, sunt amestecaţi în mod mai acceptabil, şi tot aşa sunt şi autoritarii dascăli stân- gişti de la Éeole Normale Supérieure.

în vreme ce desenez cu migală palatul, trag cu urechea la flecăreala puştimii şi îmi dau seama că limba franceză, aşa cum o vrea l'Aeadémie, este o cauză pierdută. Ei nu zic *quoi,* ci *what.* Nimic nu este acum *nouveau* ori măcar *nouvelle,* este *new.* Spun *„t 'es eomplètement out* - însemnând că eşti pe dinafară. Cei din elită nu sunt *le gratin,* ci *Ies tops.* Nu zic *vraiment,* ci *honestly.* Este greu să-i urmăreşti, pentru că, în mod pervers, uneori evită cu grijă *franglais*-ul. Astfel, ei nu merg la *demo*-uri, după cum te-ai aştepta, ci la *manif-u*ri, prescurtarea lui *manifestations.*

Sunt uluit de argou şi de noul vocabular. Ce este *un meukl* Un iubit? Şi o fată transmite oare ceva pozitiv atunci când zice că *meuk*-ul ei e *flash*? Ce înseamnă că eşti *jalmince comme un cui vertl* Pe de altă parte, când o tânără zice *„J'ai îotale- ment collapsé",* ştii exact la ce se referă: să te umfli de râs, nu alta! Atâta doar că francezii nu mai sunt umflaţi - efectul intensei *cuisine minceur94.*
15 aprilie 1995

Drepturile animalelor şi îndatoririle oamenilor

Profesorul universitar de biologie de la New College a făcut iar valuri. în apărarea avortului, susţine („Sunt oare cimpanzeii sacri?", Scrisori, *The Spectator,* 15 aprilie) că nu există vreo „sfinţenie a vieţii omeneşti", deoarece, în conformitate cu teoria dar- winistă, asta ar implica ideea că, „în lanţul celor 200.000 de generaţii africane, un copil a cărui viaţă a fost sfântă s-a născut din părinţi a căror viaţă nu a fost". Nea profesorul Caisă respinge noţiunile de valori şi moralitate absolute, conside- rându-le „un substitut inadecvat al gândirii[41].

Mi-aş dori să fiu la fel de sigur ca unii dintre aceşti oameni de ştiinţă în privinţa celor petrecute cu 200.000 de generaţii în urmă (presupun că asta

93 „Amazoană titulară", în limba franceză în original (n. tr.).
94 „Mâncăruri de regim", în limba franceză în original (n. tr.).

înseamnă acum vreo 6 milioane de ani). Din păcate, fiind istoric, invoc ignoranţa. De fapt, cunoştinţele despre care avem o certitudine rezonabilă nu se întind dincolo de anul 6000 î.Hr., în situri arheologice cum este străvechiul Ierihon, unde există câteva materiale pe care să lucrăm şi mijloace cu care să le datăm, în mare. Dovezile solide de la începuturile Antichităţii sunt rare. Adesea, chiar şi cele din perioade mult mai recente sunt discutabile. Până de curând, unii savanţi scoteau din discuţie existenţa lui Isus Hristos, socotindu-l un personaj mai degrabă mitic; însă deţinem considerabil mai multe dovezi documentare contemporane sau aproape contemporane despre el decât în cazul unor personaje de vază din istoria seculară romană de a căror existenţă nu s-a îndoit nimeni, niciodată.

Pe când lucram la cărţile mele despre Egiptul şi Palestina antice, mi-am dat seama, cu tulburare, în ce măsură descrierile noastre pline de încredere ale evenimentelor din, să zicem, Vechiul Regat al Egiptului, prin 2700 î.Hr., se bazează pe presupuneri, deducţii şi ipoteze, adesea variind spectaculos de la o generaţie de istorici la alta, şi pe lecturi incerte ale vechilor texte, al căror limbaj nu este înţeles deplin. Mă tem că, într-o anumită măsură, o mare parte din cunoştinţele noastre despre aspectele profunde ale Antichităţii se bazează pe o înlănţuire de ceea ce am putea numi escrocherii integre.

Şi, bineînţeles, cu cât ne adâncim mai mult în trecut, cu atât sporeşte nesiguranţa. Este sigur că evoluţia vieţii omeneşti va rămâne pentru noi un mister, cât ne vom găsi pe lumea asta. îmi pare ciudat ca nişte savanţi din domeniul ştiinţelor naturii, obişnuiţi să lucreze în cadrul specialităţilor lor cu probe irefutabile, să susţină cu atâta dezinvoltură, fără nici un fel de dovezi, doar pe baza presupunerilor deductive, că un anumit eveniment s-a petrecut cu 6 milioane de ani în urmă - trecerea de la maimuţă la om - pur şi simplu pentru că se potriveşte cu imaginea lor despre evoluţionismul darwinist. Aceasta este credinţă, nu cunoaştere. Şi dacă tot avem de-a face cu credinţa, eu prefer povestea creaţiei, în care Dumnezeu l-a făcut pe om „după chipul şi asemănarea Lui‘\ ca act deliberat, fiind pe deplin conştient în acel moment de consecinţele infinite ale actului şi intenţionând ca ele să se producă. în acest sens, nu a fost nimic accidental ori de tip evoluţionist în venirea pe lume a omului. A fost un act absolut, care a introdus în mod necesar noi ab- soluturi morale, printre care sfinţenia vieţii omeneşti.

Viaţa omenească este sfântă deoarece suntem imaginea, chiar dacă imperfectă, a Bunătăţii Absolute. Dar, într-un anumit sens, toată creaţia este sfântă. Ce vreau să spun cu asta? Precum mulţi alţii, pe măsură ce îmbătrânesc am tendinţa de a mă apleca mai atent asupra diverselor forme de viaţă, fiind atât de aproape de clipa în care o voi pierde pe a mea. O banală muscă îmi pare

acum, la o cercetare atentă, o urzeală vie atât de magnifică, încât nu mai pot să plesnesc vreuna, oricât de sâcâitoare ar fi, şi fac tot ce îmi stă în puteri ca să o scot pe fereastră. Recunosc cu regret că încă ucid ţânţari, deoarece par să mă considere o ţintă specială, dar nădăjduiesc că o să vină ziua în care o să-i cruţ până şi pe ei. între timp, mă îndrept încetişor, dar inexorabil, către vegetarianism.

Nimic din toate astea nu mă face să mă îndoiesc, măcar o clipă, de valoarea incomparabilă a omului. Vietăţile de toate felurile sunt, cel puţin într-o măsură, valoroase tocmai pentru că ne fac să ne gândim la extraordinara natură a creaţiei, a cărei încununare este omul. Şi deoarece omul este încununarea, toate celelalte alcătuiri organice vii sunt aservite nevoilor sale. Aceasta înseamnă că el poate să ucidă pentru a se hrăni. însă trebuie să o facă în mod inteligent şi, folosind inteligenţa, să-şi rafineze dependenţa de puterea brută, aşa încât s-ar cuveni să elimine din dieta sa făpturile aflate pe o treaptă mai înaltă, a căror sensibilitate le transformă în substanţe indezirabile când e vorba de producţia hranei. Argumentul moral pentru vegetarianism este că un număr tot mai mare de oameni avuţi nu mai au nevoie să mănânce came sau peşte, şi nici măcar să se bazeze pe lapte, ouă şi alte produse animale. Ne putem îmbunătăţi statutul moral de cârmuitori şi protectori ai întregului regn animal folosindu-ne ingeniozitatea pentru a găsi alternative practice ale acestei forme de canibalism. Nu am nici o îndoială că, la un moment dat, consumarea oricărui fel de animal va fi considerată la fel de atroce precum canibalismul uman.

Nimic din toate astea nu înseamnă că animalele au drepturi. Mă cam îndoiesc că ar avea cineva drepturi, în afară de Dumnezeu. Iar dacă oamenii au drepturi, asta se întâmplă numai pentru că au în primul rând îndatoriri. Posibilitatea morală ca animalele să aibă drepturi există numai în măsura în care ele sunt conştiente de îndatoririle lor. Or, din nefericire, îndatoririle animalelor trebuie să fie impuse de om: nici un animal nu are un simţ al datoriei autonom. Dacă pare uneori că lucrurile ar sta aşa, ca în tabloul *Cine-l plânge cel mai tare pe bătrânul păstor* al lui Edwin Landseer, nu este vorba decât despre antropomorfism sentimental. Prin urmare, aşa-zisa campanie pentru „drepturile animalelor[44] este un nonsens moral, şi nu e surprinzător faptul că degenerează în sălbăticie.

Cei care consideră că animalele au nevoie de mai multă protecţie ar trebui să treacă accentul de pe drepturile animalelor pe îndatoririle oamenilor. îndatoririle noastre faţă de animale sunt foarte limpezi, şi sunt minunat formulate în noul *Catehism* papal, 516-517. Cea de-a Şaptea Poruncă impune respect faţă de întreaga sferă a creaţiei. Orice formă de viaţă organică este

destinată binelui comun al universului creat, trecut, prezent şi viitor, al cărui pisc este omenirea. Folosirea acestor resurse de către om nu trebuie desprinsă de respectul faţă de imperativele morale. Dominaţia omului este relativă; are planeta în arendă, nu în proprietate, şi toate acţiunile sale trebuie să fie limitate de grija faţă de vecini, inclusiv faţă de generaţiile următoare, şi de un respect religios faţă de întreaga creaţie. Avem datoria de ne îngriji de animale şi de a le trata cu bunătate. Este împotriva demnităţii omului să facă animalele să sufere ori să moară fără rost - şi aceasta include datoria de a împiedica înmulţirea excesivă. Este la fel de nedemn să cheltuieşti pe seama lor sume care s-ar cuveni folosite în mod prioritar pentru alinarea suferinţelor umane. Putem, şi este îngăduit, să iubim animalele, dar este un păcat să le acordăm afecţiunea pe care o datorăm doar oamenilor.

Toate acestea sunt eminamente rezonabile şi nu există nici un motiv pentru care să nu le respecte fermierii, transportatorii şi ceilalţi oameni implicaţi, cu conştiinciozitate, în respectivul domeniu. însă dacă omul vrea să participe în continuare la absolutul moral - aşa cum s-ar cuveni, pentru a supravieţui -, nu prevăd un viitor pe termen lung pentru fermele de animale.

29 aprilie 1995

La naiba cu Picasso

Săptămâna trecută, Andrew Lloyd Webber a recunoscut că el este cel care a plătit 29 de milioane de dolari pentru lucrarea lui Picasso *Portretul lui Angel Fernández de Soto* (1903). Bani câştigaţi uşor, care s-au dus uşor. Dacă poţi face avere compunând melodii care le amintesc vag oamenilor de ceva auzit anterior, de ce să nu arunci o parte din ea pe cel mai de succes escroc artistic al secolului? Webber, lucru destul de surprinzător, a ajuns la Picasso trecând prin prerafaeliţi. Nu a văzut portretul decât cu trei zile înainte de licitaţia de la Sotheby's, aşa că achiziţia a fost rodul unui impuls. îşi propune să îl expună lângă un tablou de Edward Bume-Jones. Picasso afirma că îl admiră pe Bume-Jones şi că fusese puternic influenţat de liniile şi coloritul acestuia. Dar, fie vorba-ntre noi, Picasso a turnat o mulţime de minciuni, dintr-o droaie de motive, şi eu cred că asta este doar pălăvrăgeala lui de andaluz. Nu observ nici o legătură. Bume-Jones a fost un mare artist, care şi-a atins nivelul autentic de măiestrie spre amurgul vieţii, după strădanii colosale. L-ar fi dispreţuit din tot sufletul pe Picasso. Dacă aş expune un Picasso alături de tablourile lui Bume-Jones pe care le deţin, m-aş aştepta ca acestea să se împotrivească zgomotos, aşa cum fac picturile bune.

Acest portret anume îmi stârneşte întotdeauna râsul. Este atât de derutant, încât adesea este reprodus cu capul în jos. Angel a fost unul dintre cei doi fraţi

(celălalt era sculptor) pe care Picasso îi storcea de bani pe când trăia la Barcelona. Angel era un tip trândav, care pretindea că pictează, dar de fapt nu se ţinea decât de băutură şi de umblatul prin bordeluri. însă cu ce-a greşit într-atât, încât să merite o asemenea caricatură? Câteodată, Picasso şi-a dat silinţa cu portretele lui Angel. Cu patru ani înainte de ceea ce are Webber, a pictat o schiţă în ulei a unui Angel mohorât, mahmur (se află acum într-o colecţie particulară), şi a mai existat un desen sugestiv, în cărbune, al tânărului, care a dispărut - ambele, bănuiesc, rezonabil de asemănătoare cu modelul. în plus, Museu Picasso din Barcelona are două desene care îl înfăţişează pe Angel: într-unul trage la măsea într-o crâşmă, în celălalt se dedă masturbării reciproce cu o târfa. N-au merite, dar sunt sugestive, în feluri diferite.

în schimb, lucrarea pe care Webber a cheltuit atât nu are nimic care să o evidenţieze. Este o mâzgăleală stângace, şi e greu de spus ce anume din ea este mai criticabil: coloritul oribil, înnoroirea leneşă a tuşelor ori desenul. Ştiu că „experţii“ spun adesea - lucru repetat la nesfârşit în saloanele mondene - că Picasso a fost un desenator desăvârşit. E adevărat că unele dintre desenele sale sunt mai bune decât altele. însă Barcelona de la începutul secolului era plină de desenatori minunaţi, şi nici una dintre realizările lui nu se apropie nici pe departe de lucrările lui Casad, Rusinol ori Ribera, ca să nu pomenesc decât trei dintre ei. Desenul lui Picasso nu avea nimic special nici măcar atunci când îşi dădea toată silinţa, ceea ce rareori se întâmpla, iar rezultatele sunt o provocare la pastişare lesnicioasă. Cunosc o tânără, o adevărată maestră la desen - umbrele ei *sfumato* l-ar face pe sir Emst Gombrich să simtă furnicături pe şira spinării -, care se distrează şi îşi păcăleşte prietenii cu pretenţii de iubitori de artă făcând desene de tip Picasso cu un creion legat de un vibrator. Ea le zice „Prickasso-uri“95. Nici măcar în cea mai izbutită formă desenul lui Picasso nu are nimic care să îl evidenţieze, iar *mAngel-w* lui Webber e oribil. Poate că fusese cherchelit.

în primul rând, paharul de pe masă nu e vertical, şi una dintre părţi nu prea seamănă cu cealaltă. Perspectiva îţi dă o senzaţie neplăcută, iar strălucirea şi umbra nu au sens din punct de vedere vizual. (Oricine vrea să vadă cum ar trebui să fie pictat acest fel de pahar se poate uita la *Vânzătorul de apă* al lui Velăzquez, actualmente prezentat în expoziţia „Natură moartă spaniolă" de la National Gallery.) Apoi e problema lui Angel însuşi, bietul de el! Braţul lui stâng pare să se iveasca nu se ştie de unde şi este prins de trup printr-un miracol al chirurgiei plastice, căci nu are nici o legătură cu anatomia. Braţul drept arată mai normal, dar este greoi şi mult prea mare. Amândouă mâinile -

95 Joc de cuvinte intraductibil: *prick* înseamnă „penis" în limba engleză (n. tr.).

Picasso n-a fost niciodată prea priceput la mâini - au degetele ca nişte cămaţi *chipolata* cruzi, care te fac să tânjeşti după o tigaie. Arătătorul mâinii drepte e o gheară din Galeria Monştrilor, iar degetul mare a dispărut în mod misterios, ori a fost legat de palmă, provocând o durere cruntă. Asta ar putea să explice de ce lui Angel îi este atât de greu să-şi ţină pipa - dacă este o pipă, şi nu una dintre bizareriile - curăţitor de pipă ori scobitoare uriaşă - vândute pe strada La Rambla la *fin-de-siècle.* Dacă Angel e sastisit, şi e limpede că este, cine i-ar putea găsi vreo vină? Ochii i se uită în direcţii diferite şi au fost împinşi violent în orbite. O jumătate din pometele stâng i-a putrezit, şi pare să aibă un abces uriaş la gingie, care îi strâmbă colţul drept al gurii şi face ravagii prin obraz. Iar urechea aceea dreaptă! De ce i-a fost tăiată de pe cap şi lipită în partea din spate a mandibulei? Nici o explicaţie. în orice caz, trebuie să fi durut al naibii de tare.

John Richardson, hagiograful oficial al lui Picasso, explică toate acestea spunând că „deformările" sunt deliberate, permiţându-i Maestrului să depăşească formele normale de portretistică şi să „pătrundă mult mai adânc în personaj". Picasso a „învăţat să-şi exploateze în profunzime harul inerent pentru caricatural, ca modalitate de a dramatiza trăsăturile psihologice, precum şi pe cele fiziognomice [sic]". Lucrarea, afirmă Richardson, ne spune totul despre Angel şi, în plus, este „gal- vanizată" de propria „energie psihică" a lui Picasso. Marele om „intemalizează lucrurile şi obţine o caracterizare accentuată a subiectului său". Păi, da. Citând din Mandy Rice-Davies, trebuia să zică omu' ceva, nu? Dacă îţi prezinţi marfa ca aparţinând celui mai mare pictor din toate timpurile, trebuie să tragi tare pe vorbe.

Piaţa artei nu este guvernată în primul rând de calitate, ci de raritate şi de mediatizare intensă. Cele mai multe dintre Picasso-urile „albastre" sunt deja încuiate irevocabil în muzee, iar *Angel* a fost primul care a apărut pe piaţă de cinci ani încoace. De unde rezultă preţul mare obţinut, cu toate că până şi cunoscătorii au fost şocaţi de enormitatea lui. De trei generaţii încoace negustorii manipulează cu iscusinţă piaţa lui Picasso, şi aceasta explică menţinerea preţurilor ridicate. E la fel ca în comerţul filatelic. Unele varietăţi de Penny Black şi de Cape Triangle nu sunt mai rare decât multe alte timbre, însă se vând la preţuri de vârf deoarece negustorii le-au înscris în clasa celebrităţilor. Prietenul meu Kenneth Rendell, poate cea mai mare autoritate în viaţă în privinţa textelor autografe şi a scrierilor ologrefe, explică în noua sa carte *History Comes to Life: Collecting Historical Letters and Documents {Istoria adusă la viaţă: Colecţionarea de scrisori şi documente istorice,*

Oklahoma University Press) în ce mod şi de ce anume factorul celebrităţii depăşeşte adesea valoarea raritătii. Media- tizarea intensă a lui Picasso îi face pe clienţi să se înghesuie să plătească, întocmai aşa cum cultul lui Churchill preface în aur semnătura lui pe o fotografie - am văzut mai deunăzi una vândută cu 12.000 de lire. Aşadar, faptul că au fost date 29 de milioane de dolari pentru mâzgăleala *Angel* ne spune foarte multe despre mania colecţionării. însă, fireşte, asta nu are nimic de-a face cu arta.

27 mai 1995

Când londonezii întreabă ‚Cine perorează în seara asta?'

Joia trecută, seara, eu, soţia mea şi încă vreo 200 de persoane ne-am trambalat până la Tate Gallery ca să-l ascultăm pe profesorul Roger Scruton ţinând o conferinţă din ciclul celor din Memorialul Peter Fuller, despre „Aventura artistică în ziua de azi". Dat fiind că Scruton demola pretenţiile multora dintre picturile şi sculpturile prezentate la Tate, directorul galeriei, Nicholas Serota, *le monstre sacre* al autorităţii londoneze din domeniul artei modeme, a găsit de cuviinţă să se afle la New York.

Totuşi, nu asta vreau eu să zic. Ceea ce m-a izbit când m-am uitat înjur, la publicul alcătuit din celebrităţi şi din tineri care ţintesc departe, a fost tocmai faptul că merg atâţia oameni să asculte o conferinţă. Şi acelaşi lucru se petrece în prezent în întreaga Londră, la National Theatre, National Gallery, Royal Geographical Society, French Institute, Accademia Italiana şi multe alte locuri. Televiziunea a răposat: a revenit conferinţa.

Am spus „revenit" pentru că în secolele al XVIII-lea şi al XlX-lea publicul londonez se bulucea la conferinţe, plătind uneori cu bani grei acest privilegiu. Mersul la o conferinţă era considerat un lucru plin de civism, manierat şi foarte respectabil. Era echivalentul laic al mersului la biserică. De fapt, Tom Paine vorbea întotdeauna despre Dumnezeu ca despre Marele Conferenţiar. într-o seară de iunie tipică din Londra Regenţei, un entuziast avea de ales între, să zice, Samuel Taylor Coleridge, sir Humphry Davy, William Hazlitt şi Michael Faraday. Locuri precum Royal Institution din Mayfair şi Surrey Institution de pe South Bank gemeau de lume.

Peste o generaţie, Thackeray umplea până la refuz sălile cu celebra sa serie despre „Cei patru George" şi „Umoriştii englezi". Acestea puteau fi spectacole de durată: nu era un lucru neobişnuit să ţină două ore ori chiar mai mult. Dickens atrăgea mii de ascultători, în oraşele mari din întreaga Anglie, aşa încât era nevoie de cele mai mari săli disponibile ca să poată cuprinde mulţimile care se îngrămădeau să-l asculte. însă acestea erau „lecturi", nu conferinţe: deja un simptom al declinului, ţinta schimbându-se de la

dezvoltarea personală la distracţie.

între timp, ştafeta a fost preluată în America, unde în 1829 s-a fondat Lyceum Movement tocmai în scopul de a face din conferinţe farul care ilumineză o societate în expansiune. Filiale ale lui Lyceum au fost deschise nu numai pe Coasta de Est cea bine dezvoltată, ci şi la Cincinnati (1830), Cleveland (1832), Columbus (1835) şi apoi în întregul Midwest şi pe valea fluviului Mississippi. Faimoasa conferinţă pe care Ralph Waldo Emerson a ţinut-o la Boston în 1837, „Cărturarul american", a fost numită mai apoi de Oliver Wendell Holmes „Declaraţia de Independenţă a intelectualilor noştri" - tăierea cordonului ombilical cu Anglia. Şi totuşi, după ce au fost disponibile Lyceum-urile, unele celebrităţi engleze, ca Thackeray şi Dickens, au primit sume enorme de la impresari yankei ca să intre în circuitul american de conferinţe.

Procesul a continuat de atunci încoace. Chiar mă uimeşte să văd câţi americani sunt în continuare pregătiţi să iasă seara ca să asculte expunerea cuiva. Toamna trecută, când am ţinut o serie de conferinţe despre istoria Statelor Unite ale Americii la Pierpont Morgan Library din New York, sala, în care încăpeau, după părerea mea, cam 200 de persoane, a fost plină până la refuz de public care cumpărase bilete, şi a trebuit să facem rost de locuri suplimentare. Acesta a fost un tribut plătit nu atât farmecului meu, cât apetitului intelectual în stare pură manifestat de vulturii culturii din Mărul cel Mare. La Denver, în Munţii Stâncoşi, m-am pomenit că vorbesc într-o sală de sport, în faţa a 2.000 de oameni, ori mai mulţi - o experienţă dătătoare de frisoane. în SUA se fac bani, nu glumă, din conferinţe, şi nu numai de către marile celebrităţi din categoria lui Kissinger, care pot obţine tariful de 50.000 de dolari pe cuvântare. Americanii plătesc ca la cinematografele de lux ca să asculte tot soiul de oameni, şi casetele audio au vânzare de masă: 27,95 de dolari este un preţ tipic pentru o casetă de trei ore (trei conferinţe).

Europa, de obicei dornică să imite tiparele culturale americane, şi-a recăpătat mai greu obiceiul conferinţelor. Ultima mare zvâcnire a mersului la conferinţe s-a petrecut în timpul războiului, când atât britanicii, cât şi germanii erau ascultători entuziaşti, mai ales la ora prânzului. Cuvântările organizate de sir Kenneth Clark la National Gallery - existau şi concerte minunate - au fost cele mai celebre şi au rămas mai vii în amintire. Desigur, Clark însuşi era un conferenţiar minunat. Seriile de conferinţe pe care le-a ţinut la puţin timp după război la Ashmolean Museum, Oxford, despre Rembrandt şi Tintoretto, au fost cele mai bune pe care le-am auzit vreodată - şi era o concurenţă zdravănă pe vremea aceea, în special din partea lui C.S. Lewis, A.J.P. Taylor, C.M. Bowra

şi lordul David Cecil.

Şi în Franţa s-a înregistrat o reînviere a conferinţelor în timpul războiului, care a continuat o vreme şi pe timp de pace. Jean-Paul Sartre a devenit celebru cu o serie de conferinţe despre roman pe care le-a ţinut în Rue Saint-Jacques, în toamna lui 1944. Apoi, pe 29 octombrie 1945, a lansat fenomenul european al existenţialismului printr-o conferinţă faimoasă - sau infamă - pe care a ţinut-o la Salle des Centraux, pe Rue Jean Goujon, numărul 8, intitulată „Existenţialismul este un umanism". Aceasta s-a bucurat de atâta popularitate, încât oamenii s-au încăierat pe străzile din jur ca să apuce să intre în clădire, au fost rupte scaune, au leşinat femei, şi conferinţa a început cu o oră mai târziu decât fusese prevăzut. A doua zi, practic fiecare cuvinţel a apărut în toate marile ziare pariziene. Ei, ce vremuri!

Din păcate, radioul şi televiziunea, care îi ţin pe oameni în casă, omorând astfel conferinţele de seară, nu au izbutit până acum să creeze o variantă electronică a stilului tradiţional de conferinţă. Singurul om care a reuşit să o facă, în întregime prin propriile eforturi, a fost A.J.P. Taylor (marea serie *Civili- sation* a lui Kenneth Clark a fost un documentar filmat, ceva complet diferit). întotdeauna m-a întristat faptul că alegerea vorbitorilor din ciclul conferinţelor „John Reith“ de la BBC se face exclusiv pe baza subiectelor lor, indiferent dacă pot sau nu să ţină un discurs - la ultimul, un arhitect, îţi venea de-a binelea să închizi radioul. Dar acum, că televiziunea este într-un declin vertiginos, mai ales în rândurile intelectualilor, iar oamenii se întorc la sala de conferinţe, avem o nouă şansă să facem din conferinţă forma ideală de artă audiovizuală pentru elită.

Abia aştept să apuc ziua în care *le tout Londres*[96] va merge foarte firesc la conferinţă o dată pe săptămână, iar întrebarea corectă pe care să o pui va fi: „Cine perorează în seara asta?“

3 iunie 1995

A pornit războiul mondial feminist

Războiul Femeilor a intrat săptămâna trecută într-o nouă fază. Germaine Greer şi-a început contracronica în *The Times,* iar potrivnica ei, Suzanne Moore, ca un fel de atac preventiv - şi ca reacţie la zeflemeaua lui Germaine, cum că nu e în stare să scrie decât despre muzică pop şi alte subiecte de nimic de soiul ăsta -, a dat la iveală un articol lung despre Nevoile Junilor. După cum era de aşteptat, era ucigător de plicticos (ca să folosim una dintre expresiile ei). Germaine a fost bună în *The Times,* unde a înlocuit-o pe o socialistă oribilă pe nume

96 Lumea bună londoneză, protipendada Londrei, în limba franceză în original (n. tr.).

Anne Robinson, al cărei unic motiv de a se bucura de atenţie este faptul că aduce oarecum cu Barbara Castle.

Oricum, eu o prefer pe doamna Greer în *The Guardian.* Este habitatul ei natural, exact aşa cum Mogg îi aparţine lui *The Times,* Perry, lui *The Sunday Telegraph* şi Melanie, lui *The Ob- server. The Guardian* este gazeta mea de dimineaţă preferată. Nu sunt de acord, practic, cu nici un cuvinţel de acolo, dar ştiu că nu e făcută să fie luată prea în serios - şi Hugo Young, ca tot omul, adoră să aibă lângă caviar un pahar de şampanie Veuve Clicquot aşa încât, dintre cele şase-şapte ziare pe care le cumpăr în fiecare zi, *The Guardian* este cel pe care îl desfac cu nerăbdare, fie şi numai ca să mă umplu de o mânie matinală sănătoasă.

Nici unul dintre cei care scriu în *The Guardian* nu mi-a oferit mai multă satisfacţie decât Greer. Singura mea plângere era că ea apărea doar o dată la două săptămâni, nu săptămânal. Mai întâi de toate, este incomparabil felul în care stăpâneşte limbajul, de la cea mai uşoară persiflare până la grosolăniile spuse pe şleau. Nici un jurnalist în viaţă nu e mai iscusit la înfigerea de săgeţi verbale înveninate în carnea omenească, în afară, desigur, de marele Keith Waterhouse. Dar e drept că Greer, spre deosebire de cea mai mare parte a tribului nostru, este educată. A citit mult şi a cugetat la cele citite. Este unică printre noi, scribii, prin iscusinţa de a reînvia un text citit şi răscitit - de exemplu, *Romeo şi Julieta* - şi de a-i da un nou suflu şi un nou entuziasm prin simpla creativitate a ideilor ei pline de imaginaţie. în plus, ştie să argumenteze. Perversitatea concluziilor ei depăşeşte limita credibilităţii, însă dibăcia vânjoasă cu care ajunge la ele este fascinant de urmărit. Este ca atunci când asculţi, hipnotizat, unul dintre acele discursuri strălucite în care Tony Benn dovedeşte că ar trebui să stăm cu toţii în cap.

Din toate aceste pricini, m-a deranjat să aflu că şi-a dat demisia de la *The Guardian.* Aşa că l-am sunat pe noul redac- tor-şef, Alan Rusbridger, care a îmbunătăţit enorm calitatea ziarului de când bietul Peter Preston a primit un şut care l-a catapultat în susul scărilor, şi i-am zis că mă tem că e pe cale

să facă prima sa greşeală. „O, n-am de ales, a replicat, lui Germaine i-au sărit de-a binelea capacele, şi ştii bine cât de puţin rezonabilă e chiar şi atunci când e calmă.“ Da, am zis eu, însă toţi scriitorii buni sunt lunatici şi treaba redactorului-şef este să le intre în voie.

Vorbeam din experienţă. Când am preluat funcţia de redac- tor-şef al lui *New Statesman,* în 1964, am descoperit că J.B. Priestley se certase cu predecesorul meu, John Freeman, şi refuza să scrie pentru noi. Dat fiind că Freeman era întruchiparea raţionalităţii, fără îndoială că cearta era din vina lui Priestley. Dar nu asta era esenţa chestiunii. Esenţa chestiunii era că pierdeam un colaborator genial - nimeni nu scria mai bine ca el un „articol de mijloc". Aşa că i-am trimis o scrisoare linguşitoare. Mama mea, care era din Lancashire şi nu-i putea suferi pe cei din Yorkshire - mottoul ei era: „Străinii încep de la Munţii Pennine încolo" -, avea o vorbă: „Dacă vrei să linguşeşti un tip din Yorkshire, fă-o din gros. N-au pielea prea subţire şi le place la nebunie." Aşa că am făcut-o din gros, şi mi-aş dori să fi păstrat o copie a acelei scrisori strălucitor de nesinceră. Priestley s-a îmblânzit. „întotdeauna am considerat că eşti un tip pătrunzător", mi-a răspuns. Nu numai că s-a întors la noi: mi-a devenit foarte bun prieten, şi aşa a rămas până ce a murit, în ajunul celei de-a nouăzecea aniversări. Aşa că i-am spus lui Rusbridger că ar trebui să-i trimită lui Germaine o scrisoare plină de efuziuni meşteşugite, iar el a fost de acord.

Din păcate, în seara aceea doamna Greer a apărut la televiziune, la un talk-show, şi s-a apucat să foarfece *The Guardian* aşa cum ştie doar ea - iar redactorul-şef a socotit că onoarea nu-i permite să reacţioneze altfel decât violent. A fost cam ca începutul unui război mondial de modă veche. El a publicat nu unul, ci două editoriale în care o desfiinţa pe Greer, care, astfel, a întrecut în importanţă situaţia din Bosnia, tulburările din Irlanda, problema Chinei etc. - dovedind că, măcar de data asta, *The Guardian* a apreciat corect priorităţile. în plus, a adăugat insulta supremă, numind-o „doctor Greer", lucru care avea menirea să o îndârjească şi mai abitir. Apoi, şi celelalte

naţiuni - la. cronicari mă refer - au început să se amestece. Simon Jenkins, scriind în numele opiniei autorităţilor, gândea că Germaine, ca mai vârstnică şi mai înţeleaptă, ar trebui să se bucure de sprijinul său bine chibzuit. Julie Burchill şi-a aruncat în balanţă greutatea apreciabilă de partea lui Suzanne Moore, considerând că cronicarii de nimicuri ar trebui să se sprijine între ei, şi mai gândind şi că, în chip de pseudolesbiană de curând autodeclarată, ar trebui să o susţină pe femeia mai tinerică. Minette Marrin, Mary Kenny, Peter McKay, Taki, lordul Deedes, Frank Johnson etc. s-au dat cu toţii de o parte sau de cealaltă, ori au semnalat că sunt deschişi ofertelor, cam ca Italia şi România în 1914. Kenneth Rose încă nu ne-a adus la cunoştinţă părerea despre conflict din cadrul Corpului Diplomatic şi al Societăţii de Heraldică - mă gândesc că o vor sprijini în cele din urmă pe Germaine, fie şi numai pentru că este, în ciuda tuturor strădaniilor sale, o doamnă - şi încă aşteptăm o vorbă de la delicioasa şi strălucitoarea Zoe Heller dacă Statele Unite ale Americii intenţionează să rămână în izolaţionism sau ni se vor alătura. Dar nimeni nu se poate îndoi că acest conflict va continua şi se va extinde. Nu este un război care „se va sfârşi înainte de Crăciun[41]97.

între timp, cum rămâne cu acei pantofi cu înjurături şterse98? Respectivul termen mi-era necunoscut, ca şi multor altora, îmi închipui. Este sigur că a constituit o surpriză pentru prietena mea Caria Powell, o italiancă aflată în posesia celei mai vaste colecţii de pantofi din Londra, 96 de perechi la ultima numărătoare, şi care este supărată, pe drept cuvânt, că toţi sfetnicii ei pantofari de frunte au lăsat-o pradă unei depline igno- ranţe cu privire la această tendinţă importantă. Da' ce naiba face Ferragamo? De ce e invizibil Bally? Northampton doarme pe el? Ca să citäm din Caria, „Pereche din aceeşti pantofi trebuie să aam". încă nu mi-e limpede cum anume sunt ei, şi nu-i uşor să afli. Nu te prea poţi duce la cineva la o petrecere şi să întrebi: „Nu vă supăraţi, pantofii aceştia pe care îi purtaţi ar putea fi descrişi corect drept...?" „Nu, *n-ar* putea!" Dar şi „coafură cuib-de-pasăre" era o chestie nouă pentru mine. Totuşi, în cazul acesta am idee ce înseamnă şi cum să aduc subiectul în conversaţie: „Măi, măi, ce splendid de scandaloasă coafură cuib-de-pasăre ai!" „Păi ar face al naibii de bine să fie aşa, că m-a uşurat de o sută de marafeţi la salonul lui John Frieda!" Iată de ce îmi plac gâlcevile astea. întocmai după cum războaiele mondiale accelerează dezvoltarea invenţiilor de natură tehnică, un schimb public de opinii între doamne talentate face minuni pentru vocabularul nostru.

---

97 Afirmaţie care circula în 1914, în rândul opiniei publice, cu referire la Primul Război Mondial (n. tr.).

98 în original: *expletive-deleted shoes* (n. tr.).

10 iunie 1995

Frumuseţi uitate revin la lumină într-un iad de ciment

Peisaje din Franţa de la Hayward Gallery este cea mai importantă expoziţie de care va avea parte ceva vreme de acum încolo Londra, precum şi cea mai plăcută. îmi confirmă părerea că întreaga istoriografie a artei din a doua jumătate a secolului al XlX-lea va trebui rescrisă. Hayward este, probabil, cea mai urâtă galerie din Europa, şi poartă nefastul renume că înghite de vii opere de artă. însă până şi interioarele ei hidoase din ciment sunt copleşite de forţa, splendoarea şi delicateţea luminoasă a pânzelor imense expuse acum acolo.

Pentru prima oară, putem vedea la Londra operele unor mari artişti ca Frangais şi Busson, Pelouse şi Chintreuil, Guigou, Saîn şi Ségé. E o revelaţie. Am vizitat deja galeria de trei ori şi am de gând să mă mai duc oricât de des o să pot, înainte ca expoziţia să se închidă, la sfârşitul lui august.
Aţi putea spune: cine mai sunt şi oamenii ăştia de care n-am auzit niciodată? Bună întrebare. Chiar şi mulţi dintre francezi
nu le cunosc existenţa. în vreme ce americanii, în ciuda tuturor ravagiilor modei artistice, îşi preţuiesc peisagiştii remarcabili din secolul al XlX-lea, cum sunt Church şi Bierstadt (cel de-al doilea a fost, în 1991, subiectul unei gigantice expoziţii din Brooklyn), iar australienii sunt pe bună dreptate mândri de maeştrii lor, Tom Roberts şi Arthur Streeton, francezii şi-au îngropat timp de aproape un veac cei mai buni pictori din perioada Celui de-al Doilea Imperiu şi a Celei de-a Treia Republici. Lucrările lor zac prin locuri ca Angers, Caen, Avignon, Morlaix, Chartres şi Béziers, şi rareori sunt expuse în prezent de către aceste depozite de vechituri provinciale.

Până şi atunci când s-a deschis splendidul Musée d'Orsay, în 1986, doar unul sau doi dintre aceşti artişti uitaţi a fost readus la viaţă pentru publicul internaţional. Timp de o jumătate de secol, la Paris a fost prezentat prea puţin - sau chiar nimic - ieşit de sub penelul lui Charles Busson, cu toate că tabloul lui *Satul Lavardin* este o capodoperă care aminteşte de Constable din cea mai bună perioadă a sa. Mergeţi şi convingeţi-vă!

Pricina unei astfel de neglijări, care le-a refuzat unor generaţii întregi de iubitori de artă ocazia de a-şi forma propria părere despre aceşti pictori, o aflăm iarăşi în imensa impostură numită Artă Modernă. Raţionamentul, timp de multe decenii axiomatic, este următorul. în anii 1860, arta din întreaga Europă lâncezea în puţurile filistine reprezentate de Salonul din Paris şi de Royal Academy. îngropaţi în banii burghezi, pictorii puterii au uitat ce este

culoarea sau cum să privească natura, şi mari artişti, cum era Claude Monet, nu reuşeau să-şi vadă lucrările expuse, nici măcar în Salon des Refusés. Aceste genii necunoscute s-au adunat în cele din urmă şi au deschis prima Expoziţie Impresionistă, în 1874, şi, treptat, această redescoperire a luminii şi a culorii a răzbătut până şi prin văzul întunecat al burgheziei franceze. Aşa încât impresionismul a triumfat, urmând realizările şi mai măreţe ale postimpresioniştilor, foviş- tilor, cubiştilor şi ale tuturor celorlalte glorii năprasnice ale artei secolului XX, de la inegalabilele studii ale vaginului efectuate de Lucien Freud, până la excepţionalul dop de cadă vândut la Londra săptămâna trecută cu 35.000 de lire.

Raţionamentul este eronat, în ansamblu şi pe fiecare bucăţică. Neruşinarea lui îmi depăşeşte puterea de a mă minuna. Pur şi simplu nu este adevărat că impresioniştii au redescoperit arta pictării luminii şi că au învăţat să-şi ia culorile de-a dreptul din natură. Mi-am dat seama de falsitatea acestei afirmaţii acum câtva timp, când am văzut marea expoziţie de la Metropolitan Museum of Art, din New York, intitulată *Impresionista de dinainte de impresionism.* Lecţia emoţionantă a acestei expoziţii a fost că Monet şi Camille Pissarro pictau mult mai bine în vremea în care încă se mai trudeau să fie acceptaţi la Salon. După ce au fost „eliberaţi" de impresionism, au devenit leneşi, neglijenţi şi, curând, repetitivi şi mecanici. Monet, un pictor pătrunzător şi subtil în anii 1860, a pus pe picioare în cele din urmă o fabrică de pete-şi-puncte, din care ieşeau trei tablouri pe zi, care acum acoperă ca tapetul galeriile din întreaga lume. Ultima dată când am fost la Museum of Fine Arts din Boston, m-am plâns conducerii galeriei că numărul imens de Monet-uri practic identice expuse făcea să nu mai fie loc pentru tablourile pe care venisem să le văd.

Expoziţia de la Hayward ne oferă ocazia de a examina cei mai buni peisagişti din Salon, din anii 1860 până în anii 1890, în săli învecinate cu o selecţie reprezentativă a impresioniştilor. Ceea ce devine limpede pe dată este faptul că pictorii „tradiţionali", care au abordat lucrul cu seriozitate profesională, erau mult mai apropiaţi de natură, în toate manifestările ei, decât impresioniştii. Busson arătându-ne raze palide de soare după ploaie, Saîn reconstituind lumina albă, orbitoare, din Provence, Chintreuil cu *Primii zori,* René Billotte cu ceaţa de iarnă, Ségé etalând imensitatea regiunii Beauce, ori Pelouse purtându-ne pe înserat în desişul unei păduri din Seine-et-Oise - iată realitatea tulburătoare a naturii franceze reînviată, în încăperile din ciment cafeniu de la Hayward, de minuni de măiestrie şi de muncă devotată.

în comparaţie cu aceştia, până şi Pissarro, cel mai puţin corupt dintre impresionişti, pare pueril, iar Monet pare brutal, lipsit de acurateţe şi de subtilitate, monoton. Culorile sunt ţipătoare, lumina este doar aprinsă şi stinsă, ca lămpile electrice, şi cele mai multe dintre pânzele impresioniste expuse miros mai degrabă a petrol lampant decât a *plein air.* După ce mă scufund în Pelouse şi în Franţais, peisajele bietului Renoir îmi par ridicole - e drept, însă, el nici nu s-a pretins a fi peisa- gist. Adevărata victimă a acestei expoziţii este supraevaluatul Paul Câzanne, ale cărui nesfârşite întinderi de verde metalic sunt o insultă la adresa ochiului, după ce ai văzut cum pot crea peisajul autentic pictorii adevăraţi.

Pictorii expuşi la Hayward au fost produsele pregătirii nespus de solide din atelierele franceze, de care au beneficiat şi străinii care veneau pe atunci la Paris. John House, de la Cour- tauld Institute of Art, organizatorul expoziţiei, a avut ideea înţeleaptă de a include exemple de acest fel, printre care se remarcă tabloul *Aversă pe Rue Bonaparte* al maestrului american Childe Hassam şi ciudat de emoţionantul *Feribot* al lui Stott din Oldham, pe care îl văzusem de multe ori în reproduceri, dar niciodată în vrăjita sa realitate.

Impresionişti, cu practica lor şi cu încurajarea amatorismului, au declanşat catastrofa care a distrus disciplina atelierelor de pictură franceze şi, până ce aceasta nu este restabilită, în Franţa şi pretutindeni, tradiţia realistă centrală a artei occidentale nu va fi în stare să-şi reia evoluţia maiestuoasă care a fost oprită în aceste multe decenii irosite. Dar există semne că sănătatea mentală se întoarce, în sfârşit, iar marile pânze expuse la Hayward sunt prevestiri în acest sens.

8 iulie 1995

Circuitul cocteilurilor din nordul Londrei

Episcopul de Oxford era tare voios la petrecerea anuală de la British Library. „Hă, hă! - mi-a detunat în urechi glasul lui. Voi, ăştia din mass-media, aţi luat-o zdravăn pe cocoaşă în chestia cu alegerea lui Major! Şi le zic fraţilor mei drepţi întru Hristos că de aici sunt de tras învăţăminte pentru bătrâna şi draga noastră Biserică Anglicană: pe viitor va trebui, pur şi simplu, să nu luăm în seamă ce ne zic cei din mass-media să facem.“ „Foarte bine, Părinte Episcop, i-am răspuns eu, însă trag nădejde că n-o să continuaţi să nu luaţi în seamă ce vă spune Dumnezeu Atotputernicul să faceţi.[11]

Episcopul este unul dintre personajele din elită care par să creadă că „victoria" lui John Major a fost câştigată împotriva presei conservatoare în aceeaşi măsură în care a fost repurtată contra lui John Redwood. Aceasta este direcţia urmată de duo- polul tele- şi radiodifuziunii şi de presa stângistă, *The*

Guardian, The Independent etc. Buba raţionamentului este că, de fapt, Major a pierdut alegerile, obţinând doar 170 de voturi până marţi dimineaţa. Acum se mai agaţă de funcţie doar în virtutea „târgului corupt" pe care l-a încheiat cu cel mai înverşunat duşman al său, Michael Heseltine, ceva mai târziu în cursul aceleiaşi zile. Asta este autentica materie primă din domeniul politicii, şi nu a fost prezentată de crainici şi de gazetari, care refuză să creadă ceea ce s-a petrecut.

Printre acei gazetari se află un personaj ciudat, sir Nicholas Lloyd. *The Observer* îi citează lauda: *Express* i-a adus victoria lui Major", ceea ce implică faptul că el însuşi a aranjat târgul dintre Major şi Heseltine. Desigur, nici vorbă de aşa ceva: lui Major poate să îi pară bine-venit chiar şi sprijinul lui *Daily Express,* şi să-l invite din când în când pe Lloyd la un păhărel condescendent în Downing Street, numărul 10, însă nu-i face omului confidenţe. Lloyd, după cum ziceam, este un personaj ciudat, care nu-şi prea află locul printre ticăloşii arhetipali din
Fleet Street99. în vremea în care *Express* era un ziar mare, proprietarul, lordul Beaverbrook, suna adesea la redacţie în toiul nopţii şi zbiera: „Cine se ocupă de măgăoaie?" în ziua de azi răspunsul ar fi: „Un tolomac."

Cea mai bună calitate a lui Lloyd este soţia lui, Eve Pollard, posesoarea întregii inteligenţe, a stilului şi a curajului în cadrul familiei. Ea conducea bietul *Sunday Express* cu remarcabilă pricepere atunci când l-a călcat pe bătături pe pseudoproprietar, lordul Stevens. Zic „pseudo" deoarece Stevens, un personaj mărunţel din zona finanţelor, din Ţara Galilor, controlează grupul, deşi nu deţine decât o bucată infimă din capital. Invitaţiile la numărul 10 sunt pentru el extrem de preţioase, şi atunci când felul viguros în care a prezentat doamna Pollard ştirile a adus riscul de a nu le mai primi, s-a descotorosit de ea. între timp, soţul ei continuă să se încadreze în orientarea Major-Stevens, oricare o fi aceasta, iar vânzările lui *Daily Express* continuă să scadă, mai repede decât în cazul oricărui alt ziar naţional, din câte ştim. Ca o consecinţă directă, săptămâna aceasta *Daily Express* a anunţat că va trebui să dea afară 15% din personal. Acum câţiva ani, Lloyd mi-a cerut să scriu o cronică în ziarul său, şi am fost de acord să facem o încercare, pentru că mi-a fost milă de el. însă după vreo lună m-am retras; nimeni dintre cei pe care îi cunoşteam nu citea ziarul şi era ca şi cum ai arunca pietricele într-un puţ fără fund: nu se aude nici un pleoscăit. De mulţi ani n-am mai întâlnit pe cineva care să citească

---

99 Pe Fleet Street, la numărul 120, se găseşte sediul ziarului *Daily Express* (n. red.).

Daily Express, cu toate că astfel de oameni se pare că există, chiar dacă numărul lor scade rapid. Interesant este faptul că, în vreme ce principalele ziare anti-Major şi-au sporit constant numărul cititorilor, puţinele gazete pro-Major, precum *Evening Standard,* îi pierd cu ghiotura.

Lloyd a fost redactor-şef la *News of the World,* promovat, ori poate că retrogradat, ca redactor-şef la *Daily Express,* şi are o atitudine destul de ţâfnoasă faţă de jurnaliştii despre care
crede că au avut mai multe „avantaje" decât el. în această privinţă seamănă cu Andrew Neil, care are o teorie a conspiraţiei despre ceea ce el numeşte „Mafia Clubului Garrick". Lloyd nu crede în acea plăsmuire. Are una proprie, numită „Circuitul cocteilurilor din nordul Londrei". Crede că William Rees-Mogg este membru al Circuitului, ca şi Dominic Lawson şi Simon Heffer. Nu numai că şi eu fac parte din el, dar îmi „petrec timpul acolo, îmbătat de şampanie şi de fanatism". Savurez această viziune a Circuitului, care în unele aspecte pare chiar mai aţâţătoare decât Mafia Garrick.

— Unde mergi, amice?

— La Circuit, mai e vorbă!

— Norocosule! Ce se serveşte astă-seară: şampanie ori fanatism?

— Amândouă, fârtate!

— Măi, să fie!

Dar, vai, n-am pus niciodată piciorul în nordul Londrei - şi nici n-am băut şampanie aşa cum n-am făcut niciodată parte din Clubul Garrick. Pentru mine este o zonă vagă, deşi presupun că am trecut cu maşina pe acolo. Cred că Lloyd ne confundă pe mine şi pe ceilalţi cu celebrul Henry Fairlie, un faimos seducător de tinere neveste de la periferie, care se lăuda adesea: „Pot să capăt o cină gătită în casă oriunde în nordul Londrei!"

Faptul că Stânga se raliază cu Major este o exemplificare interesantă a zicalei „Duşmanul duşmanului meu îmi este prieten". Acţiunea acestui impuls este puternică, după cum am redescoperit eu însumi de curând, când francezii s-au luat în coame cu cei de la Greenpeace. Oricât de mult mi-ar displăcea guvernele ffanţujilor, detest şi mai abitir organizaţia Greenpeace, şi m-am pomenit că rostesc un mic *„Vive la Francei* atunci când a fost capturată ambarcaţiunea lor abominabilă. Ura faţă de presa conservatoare funcţionează în acelaşi fel. Nimeni, nici măcar Flugo Young de la *The Guardian,* nu poate să-l admire cu adevărat pe Major pentru capacităţi ori pentru personalitatea sa scânteietoare - însă, ca victimă a baronilor presei conservatoare, aproape că se bucură de sfinţenia unui Stanley Baldwin.

Desigur, există şi indivizi mai vicleni, care îl sprijină pe Major din alte pricini. Steward Steven, abilul redactor-şef al lui *Evening Standard,* este

suporter al Partidului Laburist şi doreşte ca Major să rămână la putere, deoarece este cel mai uşor de învins lider conservator. Tony Blair gândeşte la fel. Există chiar zvonuri - care poate îşi au sursa în Circuitul cocteilurilor din nordul Londrei - că triumful repurtat de Major atunci când a trebuit să răspundă întrebărilor adresate în Parlament, exact înainte de alegerea conducerii, a fost posibil deoarece biroul lui Blair i-a furnizat de dinainte prim-ministrului subiectele suplimentare pe care intenţiona să le abordeze Blair.

Oricum ar sta lucrurile, trăim într-o epocă degenerată. După cum a spus marea regină Elisabeta I în anii amurgului său, „Acum isteţimea vulpii umblă peste tot, şi anevoie mai poţi afla un om virtuos ori de credinţă". Dar nu orice locuitor din Marea Britanie coruptă a lui John Major este escroc ori mincinos, derbedeu ori lichea. Mai există şi politicieni onorabili de ambele părţi ale Camerei, şi chiar mai mulţi în afara ei, şi s-ar putea să se apropie vremea lor. Pentru aceia dintre noi care vrem să ne întoarcem la cinste şi la dreptate în politica britanică, niciodată nu este prea devreme pentru alegeri.

22 iulie 1995

Apoteoza unui poet îmbrăcat frumos

Trăim într-o vale a plângerii, pe care o face suportabilă prietenia. însă necazul cu prietenii e că mor, lăsând goluri mari, zdrenţuite, în apărarea noastră împotriva batalionului de necazuri lumeşti, goluri care nu mai pot fi umplute niciodată. Cea mai adevărată observaţie pe care a facut-o Samuel Johnson a fost că „prietenia ar trebui ţinută permanent în reparaţie". Folosea cuvântul în sensul colectiv: ar trebui să adaugi în mod deliberat prieteni, ca să compensezi inevitabilele pierderi provocate de trecerea timpului. însă acest lucru devine mai dificil odată cu îmbătrânirea, deoarece vechii prieteni mor mai iute şi e greu să-ţi faci noi prieteni.

Şi totuşi, uneori ai parte de câte o strălfulgerare neconvenţională a norocului, când se creează o nouă prietenie care ajunge aproape pe loc la maturitate, aşa încât, de la a doua întâlnire, are deja patina înţelegerii. Asta mi s-a întâmplat acum câţiva ani, cu Stephen Spender. Ne tot salutam de la distanţă, periodic, de vreo 30 de ani, poate şi mai mult, dar acum, locuind în aceeaşi casă de pe malul unui lac italian, ne-am împrietenit subit, şi o nouă mare încântare a pătruns în viaţa mea.

A spune că Stephen avea un har special pentru prietenie înseamnă să banalizezi: el avea geniu. Deosebirile de vârstă, prăpăstiile dintre generaţii, naţionalitate, rasă, sex nu aveau nici o importanţă pentru el, în afară de a fi subiecte fertile de amuzament — el strecura un lujer delicat printre toate acestea şi ajungea la esenţa interlocutorului. Păstra un echilibru perfect între a

fi bun vorbitor şi a fi bun ascultător. îşi rostea anecdotele cu o măiestrie de invidiat, însă felul în care le savura pe ale tale era reconfortant. Punea întrebări. Asculta cu atenţie răspunsurile. Te făcea să simţi că învaţă de la tine ceva important. Iar memoria sa era plină de comori, povestiri intime despre personaje importante care datau până prin a doua jumătate a anilor 1920, reflecţii subtile despre literatură, păreri despre granguri din prezent, care aveau grăuntele de sare al unei maliţiozităţi aproape imperceptibile, dar nu erau niciodată reci, crude ori nedrepte.

Şi toate acestea erau impregnate de caracteristica sa esenţială: modestia. N-am întâlnit vreun bărbat mai puţin doritor să se laude, să se bage în faţă ori să se împăuneze. Din experienţa mea, giganţii literelor înaintaţi în vârstă înclină să le poarte pică tinerilor dinamici, ori să-şi facă sânge rău din pricina onorurilor care nu li s-au acordat. Stephen nu avea nimic din toate acestea. Era sincer uimit de faima numelui său, avea impresia că a primit mai mulţi lauri decât i s-ar fi cuvenit şi nu-i scăpa vreo şoaptă invidioasă. Cele mai bune povestiri ale sale erau autodepreciative, apărea în ele tiranizat ori umilit de Auden, întrecut în isteţime de Isherwood, ironizat de T.S. Eliot, ba chiar făcut să se simtă mărunt de către vicleanul şi necinstitul Dylan Thomas. Nu l-am auzit niciodată pe Stephen spunând vreo poveste în care să iasă victorios.

Şi totuşi, exista în omul acesta ceva dumnezeiesc. A fost criticat pentru că afirmase, pe când era foarte tânăr, că voia să fie „poet“. Se susţine că formula corectă ar fi „vreau să scriu poezii“. Dar Stephen nu făcea decât să spună adevărul, ca întotdeauna. Nu pretindea că ar avea geniu poetic, dar dorea să-şi dedice viaţa poeziei, să slujească muza cu devotament şi cu sârguinţă - ceea ce a şi făcut, pe tot parcursul vieţii sale îndelungate şi împlinite. Nu mă încumet să-i judec opera. Insă mi-a plăcut tot ce am auzit.

La slujba de înmormântare de săptămâna trecută, Harold Pinter a citit o poezie frumoasă de-a lui Stephen, în care descrie o fermă din sudul Scoţiei, din tinereţea sa, imagini care se suprapun unui palimpsest wordsworthian al stâncăriilor înalte din Lake District. Stephen îşi citea minunat propriile poezii, fără patos ori înfloriturі, ci cu limpezime şi încredere simplă. Nu demult, a ţinut să participe la un prânz literar dat de *Evening Standard,* deoarece promisese că merge, cu toate că avusese un mic atac de cord cu o zi înainte. Discursul i-a fost ezitant şi neliniştit, şi m-am temut că ar putea să sufere o cădere. Dar când a început să-şi recite una dintre poezii, ceva încântător despre nepoţii săi, vocea i-a devenit din ce în ce mai sigură, iar ascultătorii erau fermecaţi. A fost un moment magic, şi tinerii care erau de faţă şi-l vor aminti o jumătate de veac de-acum încolo.

Anul trecut, în ciuda vârstei sale venerabile, a fost ţinta unui plagiat brutal

făcut de una dintre acele minisecte care infestează scena literară americană. Am reuşit să sar în apărarea lui în aceste pagini şi să fac de ruşine editura Penguin, care era pe cale să publice cartea împricinată, astfel încât a hotărât să-l renege pe autorul ei neobrăzat. Stephen mi-a fost recunoscător, pentru că era ultimul om de pe pământ care să ridice sabia pentru propriul interes. Era vulnerabil şi sensibil, în aceeaşi măsură în care era sensibil la sentimentele celorlalţi, şi deosebit de delicat cu cei despre care ştia, din instinct, că sunt vulnerabili. Principala lui preocupare în respectiva situaţie era că atacul asupra sa ar răni-o pe devotata lui soţie, Natasha. N-am cunoscut om care să aibă sentimente mai puternice şi mai duioase faţă de familia sa.

însă o înşiruire a virtuţilor lui Stephen nu îl descrie deplin. Mai era ceva, un factor metafizic, care îl înălţa deasupra noastră, a celorlalţi. Avea adevărata charismă a omului bun. Cei din vechime credeau - este o axiomă din Vechiul Testament - că, întocmai aşa cum toţi oamenii sunt făcuţi după chipul lui Dumnezeu, cei mai buni dintre ei au o graţie trupească aparte. Stephen nu era doar un bărbat chipeş, era de-a dreptul frumos. Şi nici nu era mic la stat, de soiul poeţilor ca Pope, Keats şi Shelley, ci era un zeu scandinav înalt, ori un cavaler auriu şi strălucitor din *Nibelungenlied.* Mândreţea sa fizică, în aceeaşi măsură cu aspiraţiile poetice înflăcărate, au făcut ca el să fie un oaspete binevenit la Garsington Manor şi în sânul grupului Bloomsbury pe când nu avea decât 18 ani, astfel încât a avut şansa să-i cunoască pe titanii literaturii din 1927 încoace, cu ani buni înainte ca Auden şi ceilalţi să intre în competiţie.

Această frumuseţe izbitoare şi-a păstrat-o până la sfârşitul vieţii. De fapt, mi s-a părut că în ultimii ani a devenit chiar mai frumos - şi mai tânăr -, ca şi cum splendoarea trăsăturilor sale nobile ar fi avut parte de o apoteoză prevestitoare. însă, ca întotdeauna, Stephen nu era deloc conştient de înfăţişarea sa. Pentru el, hainele nu prezentau nici o importanţă. Ciudat este faptul că, în ultima parte a vieţii, uluitorul său ginere, Barry Humphries - care, ca paladin al lumii spectacolului, dă importanţă îmbrăcăminţii -, a ţinut morţiş să-i cumpere câteva costume magnifice. Stephen le-a purtat la început cu sfială, apoi cu o plăcere din ce în ce mai mare.

îl distra grozav ideea că, în cele din urmă, aflat în pragul trecerii spre eternitate, ajunsese la distincţia unui Bărbat Bine îmbrăcat. L-am văzut împodobit aşa acum vreo săptămână, la prânzul anual ţinut de doamna Drue Heinz, în Mayfair. Lângă el stătea ducele de Devonshire, la rându-i îmbrăcat splendid, doi domni de dinainte de război, din vechea şcoală, poetul şi aristocratul, fiecare un model de bună purtare, de consideraţie faţă de ceilalţi şi de modestie. Mi-am zis în sinea mea: „Mulţumesc Domnului că încă există spiritul Angliei." Acum Stephen a plecat dintre noi, însă amintirea lui ne

rămâne în suflet.
29 iulie 1995

Poate Franţa să respingă chiriaşii verbali americani?

Cel mai recent semn că francezii sunt oficialmente disperaţi în privinţa situaţiei limbii lor este o propunere fără noimă făcută de Maurice Druon, secretar permanent al l'Aeadémie Franşaise, ca francezii şi englezii să se unească împotriva ameninţării pe care o reprezintă americanismele, şi că ar trebui să semnalăm noua noastră solidaritate cu franţujii prin crearea unei English Academy. Domnul Druon este un bătrânel simpatic şi probabil că e complet inofensiv, însă propunerea sa mi se pare obraznică. îmi aminteşte de cererea lui Paul Reynaud, prim-ministrul francez, în iunie 1940, ca britanicii să-şi arunce toate resursele forţelor aeriene în Bătălia Franţei, care era deja în mod evident pierdută, în loc că le păstreze pentru Bătălia Marii Britanii.

Cauza limbii franceze ca instrument de politică statală este aproape pierdută. Atunci când cardinalul Richelieu a fondat l'Aeadémie, în urmă cu 361 de ani, în 1634, avea în vedere un obiectiv clar. Franceza vorbită şi scrisă era încă destul de haotică, cu puţine reguli gramaticale stabilite şi cu pronunţie prea puţin uniformă. Trebuia ca toate să fie clarificate şi puse în rânduială, şi treptat s-a realizat acest lucru. La fel de
important - poate chiar mai important, pentru Eminenţa Sa - era faptul că doar o majoritate abia întrunită dintre locuitorii Franţei de atunci şi mai puţin de jumătate dintre cei care locuiau între graniţele Franţei modeme vorbeau cu adevărat limba franceză.

Scopul politicii franceze era francizarea întregii zone dintre Pirinei la sud, Alpi la est şi Rin la nord-est. în vremea lui Richelieu, şi mult timp după aceea, „francezii" vorbeau o mulţime de graiuri, şi de-abia în cea de-a doua jumătate a secolului al XlX-lea limba franceză a devenit normă pe întregul teritoriu al Franţei metropolitane. Francezii nu izbutiseră să ajungă până la Rin, iar în Belgia continuă să fie dezlănţuită bătălia pentru supremaţie între franceză şi flamandă - existând în orice clipă riscul unei izbucniri violente. în cele din urmă, după multă vărsare de sânge, limba franceză a câştigat bătălia împotriva limbii germane în Alsacia, însă în Saarland a pierdut-o, destul de recent. Privind în ansamblu, consider că strategia populară pe termen lung a lui Richelieu a avut succes.

însă Richelieu nu a prevăzut ameninţarea adusă de mijloacele de comunicare în masă modeme, în special radio, muzică pop, filme, televiziune şi reviste, datorită cărora limba engleză - care nici măcar nu intra în competiţie în anii 1630-a ajuns să supună limba franceză unei invazii aeropurtate. Vorbirea

obişnuită nu este doar demotică, este democratică. Este un domeniu în care masele hotărăsc, iar hotărârea lor este transmisă în sus, nicidecum invers. Limba anglo-saxonă a învins până la urmă limba franceză în Anglia, în secolul al XIV-lea, cu toate că iniţial limba franceză avusese ca sprijin toate resursele statului şi ale clasei cârmuitoare. Acum anglo-saxona trece, pe undele radio, Canalul Mânecii.

Există riscul ca eforturile făcute de Academie pentm a se împotrivi invaziei să fie contraproductive. în încercarea sa de a ţine în frâu tendinţele populare, a pierdut absolut fiecare înfruntare dintre oştiri, de obicei demoralizându-şi cu acele ocazii propriii suporteri. De exemplu, în anii 1815-1830 a declanşat un război total, sub conducerea ferocelui secretar permanent, Louis-Simon Auger, în numele clasicismului adânc înrădăcinat în literatură, împotriva forţelor în plin avânt ale romantismului, care aveau în frunte operele lui Byron, Scott, Goethe, Schiller *et al.* Pe 24 aprilie 1824, Auger a ţinut un discurs monumental la Academie, în care îi acuză pe romanticii străini, şi a lor coloană a cincea din Franţa, că subminează legile literaturii franceze şi că dezbină geniul naţional. Cinci ani mai târziu a devenit limpede pentru toată lumea că acea campanie întreprinsă de Academie a eşuat cu totul, iar Auger, disperat, s-a sinucis.

Tinerilor francezi n-o să le pese nici cât negru sub unghie de Academie, ale cărei maimuţăreli absurde în numele francezei „oficiale" sunt jenante pentru tradiţionaliştii francezi care deplâng avântul *franglais*-ului. Anul trecut, l'Aeadémie a susţinut o lege perversă care încerca să se folosească de enormul sector public al Franţei pentru a pedepsi prin amenzi uriaşe folosirea cuvintelor anglo-saxone interzise. Curtea constituţională franceză a respins-o, pe motiv că încalcă Declaraţia Drepturilor Omului (1789). însă legea ar fi fost sfidată oricum. Tineretul francez foloseşte cuvinte engleze chiar şi pentru substantive comune, verbe, adjective şi adverbe obişnuite, deoarece li se par mai expresive şi mai interesante decât vechii termeni francezi: sunt noi, modeme, „in". Singura modalitate prin care poate fi respinsă invazia este ca Franţa să dea la iveală mari scriitori care folosesc limba tradiţională într-un mod şi mai convingător. însă nu se arată vreun semn de aşa ceva: literatura franceză actuală este strivită sub povara subsidiilor statului, cele mai mari din lume.

Nu găsim vreo ameninţare comparabilă dinspre America. Multe americanisme sunt, de fapt, atrăgătoare şi sunt folosite cu iscusinţă de cei mai pricepuţi dintre tinerii scriitori englezi, exact aşa cum aceştia profită de multele australianisme bune. Literatura şi limba engleză din lume reprezintă un sistem

de colonizare reciprocă. Influenţăm America în aceeaşi măsură în care ne influenţează şi ea pe noi. Ţin multe conferinţe în faţa publicului american din zonele comercială, politică şi universitară şi, dat fiind că m-am învăţat să vorbesc intr-un fel pe care ei îl înţeleg cu uşurinţă - mulţi dintre britanicii care se adresează unui auditoriu în America nu şi-au dat osteneala să o facă observ că apreciază acest lucru. Adesea mă felicită pentru „puritatea" felului în care vorbesc limba engleză şi pentru pronunţia mea. De fapt, britanicii sunt cei care colonizează acum mijloacele de comunicare în masă americane, mai ales în zona lor superioară.

Cât despre ideea ca Marea Britanie să fondeze o academie în stilul francez, s-ar nărui la primul obstacol: alegerea celor „patruzeci de nemuritori". închipuiţi-vă ce mascaradă ar face din asta John Major. Pe cine ar desemna ca secretar permanent - pe prietenul său Jeffrey Archer? Englezii s-au opus întotdeauna stilului francez de centralizare culturală şi de tiranie a statului. William Hogarth, care, practic, a creat şcoala engleză de pictură, s-a opus până şi înfiinţării unei Royal Academy - şi cine poate susţine acum că n-a avut dreptate? Există în prezent o încercare, din partea dictatorului artei modeme şi Cărămidache-şef, Nicholas Serota, de a crea un tip suspect de franţuzesc de imperiu centralizat care să controleze toate muzeele naţionale de artă. Voi scrie curând despre aceasta, şi sunt sigur că, în cele din urmă, ideea va fi învinsă de către spiritul englezesc. Cât despre o English Academy of Letters care să stabilească legi despre infinitivele cu adverb intercalat şi în care să existe uniforme cu galoane aurii, săbii şi pălării fistichii, câteva femei simbolice şi un negru statutar - hai să ne distrăm pe socoteala ei până se simte şi iese din scenă.
12 august 1995

Mardeiaşi cu tocă

Câteva cuvinte de protest împotriva cultului mojiciei gratuite. Daţi-mi voie să precizez la ce mă refer. O anumită bruscheţe a ripostei, o punere la punct binemeritată, o săgeată dibaci ţintită în măruntaiele înfumuraţilor, ale celor nesuferit de pedanţi, ale bigoţilor ori obtuzilor şi-au avut întotdeauna locul de onoare într-un discurs englezesc civilizat. Aici era maestru Samuel Johnson, deşi uneori fulgerele sale cădeau asupra unor inocenţi luaţi prin surprindere. însă mulţi alţii, în vremurile conversaţiei bune, erau în stare de admonestări verbale întru totul meritate. Până şi blândul domn Bennett din *Mândrie şi prejudecată* oferea uneori ceea ce soţia lui numea „una dintre dojenile tale“. Nu la asta mă refer.

Eu mă refer la mojicia de dragul de a fi mojic. Există în zilele noastre personalităţi belicoase, mai ales în mass-media, care ţin morţiş să declare lumii: „Uite cum vă bag io pumnu-n gură.“ Nu este slujită nici o cauză. Adesea, nu există vreo animozitate, ca atunci când un huligan îi zice: „N-am nimic cu tine“ victimei pe care tocmai a ciomăgit-o ca să-şi impresioneze gaşca rânjitoare. îndărătul acestor capete în figură verbale există de obicei un strop de ranchiună de clasă, un iz de politică pseudoradicală, dar nu acesta este motivul real. Scopul este, pur şi simplu, de a informa societatea, şi în special pe colegii ipochimenului: „Mă pricep al naibii de bine să fiu rău.“

Nu demult mi-a telefonat un tip de la *The Guardian,* pe nume Cunningham. Mi-a spus că scria un profil al redactoru- lui-şef al acestui ziar, interesându-se dacă n-aş vrea să-l ajut. Părea politicos. După ce m-am asigurat că nu e cronicar de bârfe, am fost de acord să-i răspund la întrebări. Se poate zice: parcă mi-a luat Dumnezeu minţile. Dar există în viaţă un principiu general acceptat, acela de a presupune că oricine, chiar şi un jurnalist, este nevinovat până ce nu i se dovedeşte vina. Când eram tânăr şi îmi croiam drumul am avut parte de enorm de multă bunătate şi susţinere de la tot soiul de oameni foarte ocupaţi, inclusiv jurnalişti de rang înalt, care şi-au dat multă osteneală ca să mă „pună la curent“, după cum formulau. Aşa încât acum fac şi eu acelaşi lucru, mai ales pentru tineri, răspunzând la telefon cât de politicos îmi îngăduie munca şi primind în casă oameni din întreaga lume. Dacă ne gândim că am o fire irascibilă, sunt uimitor de răbdător cu ei, după cum observă cu mirare soţia mea, Marigold, doar dacă nu cumva izbutesc să mă plictisească de moarte, în care caz pur şi simplu părăsesc încăperea.

Aşa că am răspuns la întrebările domnului Cunningham cât de sincer am putut, şi i-am dat unele citate bune. Părea că se pierde în mulţumiri. Când a apărut profilul, l-am citit, ca să mă asigur că nu am fost citat supărător de

greşit, şi nu am nici o nemulţumire în această privinţă. Dar am rămas cu gura căscată când m-am văzut descris, destul de irelevant, deoarece, în afara statutului de martor, nu apăream deloc în poveste, drept „o broască râioasă în veşmânt de cameleon". Omul nu m-a întâlnit niciodată şi pare să fi scos expresia din burtă, exact în maniera în care un tânăr derbedeu loveşte cu bocancii o bătrânică nevinovată - doar ca să arate că e în stare.

Totuşi, Cunningham nu e un tânăr derbedeu, ci o persoană mai mult sau mai puţin educată, folosită de un ziar celebru. Cu siguranţă, nu a învăţat mojicia în tribunele stadionului de fotbal. Bănuiesc că vina este mai degrabă a mediului academic. Profesori universitari nemulţumiţi par să fi declanşat acest cult al mojiciei în perioada interbelică, pentru a se deosebi de tradiţionalul farmec Oxbridge100. Se considerau persoane din afară, hotărâţi să „găbjească" autoritatea, să mătrăşească „Gaşca Vechiturilor". Lewis Namier era unul dintre ei, un om cu adevărat prost-crescut, şi un altul era „profesorul" Lindemann. însă exemplul remarcabil, aşa cum ne-au amintit oribilele sărbătoriri ale centenarului lui, îl constituia bătrânul F.R. Leavis. Foştii studenţi s-au dat peste cap în ultimele săptămâni ca să reproducă combinaţia lui unica de insulte directe şi acreală ranchiunoasă. Vedeţi dumneavoastră, ei admiră această combinaţie şi o copiază atunci când îndrăznesc. Le place faptul că atacurile verbale ale lui Leavis, îndreptate asupra oricui îi cădeau ochii, viu sau mort, nu aveau pretenţia de a fi iscusite, elegante ori găselniţe. Uimitor pentru cineva care şi-a petrecut viaţa predând Crit. Lit. Eng., Leavis nu era în stare nici să scrie în limba engleză, nici să vorbească. Un lung memorial din *Times Literary Supplement* l-a înfăţişat, la 77 de ani, fără să fi uitat nimic ori să fi iertat nimic, împroşcând încă stropi de venin către colegi, rivali, foşti prieteni - ba nu: nu a avut prieteni foşti tovarăşi ori aliaţi. Ura lui faţă de literatură şi faţă de cei care o practicau era absolut sinceră: nu exista nici un fel de reţinere pe chipul acela bătrân, osos şi mohorât zugrăvit pe un cap cu chelie strălucitoare şi înfipt pe un gât ca un lujer răsărit din cămaşa descheiată sfidător, precum a unui politician israelit de stil vechi. Leavis preda pizme culturale care se prefăceau a fi erudiţie. Unul dintre studenţii lui, întrebat ce poeţi îi plac, a răspuns plin de sine: „Rostul poeziei nu este să delecteze. Rostul ei este să fie *ie-va-lu-aaată.“*

Articolele pentru centenar aparţinând leavisiţilor exprimau o admiraţie aparte pentru polemica lui grosolană cu C.R Snow. în momentul respectiv, mă izbiseră faptul că nu a priceput sensul general al conferinţei lui Snow despre „Cele Două Culturi" şi faptul că se dovedea atât de gratuit veninos, încât

---

100 Termen foijat pentru a desemna mediul universitar de la Oxford şi Cambridge şi statutul social aparte al acestuia (n. red.).

sugera o duşmănie personală veche. Fără îndoială, Snow i-a făcut cândva un bine - aşa cum a făcut multora căci Leavis era întruparea morocănoasă a zicalei „Nici o faptă bună nu rămâne nepedepsită". Reacţia lui Snow la atacul nejustificat al lui Leavis a fost un model de reţine demnă de un gentleman. Asta trebuie să-l fi zgândărit şi mai tare pe Moş Artificii. Oricum, de pe stinghia lui centenară unde este cocoţat, trebuie că se bucură de faptul că ruperea oaselor şi învineţirea ochilor literare practicate de el s-au răspândit acum, şi nu în ultimul rând printre universitari. Există, de exemplu, unul de la London School of Economics, un mărunţel fioros, un soi de pitic înalt, care a dobândit o minireputaţie naţională prin faptul că e mojic cu lumea în cadrul emisiunii radiofonice *The Moral Maze* (*Labirintul moral).*

S-ar putea, dat fiind că din ce în ce mai mulţi tineri merg acum la facultate ca alternativă la angajare, să existe suficienţi spectatori care să justifice o telenovelă universitară despre un profesor permanent roşu de mânie, care trage şuturi verbale oricui se nimereşte. John Cleese, care a interpretat cândva magistral un director de şcoală nebun, ar putea fi convins să joace personajul Leavis. Iar Simon Gray, acum că a izbutit să-l pună la locul lui pe bietul Stephen Fry, ar putea scrie scenariul: dacă există cineva care se pricepe la a da în clocot treaba, apoi el este persoana. O să avem parte de multe râsete dinspre piaţa de peşte academică şi de crize de furie pedagogice. Ba chiar ofer, gratis, titlul: *Turle de coşmar101.*

19 august 1995

Dezlegarea tainei unei poveşti de dragoste de acum 40 de ani

Uneori se întâmplă să iasă la iveală un document care aruncă o rază intensă de lumină asupra unui ungher întunecat al trecutului şi dezleagă o taină care te sâcâia de zeci de ani. Asta mi s-a întâmplat mai deunăzi, când am intrat în posesia unui exemplar din *Between Friends (între prietene),* corespondenţa dintre Hannah Arendt şi Mary McCarthy, din perioada 1949-1975. Am cumpărat cartea după ce am citit o recenzie tăioasă făcută de David Pryce-Jones în ziarul său şi m-am aşteptat ca, precum pe el, să mă distreze umorul inconştient al acestor două cucoane stângiste înfumurate care întorceau pe o faţă şi pe alta Războiul Rece. în schimb, am avut parte de dezlegarea înduioşătoare, de-a dreptul tragică, a unui mister care m-a intrigat din 1955 încoace. întrebarea era: a avut sau nu prietenul meu John Davenport o poveste de dragoste spectaculoasă cu Mary McCarthy?

---

101 Trimitere la denumirea Oxfordului, *City of dreaming spires* (aprox. „Oraşul turlelor visătoare"), expresie datorată poetului englez Matthew Amold (1822-1888) (n. tr.).

Perry Worsthome, căruia Davenport în predase limba engleză la Stowe, susţinea că idila a fost reală şi că a durat „ani în şir“. Pe de altă parte, regretatul John Raymond afirma că e o născocire pură, una dintre multele în care se complăcea Davenport. îl admiram cu toţii enorm pe Davenport pentru spiritul său şi erudiţia sa. Obişnuiam să ne întâlnim în fiecare sâmbătă dimineaţa într-o cârciumă sordidă de pe King's Road, numită The Commercial (în prezent renovată şi redenumită Chelsea Potter). Oricât de devreme am fi ajuns, Davenport era deja acolo, aşezat la o masă şi punându-şi „în rânduială corespondenţa", după cum zicea el. Pe masă erau împrăştiate multe plicuri mici şi frumoase, cu adresele scrise elegant de mâna sa, şi când ajungeam noi le trăgea către sine şi le punea deoparte, dar nu înainte ca noi să fi avut din belşug prilejul să citim cui îi scrisese: „Ducele de Wellington, Cavaler al Ordinului Jartierei", „Dylan Thomas, Scutier", „ASR Prinţesa Louise de Bourbon-Parma", „T.S. Eliot, decorat cu Ordinul Meritului" şi alte nume de acelaşi soi. O vreme au apărut în această colecţie şi scrisori către Mary McCarthy, şi întrebările despre ea erau întâmpinate cu ocolişuri pline de subînţeles şi cu aluzii viclene.

John Raymond susţinea că toată corespondenţa lui Davenport era doar rodul fanteziei şi că pe toate plicurile risipite pe masă fuseseră trecute adrese doar ca să ne impresioneze pe noi, ele nefiind niciodată trimise. De ce, întreba el, ar fi trebuit ca lucrurile să stea altfel cu plicurile pentru McCarthy? Şi totuşi, Billy Hughes, un avocat bogat aflat şi el în cercul nostru, insinua sumbru că era mai mult decât atât, şi că ar avea chestiuni interesante de spus dacă nu ar fi prizonierul secretului profesional etc. (o deviză pe care o folosea adesea atunci când dorea să se creadă că ştie nişte lucruri pe care probabil că nu le ştia). Ideea ca Davenport, un bărbat de vârstă medie plin de
muşchi, cât dulapul (o fi fost luptător profesionist sau boxer la un moment dat), cu faţa cărămizie, cu o căsnicie grea şi tare chinuit de datorii, de băutură şi de lipsa productivităţii, să o fi fermecat pe McCarthy, care pe atunci arăta încă bine şi era în culmea celebrităţii, părea improbabilă. însă niciodată n-am fost absolut siguri. N-o puteam întreba nici pe Mary, care îşi făcea apariţia din când în când la Londra, deoarece era în stare să te repeadă chiar şi în momentele ei cele mai bune.

Acum răspunsul este la dispoziţia tuturor. într-adevăr, s-a îndrăgostit de Davenport, pe care l-a întâlnit la Roma, la Hotel D'Inglaterra, în mai 1956. Au avut o aventură. întrucât amândoi erau căsătoriţi, se impunea discreţie, şi Mary McCarthy s-a dus în secret la Londra în acea vară, ca să reia relaţia, povestindu-i extaziată corespondentei sale: „Dragă Hannah, a fost minunat, mai mult

decât mi-aş fi putut închipui în mod ab- stract!“ însă pe timpul iernii din 1957, când erau despărţiţi de Atlantic, Davenport nu i-a mai răspuns la scrisori, aşa că, atunci când McCarthy s-a întors la Londra, în primăvara lui 1957, a întâlnit un Davenport aerian, care i-a spus: „îţi dau numărul vărului meu, Billy Hughes, în cazul în care îţi va fi greu să dai de mine.“

O scrisoare pe care McCarthy i-a trimis-o lui Arendt pe 21 mai spune restul poveştii. „L-am sunat pe văr, avocatul din Belgravia, care a zis că da, o să stabilească un rendez-vous în acea după-amiază în apartamentul lui.“ Avea să fie expediată o telegramă, „telefonul lui Davenport fiind tăiat pentru că nu a fost plătit“, iar dacă nu răspundea la telegramă, Hughes avea să o trimită după el pe menajeră. McCarthy a ajuns la „apartamentul foarte elegant din Belgravia" la ora 17.45 şi l-a găsit pe „domnul Hughes, un bărbat înalt şi brunet, purtând frac şi cravată albă", care o aştepta. Menajera a fost trimisă cu un taxi să-l aducă pe Davenport. în 30 de minute, a zis Hughes, el trebuia să plece la o cină oficială la care participa ducele de Edinburgh şi la care nu se cuvenea să întârzie. între timp, au vorbit despre Davenport.

Primul şoc al lui McCarthy a survenit în momentul în care Hughes a corectat-o atunci când ea s-a referit la Davenport numindu-l vărul lui. „«Văr? V-a spus asta?» Şi a râs destul de iritat. «Nu sunt vărul lui. Nu am nici o relaţie cu el.»“ Apoi Hughes a adăugat: „Cred că aş face bine să vă spun că John e un mincinos patologic.[14] McCarthy a comentat: „Ei bine, Hannah, iată cum a început totul. Strămoşii lui. Nu erau decât minciuni în legătură cu «viţa lui nobilă».[14] Hughes i-a spus lui McCarthy că tatăl lui Davenport a fost „un beţiv care scria versuri pentru cântece[44] iar mama lui, „o actriţă care juca roluri de slujnice[44], însă Davenport pretindea „că este înrudit cu toţi cei din ghidul *Debrett* al aristocraţiei britanice[44]. Cât despre băutură, „era mult mai rău decât îmi puteam închipui[44]. îşi petrecea toată vremea prin cârciumi, unde se „îmbăta ca un animal[44]. Nu se putea face nimic pentru el, pentru că minţea. De asemenea, fura: „cărţi şi mărunţişuri[44], cum ar fi scrumierele de argint ale lui Hughes. „A furat cărţi de la *The Observer* şi le-a vândut, toţi cronicarii din Londra ştiu asta.[44] Şi, a adăugat Hughes sumbru, „se *lăuda“.* Bătuse toba despre aventura lor. Din fericire, a continuat Hughes, toată lumea îl ştia de mincinos, aşa că nimeni nu îl crezuse.

în momentul acela, povesteşte McCarthy, mai avea „puţin şi leşina[44]. Menajera, căreia ea îi zice Evans, dar pe care o chema de fapt Walsh, s-a întors fără Davenport. Părea necăjită, şi Hughes a comentat: „Se teme de [Davenport], mi se pare.[44] Hughes a adăugat că acesta este un bărbat violent. Soţia lui a făcut o cădere psihică „încercând să-i crească copiii în aceste

condiţii îngrozitoare[44]. în loc să încerce să o ajute, „John spune prin întreaga Londră că e nebună[44]. Au plecat amândoi cu taxiul. Hughes, la cina lui, McCarthy, la hotelul ei.

McCarthy i-a mărturisit lui Arendt: „Adevărul este că încă ţin la el, la fel de mult, cu toate că sentimentul poate că nu o să dureze dacă l-aş vedea în came şi oase. Desigur, ataşamentul acesta este realmente deznădăjduit. Hughes zice că situaţia lui e acum deznădăjduită, şi îl cred.[44] în orice caz, aventura s-a încheiat brusc. Nu ştiu din ce motiv a spulberat Billy Hughes atât de brutal iluziile lui Mary McCarthy. Avea tendinţa să fie gelos pe fericirea prietenilor, cu toate că, în general, era un tip de treabă. Şi, desigur, majoritatea celor spuse erau adevărate. E o poveste tristă. Cei implicaţi nu se mai află printre noi. Dar este o uşurare dezlegarea misterului.

26 august 1995

Monstruosul regiment al feministelor

Cea de-a patra Conferinţă Mondială ONU privind Condiţia Femeii, de la Beijing, promite să fie o conjunctură nefastă a tot ce este mai reprehensibil în lumea modernă a „massei de consum“ - ca să folosim acea formulă utilă născocită de J.B. Priestley, care semnifică încercarea sistematică de a îneca adevărul prin vocile din difuzoare. Se presupune că această conferinţă are ca temă „drepturile[41] femeilor. Probabil că de aceea se ţine la Beijing, capitala unei ţări în care drepturile omului, inclusiv cel mai elementar - dreptul la viaţă -, sunt încălcate pe o scară nemaivăzută vreodată în istorie.

Să nu uităm nici o clipă că regimul de la Beijing ţine în gulagul lui 20 de milioane de oameni - mai mulţi decât ţinea Stalin în cea mai cumplită perioadă -, mestecând şi digerând întregul popor tibetan, distmgându-i pe vecie religia, cultura şi modul de viaţă străvechi. Curând o să hăpăie şi o să nimicească societatea liberă din Hong Kong, şi îşi anunţă intenţiile de a face acelaşi lucru cu democraţia foarte prosperă din Taiwan, la nevoie chiar şi cu forţa. Tratează femeile, esenţialmente, ca pe nişte animale de povară, le sileşte prin lege să avorteze şi să-şi ucidă pruncii nenăscuţi şi, dacă ele izbutesc cumva să ocolească acest diktat, le persecută cu implacabilă ferocitate. Unul dintre cele mai rele aspecte ale regimului, care este condus în întregime de bărbaţi, de obicei bărbaţi foarte bătrâni, este felul în care spală (proces inventat chiar de el) creierul femeilor, transformându-le în agenţi ai scopurilor lui odioase.
E suficient să citeşti un raport al vizitei făcute într-un sat chinezesc de un agent guvernamental feminin „executor" pentru a cerceta scriptele natalităţii, ca să-ţi dai seama de ce Beijingul este ultimul loc de pe pământ în care să se ţină o conferinţă despre drepturile femeilor.

însă acesta nu e decât începutul problemelor morale ridicate de sinistrul

eveniment. în şi mai mare măsură mă tulbură, din cauză că este ceva mai puţin evident, presupunerea totalitaristă care stă la baza conferinţei. De ce este necesar sau de dorit să se ţină o Conferinţă privind Femeile? Nici prin cap nu ne-ar trece să ţinem o Conferinţă privind Bărbaţii. Nimeni n-ar avea tupeul să pretindă că vorbeşte în numele bărbaţilor din întreaga lume, şi nu i s-ar putea încredinţa cu temei misiunea de a le reprezenta interesele. Şi atunci, de ce un grup de „delegate" (delegate de cine?) pretinde că vorbeşte în numele tuturor femeilor din lume? Aici este vorba, în realitate, de pater- nalism condescendent în cea mai rea formă - care mai e şi fraudulos până în miezul său. Nici una dintre persoanele care merg la Beijing nu reprezintă interesele femeilor, căci habar nu au care sunt acele interese, ori în ce fel ar dori cele mai multe dintre femei să le fie identificate şi slujite interesele. Ele sunt prezente ca să susţină interese cu totul diferite, de obicei ale guvernelor care le-au trimis acolo. Mulţi dintre cei mai crunţi dictatori din Lumea a Treia şi-au trimis nevestele pe post de şef al delegaţiei, un exemplu prost urmat de preşedintele Clinton.

O mulţime de grupuri de presiune şi de afaceri care exploatează femeile ori stau la pândă pe „piaţa femeilor" încearcă să profite cât mai mult. Am citit în *Evening Standard* un articol scris de Anita Roddick, intitulat „De ce cred că femeile ar trebui să meargă la Beijing". Nu-i nici umbră de îndoială de ce merge ea - ca să susţină interesele propriei firme, The Body Shop. Ne anunţă acest lucru. însă adaugă, cu un tupeu fenomenal, că ea şi cei de la The Body Shop „vom lua cu noi şi glasurile femeilor care nu pot să participe". E ca şi cum preşedintele lui Marks & Spencer ar merge la o conferinţă internaţională şi ar pretinde dreptul la cuvânt în numele celor 30 de milioane de clienţi ai companiei.

Asta mă aduce la chestiunea principală: presupunerea, pe care se bazează toate aceste activităţi de propagandă, că femeile, care reprezintă 52% din populaţia globului, gândesc, în mare, la fel în privinţa unei serii întregi de probleme-cheie. Nu există nici o dovadă că aşa ar sta lucrurile, existând însă multe dovezi contrare. Femeile nu au fost de acord nici măcar în privinţa obţinerii dreptului la vot - unii dintre cei mai vehemenţi potrivnici ai sufragetelor au fost femei. Cele mai aprige potrivnice ale căsătoriei clericilor sunt femeile, şi au fost din- totdeauna, începând cu regina Elisabeta I, care în alte privinţe era o remarcabilă susţinătoare a drepturilor femeilor. între femeile care chiar se duc la biserică, spre deosebire de cuvio- şenia din finalul cronicilor din *The Guardian* şi *The Independent,* există o dispută aprigă în privinţa femeilor-preoţi. Referitor la avort, cea mai importantă problemă dintre toate, femeile se situează pe întreg spectrul părerilor, alcătuind grosul militanţilor din ambele tabere, însă exprimând toate îndoielile şi nuanţele

intermediare imaginabile. Nu există vreo „Părere a Femeii“ în nici o privinţă, şi cu atât mai puţin în toate acele probleme în care feministele susţin că vorbesc în numele întregului sex.

Iar acest lucru nu este surprinzător. M-a izbit adesea, atât ca un cercetător al textelor istorice, cât şi ca observator din postura de jurnalist al felului în care se poartă lumea în zilele noastre, faptul că femeile sunt mult mai greu de categorisit decât bărbaţii. De fapt, ele au un instinct antiturmă. Unei femei care participă la o recepţie îi vine să intre în pământ dacă descoperă că are aceeaşi vestimentaţie purtată de o altă femeie, în schimb, unui bărbat îi vine să intre în pământ dacă este îmbrăcat *diferit* faţă de ceilalţi bărbaţi. Pretutindeni în lume se dau baluri la care toţi bărbaţii se îmbracă exact la fel şi toate femeile se îmbracă diferit. Până şi bărbaţii foarte inteligenţi sunt stingheriţi atunci când nu se conformează, sau cel puţin asta lasă să se vadă. în schimb, femeile ţin cu tot dinadinsul să iasă din comun. Bărbaţii care prosperă în societăţile noastre disciplinate sunt admiraţi pentru că sunt „solizi", „de nădejde".
Care femeie inteligentă a năzuit vreodată să fie solidă ori de nădejde?

Nenumărate generaţii de aservire fizică nu au izbutit să alunge o anumită hotărâre discretă a femeilor de a gândi cu propria minte. Caracteristic pentru acest sex este faptul că prima persoană al cărei râs a fost consemnat era femeie. Sara, nevasta lui Avraam, a chicotit ironic când i-a auzit pe bărbaţi - Dumnezeu, bărbatul ei, doi îngeri cu voce masculină - discutând despre planul ca ea să aibă un copil. „Acum - a râs ea -, când am îmbătrânit, să mai am pofte? Domnul meu, bărbatul, de asemenea este bătrân." Bărbaţii i-au auzit chicotitul şi s-au înfuriat. însă asta nu le-a oprit pe femei să râdă pe la spatele bărbaţilor de-atunci încoace, chiar şi - sau poate mai ales - în societăţile controlate strict, ultramasculinizate, cum este Japonia. Acest fel de râs distinctiv al femeilor a început să răzbată la suprafaţă în vremea lui Jane Austen, iar acum răsare peste tot. însă exact în momentul în care femeilor li se iveşte în cele din urmă ocazia de a-şi juca deschis rolurile de individualităţi, iată că vin totalitaristele feministe, cu planurile lor de a-şi transforma stirpea în zombi progresişti înregimentaţi.

Dar n-o să le meargă. Duhul femeii a ieşit de-acum definitiv din lampă. Picnicul de la Beijing o să se încheie aşa cum merită, cu ciorovăieli şi în râsetele batjocoritoare ale femeilor care nu vor fi acolo.
2 septembrie 1995

Ce îl înspăimântă pe ateul de la Oxford?

De ce şovăie ateii? După ce au trâmbiţat de un veac încoace că e suficient ca argumentele pentru existenţa lui Dumnezeu să fie aduse la lumina simţului comun - şi supuse discuţiei publice - spre a se nărui ruşinos, de ce au intrat în

panică în privinţa propriilor argumente? De ce, după toată neobrăzarea aroganţei lor atotştiutoare, au devenit dintr-odată laşi? Pun această întrebare în lumina refuzului fricos al lui Richard Dawkins de a ieşi din siguranţa bârlogului său universitar şi de a dezbate împreună cu mine, intr-un cadru deschis, cu reguli acceptate de comun acord şi cu prezidiu neutru, existenţa sau nonexistenţa lui Dumnezeu. Dacă însăşi căpetenia lobby-ului anti-Dumnezeu britanic şi ocupantul primei Catedre de Ateism de la Oxford - da, ştiu că oficial este vorba despre explicarea ştiinţei, dar ne dăm seama cu toţii unde ţinteşte în realitate Dawkins - nu doreşte să-şi apere credinţele, atunci trebuie să tragem concluzia că sunt treburi tare necurate cu ele.

Nu iau în considerare pretextul refuzului lui Dawkins - că provocarea mea este motivată de propriul interes. Ştim cu toţii că nu din această pricină este speriat. La urma urmei, după părerea autorului lucrării *Gena egoistă*, toată lumea este motivată, permanent, de propriul interes, şi orice alt motiv este împotriva firii ori iluzoriu. E de la sine înţeles că nu subscriu la această concepţie deprimantă despre omenire, şi constat că îl deplâng pe profesor pentru convingerea lui că este imposibil ca o fiinţă omenească să fie mânată de o credinţă, de o cauză, de o năzuinţă sinceră de iluminare a societăţii, ori - obiectivul principal în cazul meu - de dorinţa arzătoare de a împărtăşi darul preţios al credinţei în Dumnezeu cu cât mai mulţi dintre semenii mei muritori. Una dintre consecinţele cu adevărat groaznice ale statutului de materialist de soiul lui Dawkins este faptul că eşti obligat de logică să negi existenţa metafizicii, iar lumea spiritului este pentru tine o zonă interzisă. Eşti silit să te vâri singur în închisoarea unei existenţe unidimensionale, fără trecut semnificativ şi tară viitor personal, în care singurele lucruri care contează sunt obiectele materiale aflate sub dictatura genelor lăcomiei. Dar, după cum ziceam, alta e pricina fricii de dezbatere manifestate de Dawkins.

Bănuiesc că există trei motive principale pentru care Dawkins nu doreşte să intre în competiţie. Unul este lenea intelectuală caracteristică primadonelor de la Oxbridge. La urma urmei, atunci când te-ai învăţat să te joci de-a Grozăvenia Sa, universitarul dat naibii de isteţ în faţa unor cârduri de boboci cu ochii cât cepele, ori să perorezi în faţa unui public domesticit care îşi notează fiece cuvinţel de-al tău de parc-ar fi din scripturi, ori să te dai mare zmeu prin saloanele societăţii provinciale din nordul Oxfordului, e cam şocant să scoţi capul în lumea reală, în care oamenii ripostează, se cer dovezi şi nu mai ţine trăncăneala academică. în afara mediului protejat al catedrelor şi al sălilor de curs, nu mai există o siguranţă a posturii de intelectual. Dawkins ştie acest lucru. Una este să mergi la Londra ca să rosteşti câteva fraze bine ticluite într-un studio de televiziune, şi cu totul altceva este să înfrunţi în direct publicul

timp de două ore, după regulile autentice ale fairplay-ului.

Apoi, bănuiesc că Dawkins este sincer îngrijorat de sărăcia argumentelor sale. în secolul al XlX-lea, pozitiviştilor le-a fost uşor dintr-un punct de vedere: puteau să arate cu degetul absurdităţile afirmate de teologi în trecut - de exemplu, îngeri dansând pe gămălia unui ac - ţară să fie împovăraţi de un corpus asemănător de idioţenii străvechi din propria tabără. Acest lucru nu mai este valabil. Acum ateismul explicit are o istorie îndelungată şi spectaculos de stupidă. *Obiter dicta* ale primilor materialişti ştiinţifici, care, la vremea lor, păreau să fie cel puţin la fel de eminenţi şi de încrezători ca Dawkins, stârnesc azi hohote de râs. Astfel, Émile Littré definea „Sufletul" ca „însumarea, din punct de vedere anatomic, a funcţiunilor gâtului şi ale coloanei vertebrale, şi, din punct de vedere fiziologic, însumarea funcţiunii puterii de percepţie din creier". în schimb, Emst Haeckel afirma: „Ştim acum că [...] sufletul [este] o însumare a mişcărilor plasmei din celulele ganglionare." Hippolyte Taine decreta: „Omul este un automat spiritual [...] viciul şi virtutea sunt produse asemănătoare cu zahărul şi vitriolul." Karl Vogt susţinea: „Gândurile sunt secretate din creier precum bila din ficat ori urina din rinichi." Jacob Moleshot era la fel de sigur: „Nici un gând [nu poate să apară] fără fosfor." Odinioară, ateii trebuiau doar să atace. Acum sunt multe lucruri pe care trebuie să le apere - ori să le renege. Mi-e foarte uşor să cred că pe Dawkins îl sperie gândul că la o tribună publică s-ar putea să se aleagă cu mişcările plasmei sale răsucite prin celulele sale ganglionare.

In al treilea rând, spre deosebire de predecesorii lor, ateii din ziua de azi trăiesc în puf. întreaga tendinţă a societăţii - în mediul universitar, în mass-media, în discursul public, în discuţiile obişnuite - este în favoarea lor, aşa cum odată era în favoarea creştinismului. După cum ştiu din propria experienţă, atunci când cineva insistă în zilele noastre să-l aducă pe Dumnezeu în discuţie - într-un studio de televiziune, la cină, într-o discuţie publică - comite din punct de vedere social o necuviinţă, care produce tulburare, nelinişte şi stinghereală. Dumnezeu este un cuvânt de opt litere care nu trebuie rostit decât într-un cadru atribuit oficial lui Dumnezeu. Un agnosticism lipsit de discernământ este considerat de la sine înţeles peste tot, aşa încât rareori ateii trebuie să-şi susţină punctul de vedere *ab initio.* Aproape că au uitat despre ce este vorba.

Situaţia nu a fost aşa întotdeauna. Thomas Henry Huxley a trebuit să lupte toată viaţa cu episcopi militanţi şi cu politicieni creştini siguri pe ei, şi, în consecinţă, a ajuns un polemist de primă mână (pe lângă el, Dawkins pare revolut). George Bemard Shaw şi H.G. Wells erau tot timpul la tribuna publică,

discutând despre Dumnezeu, religie şi posibilitatea vieţii de după moarte cu personaje de genul lui Hilaire Belloc şi G.K. Chesterton. La rândul lor, şi-au apărat poziţia în mod strălucit. Bertrand Russell şi-a apărat propriile tipuri de raţionalitate împotriva tuturor timp de trei sferturi de veac, şi se pricepea de minune să o facă. Şi nu mi-l amintesc pe Freddie Ayer dân- du-se în lături de la vreo bătălie. însă Dawkins nu ştie dacă este în stare de aşa ceva. Este nesigur pe argumentele, cauza şi aptitudinile sale. Se teme că se va face de râs în faţa lumii, dar mai ales în faţa colegilor săi universitari, care, indiferent în ce cred ori nu cred, cu certitudine vor fi încântaţi să-l vadă pe Regele Ateism cum se dă de-a berbeleacul. Aşa încât stă tupilat în cortul lui de la New College, temându-se să-şi pună armura şi să se avânte în luptă. După cum spunea poetul Chapman, zeflemitorul care stă cu braţele încrucişate are ceva demn de dispreţ:

O, scepticism: a proştilor înţelepciune,
Care cu mojicie scuipă pe tot ce e curat,
Castelul laşului şi-al trântorului leagăn.

16 martie 1996

Nici un *ta-ra-ra-bum-di-ei* în deceniul ăsta

Trăim în Cenuşiii Ani Nouăzeci. Cenuşiul se prelinge necurmat din stratosferă, învăluie toate continentele în întunecimea lui sordidă, face culorile să pălească, ucide strălucirea, seacă aventura. Sute de milioane de oameni sunt şomeri, băncile nu dau împrumut, marii risipitori au trecut la moderaţie. Trump e tăcut, Maxwell, mort, Bond, terminat, Maggie King şi lordul John King s-au retras bosumflaţi, regina se întreabă de unde vine următorul ei iaht, iar fiica ei se mută într-un apartament din Dolphin Square. Comunismul a pierit, capitalismul nu se simte prea bine, Rusia este o gaură neagră, America e falită, s-a tras cortina peste utopia bunăstării Suediei, idealul european e îngropat într-un sepulcru de birocraţie şi corupţie, inima Africii s-a întors la întunecime, până şi japonezii îşi reduc cheltuielile.

Coama lui Bill Clinton a devenit vizibil mai cenuşiu-că- runtă de când a preluat puterea, în vreme ce îngrămădeşte dovezile de mediocritate. Ţine cu personalul său prima „şedinţă de dezvoltare a resurselor umane“ la Câmp David, pentru a face schimb de confesiuni cu privire la carenţele lor. Preşedintele recunoaşte „că la cinci-şase ani era un puşti gras, şi ceilalţi puşti râdeau de el". Secretara pentru Sănătate şi Servicii, doamna Donna Shalala, susţine că a fost „distractiv". Omul nostru monocrom, John Major, îşi proclamă sfidător
cenuşiozitatea până la ultimul fir de funingine. Ca să citäm o doamnă: „îmi pare rău că nu a fost adevărată aventura cu Clare Latimer, a fost primul lucru

interesant pe care l-am auzit vreodată despre el.“ într-o altă notă de cenuşiu, fostul ministru al artelor, David Meilor, susţine că episodul sexual cu Antonia De Sancha dovedeşte că el este din stirpea lui Palmerston şi Gladstone. Nu ştiu cum se face, da’ nu-l credem.

Până şi copiii noştri sunt educaţi să crească într-o lume cenuşie în care toţi sunt la fel, nimeni nu-i gras, slab, înalt, mărunt, isteţ, prostănac, sărac, privilegiat, bun, rău, blond, brunet, negru ori alb, norocos, nefericit ori aparte. Micul negru Sambo şi Tăuraşul Ferdinand sunt non-persoane, porcii sunt necuraţi, nu există peluze, iar poveştile trebuie să fie ţesute în jurul unor uriaşi mici şi bonomi, pitici imenşi şi cu conştiinţă socială, vrăjitoare binevoitoare, căpcăuni prietenoşi şi zâne care nu pot zbura, aşa că merg la lucru cu autobuzul, ca toată lumea. „De-a ce ne jucăm azi?“ „De-a vânătoarea de negri-şori.“ „Ba nu, de-a cum să fii androgin.[44] „Fascistule![44] „Homo- fobule![44]

Privind retrospectiv dinspre deceniul nostru de un cenuşiu neguros, nu este prea limpede de ce anii 1890 erau numiţi „Voioşii Ani Nouăzeci[44]. Şi atunci erau vremuri grele, bănci zgârcite şi nenumăraţi şomeri. William Booth a publicat *In Darkest England (în Anglia cea mai întunecată),* în cazul în care cineva credea că n-a existat aşa ceva. Dincolo de Atlantic, scriitorul newyorkez Jacob Riis a scris un manifest la fel de senzaţional, *How the Other HalfLives (Cum trăieşte cealaltăjumătate*). A fost un deceniu în care tineri cu suflet nobil din stratul superior al clasei de mijloc aflaţi în şcoli publice şi la Oxbridge au fondat „misiunile[44] din East End, şi în care Hardy, Zola şi Gissing răspândeau melancolie literară. Ceea ce aducea nota de veselie trebuie să fi fost spectacolele de music-hall şi *bal-dan- sant.* însă tablourile lui Sickert cu Katie Lawrence, care aduna mulţimi la Gatti’s Hungerford Palace of Varieties, evocă în cel mai bun caz ceva incomod, ostentativ şi puricos, iar afişele lui Toulouse-Lautrec, care au început să apară în 1891, le arată pe La Goulue, Yvette Guibert, Jean Avril şi May Belfort bulu- cindu-se nu către Elizeu, ci către tuberculoză, otrăvire cu absint şi paralizia generală a nebunilor. E adevărat că în 1892 o anume Lottie Collins a făcut senzaţie la Londra zbierând noul marş nupţial, *Ta-ra-ra-bum-di-ei.* Dar ce însemna asta? Ce explozie de bucurie, ce vestire gălăgioasă a extazului făcea Lottie? Cu un an înainte, tocmai când Toulouse-Lautrec îşi termina primele litografii din lumea teatrului, au apărut Sherlock Holmes şi dr. Watson. însă pe când aceştia suiau în şaretă şi mergeau în tropot de copite până la staţia London Bridge, mintea nu le stătea la distracţie, ci la mutilări, crime şi conspiraţii îngrozitoare. Dar cine anume era voios102? Până şi homosexualii trăiau vremuri grele: în 1893, Ceaikovski, pe

102 în original: *gay* (n. tr.).

seama căruia circulau zvonuri, a murit chiar la timp, pentru că a băut apă infectată, şi după doi ani Oscar Wilde a ajuns la închisoare.

Bănuiesc că ceea ce a dat veselia deceniului 1890 nu era lipsa sărăciei, ororilor, delictelor şi disperării, ci senzaţia vagă că ai putea, dacă ţi-a ajuns cuţitul la os, să scapi de toate astea. Tatăl meu, în vârstă de 12 ani, care nu o ducea bine la părinţii vitregi, a fugit pe mare, un lucru care pe atunci încă era îngăduit, şi a călătorit prin toată lumea. Spaţiile deschise încă aveau amploare. Mi-a povestit că, ajuns la New York, s-a cocoţat pe un scaun înalt dintr-un bar care avea în vitrină anunţul „Mâncare pe gratis" şi i s-a servit tochitură caldă de vită. „Şi ce pofteşti să bei, puştiule?" „O, nu beau." Comentariul barmanului a fost: „Măăăi, fir'aş al naibii!" în anii 1890, doar la New York se revărsau câte 3.000 de imigranţi săptămânal. Mergeau direct în clădirile din Lower East Side, care avea cea mai mare densitate umană înregistrată în istorie; însă media duratei de locuit acolo nu depăşea două luni: se mutau apoi către prosperitate şi fericire, reale ori închipuite. La începutul anilor 1890 încă nu fusese închisă graniţa, indienii sioux se mai răz- boiau, mai puteai să-ţi revendici un teren aurifer în oraşul Cripple Creek din Colorado, ca să nu mai vorbim de Yukon. La celălalt capăt al lumii, pionierii se revărsau în ţinutul Rând şi în Rodezia, câţiva începeau să exploreze Valea Fericită din Kenya, iar Melboume avea cel mai înalt standard de viaţă din lume.

Ceea ce face ca planeta noastră să fie atât de cenuşie în prezent nu este doar recesiunea, ci senzaţia că eşti potcovit pe veci cu ceea ce ţi-a oferit soarta. Nu ai posibilitatea să mergi nicăieri altundeva, sau, dacă mergi, fie nu este acelaşi lucru, fie e mai rău. Valea Shangri-La a dispărut sub un vraf de reviste colorate. Pe Kathmandu e înghesuială mare. Există cutii de conserve goale pe vârful Everestului şi la Polul Sud. California este o chintă spartă. Riviera e mânjită de ulei de bronzat şi duhneşte a motorină. Dacă fugi din Londra dai de valurile de infracţionalitate din Cheltenham, Maidstone ori Taunton. O căsuţă din zona deluroasă Cotswold implică la fel de multe riscuri de pătrundere prin efracţie ca un şir compact de clădiri terasate din Kensington ori din Camden Town. Adepţii Noului Val jefuiesc parcul naţional din masivul Brecon Beacons şi colindele Mendip. Oraşul Bath a fost infestat de „punkiştii" cei duhnitori, care dau întâietate celor care nu s-au spălat de cel mai mult timp. Ştim că nu este nimic la capătul curcubeului: toată lumea a fost până acolo şi s-a convins. Mapamondul a devenit un imens bun în multiproprietate, îndreptându-se direct către faliment. Domnule preşedinte Clinton, vă fac cunoştinţă cu domnul premier Major; Hillary, dânsa este Norma. Deşi este penurie de toate celelalte, există o mulţime de zile cenuşii de împărţit, şi nimănui nu o să i se sară rândul.

13 februarie 1993

Laşi, mediocrităţi, nonentităţi şi ticăloşi

E la modă să deplângi nivelul scăzut al politicii americane arătând cu degetul carenţele concurente ale diverşilor candidaţi la preşedinţie, republicani şi democraţi. E adevărat că alcătuiesc o adunătură jalnică. Nu am avut o părere prea bună despre
George Bush, şi m-a surprins în mod plăcut să văd cât de bine s-a descurcat în comparaţie cu ceilalţi. în timpul Războiului din Golf chiar a arătat, timp de o zi ori două, a om de stat important, cu toate că, în opinia mea, ar trebui amintit faptul că Margaret Thatcher l-a convins să adopte o poziţie fermă în privinţa invadării Kuwaitului, în august 1990; totul a decurs din acea decizie timpurie.

A fost un preşedinte norocos, în sensul că acele evenimente, şi, mai presus de toate, prăbuşirea Uniunii Sovietice, i-au fost prielnice, însă rareori părea că le stăpâneşte. în rolul de conducător domestic e nehotărât, lipsit de imaginaţie şi de orice fel de convingeri. Faptul că un om ca Pat Buchanan, care nu are alte idei în afara protecţionismului, are un aşa vad printre partizanii lui Bush constituie un indiciu despre cât de puţin se bucură acesta de loialitatea republicanilor.

Cât despre democraţi, e înspăimântător gândul că ei trebuie să aleagă între Bill Clinton şi Paul Tsongas, cu posibilitatea şi mai deranjantă ca sinistrul şi neatrăgătorul Mario Cuomo, un aşa-zis catolic care a trădat cauza în toate privinţele, să izbutească să înhaţe nominalizarea, anunţându-şi candidatura în ultimul moment. Bush, îmi închipui, o să-i învingă pe oricare dintre ei, însă nu ne consolează cine ştie cât gândul că cea mai mare superputere a lumii va fi în următorii patru ani sub controlul lui şovăielnic.

Cu toate acestea, trebuie să recunoaştem că, adesea, nu cel mai bun candidat ajunge la Casa Albă. Există în istoria Ame- ricii lungi perioade în care ţara a fost cârmuită, ori mai degrabă n-a fost cârmuită, de mediocrităţi sau chiar de nonentităţi.

Acest lucru este mascat de faptul neîndoielnic că noua Republică a avut un început frumos. George Washington, un om măreţ şi înţelept, a constituit un exemplu remarcabil pentru toate vremurile şi locurile despre cum trebuie să fie cârmuită o fostă colonie ce tocmai şi-a obţinut independenţa. I-a urmat un şir de succesori distinşi din Massachusetts şi Virginia: John Adams, Thomas Jefferson, James Madison, James Munroe, John Quincy Adams, cu toţii oameni cu principii ferme, civilizaţi, culţi, chiar dacă uneori marcaţi de defecte personale. Au avut avantajul suplimentar, într-un stat nou, de a fi fost aleşi din rândurile clasei conducătoare şi, ca atare, de a avea un bine definit simţ civic. Generalul Jackson, primul *parvenu,* ajuns la Casa Albă în 1829, era un lider

înnăscut, care s-a dovedit a fi un preşedinte cu voinţă de fier, chiar dacă uneori mai făcea confuzii.

După aceea lucrurile au intrat în declin până la Războiul Civil. Succesorul lui Jackson, Martin Van Buren, era un politician venal şi spilcuit din New York, poreclit Micul Magician, care putea învârti lucrurile după plac în propriul stat, dar niciodată nu a stăpânit politica naţională şi a lăsat Statele Unite pradă unei recesiuni profunde. Cei doi bărbaţi remarcabili din acea vreme, Henry Clay şi Daniel Webster, n-au ajuns la Casa Albă. în 1840, şefii pe linie politică i-au spus lui Clay că nu era îndeajuns de popular ca să obţină nominalizarea din partea Partidului Whig. Au ales în schimb un militar de succes, William Harrison (preşedinţii americani sunt aproape întotdeauna avocaţi sau generali), care şi-a răscumpărat carenţele prin faptul că a dat ortul popii la câteva săptămâni de la preluarea funcţiei, lăsându-l astfel în locul lui pe un personaj de mâna a doua, pe nume John Tyler. Nici următorul, James Polk, n-a fost mai breaz. Apoi s-a instalat la Casa Albă alt general fără strălucire, Zachary Taylor, şi el răposat pe când era în funcţie, ceea ce a dus la preşedinţia ridicolului Miliard Fillmore. Ultimii doi preşedinţi de dinaintea Războiului dintre State, Franklin Pierce şi James Buchanan, n-au făcut nimic ca să-l evite.

A urmat remarcabila preşedinţie a lui Abraham Lincoln, şi, cu cât se înmulţesc studiile despre cele spuse şi făcute de acest bărbat sclipitor, cu atât îi admirăm mai tare inteligenţa, curajul şi umorul ascuţit. însă el a reprezentat o excepţie strălucitoare într-o înşiruire melancolică. Andrew Johnson, care a preluat funcţia atunci când Lincoln a fost asasinat, era atât de lipsit de tact, încât a distrus moştenirea marelui bărbat de stat şi aproape că a reuşit să fie destituit. Ulysses Grant a fost un general minunat, dar nu prea priceput la politică, îngăduind ca escrocii să infesteze Casa Albă. Calitatea preşedinţilor de la Războiul Civil până în primii ani ai secolului XX a fost atât de scăzută, încât, în perioada dintre Lincoln şi Theodore Roosevelt, cel mai bun dintre ei a fost Grover Cleveland, şi asta nu e de laudă.

Este însă adevărat că, în secolul XX, sistemul prezidenţial american a oferit o listă de nume mult mai consistentă. Activitatea lui Woodrow Wilson în domeniul legislaţiei şi al cârmuirii naţiunii a fost la cele mai înalte standarde până să se confrunte cu grave probleme de sănătate. Harry Truman, Dwight Eisenhower şi Ronald Reagan au fost cu toţii buni conducători ai naţiunii, chibzuiţi şi hotărâţi. L-aş aşeza în rândul lor şi pe Calvin Coolidge, unul dintre preferaţii mei, şi presupun că unii i-ar include, de asemenea, pe Franklin Roosevelt şi pe J.F. Kennedy. Se mai poate spune şi că Lyndon Johnson şi Richard Nixon, ambii doborâţi de evenimente asupra cărora au pierdut

controlul, au fost oameni formidabil de iscusiţi, cărora li se pot atribui realizări semnificative; şi puţini oameni din istoria SUA au înţeles sistemul politic al ţării mai bine ca ei, ori l-au manevrat mai cu pricepere.

Totuşi, bănuiesc că procedurile încâlcite prin care americanii îşi aleg în prezent conducătorul, precum şi oribilul „Nu te supăra, frate!" pe care este silit fiecare să-l joace, împing rezultatul către mediocritate, sau chiar spre mai rău. Bush tinde să se apropie de tradiţia lui Taft ori Harding, Hoover ori Carter; de fapt, chiar a început să aibă un discurs care calcă pe urmele lui Hoover. Calitatea candidaţilor democraţi din ultimii ani a fost atât de scăzută, încât au reînviat amintirea lui Polk şi Fillmore.

Adevărul este că americanii au aşteptări prea mari de la preşedinţii lor: integritate absolută, într-un sistem politic în care este esenţială obţinerea de fonduri personale de multe milioane de dolari; neprihănire călugărească, într-o epocă a permisivităţii; corectitudine politică de un servilism anodin, care nu poate fi obţinută decât tocmai prin suprimarea acelor păreri şi excentricităţi care fac un politician să fie interesant; şi, în plus, consimţământul de a fi interogaţi aspru, de către Marii Inchizitori ai mass-media de trei parale, despre toate aceste chestiuni şi despre altele. Mulţi oameni de bun-simţ, de caracter şi pricepuţi, oricât de puternic le-ar fi simţul civic, nu pot accepta, şi pe drept cuvânt, aceste condiţii. Ele le-ar fi părut inacceptabile primilor şapte preşedinţi ai Americii. O democraţie a mass-media precum sunt Statele Unite, în care publicul cere dreptul de a şti totul, ilustrează principiul că mai binele este duşmanul binelui. Oricum nu poţi avea preşedinţi perfecţi, şi astfel nu te alegi nici măcar cu unii buni.

Un curent de opinie populară ar mai putea să împingă în faţă vreun outsider neprevăzut, ca Reagan - a cărui candidatură a fost categorisită, după cum îmi amintesc bine, drept „imposibilă" de opinia isteţilor din Georgetown încă din vara lui 1980 -, însă cel mai probabil produs va fi o persoană nepotrivită de felul lui Bush. Sau, se prea poate, un potlogar credibil.

22 februarie 1992

Ţinutul Shangri-La al reginei

O ştire care mi-a reţinut atenţia săptămâna trecută a fost o afirmaţie din *The Times,* cum că locul preferat al reginei din întreaga lume, cât e ea de mare, este Hodder Valley din Lan- cashire, şi că i-ar plăcea să-şi sfârşească zilele acolo. Lucrul acesta m-a surprins şi m-a pus pe gânduri. M-a surprins pentru că nu mi s-a părut niciodată că aş fi o persoană cu aceleaşi gusturi ca ale reginei. Sunt un englez de rând, aproape un arhetip statistic al locurilor comune englezeşti, care nu se dă în vânt după grandoare, ceremonial, curse de diverse feluri, cai ori - de la moartea lui Parker al meu, pe care nu-l voi uita niciodată -

câini. Şi totuşi, mă pune pe gânduri faptul că Hodder Valley este şi locul meu preferat. Nu prea sunt şanse să-mi petrec acolo tot anul, deoarece soţia mea, Marigold, e o londoneză care crede că civilizaţia începe să se prăbuşească de pe la nord de Watford. Singura dată când am luat-o cu mine la Hodder Valley, a zis: „Habar n-aveam că poate fi pe undeva atât de *frigV*[1] Aşa că n-o să-mi sfârşesc zilele acolo. E drept că nici regina n-o va face - o să aibă Ducele grijă de asta. Dar putem amândoi să visăm. Este ţinutul *nostru.*

Este al meu în două sensuri. Atunci când lumea mă întreabă de unde sunt de fel, spun că m-am născut la Manchester, dar că unele părţi din familia mea provin din Trough of Bow- land. Niciodată nu se găseşte cineva care să ştie pe unde vine asta. Pădurea Bowland - pădure în sensul că era cândva o zonă protejată pentru căprioare şi cerbi; sunt puţini copaci acolo - este o porţiune imensă de ţinut nespus de sălbatic şi de romantic din Munţii Pennine apuseni, cu câteva mile mai la est de locuri ca Morecambe şi Lancaster. Puţină lume merge acolo. De ce ar face-o? Nu ai cu ce să te îndeletniceşti, doar să umbli şi să asculţi tăcerea, susurul pâraielor cafenii şi ţipetele obsedante ale păsărilor de mlaştină. Râul Hodder îşi are izvorul în marginea de nord a pădurii, dincolo de Wolfhole [Cra]g> f[ace un occ]l spre est, se prelinge printr-un cătun de munteni căruia îi zice Staidbum, se îndreaptă spre sud de-a lungul unui drum roman şi în cele din urmă se izbeşte de un şir măreţ de dealuri, Longridge Fell, pe care îl înconjoară. După aceea coboară într-o vale paşnică, se alătură unui râuşor netulburat pe nume Ribble şi îşi vede de drum mai departe până la mare, la Preston.

Tot acest ţinut mi-e cunoscut pentru că l-am străbătut cu pasul şi l-am pictat vreme de mulţi ani, pe când eram la şcoală. Stonyhurst este o clădire elisabetano-iacobină magnifică, dominată de turnuri gemene pe care stau vulturi aurii fioroşi. A fost construită de mult, de castelani catolici care nu şi-au lepădat niciodată credinţa în favoarea celei pe care o aveau oamenii de la miazăzi. în cele din urmă, în 1794, le-au lăsat casa iezuiţilor, care până atunci fuseseră obligr[1] de strâmbele legi penale să educe odraslele nobilimii cai-.iCe peste hotare. Nu este întru totul adevărat că nici un protestant n-ar fi pus vreodată piciorul în acel loc - Cromwell şi-a avut acolo cartierul general chiar înainte de măcelul de la Preston -, dar
pe vremea mea cu siguranţă era greu să dai de vreunul pe o distanţă de cinci mile de jur împrejur. Şcoala era aşezată pe coasta lui Longridge Fell, şi aveam la picioare cele mai frumoase porţiuni ale râului Hodder. Mi-am petrecut acolo anii dintre 1940 şi 1946 şi mi-a plăcut aproape fiecare clipă. Se spune că şcolile iezuite erau aspre în acea vreme, şi e drept că unii dintre băieţii mai slabi de înger se smiorcăiau un pic. Şi Gerard Manley Hopkins s-a simţit nefericit acolo, însă pentru mine a fost raiul.

Hodder este un râu când sumbru, când voios, în funcţie de vreme. în zilele

însorite apele lui se sparg şi vuiesc prin nenumărate torente şi cataracte, zgâlţâie uriaşi bolovani ciocolatii, aruncând spre cer curcubeie de stropi şi izvodind la baza lor înspumate Niagare în miniatură şi ochiuri adânci cafenii-aurii. Aceste „vijelioase", cum le ziceam noi, sunt locuri de scaldă oferite de natură, cu belşug de cascade şi adâncimi de zece metri în care să plonjezi. Mai ales în trimestrul de vară, marile sărbători bisericeşti reprezentau ceea ce numeam Zilele Bune, în care mergeam la râul Hodder să facem picnicuri cu mâncare gătită, aprindeam pe mal focuri straşnice şi prăjeam cârnaţi şi şuncă, după care ne azvârleam în apa rece ca gheaţa. Cataractele astea ne îngheţau până la os şi ne umpleau de vână- tăi, şi presupun că erau periculoase, dar erau cât se poate de ispititoare, aşa că nu ne sinchiseam. în vremurile acelea copiii nu erau ţinuţi în puf, nu le căutau în coame asistenţii sociali şi nu aveau dedicată o legislaţie specială. Ştiam că iezuiţii ne iubeau şi că răspundeau în faţa lui Dumnezeu de binele nostru. Aveam încredere în ei şi ne lăsau să ne bucurăm de sălbăticie şi să colindăm peste tot pe dealuri, unde, aproape de când e lumea lume, au existat lupi şi pisici sălbatice.

Valea roditoare în care râul Hodder se uneşte cu pârâul Ribble nu e dominată de un munte adevărat, ci de ceea ce Samuel Johnson ar fi numit „o protuberanţă considerabilă", căreia i se zice Dealul Pendle. Este un loc bântuit, şi pe bună dreptate a fost folosit ca punct central în romanul lui Harrison Ainsworth *The Lancashire Witches (Vrăjitoarele din Lancashire,* 1848), a cărui acţiune se desfăşoară în părţile acestea şi prezintă unele dintre locuinţele în ruină ale vechii nobilimi catolice, cum ar fi Houghton Hali. Probabil că am înfăţişat în acuarelă Dealul Pendle pe cât de des a pictat Cdzanne Mont Sainte-Victoire. Are un profil osmotic şi imprecis, cam ca al Matterhomului, e greu să-l surprinzi întocmai. într-adevăr, e misterios de-a binelea, pentru că, atunci când urci pe el, pieptul monumental al dealului se topeşte deodată în câmpii netede şi, după cum se pare, niciodată nu ajungi în vârf. însă din punctul lui cel mai înalt, la nord de Lancashire, acea lume ceţoasă şi plină de fiori a persecuţiei, suferinţei şi credinţei, a ascunzătorilor pentru preoţi şi a spânzurătorilor în faptul zorilor, a slujbelor ţinute pe furiş prin beciuri şi prin poduri, a izului tainic de tămâie şi a dangătului înăbuşit al clopotului de la împărtăşanie, a roţii de tortură şi a ştreangului - toate acestea ţi se întind la picioare. Şi printre ele lunecă panglica argintie a lui Hodder, pentru mine cel mai binecuvântat dintre râuleţe. Este, poate, o lume surprinzătoare în care regina Angliei, Căpetenia Supremă a Bisericii Anglicane şi, presupun, cel mai de seamă protestant laic de pe pământ, să-şi dorească să hălăduiască în vreme ce se pregăteşte de întâlnirea cu Dumnezeul său. Dar, după părerea mea, instinctul ei nu dă greş, şi s-ar putea ca, în această vale plăcută, o rază cerească

să-i lumineze gândurile şi să o readucă la credinţa cea adevărată.
27 ianuarie 1996

Documentele din Ur ale Şcolii Noroiului

Unanimitatea părerilor criticilor şi redactorilor despre ridicola expoziţie Cézanne de la Tate Gallery reflectă măsura în care Cărămidachii au spălat creierul sărmanei noastre naţiuni, ignorantă în privinţa artei. Cézanne este un personaj-cheie pentru cei care au transformat marea artă în simplă modă. Era fiul unui cămătar din Aix şi, spre lauda sa, dorea să facă ceva mai nobil în viaţă. Timp de o jumătate de veac s-a trudit să redea natura aşa cum o vedea el, în pofida tuturor obstacolelor - lipsa înzestrării naturale, pregătire nepotrivită într-o şcoală de artă de mâna a doua, un temperament exploziv, ceea ce însemna lipsa prietenilor, aşadar imposibilitatea de a învăţa de la alţi artişti, şi o teamă compulsivă de femei, care l-a împiedicat să deseneze după modele vii. A eşuat: nu există vreo realizare de-a lui care să nu fi fost făcută mai bine de mulţi alţi pictori. Cu toate acestea, chiar şi pe când era în viaţă, a fost promovat cu deplin succes de către galeriile de artă cu vânzare, şi astfel a oferit prima dovadă limpede că arta şi talentul îşi despărţiseră drumurile. Lucrările sale au devenit documentele din Ur ale Şcolii Noroiului. Escrocii s-au înfipt şi, încetul cu încetul, au pus laba pe toate poziţiile de forţă din lumea artei, pe care le deţin deja de mai bine de 50 de ani. Artişti ambiţioşi, lipsiţi de scrupule şi care se amăgesc singuri învaţă că pot dobândi faimă şi chiar să facă avere fără să fie nevoie de vreun strop de talent, ca să nu mai vorbim de geniu, cu condiţia să aibă fler în privinţa modei. într-adevăr, în ziua de azi în majoritatea şcolilor de artă nu se consideră necesar ca studenţii să dobândească vreun soi de aptitudini, în afara priceperii la autopromovare.

E ciudat faptul că, printre sutele de mii de cuvinte înşiruite cu sufletul la gură şi publicate săptămâna trecută despre „capodoperele" lui Câzanne, nu se explică nicăieri de ce anume merită să fie admirate. Dar nu e un lucru surprinzător. N-ai cum s-o faci. Nici măcar Emst Gombrich n-a izbutit, cu toate că, dacă e să fim cinstiţi, încercarea sa a fost lipsită de tragere de inimă, deoarece iubeşte frumuseţea în artă şi urăşte escrocii. Practic, tot ceea ce s-a scris vreodată despre Cezanne e gar- gariseală cu pretenţii ori pseudoteorie. îmi amintesc de Tom Boase, care fusese la conducerea institutului de artă Courtauld şi apoi a devenit rector la Magdalen College, cum încerca în 1949 să-mi spele creierul în faţa tabloului *Jucătorii de cărţi* cu tot soiul de chestii despre „perspectiva răsturnată" - nişte bazaconii, după cum i-am replicat atunci. Nimeni n-a izbutit vreodată să explice de ce ar trebui să ne placă femeile care se scaldă ale lui Cezanne, dintre care unele erau copiate după vechile sale desene de modele masculine vii, ori după poze din reviste, şi care

sunt, fără excepţie, diforme, groteşti şi hidoase. Singura persoană căreia i-au plăcut cu adevărat a fost Henry Moore, care a recunoscut sincer că are un gust pervers pentru forme feminine grosolane, giganteşti, şi care l-a convins pe un director lipsit de voinţă al National Gallery, sir Philip Hendy, să cheltuiască o jumătate de milion de lire - o sumă colosală în 1964 - pentru achiziţionarea celui mai prost tablou din toată seria bastardă. Aceste mâzgăleli cumplite îi silesc pe staha- noviştii din industria vorbăriei să-şi doboare propriile recorduri. Astfel, *The Times,* într-un articol de pe prima pagină (ca să vezi!) de o tâmpenie copleşitoare, le ovaţionează drept „femei uriaşe, stranii, de o blândeţe de-a dreptul irezistibilă". Nu încape vorbă că aceste monstruozităţi au o anumită relevanţă într-o epocă a travestiţilor, a femerbaţilor, a celor care au făcut operaţie de schimbare de sex, a transsexualilor şi a celor care tind spre androginie.

Şi atunci de ce oare Cărămidachii, dacă tot au spălat cu atâta succes creierul naţiunii, după cum se reflectă în mass-media, tot mai fug, înspăimântaţi? Pentru că asta sunt - speriaţi de moarte. De parcă ar fi îngroziţi că întreaga impostură scandaloasă a Artei Modeme este pe cale să se năruie, brusc şi irevocabil, întocmai aşa cum s-a întâmplat cu comunismul sovietic după şapte decenii de tiranie triumfătoare. Am mai atras atenţia asupra acestei nelinişti cărămideşti. Ea explică de ce aceştia nu pot să suporte absolut nici o voce disidentă. în ultimii 40 de ani, Marea Britanie a avut doar patru critici de artă remarcabili. John Berger trăieşte acum în exil, în Elveţia. Peter Fuller a murit - şi Cărămidachii au făcut în aşa fel încât să înceteze superbele conferinţe ţinute în cinstea lui. Giles Auty, care a scris în această revistă cu un curaj admirabil, respingând fără şovăială toţi zeii falşi ai modernismului, a fost silit să plece în Australia ca să ducă viaţa care i-a fost interzisă aici. Iar Brian Sewell, care a denunţat cu rezultate strălucite excesele cărămideşti în *Evening Standard,* a fost transformat în ţinta celei
mai susţinute campanii de împroşcare cu venin lansate vreodată împotriva unui critic britanic. Cărămidachii voiau ca el să fie dat afară şi să nu i se mai audă vocea. Redactorul-şef al ziarului, în ciuda presiunilor mari, l-a susţinut. însă Sewell, un personaj nepământean, a cărui întreagă viaţă este dedicată idealurilor estetice, a fost, evident, zguduit de ura şi de vehemenţa persecutorilor săi.

Acum începe o nouă fază. Obiectul atacului lor preventiv este Royal Academy. De data aceasta, Cărămidachele-şef, Nicholas Serota, care de obicei lasă războiul de gherilă pe seama lacheilor, a ales să-şi arate influenţa. Puterea lui personală este deja mai mare decât a oricărui alt oficial din întreaga istorie a picturii din Anglia. Conduce Tate Gallery exact aşa cum poftеşte, iar consiliul

de administraţie pune ştampila pe tot ce hotărăşte el. Curând va trece un picior peste Tamisa cu palatul lui cărămidesc triumfalist din cartierul Bankside, ale cărui cheltuieli enorme vor fi plătite cu bănuţii de loterie ai săracilor. Tentaculele lui se întind spre nord până la Tate din Liver- pool şi spre vest până la Tate din St Ives. Aş băga mâna-n foc că are ambiţii mult mai mari, deşi tăgăduieşte, şi i-ar plăcea să fie echivalentul britanic al Marelui Manitu al artelor francez, care, în adevărată tradiţie napoleoniană, deţine controlul suprem asupra oricărui muzeu de stat din ţară. O dictatură Serota asupra artei britanice este o posibilitate sinistră.

între timp, Cărămidachii par să fi pus ochii pe Royal Academy. Această fundaţie regală, dar independentă, condusă de membri şi de asociaţi, nu a oferit în ultimele decenii decât o rezistenţă slabă faţă de ideologia cărămidească. Ultimul preşedinte al RA care s-a ridicat împotriva forţei oarbe moderniste, sir Alfred Munnings, şi-a dat demisia de mult, în 1949. Din ce în ce mai multe tablouri abstracte, mâzgăleli şi alte gunoaie au fost acceptate în expoziţia de vară de la RA. însă RA, în felul ei limitat, încă expune lucrări care dovedesc atât talent şi muncă sârguincioasă, cât şi credinţa că pictura este o chemare nobilă, nu o simplă escrocherie comercială şi o vânare a puterii. Iată ce stârneşte furia Cărămidachilor. RA, cu toată lipsa ei de încredere în sine, continuă să fie un avanpost al civilizaţiei pe care vor ei să o distrugă. Prin urmare, Cărămidachii pun la cale ceva ce arată suspect de mult a puci. Cu ajutorul coloanei a cincea din sânul RA, convoacă o adunare care s-ar putea până la urmă să lase ferm la cheremul Cărămidachilor expoziţia de vară. Adunarea va fi prezidată de Julia Peyton-Jones, care conduce Serpentine Gallery, fortăreaţa cărămidească din Hyde Park. Pare să fie unul dintre cele mai totalitare evenimente de după celebra expoziţie a lui Hitler de Artă Degenerată. Toţi cei cărora le pasă cu adevărat de pictură şi de sculptură - şi suntem din ce în ce mai mulţi, în ciuda spălării neîncetate a creiere- lor - ar trebui să silească RA să facă publică respectiva adunare.

17 februarie 1996

Noul republicanism şi cum să-i facem faţă

Prinţul de Wales a obţinut în sfârşit ceva: a reînviat în Marea Britanie mişcarea republicană. Deşi Tony Blair a făcut tot ce i-a stat în puteri, din ce în ce mai mulţi parlamentari laburişti exprimă în particular sentimente antiregaliste, şi trebuie să ne aşteptăm ca părerile lor să devină publice într-o măsură tot mai mare. *The Independent* şi *The Guardian* au devenit amândouă gazete republicane. Mă aştept ca, în cele din urmă, şi grosul posturilor de radio şi de televiziune să le calce pe urme: nu oficial, ci prin tipul de comentarii şi de materiale pe care le transmit.

Englezii rămân regalişti în număr copleşitor de mare. La fel Unionistii din Ulster, în felul lor ciudat. însă am impresia că majoritatea scoţienilor şi galezilor resping în prezent regalitatea, sau, în orice caz, prezenta dinastie. Această deplasare a opiniei se va accentua, cu siguranţă, pe măsură ce va continua comportamentul prea puţin onorabil al unor membri ai familiei Windsor şi pe măsură ce oamenii de rând îşi vor da seama că nu mai este interzisă exprimarea părerilor antiregaliste.

Prinţul de Wales este primul vinovat, pentru că el, nu altcineva, a hotărât să încerce să se descurce şi cu soţia, şi cu vechea amantă. Prinţesa Diana s-a dovedit a fi o femeie mult mai puternică decât socotise el, şi nu s-a împăcat cu situaţia. De aici se trag necazurile actuale ale dinastiei. Prinţul Charles, în loc să caute să se împace cu soţia, lucru pe care ea l-ar fi primit bucuroasă, acum ţine cu tot dinadinsul să se producă o desfacere oficială a căsătoriei lor, agravându-şi astfel greşeala iniţială. Prinţesa o să lupte pentru fiecare palmă de pământ şi o să-şi exercite drepturile depline, aşa cum este îndreptăţită să facă atât din punctul de vedere moral, cât şi din cel juridic.

Iar divorţul nu va pune capăt arţagului etalat în public. Familia Windsor, cu toată puterea, banii şi aroganţa ei, nu are cum să-i ia un lucru: este mama unui viitor rege - şi încă o mamă cât se poate de bună, înţeleaptă şi hotărâtă, pe care tânărul prinţ William o iubeşte aproape până la idolatrizare. Aşa încât ea rămâne un element important în jocul regal. Dinastia nu poate să o trateze aşa cum a tratat-o pe ducesa de Windsor, făcând din ea o nonpersoană exilată. N-au cum să scape de ea, şi, dacă se poartă cu cruzime, Diana va deveni centrul nemulţumirii republicane.

Dacă e să fie salvat tronul, atunci trebuie luate curând nişte hotărâri dificile. Dificultatea rezidă în faptul că regina nu are în preajmă nici o persoană de la care să primească sfaturi bune şi dezinteresate. Şi are nevoie de asta. Ea se dovedeşte un excelent monarh constituţional atunci când este vorba despre chestiuni de protocol, însă experienţa ne arată că nu se descurcă în privinţa propriei familii. Nu are imaginaţie sau originalitate şi nu poate gândi constructiv pe termen lung. Nu-şi doreşte decât să-şi vâre nasul în valijoarele sale roşii, nădăjduind că necazul o să dispară. N-are rost să apeleze la John Major. E un nătă- fleţ în astfel de chestiuni, şi oricum nu e în stare să se gândească la altceva în afara modalităţii de a rămâne un pic mai mult în funcţie. Familia nu are un vârstnic remarcabil. Ducele de Edinburgh s-a spălat de mult pe mâini de politică, după ce a fost contrat şi i s-a dat peste nas cu brutalitate, nu atât de către regină, cât de către cei din jurul ei.

Multă lume duce dorul contelui Mountbatten. O fi fost el frivol în numeroase privinţe, dar în altele putea dovedi imaginaţie şi clarviziune - la urma urmei, a prezis că Charles, dacă nu este condus cum se cuvine, o să intre

în buclucuri mari şi ar putea chiar „să apuce calea unchiului său din partea bunicilor, David“. însă „Dickie“ a murit şi nu are vreun înlocuitor. Nimeni dintre curteni nu e de mare folos. Ultimul cu scaun la cap a fost Martin Charteris, şi mă tem că nimeni nu-l prea bagă în seamă acum. Aşa încât trăsura regală hodorogeşte mai departe fără să ştie încotro se-ndreaptă, victimă a evenimentelor neprevăzute, şi riscă să iasă de pe drum.

Englezii obişnuiţi din toate clasele doresc instinctiv să se păstreze monarhia, şi instinctul lor este sănătos din punct de vedere constituţional. Argumentul decisiv în favoarea unei Coroane şi împotriva unui preşedinte ales este faptul că o Coroană le inspiră respect chiar şi celor puternici. Un prim-ministru poate să aibă o popularitate imensă, toate harurile charismatice şi o voinţă de fier; principiul monarhic îl sileşte să se umilească, să se pună într-un genunchi şi să treacă prin formalităţile de exprimare a supunerii în faţa omului al cărui statut decurge din naştere. Cele mai puternice personaje fără sânge nobil din istoria noastră - Pitt cel Bătrân, Gladstone şi Winston Churchill - au acceptat acest lucru ca pe o axiomă, şi nimeni nu a arătat tronului mai mult respect decât ei.

Monarhia constituţională este, prin natura sa, o pavăză preţioasă împotriva autoritarismului. Acesta e un aspect pe care Stânga britanică n-a fost niciodată în stare să-l priceapă. Dacă, prin cine ştie ce oribilă înşiruire de evenimente, am ajunge să trimitem la plimbare regalitatea, n-ar fi deloc floare la ureche să punem în locul ei un politician retras din politică, pe post de şef oficial al statului. Ar trebui să reproiectăm întregul nostru sistem politic, să introducem o constituţie scrisă, termene de dinainte stabilite şi un preşedinte ales prin vot universal. Ne-am alege cu ceva asemănător cu organizarea Americii. Puţini vor agrea asta, şi sigur nu se va găsi printre ei vreunul dintre idioţii fără simţul istoriei care cer acum în gura mare republică.

Mult mai bine ar fi să reglăm sistemul prezent, modificând succesiunea. Nu suntem obligaţi să perpetuăm dinastia actuală. Există din belşug candidaţi în rândul vechii nobilimi care descinde din familiile Plantagenet, Tudor sau Stuart. Parlamentul are neîndoiosul drept de a prefera candidatura lor dacă hotărăşte că nu se mai poate îndrepta nimic cu privire la familia Windsor, întocmai cum l-a pus pe tron pe strămoşul lor hanovrian, George I. însă nu e nevoie să fim atât de drastici încât să schimbăm dinastia. O soluţie pentru Parlament ar fi să sară peste o generaţie şi să-l numească succesor al reginei pe prinţul William. Asta l-ar elimina pe nechibzuitul şi lipsitul de popularitate Charles şi s-ar putea dovedi o variantă cu priză la mase. O altă soluţie ar fi alegerea uneia dintre femeile candidate din rândul generaţiei de mijloc; prinţesa Anne sau prinţesa Alexandra ar fi suverane constituţionale excelente, şi se ştie că ţării i-a mers întotdeauna bine sub sceptrul unei regine.

Există multe posibilităţi care ar trebui luate în considerare şi discutate. Ceea ce nu s-ar cuveni să lăsăm să continue este actuala alunecare fără ţintă, riscând să ducă la dezastru, în care membrii familiei regale îşi scot ochii unul altuia aţâţaţi de o presă dezlănţuită şi iresponsabilă. De acest lucru nu pot să profite decât republicanii.

9 martie 1996

Bătălia pentru Dumnezeu la mijirea mileniului

Unul dintre cele mai fascinante aspecte ale istoriei îl reprezintă nu atât lucrurile care se petrec, cât cele care se încăpăţânează să nu se petreacă. Nişte forţe aparent irezistibile se împotmolesc pe nepusă masă. Curente puternice se evaporă. Relicve fârâmicioase supravieţuiesc. Oameni revoluţi vorbesc şi iar vorbesc. Marele noneveniment al secolului XX a fost
Moartea lui Dumnezeu. Intelectualii de la sfârşitul secolului
al XlX-lea nu prea erau de acord cu opinia lui Nietzsche cum că Dumnezeu ar fi fost deja mort, însă ar fi băgat mâna în foc că va fi până în anul 2000. Au presupus că, în decursul secolului XX, în Occident o să dispară în mare parte credinţa în Dumnezeu şi că numai societăţile înapoiate vor mai păstra „superstiţia" religioasă. Şi totuşi, iată-ne la sfârşitul a ceea ce se presupunea că va fi primul veac de ateism, iar Dumnezeu e viu şi în bună stare, domnind în sufletele a miliarde de oameni din toată lumea. Cu siguranţă, în parte şi ca rezultat al creşterii populaţiei, astăzi cred în Dumnezeu mai mulţi oameni decât în 1900. Nu mă îndoiesc că sunt, de asemenea, mai mulţi agnostici. Dar ateii nu sunt mai mulţi. Numărul celor gata să declare, sec, că nu există Dumnezeu a scăzut, de fapt, faţă de succesul ateismului organizat din anii 1880. Este caracteristic pentru Universitatea Oxford, căminul cauzelor pierdute, faptul că tocmai l-a numit pe Richard Dawkins primul Profesor de Ateism din cadrul

instituţiei.

Iată, la sfârşitul secolului XX perspectivele lui Dumnezeu sunt excelente. S-ar putea să se dovedească până la urmă că a fost veacul Lui. în secolul al XlX-lea am idolatrizat Progresul. Era ceva real, vizibil, se mişca iute şi se dovedea, privind în ansamblu, benefic. Dar s-a oprit brusc la catastrofa reprezentată de Primul Război Mondial. Omenirea a considerat că Progresul i-a înşelat aşteptările. Aşa că s-a îndreptat către Ideologie - către comunism, fascism, ffeudianism şi chiar către sisteme de credinţă mai întunecate. Secolul XX a fost Epoca Ideologiei, după cum secolul al XlX-lea a fost Epoca Progresului. Dar şi ideologia a înşelat aşteptările adepţilor săi şi, în cele din urmă, s-a năruit la începutul anilor 1990. Istoria ne învaţă ceva despre oameni, şi anume, că nu le prieşte să nu creadă în ceva. Un vid al credinţei repugnă. S-ar putea ca Dumnezeu, care a trebuit să lupte pentru supravieţuire în secolul XX, să umple vidul în secolul XXI şi astfel să devină legatarul rezidual al celor doi titani defuncţi, Progresul şi Ideologia.

M-am gândit la această perspectivă deoarece sunt pe cale să public o cărticică despre Dumnezeu. *The Quest for God:*
A Personal Pilgrimage (Căutarea lui Dumnezeu: Un pelerinaj personal) nu este esenţialmente o lucrare evlavioasă. Este o interogare, şi nicidecum una pe deplin încununată de succes, sunt primul care să o recunoască. Am scris-o pentru a satisface ceea ce consider a fi o nevoie firească. Atunci când conversaţia ajunge la capitolul despre lucrurile în care credem, aşa cum se întâmplă adesea, şi întreb oamenii: „Credeţi în Dumnezeu?[44], răspunsul este, de obicei, „Da“. Dar dacă insist şi întreb: „Ce anume înţelegeţi prin asta?[44], fie nu mai primesc vreun răspuns, fie chestiunea este ocolită cu o glumă: „Astea sunt ape adânci, dragă Watson[44], ori „Cer preaviz pentru întrebarea asta[44]. Oamenilor nu le place să spună „Nu ştiu[44] sau să recunoască faptul că au tot amânat să chibzuiască la ce anume înţeleg ei prin Dumnezeu ori prin acceptarea existenţei Lui. Depun mari strădanii să nu se gândească la Dumnezeu, întocmai aşa cum preferă să nu se gândească la moarte - mai ales la moartea lor. Şi chiar dacă încearcă să cugete la Dumnezeu, nu ştiu cum să o facă. Aşa că m-am hotărât să scriu o carte, punându-mi în rânduială gândurile despre Dumnezeu în speranţa că citirea ei i-ar ajuta pe alţii să-şi pună în rânduială gândurile lor. Mă ocup de majoritatea subiectelor dificile, cum ar fi cine este Dumnezeu, de ce a creat Universul, cum îl cârmuieşte - dacă îl cârmuieşte - şi de ce îngăduie răului să prospere. Discut despre animale şi despre posibilul lor suflet, despre Pământ şi viitorul lui, despre şansele de existenţă a vieţii pe alte planete şi în ce fel ar afecta aceasta conceperea lui Dumnezeu ca fiind *al nostru.* Mă ocup de problema Ultimelor Patru Lucruri:

moartea, Judecata de Apoi, iadul şi raiul, şi, finalmente, rugăciunea, cel mai important subiect dintre toate, căci este felul nostru de comunicare cu această Făptură misterioasă.

Scrierea cărţii s-a dovedit a fi mult mai grea decât mi-am închipuit, deoarece am descoperit în mine zone de necunoaştere şi abisuri de nesiguranţă. Consideram că deţin majoritatea răspunsurilor, şi m-am pomenit că nu aveam decât foarte puţine, fiind nevoit să gândesc iar totul, de la capăt, şi să citesc foarte mult. Dar mă bucur că am făcut acest efort, pentru că acum

>

gândesc mult mai limpede decât înainte. De asemenea, credinţa îmi este mai puternică şi, mai presus de toate, mă încântă nespus faptul că, prin toate vicisitudinile a şase decenii, am izbutit cumva să păstrez practic intacte lucrurile învăţate de la părinţii mei. Credinţa într-un Dumnezeu drept şi atotputernic este darul cel mai preţios dintre toate. Poate că ne dorim să ne fi născut chipeşi sau bogaţi, ageri la minte sau cu o fire fascinantă, dar credinţa este o moştenire mai valoroasă decât oricare dintre aceste înzestrări. Atunci când mă găsesc la Londra la sfârşit de săptămână, merg la slujba de la ora 11 la mănăstirea carmelită din Kensington Church Street. Este o liturghie cântată, în limba latină, cu o omilie simplă, şi toţi credincioşii iau cuminecătură; catolicismul în cea mai bună şi mai plăcută formă. După aceea, de obicei beau o cafea cu vechea mea prietenă şi colegă întru studiul istoriei Antonia Fraser. Adesea, ne mărturisim reciproc: „Ce noroc că suntem catolici şi avem parte de această hrană spirituală excepţională." Sună a complezenţă, dar nu este, e recunoştinţă smerită. Credinţa noastră este o armură care, indiferent dacă meritǎm sau nu, oferă o protecţie minunată împotriva pietrelor aruncate şi a săgeţilor slobozite de lume. în sânul ei ne simţim la adăpost, încălziţi, privilegiaţi.

Mi-ar plăcea ca fiecare om să aibă un astfel de veşmânt. Nu fac prozelitism, dar mă rog pentru convertirea celor pe care îi iubesc, ba chiar pentru întreaga lume. Şi sunt gata să-i înfrunt, într-o dezbatere cinstită, pe paladinii din cealaltă tabără. Dacă Richard Dawkins vrea să discute cu mine despre exis-

tenţa lui Dumnezeu la Channel 4, la BBC 2 sau la Radio Three, ori de la altă tribună publică, sunt pregătit să-l întâlnesc. Acestea sunt, într-adevăr, ape adânci, dragă Watson, dar trebuie să plonjăm cu toţii în ele, mai devreme sau mai târziu. Bănuiesc că, pe măsură ce se apropie mileniul, fierberea religioasă care a început deja va creşte. Cele mai multe dintre renaşterile religioase, ca mişcările Great Awakenings (Marile Deşteptări) din America, au răsărit din adâncul societăţii. Creştinismul însuşi a pornit ca religie a sărmanilor, a femeilor, a defavorizaţilor

şi a proscrişilor. Ar putea fi aşa şi de această dată, dar presimt că scânteia se va aprinde - cel puţin în această ţară - în rândurile claselor superioare, precum şi printre intelectuali, printre oamenii culţi. Aşadar, după părerea mea, vom avea parte de momente captivante în următorii câţiva ani, în zorii unui veac în care Dumnezeu s-ar putea să-şi reintre în drepturi. Bătălia va fi aprigă, şi o să mă aflu în linia întâi, dacă ar ţine de mine.

10 februarie 1996

O meditaţie la Oxford, sub vraja turnului Magdalen

Prima sâmbătă din postul Paştilor. Mohorâtul februarie este dezlănţuit: ploi torenţiale întrerupte de scurte perioade de averse ba mai tari, ba mai slabe, şi de o rază, două de soare înşelător. Farmecul Oxfordului o mai fi în stare oare să se manifeste în asemenea condiţii? Iată că poate - şi o face. M-am aşezat sub o plantă exotică, prin care răzbat stropii, din Grădina Botanică, vrând să desenez marele turn al lui Magdalen College.

în vreme ce peniţa mea trasează structura acestui miracol de la sfârşitul Perpendicularului, toată vraja veche revine pe dată. Iată-l acolo, mândria bătrânului meu colegiu. Exact aşa cum îl desenam acum aproape o jumătate de veac, poate că renovat şi curăţat în anii 1970, dar afirmând la fel de ferm credinţa în Dumnezeu cel Atotputernic şi în erudiţie a Oxfordului medieval. A fost terminat în primul deceniu al secolului al XVI-lea, chiar în ajunul Reformei, când lumea vechiului Oxford s-a destrămat. Căci Cambridge a fost acela care a ales protestantismul şi puterea - şi cei de la Cambridge au condus Anglia elisabetană: regina lor era, ca să zicem aşa, o fată de la Cambridge.

Ei, şi ce; Cambridge n-are nimic pe potriva turnului Magdalen. A fost lucrul care mi-a plăcut mai presus de orice atunci când am ajuns aici, la 17 ani, şi, la drept vorbind, nici nu prea am nevoie să mă uit la el ca să-l pot desena: îi ştiu pe de rost fiecare bordură şi pinaclu. Dar uneori mă simt vinovat că în tinereţe nu am apreciat Oxfordul aşa cum merita. De exemplu, nu-mi amintesc să fi pus piciorul în Grădina Botanică, fondată în 1621 pe post de prima colecţie de plante vii din Anglia. După una sau două generaţii a fost împodobită minunat în amintirea regelui martirizat, Carol I, de către lordul Danby, un ticălos rapace şi singurul politician care a fost vreodată destituit de două ori de Camera Comunelor - şi totuşi, un om cu bun-gust. Iubea Oxfordul. Ceea ce conferă calităţile hipnotice ale bătrânelor lui pietre este faptul că ele răspândesc spre tine afecţiunea atât de multor generaţii de bărbaţi iuţi la minte şi înzestraţi - adesea oameni cu caracter dubios, ca Wolsey, Harley şi Laud, a căror pasiune copleşitoare faţă de universitate a fost ispăşirea mântuitoare a vieţii lor.

După ce s-a oprit ploaia, m-am refugiat din traficul care se revărsa peste

Magdalen Bridge ca să mai dau o dată ocol colegiului. Lumea se plânge că Oxfordul a fost distrus de maşini şi de progres, dar eu nu sunt de acord. Miezul vechi este în mare parte neatins, cea mai frumoasă înşiruire de clădiri din Europa, ciuruită şi în prezent de străduţe ca Magpie Lane, Catte Street şi Turl, pe care găseşti în continuare prăvălioare ce par veşnice. Am cumpărat nişte cravate de la Hine's, la capătul lui High Street, şi aproape că aş putea să jur că bătrânelul cumsecade care m-a servit este cel care mi-a vândut prima cravată studenţească, în 1946.

E adevărat că, acum o generaţie sau două, cei de la Magdalen au construit dincolo de râu o oroare numită Waynflete Building, în care doi dintre fiii mei şi-au executat sentinţa. însă colegiul s-a mântuit printr-o nouă curte la Longwall, o capodoperă de modernitate tradiţională bine proiectată. Parcul căprioarelor este întocmai aşa cum îl ştiu din anii 1940, când, rezemat prietenește de gard, Gilbert Ryle mi-a arătat un personaj spilcuit care intra în Clădirea Nouă: „Ăla-i Freddie Ayer. Ar fi putut să ajungă un mare filozof. *Distrus de sex*." Am trecut prin peristil şi prin dreptul Scării Bucătăriei, pe al cărei
palier bietul Oscar Wilde îşi avea cândva un sălaş magnific, înţesat cu raritățile lui încântătoare. Pe vremea mea continua să fie un apartament pentru studenţi - dacă te ţinea punga. Acum este o „Sală de recepţii".

Aleea Addison, întinzându-se pe exact o milă în jurul luncilor colegiului, este aproape la fel. Un „ameliorator" proto- puginic a vrut în 1801 să o goticizeze, adăugându-i una-două chilii de sihastru, însă nişte profesori de modă veche i s-au împotrivit şi au continuat să-i alunge pe cei care ar fi transformat această fermecătoare sălbăticie într-o Cărare a Patrimoniului. La Oxford, patrimoniul se găseşte în întregime în minte şi suflet, unde îi este locul. Nu că Addison ar fi fost de pe altă lume ori împotriva civilizaţiei. în 1711, se lăuda în *The Spectator:* „Am scos filozofia din Cabinete şi Biblioteci, Şcoli şi Colegii, ca să hălăduiască prin Cluburi şi Adunări, la Mesele de ceai şi în Cafenele." M-a dus la plimbare pe acolo C.S. Lewis, un bărbat amabil, întotdeauna gata să ofere informaţii, care mi-a spus că în literatura engleză ar fi existat uimitoare schimbări dacă Wordsworth şi Coleridge ar fi fost la Oxford în loc de Cambridge. Şi treceam pe acolo îndreptân- du-mă spre orele de meditaţii pe care le ţinea A.J.P. Taylor într-o locuinţă a colegiului care era pe atunci izolată, numită Holywell Ford, dincolo de pârâu. în grădină era o rulotă unde zburdalnica nevastă a lui Taylor, Margaret, făcea giumbuşlucuri cu poetul Dylan Thomas, care trăia acolo pe socoteala lor, cu o ingratitudine dezgustătoare. Taylor îl ura, pe bună dreptate, cu toate că nu a arătat-o pe moment. în acea vreme adulterul, precum şi amărăciunea pe care o stârnea erau

tăinuite grijuliu - cu toate că îmi amintesc că mi l-a arătat odată pe dr. Martin Rodley, destituit din postul de profesor la Balliol, „fiindcă a fost prins *in flagrante delicto* în clădirea colegiului" (cea de-a doua circumstanţă fiind cea care l-a discreditat).

Am aruncat o privire în capela colegiului, care era pustie, cu excepţia unui student care exersa la orgă. Se spune că Oliver Cromwell a furat orga colegiului şi a folosit-o pentru propria delectare la Hampton Court, unde trăia pe picior mare, ca

Lord Protector. însă colegiul a recuperat-o şi, la vremea lui, a cântat la ea sir John Stainer, capelmaistru al colegiului în anii 1870, când i-a venit ideea oratoriului meu preferat de Paşti, *Răstignirea pe cruce.* Sub portic sunt mormintele şi plăcile funebre ale unor bătrâni profesori peste a căror amintire s-a aşternut colbul. Magdalen este celebm pentru rectorii săi longevivi, ca sir Herbert Warren, ales în 1885 şi care a rămas în funcţie până în 1928, o domnie de 43 de ani. Când eram eu student, câţiva profesori vârstnici încă şi-l mai aminteau, cu limpezime şi nu întotdeauna cu afecţiune, „şi totuşi ni l-a adus pe prinţul de Wales, să ştii, în 1911. Asta le-a luat maul celor de la Balliol College şi House College!". Un mandat şi mai lung a avut Martin Routh, rector timp de 63 de ani, până la moartea sa, in 1854, care l-a lăsat cu gura căscată pe Macauiay când s-a referit la Glorioasa Revoluţie din 1688 folosind expresia „fostele Dezordini".

Dar, de fapt, care-i problema dacă profesori foarte bătrâni îşi amintesc vremuri mai bune? Rostul Oxfordului este reconsiderarea trecutului prin prisma moravurilor modeme. Aşteptând în ploaia necruţătoare de februarie, mi-a mers la inimă să o aud pe o femeie care făcea jogging spunându-i celei care alerga alături: „E *incredibil*! Mă întreb ce ar fi zis Kant despre *eal"*

2 martie 1996

Paul Johnson Intelectualii

ISBN 978-973-50-2629-5 464 pag., 2012

Cine sunt intelectualii? Ce reprezintă ei dincolo de imaginea onorabilă pe care o oferă lumii? Sunt oare cei mai potriviţi să conducă destinele omenirii, dând sfaturi de la înălţimea unei moralităţi impecabile, acordând indulgenţe cu bunăvoinţă papală sau sancţionând greşelile cu luciditatea celor care contemplă dezastrele istoriei dintr-un birou? Cât respect au pentru adevăr? Ce atitudine au faţă de bani? Cum se comportă în familie şi cât sunt de loiali faţă de prieteni?

Paul Johnson, jurnalist de notorietate în lumea anglo-saxonă, răspunde acestor întrebări analizând câteva cazuri concrete — Rousseau, Shelley, Marx, Ibsen, Tolstoi, Hemingway, Brecht, Russell, Sartre - şi încercând să vadă câtă unitate există între viaţa particulară a acestor celebre personaje şi princioiile pe care le-au exprimat public.

PAUL JOHNSOhl

Intelectualii

BESTSELLER NEW YORK TI.

HUMANITAS

Paul Johnson

Viaţa lui Isus povestită de un credincios ***ISBN 978-973-50-3155-8***
216 pag., 2011

PAUL JOHNSON

VIAŢA LUI ISUS

povestită de un credincios

Traducere de Liliana Donose Samuelsson
HUMANITAS

Paul Johnson ne vorbeşte în această carte despre viaţa şi învăţăturile lui Isus. O face cu siguranţa unui istoric, cu talentul unui scriitor şi cu pasiunea unui credincios, oferindu-ne biografia mişcătoare a unei personalităţi care a schimbat cursul istoriei şi a inspirat una dintre marile religii ale lumii. „O relatare scurtă, pătrunzătoare, uneori controversată şi adeseori mişcătoare a vieţii lui Isus din perspectiva unui credincios... In prezentarea lui Johnson, Isus trăieşte, respiră şi mănâncă în lumea reală a Palestinei antice, nu într-o fantezie religioasă artificială. “

The Denver Post

UMBERTO ECO

Minunea
Sfântului Baudolino

HUMANITAS
180 pag., 2011

între 1959 şi 1961, Umberto Eco a publicat în revista italiană ***II Verri*** o serie de texte satirico-parodice vizând o diversitate caleidoscopică de teme ale lumii contemporane. Peste doi ani, în 1963, textele aveau să fie strânse în volumul de mare succes ***Jurnal sumar.*** Un nou volum, ***II secondo diario minimo,*** a fost publicat în 1992. Versiunea românească reprezintă o selecţie din această ultimă ediţie.

Tonul sarcastic şi ironia muşcătoare fac ca tuşele groase în care scriitorul italian înfăţişează o realitate sau alta să scoată în evidenţă tocmai acele detalii stânjenitoare şi sâcâitoare, pe care, dintr-o prea mare obişnuinţă cu ele, nici măcar nu le mai băgăm în seamă. După cum însuşi autorul mărturiseşte, intenţia cărţii - a cărei deviză este ***Lă- saţi-mă să mă amuz!*** - depăşeşte cu mult semnificaţia etică a dictonului ***Ridendo castigat mores.*** Căci aici nu intenţia moralizatoare precumpă-neşte, ci dorinţa lui Eco de a-i induce cititorului acea luciditate amară pe care n-o poţi îndeobşte căpăta decât amuzându-te copios. Treptat însă, savoarea umorului va lăsa locul unei alte savori, mai adânci şi mai stăruitoare, aceea a tristeţii de a ne simţi puşi în faţa unor adevăruri pe care am fi dorit să nu le ştim.

Michel Onfray Prigoana plăcerilor

ISBN 978-973-50-3282-l 228 pag., 2012

MICHEL ONFRAY Prigoana plăcerilor

Edificarea unei erotici solare HI'MANITAS

Se poate merge mai departe decât a mers Nietzsche atunci când a acuzat creştinismul că a făcut din om o „bestie ipocrită", umplându-l de ură împotriva propriilor instincte vitale? Se pare că da. Michel Onfray, de altfel admirator declarat al lui Nietzsche, crede că există încă

lucruri nespuse.
Ţinta acestui iconoclast contemporan este de data aceasta sexualitatea, pe care două mii de ani de creştinism au reprimat-o şi desfigurat-o cu desăvârşire. Şi nici nu s-ar fi puiuţ altfel, de vreme ce religia Europei s-a construit pe trupul mutilat al lui Isus şi pe imperativul castităţii formulat de Pavel din Tars sau de Augustin din Hippona. Să ne mai mirăm că în modernitate acest teribil nihilism al cărnii a luat forma exceselor literare ale unor Sade sau Bataille?
Cum ne putem despovăra de relaţia negativă și ipocrită pe care am ajuns să o avem cu trupul nostru? Michel Onfray propune o pedagogie a sexului inspirată de perspectiva solară a gândirii orientale, singura aptă să ne redea capitalul pierdut de vitalitate şi să ne scoată din cuşca păcatului perpetuu.

Nu încape îndoială asupra priceperii lui Paul Johnson de a surprinde miezul unei chestiuni şi de a-l face să germineze chiar şi în câteva paragrafe. Exemplul rubricii ţinute de el timp de mai bine de un sfert de veac în paginile săptămânalului *The Spectator*îi confirmă statutul de autor înzestrat cu harul transmiterii esenţei. Prezenta culegere de eseuri adună o parte dintre cronicile sale pe teme politice, sociale, religioase sau culturale, rod al unui spirit aflat mereu în pas cu vremea.

„Să foloseşti cronica pentru a-i critica pe cei mari, a îndrepta strâmbătăţile, a cutremura guvernele, a-i face pe îngâmfaţi să-şi coboare nasul! Dar să subliniezi din când în când faptul că trăim într-o lume nespus de frumoasă, uimitor de plină de oameni fascinanţi, de întâmplări care îţi încălzesc inima, de râsete, şi că Dumnezeu este în ceruri."

PAUL JOHNSON